EDITURA UNIVERS

169

1971

GIUSEPPE MAROTTA

AURUL NEAPOLELUI

Giuseppe Marotta, unul dintre cei mai înzestrați prozatori italieni contemporani, este cunoscut mai de mult cititorilor noștri prin volumul ȘCOLARII SOARELUI.

În volumul de față — alcătuit dintr-o suită de schițe — autorul se dovedește încă o dată a fi evocatorul prin excelență al atmosferei atît de plină de culoare și vitalitate a cartierelor populare din Neapole.

GIUSEPPE MAROTTA ● AURUL NEAPOLELUI

Lei 6

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta: *Cristian Bărcăcilă*

GIUSEPPE MAROTTA — L'ORO DI NAPOLI —
XXIX edizione — © Bompiani Editore,
Milano, 1926

Giuseppe Marotta

Aurul Neapolelui

În româneşte de *Alexandra Bărcăcilă*

Editura UNIVERS

Bucureşti, 1971

Napoli, eu, anumite pietre şi anumiţi oameni: iată cam ce s-ar afla, poate, în această carte.

În viaţa oricărui biet om de condei, povestitor, poet, băznuitor şi orice ar mai fi el, vine totdeauna clipa (lungă sau scurtă) cînd materialul său literar se hotărăşte să-i semene, dovedindu-se închegat din faptele şi chipurile ce i-au aparţinut, ori l-au atins în treacăt.

Am trăit mulţi ani departe de locul meu de baştină, mînat de dorinţa de a mă remarca în lumea tipăriturilor, mult mai accesibilă în Nord: şi, deodată, Napoli şi tinereţea mea, şi oamenii, şi întîmplările trăite acolo sau care abia se arătau ca la o fereastră, au pornit să mă strige stăruitor, întocmai ca localnicii de pe străduţele partenopeene[1]*, duioşi şi imperativi, ori, mai bine-zis, ţinînd să-mi spună că nu ne-am despărţit niciodată, că lumea aceasta am dus-o mereu cu mine.*

Şi marea mea?

Uite-o iarăşi, într-un du-te vino pe nisipul de la San Giovanni di Bagnoli di Pozzuoli; plaja se întunecă şi se luminează prin fluxul alternativ al umezelii, ca o frunte gînditoare; mai în larg, sînt zone de apă la fel de profund meditative în albastrul lor dens, pe cînd altele rîd din spume albe şi palpită ca nişte guşi de păsări. În apa

---

1 *Partenope* — nume de tradiţie literară a oraşului Napoli (n. t.).

asta veselă, nu în cea încruntată, e bine să-ţi moi „tarallii" tăi. Vorbesc de faimoşii pesmeţi napolitani, cu grăsime şi piper, ce-şi întăresc gustul în saramura marină, un gust cu hazul lui, îmbietor, aş spune chiar legănat, cum se leagănă barca. De-aceea şi mănînci „taralli" cînd canotezi: laşi ramele din mînă şi caşti gura, hai să zicem, la casele din Mergellina, tremurătoare şi palpitante, de parcă-s pictate pe o bluză de fată. Şi-atunci, o mare pe care de-atîtea ori ţi-ai mîncat-o cu poftă în „tarallii" tăi, în moluşte şi cele mai răsucite şi delicioase crustacee, a lăsat ea ceva în sîngele tău. Sînt zile cînd ajunge scîrţîitul unei roţi de fîntînă, o lunecare de nori, un suflu de scirocco *pe-aproape, ca marea asta a ta să-ţi bată în puls, iar degetele să se strîngă ca pe o vîslă. O ştim pe de rost, marea noastră; îi cunoaştem bine şi plesnetul, şi mîngîierea; am auzit-o strigînd şi şuşotind; pe urmele vaporului de la Capri, se-nvolbura şi se zbătea ca trena de mireasă; e şi domestică şi cordială ca apa din cisternă, o ducem cu noi oriunde, cum porţi pe piept un tatuaj cu stînci şi sirene.*

Marea, şi străzile sărace, şi oamenii din tinereţe m-au făcut să scriu această carte dedicată mamei mele.

„Mama", alt cuvînt mîngîiat, de care poate se abuzează în paginile următoare. Dar atît de puţin timp am fost noi doi prieteni, mama şi cu mine, încît nu pot scăpa vreun prilej să-i fiu din nou aproape. Cînd, emigrat la Milano, am ajuns să am o casă şi celelalte, am vrut să vină şi mama aci;

dar a supravieţuit prea puţin fericitei zile, şi-acum e la Musocco.

De m-ar duce legat la ochi prin Musocco, tot i-aş recunoaşte cărările, după foşnetul aparte stîrnit de paşii mei ; iarna, zgrunţurii de gheaţă se sfărîmă sub ghete, de parcă ţi-ai răni tălpile, călcînd pe cioburi de sticlă, sus pe vreun zid îngrăditor ; vara, elegia sobră a chiparoşilor se tulbură din cînd în cînd, la zborul păsărilor ; apoi creanga atinsă îşi revine repede, mai dispusă ca oricînd să se tînguie.

Pe mama am dus-o la Musocco tocmai din capătul opus al Milanului ; am plîns la Porta Venezia, am plîns pe Corso Sempione ; dar la sfîrşit, cînd au coborît-o în groapă, m-am trezit fără lacrimi şi mi-am detestat figura gravă de invitat, tocmai cînd ea mi-o cerceta poate, întrebătoare, pentru ultima oară. Nu sînt niciodată în stare să fac un lucru la momentul potrivit, sînt un nevolnic şi o ştiu. A trebuit să treacă anii, să-mi moară mama în fiecare zi, ca Musocco să-mi devină atît de familiar, de-l pot străbate şi cu ochii închişi ; atunci cînd mă depărtam pentru prima oară de mormîntul ei, îmi aminteam de altă despărţire a noastră, din prima zi de şcoală, nicicînd atît de vie în minte. Cîteva clipe, mama rămase rezemată de banca în care şedeam, ţinea obrazul pe părul meu, apoi s-a dus, iar umbra ei din golul uşii cu geamuri a fost brusc ştearsă de un tragic soare de ghips. Acuma, tu, rămîi pe totdeauna, mă gîndeam, întorcînd capul spre figura 71 ; soarele de mai mă bătea pe umăr şi era acelaşi soare alb, vlăguit, al nenorocirilor.

Tramvaiele care duc la Musocco sînt vechi și triste, scrîșnesc și se zbat pe fierăria roților, și-i scutură pe călători de parc-ar vrea să se asigure că mai trăiesc încă. Mă dau jos puțin cam năuc, mai întîrzii prin piațetă, privesc prăvăliile negustorilor marmorari, lespezile nescrise, gata să accepte orice listă de virtuți, sculpturile închipuind îngeri, sau pe Mîntuitor, sau chiar pe răposatul reconstituit la trei dimensiuni, după fotografii. Pe bordura piațetei cumperi crizanteme și lumînări, apoi ajungi la intrarea cu grilaj de fier și închiriezi o găleată, să schimbi apa din vaze ; în sfîrșit, te îndrepți către morții care așteaptă — mama, o știu eu, ridica deodată ochii de pe eternele petice la care cosea, ca să zică : „Acum vine și Peppino", și nu greșea niciodată.

Trebuie să străbat tot Musocco pînă s-ajung la mama, mormîntul ei e chiar la marginea cimitirului, în fund de tot. Știu că am ajuns după bătăile inimii, iată-mă. Și cînd trăia, întîrziam la așteptările ei. Noaptea vedeam lumină pe sub ușa mamei, dar mă prefăceam deseori că nu observ ; acum sînt aici numai pentru ea, cu florile în mînă. Iarna trebuie să sfărîmi cu briceagul gheața din vaze, să torni altă apă, care și ea va îngheța. Mă uit la pămîntul ce o învelește pe mama și o fi despuiat-o de tot acum. Mi-aduc aminte o poezioară din clasele primare : era vorba de un copil mort care i se arăta maică-si cu hăinuța udă leoarcă de lacrimile ei, și o implora să nu mai plîngă. Ce umed și cenușiu e Musocco iarna ; vezi că nu plîng, mamă, am învățat pe de rost poezioara, într-o seară cînd tu coseai în cercul tremurător al luminii de la o lampă cu gaz, și totul

era normal și perfect uscat. Acum fac tot ce pot face aici : am măturat cu palma frunzele putrezite ; am pus în vaze crizantemele, am aprins luminările, mi-am apropiat răsuflarea de brazda noroioasă, ca din întîmplare, rușinîndu-mă de gîndul fără noimă că aș putea să-ți dau puțin din căldura inimii mele, pe care de la tine o am și a ta este.

Trece vremea, întîrzii încă. Între timp, arbuștii de pe groapă cresc — unde le-or ajunge rădăcinile ? Ca de obicei, rup o rămurică și o pun bine în portofel. Recitesc numele scrise pe mormintele vecine. Arcangelo Brambilla : cine o fi fost ? Aș vrea să știu. Mama a venit să moară aici din întîmplare ; bătrînii ei o așteptau acolo, la cimitirul Poggioreale. Dar Brambilla era din Milano, de n-o fi venit din America, ori, ce știu eu ? Probabil era muncitor, la „Borletti", sau la „De Angeli-Frua" ; seara juca popice în vreun han de pe la Porta Volta, ori moțăia în cinematograful Commenda, pe cînd, la Napoli, mama mea își călca vechiul ei șal în bucătărioara noastră din Materdei, iar din străzile strîmte se ridica strigătul vînzătorului de măsline verzi, sau mireasma florilor de portocal dintr-o grădină vecină. Dar Arcangelo Brambilla avea să se întîlnească aici cu mama mea, să rămînă unul lîngă altul la Musocco, trecuți așa în scripte, pe zece ani, pînă la deshumare. Continui să zăbovesc lîngă mormîntul 243, figura 71, și cuget : pe unde-o fi acuma, și ce face oare, și cine-i tipul pe care-l vor îngropa într-o bună zi chiar lîngă mine ? Însă poate că nici nu există orașe și sate de morminte, poate-s doar aparențe de suprafață, și cimitirul Poggioreale, și cimitirul Musocco. Morții ră-

mîn numai în inimile noastre vii : strîns uniţi, topiţi în ele, dacă noi oamenii, fiecare din altă plămadă izbutim să ne înţelegem şi să ne iubim : altfel, ei se ignoră, rămîn o materie pierdută, talaş căzut sub banca lemnarului, tăcere şi întuneric.

S-a făcut tîrziu, e frig, trebuie să plec. Mă-ndrept grăbit spre ieşire, printre marmurele aleii principale, înţesate de elogii. „Lasă, lasă — mă gîndesc — s-ar cuveni să ştiţi, domnilor morţi atît de importanţi, că meritele văduvei Marotta au umplut cerul : mai întîi, fiindcă nimeni n-a dezamăgit-o şi întristat-o mai mult ca fiul ei, şi-apoi, pentru că pe cei douăzeci de centimetri de piatră rudimentar tăiată şi gratuită nu stă scris decît numele ei de fată şi o dată acoperită acum de gheaţă şi remuşcări, dar care nu a murit cu ea, o-dată ce înseamnă întoarcerea fiului la recunoştinţă, rugăciune şi lacrimi."

La grilajul porţii restitui găleata. In tramvaiul aproape gol, aşteptînd să plece, orfanul, fumător, îşi aprinde o ţigară. Iţi spui în gînd : „...n-am să mă uit de loc la picioruşele frumoasei de-acolo, nu vreau să mă uit". Pe urmă, apa din vazele de la marginea extremă a cimitirului Musocco începe să înghețe.

AURUL NEAPOLELUI

În mai 1943, într-una din scrisorile ei, soră-mea Ada îmi scria, printre altele, de la Napoli :

„Ţi-l mai aduci aminte pe don Ignazio ? Ajunsese să-şi ducă zilele ca vai de lume, într-un „basso“ [1], la Mergellina. Ultimul bombardament i-a măturat tot ce mai avea. Închipuie-ţi că în graba de a fugi cît mai repede, şi-a lăsat pînă şi dinţii falşi pe măsuţa de noapte. Dar ştii ce soi de om e el. Zice că nu-şi poate părăsi clienţii. Aşa că s-a adăpostit într-o gaură de bombă, cu o foaie de tablă trasă deasupra, în loc de acoperiş. Şi-a găsit şi un scăunel şi o măsuţă. Nu mai ştiu dacă ţi-am spus altădată că de cîţiva ani încoace trăieşte din copiatul partiturilor şi lecţii de chitară. În sfîrşit, două zile după dezastru, era la postul lui, în gaură. Se zice că n-o să mai aibă voie să stea acolo. El pretinde că e numai camera lui de lucru, şi că doarme noaptea la un elev. Ce tip ! În cererea de ajutor pentru daunele suferite, a scris aşa : «Vă rog să dispuneţi de urgenţă să mi se repartizeze o proteză dentară, lipsa ei nepermiţîndu-mi să-mi fumez pipa».“

Dar tot zîmbeşte, şi cu gura goală, don Ignazio Ziviello al nostru, şi fireşte că mi-l aduc aminte, de parcă ieri ne-am fi despărţit. E un cocoşat puţin obişnuit, masiv, robust, întrece o statură mijlo-

[1] *Basso* — locuinţă improvizată în galerii, partere şi subsoluri de palate napolitane în părăsire.

cie ; probabil că natura l-a căpătuit cu bucuria asta abia în ultima clipă, cînd îl livra drept cel mai normal și zdravăn individ : i-a aranjat în șagă pe șira spinării o buclă ce-a luat în dezvoltare forma și consistența unui samar plin cu pietre.

Don Ignazio nu și-a făcut mult sînge rău dintr-atîta ; și de altfel, pe atunci, avea douăzeci de ani și bani cu ghiotura pentru distracții.

„Cusurul ăsta ține omului de urît", sfîrși el prin a-și aprecia cocoașa ; amețit de spumosul ticălos, la petrecerile unde-și risipea averea prematur moștenită, arăta la cocoașă, făcînd cu ochiul paraziților, fie bărbați, fie femei, și zicea : „Înăuntru e îngerul meu păzitor, îl țin sub cheie".

Dar într-o zi, în ultima sa casă mare cu multă viță de vie, intră, cum zice poetul, „hîrtia-n mîna avocatului".

A doua zi, don Ignazio nu poseda mai mult decît niște inele și niște cercei de la maică-sa, toate strînse-n batista cu care-și făcea vînt traversînd strada în care fusese un domn, prin mulțimea consternată ce se înșirase pe două rînduri. Se zvonea că îi luase la bătaie pe portărei, și în realitate nu lipsise mult s-o și facă, dacă nu l-ar fi pufnit rîsul văzînd că printre obiectele puse sub sechestru se număra și un străvechi, prăfuit clistir.

Peste două ceasuri, la Tondo di Capodimonte, intră în vorbă cu un vînzător de bob :

— E voie ? Aș plînge nițel, trebuie, oricum, să mă descarc și eu, zise el.

Dar frunzele și soarele îl și înseninaseră.

Apărură niște cărți de joc terfelite, și începură să joace „zecchinetta" pe răcoroasa bancă de piatră. Era un joc popular de noroc, fără zăgazul

vreunei formalități ; pe înserat, don Ignazio rămăsese fără bijuteriile maică-si, iar cîștigătorul se grăbise să plece plin de planuri mărețe, lăsîndu-i însă ciubărașul în care clipeau boabele de bob ca o mulțime de ochi galbeni. Don Ignazio le sără puțin cu lacrimi ; pe urmă începu să mănînce din ele, așa, de poftă, și lungit cu fața-n sus pe divanul de bazalt, începu să discute cu stelele.

Se prea poate ca pînă în acel moment don Ignazio Ziviello să-și fi meritat necazurile ; dar cînd se trezi, era cu totul alt om, hotărît mai ales să renunțe la Grazia.

Era o fată de la Sanità, bogată în sîni, suspine și pistrui, care i se agăță de gît și strigă :

— Vreau să mă mărit cu tine și așa !

Don Ignazio îi arătă ciubărașul de bob :

— Asta-i și casa, și prăvălia, toată averea, zise el, îmbrățișînd-o.

Cum se văzu om cu nevastă, renunță îndată la vînzarea bobului și închirie un armonium pe roate. Femeia îl însoțea cu pruncul la sîn ; micile buze lacome sugeau lapte și note muzicale din „Funiculí, Funiculà", sugeau suc de fantezie și somn. Iar don Ignazio primea bănișorii în talerul de pe cocoașă ; mîini de lucrători și mici croitorese zăboveau puțin pînă să lase obolul, iar el își făcea cu ochiul lui însuși, simțind cum tremurau degetele superstițioșilor.

Luni și luni în șir, piațete și stradele răsunară de vocea lui baritonală la tonurile grave, de contraltă la acute ; era un duet de unul singur, la care tremurau clopoțeii de sticlă pe statuetele sacre din toate casele învecinate, la care ața mașinilor de cusut făcea nod, iar sfoara cizmărească se încurca,

la care se tulbura vinul din butoiașele birturilor și se crăpau litruțele aburite pe tejghele, cumplită în puterea ei de atracție.

Dar, pe cînd era la modă canțoneta care zice: *„Madona, ce gălăgie! Se ceartă cerul cu marea! Vor ca să se știe care-a dat culoarea ochilor frumoasei, și prin ce magie!“* armonium-ul coti dintr-o fundătură, tocmai în clipa cînd din partea opusă venea un automobil.

Coardele zdrobite urlară; de la doamna Ziviello, care ședea pe un fel de scăriță a căruciorului muzical, se auzi doar zbaterea fustei, aflată goală și înroșită pe trotuar; pruncul se trezi de-a-dreptul în cer. „Și nici măcar nu era cocoșat, suspina don Ignazio, așezîndu-l cu grijă pe marmura de la morga spitalului Pellegrini. „Vă rog, domnule profesor, verificați“.

De teamă să nu-și iasă de tot din minți, medicii se prefăcură că examinează cu toată atenția trupul, și-l declarară perfect normal.

Timp de trei zile după aceea, don Ignazio a fost subiectul de îngrijorare al vecinilor. În cele două odăițe de pe Corsea, care deveniseră dintr-o dată de o halucinantă vastitate, Ziviello umbla în sus și-n jos, împingînd cu o mînă leagănul pruncului și fluturînd cu cealaltă fusta însîngerată; mugea cînd cineva îndrăznea să bage capul pe ușă și-l îndemna să mănînce sau să doarmă.

— Legitimația! urla el. Intră cine-mi dovedește că e la fel de nenorocit ca și mine, altfel, afară!

Vecinii se mărginiră să-l supravegheze, zi, noapte, printr-un ochi de geam ce dădea în casa lui întunecată; unul raportă celorlalți că, în obsedantul său du-te-vino, don Ignazio era ajutat de fap-

tul, cu totul inexplicabil, că mobilele se fereau singure din calea lui. Dar la tragerea loto de a doua zi absurda informație fu dezmințită, și se găsi și explicația în faptul că cine-l supraveghea pe văduv își obosise ochii, ori în efectele luminii nesigure ale zorilor de la Napoli, jucîndu-se pe contururi și volume. De altfel, în aceeași zi don Ziviello căzu sleit de puteri, iar duioșia sărmanilor vecini îi cuceriră cetatea.

Dar mai ales i-a făcut bine noua meserie căreia ținu să i se dedice, una dintre cele mai zgomotoase și antrenante. Într-adevăr, cîțiva ani de-a rîndul, don Ignazio s-a distins ca fabricant de focuri bengale. La serbările populare, cînd sfinții ies din biserici sub baldachinele lor de mătase și se amestecă printre oamenii simpli spre a le primi rugăciunile și a se angaja să le mulțumească cele mai grele cereri, cînd copleșesc sub greutatea podoabelor și tunicilor de aur pe cei care îi poartă pe străzi, pirotehnicianul dă foc nesfîrșitului șir de artificii, care se leagănă ca ramurile de viță. Acesta este însă numai debutul vitejiilor sale, fiindcă va trebui să intervină cu iuțeala fulgerului de cîte ori fitilul dă să se rupă.

Iarăși senin, don Ignazio era imbatabil în meserie. Însoțea cu salturi exploziile, înainta, ca să zicem așa, braț la braț cu ele, profilîndu-se ori dispărînd drăcește prin fum. Plutea, se învîrtea vertiginos, țopăia lins de flăcări, ținînd piept cu mișcări de caracatiță fluctuației aeriene a petardelor mari, ori escalada rafalele neașteptate cu fente și rotiri de toreador. Dacă don Ignazio și-a invocat vreodată ca un stentor soția și fiul în aparență dați uitării, atunci a făcut-o în zumzetul

asurzitor al jerbelor de foc, ca într-o cumplită sfadă: dar e o simplă presupunere, orişicum, întreruptă de faptul că o aşchie scăpată din explozie i se înfipse în burtă, tocmai de praznicul Madonnei del Carmine.

Trei luni mai tîrziu, cînd îşi luă iarăşi pipa între dinţi, neobositul nostru cocoşat arăta destul de jalnic. Trebui să se angajeze portar la o străveche clădire cu mai multe etaje, din Arenella.

Şedea în prag, la soare, şi învăţa să cînte la chitară. Primăvara, zidul de care se rezema era căptuşit cu o pătură moale de flori galbene; sí, sí"[1], răspundeau ciufurile de parachernită la acordurile instrumentului, din ce în ce mai complexe şi mai dificile; scrîşnetul tramvaiului, la prima curbă, şi clinchetul paharelor la chioşcul de alături, decorat cu crengi încărcate de lămîi, acceptau acea muzică puţin cam aspră a încăpăţînatului începător.

Ca să-şi rotunjească micul salariu, don Ignazio mai avea cîte un „ciubuc", adică bacşişurile locatarilor siliţi să fie darnici cînd se întorceau acasă după miezul nopţii şi găseau poarta încuiată. Cînd sta să bată acea oră, locatarii care se grăbeau să urce spre intrare se trezeau nu rareori piept în piept cu cîte o cunoştinţă vorbăreaţă, gata să le încetinească pasul cu spiritele lor ingenioase, şi în persoana căreia nu e greu să ghiceşti pe vreun zelos complice de-al lui don Ignazio.

A fost o perioadă de pace; ai fi zis că fidelul nenoroc al lui Ziviello al nostru aţipise la sunetele chitarei.

---

[1] *Sí* — afirmaţia „da" şi nota muzicală „si".

Dar ne căzu pe cap o iarnă îndrăcită, penultima dacă nu greşesc, petrecută de mine la Napoli.

Scirocco şi *tramontana* făceau cu schimbul, la interval de cîteva ceasuri, ameninţătoare ca un ultimatum; noaptea, în bezna deasă, de peşteră, auzeai zgomote neliniştite şi vii, ca un pălmuit, pînă ce se rupseră zăgazurile cerului. Au fost sute de inundaţii, şi o singură prăbuşire, la Arenella, bineînţeles... casa scării sub care dormea don Ignazio rezistă, dar el orbecăi acolo în apă cincisprezece ore. Poporul decretă că Ziviello avea „şapte suflete, ca pisica", ba chiar că n-ar avea moarte.

De ce nu? A venit şi vremea cînd am emigrat în nord şi l-am pierdut din vedere pe don Ignazio. Îl minează arterioscleroza, dinţii şi părul îşi iau adio de la el, dar cînd se gîndeşte, începe să rîdă ca atunci cînd i-a văzut pe portărei sechestrîndu-i străvechiul, prăfuitul clistir. A devenit un virtuos al chitarei. Cîntă la ospeţe de nuntă şi se distinge prin agilitate, ca şi prin talentul de a strecura neobservat în buzunarele lui tăvi întregi de pateuri; născoceşte expresii nemaipomenite, fraze uluitoare şi insulte greu de repetat aici, dar care se răspîndesc ca prin minune în tot oraşul Napoli şi ajung în străinătate o dată cu echipajele transatlanticelor. Şi iată-l că reapare pe negîndite într-o scrisoare a soră-mi, Ada.

Pot să-mi închipui totul, don Ignazio Ziviello. În faţa dărîmăturilor a celei a nu ştiu cîta casă a ta distrusă, ai dat din mîini şi din picioare şi ai plîns. Oricine, văzîndu-te, şi-ar fi spus: „Iată un om, cocoşat cum nu se mai poate, care nu va su-

pravieţui nenorocirii". Da de unde! Tu, într-un ceas oarecare al aceleiaşi zile, ai şi descoperit o gaură de bombă şi o foaie de tablă. Mai ştiai şi unde poţi găsi o măsuţă şi un scaun; pariez că soră-mea a uitat să menţioneze rogojina, pe care elevii tăi ghitarişti îşi scutură la plecare ţărîna de pe ghete. Asta e numai camera ta de lucru; ţi-o lasă ori nu, şi aşteptînd să ţi se livreze o proteză dentară, tu ai şi început să zîmbeşti, aşa cu gura goală, Ziviello! Asta e foarte important; te face poate să-ţi zici: Iată un oraş şi o populaţie sălbatic lovite de calamităţile războiului, şi faţă de care auzi deseori cuvîntul „eroism". Termenul acesta de săpat în marmură îl consider totuşi depăşit, ca manifestare umană, de caracteristicile unui oarecare don Ignazio.

Să poţi să te ridici după fiecare prăbuşire: o străveche, ereditară, inteligentă şi superioară răbdare. Să depănăm secolele, mileniile, şi poate-i vom găsi originea în frămîntările din sînul pămîntului, în răbufnirile aburilor ucigaşi, izbucnind prin surpriză, sau în valurile care săltau peste coline, şi în toate primejdiile ce-au ameninţat, aici, viaţa omenească; aurul Neapolelui este această răbdare.

Sînt foarte bătrîne cele „şapte suflete" ale lui don Ignazio; de aceea nu se poate el depărta de Mergellina, unde îşi are elevii.

Marea e la doi paşi, adîncă şi solemnă în faţa acestui martiraj, ca un aghiazmatar. Cum se va curăţa cerul de ameninţări — mă gîndeam eu în mai 1943 — napolitanii îşi vor muia degetele în această dragă şi binefăcătoare apă, îşi vor face semnul crucii, ca să se pornească iarăşi pe muncă şi pe rîs.

RUDELE BOGATE

Tatăl meu a murit la 3 februarie 1911 ; pe-atunci ziceam „Tata a murit" ca şi cum aş fi spus ce meserie are. Ba aş zice că am făcut chiar puţină paradă cu calitatea mea de orfan printre colegii mei dintr-a doua elementară ; a fost, de fapt, o nenorocire în care eu vedeam doar raritatea şi decorul.

Dar copilul creşte şi ca să reconstruiască faptele la care avea aerul că nu participă, pînă cînd se face mare şi le descoperă pe umerii lui, ca pe nişte fine şi precise cicatrice. Ziua de 3 februarie revine în orice an cu punctualitate ; de ziua aceasta, oriunde m-aş afla, simt cum pluteşte în jurul meu mirosul de lumînări şi coroane : acasă, deschid ferestrele şi tac ; la un moment dat copiii mei îşi întrerup joaca, şi nu ştiu de ce. Soţia mea continuă să surîdă, dacă-i vine să surîdă, fiindcă nu avem aceiaşi morţi ; în zestrea pe care i-o aduceam la nuntă, era şi defunctul avocat Marotta, dar îl vor moşteni doar copiii noştri : căile noastre se despart în trecut, se ramifică spre morţi diferiţi, pe care nici unul dintre noi doi nu i-ar lăsa celuilalt în grijă, cu toată încrederea, nici în cazul unei lungi, obligatorii despărţiri, dacă nu cumva chiar văduvia.

La 3 februarie 1911 tata a murit în urma unei grele boli care l-a măcinat ani de-a rîndul. Ne mutasem la Napoli, de la Avellino, cu trei luni în urmă, cu ce obţinusem prin vînzarea unei ulti-

me mici proprietăţi. Deodată, nedeslipindu-şi ochii de aceeaşi dală din pardoseală, avocatul simţi că îl cheamă pămîntul ; şi cum un bătrîn medic, fost coleg de gimnaziu, îi confirma presentimentul, tata se gîndi la înstăritele rubedenii napolitane şi-şi zise că trebuie să sfîrşească strîngîndu-le mîna pe patul morţii.

A fost o idee ca oricare alta, ce ne-a dus într-o casă oarecare din oraşul ce avea să fie oraşul meu.

Trei luni în şir, bunică-mea dinspre mama copleşi casa anonimă cu rugăciuni după toate tipicurile, o dată cu nişte bătrîne adunate cine ştie cum şi de unde, dar care se dovedeau în stare să îngîne cu ea pînă în zorii zilei lungi sau scurte rugăciuni la şir. Se rugau aşa, cu efortul bine socotit şi colectiv al unor pescari ce trag năvodul la mal ; îngropate în broboade, aprige cariatide ale rugăciunii, se îmboldeau din cînd în cînd cu neaşteptate iniţiative individuale de şuşoteli mistice, pînă ce, în sfîrşit, cădeau fulgerate de somn.

Bunica şi tata se împăcaseră de curînd, după o vrajbă de zece ani. Avocatul Marotta ţinuse să se căsătorească a doua oară cu o mică croitoreasă, mai tînără ca el cu vreo treizeci de ani ; de altfel, în acea epocă, pe cînd şi sănătatea, şi succesele îi surîdeau, îi plăcea să se declare independent faţă de autoritatea divină, pe care mama soţiei, care şlefuise cu genunchii marmura tuturor sanctuarelor irpine [1], o puneau mai presus de imperativele omeneşti. Ateismul tatii, pornit aproape exclusiv de

---

[1] *Irpini* sau *hirpini* — străveche populaţie din Samnium (între Campania şi Apulia). *Irpinia* — denumire a unei zone muntoase din preajma Neapolelui.

la deficienţele preoţilor, era superficial şi candid : la fel ca şi cum ar fi negat timpul, numai pentru că multe ceasornice funcţionează prost. Totuşi, într-o bună dimineaţă, tata părea foarte neliniştit în patul lui de bolnav : zicea că i se arătase la căpătîi Madonna din Pompei, şi reluă relaţiile cu Dumnezeu şi cu bunica. Muiată în agheasmă, bătrîna ne urmă la Napoli ; mă pîndea pe coridor, doar m-o prinde să ne rugăm împreună, dar bunul Dumnezeu ţinea cu mine şi reuşeam de obicei s-o zbughesc şi să mă refugiez pe terasă.

Acolo creşteau pe ziduri ierburi dese şi stranii, cărnoase ca nişte buze ; erau frunze ce-mi păreau nişte burice de degete şi dacă adormeam la soare mîngîindu-le, mă luau de mînă şi mă conduceau pînă în ţara lui Sando Kan [1].

În casă, mama umplea seringi şi fierbea infuzii ; cu năvala de mirosuri farmaceutice pe care le-am respirat lunile acelea — dacă nu s-or fi risipit cînd dormeam cu dayachii pe terasă — aş putea să mă vindec de orice boală, douăzeci de ani la rînd. Erai tînără, mamă, şi nefericită, pe atunci ; de prea multă vreme seringa din mîna ta subţiată absorbea gaiacol şi lacrimi, realizînd o formulă terapeutică nu mai puţin alambicată şi ineficace ca oricare alta oficială şi celebră ; de prea mult timp trăiai într-o disperată veghe. Dar, aşteptînd să sosească rudele bogate şi să ne ia în grija lor, avocatul Marotta nu vrea să moară.

---

[1] *Sando Kan* — Căpetenie a vechilor dayachi, populaţie indigenă din Celebes şi Borneo — aluzia autorului la o carte de aventuri.

Cum ne-am mutat în noua locuință, tata scrise și lansă pateticele sale chemări. Era mulțumit. Se legăna la gîndul că sora lui, Luisa, cu nenumărații și bine chivernisiții ei fii și nepoți vor ridica în jurul nostru metereze de dragoste.

Zicea : „De altfel, nu e decît o compensație. Le-am făcut atîta bine. Am cedat Luisei ce-a fost mai acătării din moștenirea părintească. Quirino a locuit în casa mea ani de-a rîndul, pînă și-a terminat studiile. Dar nici nu e cazul să pomenim de toate astea : sînt sau nu sînt ei tot de un sînge cu mine ? !

Ce idee, avocatule ! Vezi un izvor pe deal, se desparte în mai multe șuvoaie ; putem ști noi pe ce căi o s-o apuce apa asta ?

Și iată că zilele treceau și nici o rudă bogată nu dădea vreun semn de viață. Starea tatii se înrăutățea ceas cu ceas ; dar el continua să se încăpățîneze — Dumnezeu știe la ce întortocheate expediente avocățești va fi recurs el ca să-și cîștige atîtea amînări.

În sfîrșit, sosi vărul meu Aurelio, parohul. Binecuvîntă bătrînelele care se rugau pe coridor ; le îndemnă să spună și niște rugăciuni de circumstanță, care de altfel nu fuseseră uitate, și, în sfîrșit, se închise în salonaș cu mama. Firește, nu eram de față ; dar mai tîrziu, cînd am ajuns om în toată firea, mi-am descoperit și acel moment, ca pe o cicatrice.

Vărul Aurelio începu prin a spune că-și reprezintă și mama și frații. Mai spuse că toți au plîns cînd au primit scrisoarea avocatului pe moarte, dar că nu sînt în măsură să-și asume răspunderea la care se așteaptă el din partea lor. Nici unul

nu şi-ar putea lua însărcinarea, în atît de dureroase şi solemne împrejurări, să hrănească trei copii şi o văduvă. Bine că nu a pomenit şi de bunică-mea, care se hrănea numai cu rugăciuni. Mama îşi înnoda şi-şi deznoda mîinile subţiate. Spuse că nici vorbă să fim întreţinuţi de ei, doar să promită că aşa va fi. Suferinţei avocatului i se cuvenea un sfîrşit. Să i se dea iluzia că şi-a cîştigat cauza pledată. Avea şi el dreptul să moară : nu amestecul de gaiacol şi lacrimi îl mai ţinea în viaţă, ci doar încăpăţînata lui idee... La aceasta, vărul Aurelio tresări :

— Să-l înşel ? replică el scandalizat. Eu, Concetta, cu haina pe care o port ? !

Deznodaţi mîinile mamei mele, deznodaţi-le ! Cînta într-o curte şi călca albituri, cînd tata o văzuse şi se gîndise să o facă doamnă. Era chel şi puhav, dar avea o barbă frumoasă, doar cu câteva fire cărunte, şi ochelari de aur. Concetta a fost o soţie prea tînără pentru el, dar iată că domnul avocat se poartă ca un om de onoare, iată-l că, după nouă ani abia, e gata să o restituie aceleiaşi curţi.

Chiar aşa ? Vorbind cu vărul Aurelio, Concetta îi dezvăluie în mare secret că nu e cazul să se ajungă pînă acolo. După o lungă tăcere, pronunţă numele unui irpin înstărit, un domn de mare nădejde. Acest domn se gîndea şi încă se mai gîndeşte... dacă ar fi să se întîmple o nenorocire...

— Ştiţi bine pe cine am iubit şi am respectat totdeauna, spuse mama. Dar copiii ? M-aş remărita numai pentru copii. Şi atunci, vedeţi că nu e cazul să ne purtaţi de grijă. E vorba doar de nefe-

ricitul dumneavoastră unchi. Puteţi să-i făgăduiţi orice.

Vărul Aurelio îşi netezea maşinal haina preoţească şi sta pe gînduri. „Nu s-a terminat încă un roman, în viaţa acestei tinere soţii, şi iată că şi începe altul" ; era obişnuit cu asemenea constatări în secreta umbră a nişei de spovedanie, şi trăgea probabil concluzia că întîmplările lunecă şi se zoresc în jurul femeii fiindcă şi vremea ei e atît de trecătoare.

— Îmi ceri, deci, numai să-i spun o minciună, zise el cu glas obosit.

Mama se ridică şi arătînd către camera bolnavului, spuse :

— Veniţi să-l vedeţi. Doar o clipă. Veniţi să vedeţi dacă nu merită să i se spună chiar şi o minciună.

Dar haina pe care-o purta vărul Aurelio nu-i îngăduia aşa ceva. Preotul nu se mai arătă nici a doua zi, cînd toţi fraţii lui, şi mătuşa Luisa în persoană, alcătuiră un respectabil semicerc lîngă patul avocatului.

Erau oameni voinici şi gravi, titularii unor fructuoase profesiuni, sugerîndu-ţi firme smălţuite pe uşă şi clienţi care, după ce-şi lasă pe colţul biroului plicul umflat cu onorariul, se îndepărtează fără o vorbă, călcînd smeriţi pe covoare. Avocatul nu mai putea cere acuma decît cu ochii ; dar mai cu seamă nu-l mai ajuta simţul critic. Vedea mîinile mari ale rudelor lui bogate puse pe capul meu zbîrlit, sau pe umerii slăbuţi ai surorilor mele, dar nu se întreba de loc, cînd ei spuneau : „Fetiţele vor primi o educaţie demnă ; băiatul va avea o diplomă de licenţă", de ce nu adăugau şi :

„Le purtăm noi de grijă". La un moment dat, se vedea că avocatul căuta, printre consolatorii săi laici, și pe vărul Aurelio, dar, cum am mai spus, nu venise, și-i respect motivul pînă astăzi, ba chiar e cavaleresc să recunosc că a fost unica rudă bogată care mi-a achitat, în 1916, o taxă școlară. Cred că acest gest neașteptat încolțise în mintea lui chiar din seara cînd tata sta să adoarmă, în sfîrșit, iar mama conducea spre ieșire cu o grabă ce părea și era într-adevăr cam prea mare, pe oamenii aceia de-un sînge cu el.

A doua zi avea să fie 3 februarie 1911.

Mama vopsi în negru, învîrtindu-le fără sfîrșit într-un cazan, hainele noastre și pe ale ei. Cîteva zile încă am susținut cu bunica dueluri de abilitate și șiretenii pe coridor, și înțelegeți că dacă pierdeam partida ar fi trebuit să recit cu ea istovitoare rugăciuni, iar dacă nu, îmi cuceream reîntîlnirea, pe terasă, cu imperturbabilul Yanez [1].

Mobilele noastre s-au vîndut și ne-am mutat din casa aceea într-o vizuină despre care am să vă spun îndată.

Mama găsi un loc de garderobieră și călcătoreasă ; lucră acolo zece ani. Am, deci, destule motive să cred că domnul irpin de mare nădejde, de care pomenise ea vărului Aurelio, nu fusese decît o ingenioasă invenție de infirmieră. Niciodată nu știi prea mult ce se țese în gîndul femeii. Dar mama a fost o mamă bună ; aș merge și în iad să-mi iau îndărăt o mamă așa cum a fost ea.

---

[1] *Yanez* — alt personaj din cartea de aventuri la care face aluzie anterior autorul.

Casa în care ne-am mutat era o cămăroaie chiar la piciorul clopotniței de la Sant'Agostino degli Scalzi [1]; o ușă cu geamuri dădea într-o amărîtă fîșie de teren pietros ca matca unui rîu, căruia îi ziceam noi grădină; plăteam chirie șase lire pe lună.

Garderobieră și călcătoreasă la contele de M., văduva Marotta (maica asta a lacrimilor și neașteptatelor surîsuri, care mi-a transmis multe trăsături fizice și familiarul, vehementul meu fel de a vorbi sfinților despre necazurile mele) primea săptămînal o leafă de zece lire. Cînd, în urma tatii, se închise poarta acestei lumi, mama discută cu mătușa Luisa despre înmormîntare.

— Dumneavoastră care îi sînteți soră și aveți mormîntul familiei la Poggioreale, nu l-ați putea primi acolo ? întrebă ea.

Mătușa Luisa era o bătrînă de gheață, și sper să nu mi se fi rezervat nici o întîlnire cu ea pe lumea cealaltă. O mustră pe mama pentru asemenea pretenție, o sfătui să se resemneze cu noua ei situație, spuse că înmormîntarea fratelui în cripta familiei Nardi ar cere o pompă funebră prea costisitoare și lăsă să se înțeleagă că puteam să trec zilnic pe la vila ei, după-masă, și să iau ce rămînea de la prînz.

Așa că tata își găsi locul în groapa comună, unde îmi închipui că Dumnezeu trebuia să scotocească destul de mult cînd orfanii și văduva se rugau pentru defunctul avocat; cît despre mîncare, mă duceam într-adevăr, s-o iau zilnic, la

---

[1] Sant' Agostino degli Scalzi — Sfîntul Augustin al Desculților.

ora patru, iar cînd mă gîndesc, simt pînă astăzi în palme forma și căldura slabă a crăticioarei, în timp ce arcurile zăbrelite ale podului Della Sanità (acești Nardi locuiau la Capodimonte) se perindă pe lîngă mine, nu cum îmi păreau pe-atunci, reci și rigide, ci mlădioase și spiritualizate în amintire, plăcute ochiului ca niște lamele de evantai.

Mătușa Luisa amesteca în crăticioară orice, spaghete și salată, ba chiar și foițe de pateuri dulci ; dar foamea nu cată la asta.

Pînă cînd mama primi o autentică cerere în căsătorie, din partea unui om mai în etate, fecior de casă la contele de M., puțin după angajarea ei.

Închipuiți-vă o locuință de oameni săraci, sub o clopotniță, în ziua cînd tînăra văduvă — care împărțise odaia cu niște pături spînzurate pe frînghii, ca să despartă băiatul de fetițe — este cerută oficial în căsătorie de un fecior de casă gras și bonom.

Maria, soră-mea mai mare, îmi șoptise ceva despre ce avea să se petreacă. Toată dimineața nici n-am avut inima să ridic ochii la mama ; și îmi închipui că, evitînd și ea să mi-i întîlnească pe ai mei, nu observase cît eram de abătut.

Era o duminică noroasă de martie ; mama se porni din zorii zilei să frece prin casă cu o cîrpă, de parcă ar fi avut de șters și lustruit tot orașul spălat de ploaie ; scutură praful de pe portretul mare al tatii și-l făcu oglindă, aburindu-l cu suflarea, venirăm noi la rînd, apoi ne înșiră pe trei scaune lipite de peretele de la intrare, și o preocupa mereu pieptănătura mea.

Îmi amintesc fețele serioase, gînditoare ale surioarelor (băieții nu, dar fetele au totdeauna aerul că știu multe despre căsătorie) ; cît despre mine, mă simțeam rătăcit fără scăpare, cred că mă prefăcusem într-un lucru oarecare din casă și printre cele mai fragile, poate în sticla lămpii de gaz, ori în clopoțelul de sticlă al Pruncului Isus, care parcă sta gata-gata să cadă și să se facă țăndări. Mă gîndeam la serile cînd mergeam s-o aștept pe mama, în Via dei Mille, lîngă casa contelui. Apărea deodată și-mi netezea haina cu gesturi line. O luam de mînă și porneam. Era lung drumul ; pe urcușurile de la Muzeu sau de la Santa Teresa ațipeam în mers, cu liniștitoarea căldură a mîinii dragi în mîna mea. Poate doar un pas, doi, apoi redeschideam ochii, tresărind, și-ntrezăream iarăși fața ei albă sub văl ; eram pe lîngă Toledo și ea îmi zicea : „Am ajuns, Peppino". Se poate să fi uitat toate astea ? „Mamă, tu erai logodnica mea !" aș fi vrut să-i strig, și să mă pornesc pe plîns.

Întîi sosi don Aurelio, vărul preot, care avea să prezideze ceremonia. În timp ce mama îi servea cafeaua, intră într-un vallvîrtej de ploaie eventualul mire. Se așeză și-și puse pălăria pe genunchi. Haina și inelul vărului preot îl intimidau. Ochii mei deveniseră ferestre, pereții se depărtau și stam acolo cu toții ca în mijlocul unui luminiș. Mama nu se uita la nimic și la nimeni. Zise :

— Don Aurelio, dînsul este don Salvatore despre care v-am spus.

— Sluga sfinției-voastre, eminență, salută feciorul gras.

— Nu sînt eminență, declară vărul preot.

— Sărut mîna, monseniore.

— Nu sînt monseniore.

— Asta să fie paguba ! Să trăiţi o sută de ani ! încheie resemnat musafirul.

Tăcere. Mama nu se aşezase. În picioare, dreaptă, sub portretul defunctului ei avocat, acolo îşi alesese locul, mică şi albă, şi fără forme, cum sînt într-adevăr mamele doar în amintirea băieţilor lor.

— Să discutăm, Concetta, zise vărul preot.

— Mă cere, afirmă simplu mama, arătînd spre grasul fecior de casă.

Don Aurelio mai puse cîteva întrebări la subiect. Don Salvatore declară că era în serviciul contelui de M., de douăzeci de ani, că-şi împlinise frumuşel chimirul, şi repetă că ar dori să se însoare cît mai repede cu mama mea.

— Ascultă, Concetta, zise vărul preot, don Salvatore îmi pare om serios şi cumsecade. Din partea mea nu văd nici o piedică.

— Doamne sfinte ! exclamă mama. Întrebaţi-l de ce nu s-a însurat pînă acum.

Nu-i mai recunoşteam vocea. Îi şerpuiau vorbele în gură. Dacă văduva unui avocat, ajunsă într-o bună zi garderobieră, poate fi sardonică, pot spune că mama devenise sardonică. Vedeam cum îi tremură mîinile. Repetă :

— De ce nu te-ai căsătorit dumneata pînă acum ?

— Nu ştiu, răspunse feciorul gras. Căsătoria e ca moartea, vine doar o dată.

— Drept să spun, don Salvatore, asta nu mi se pare deloc firesc, replică mama cu un rîs isteric. Ai ajuns la vîrsta de patruzeci de ani şi nu

te-ai însurat niciodată, și-acum, mă vezi pe mine...

— Dragă doamnă, soarta! Înseamnă că așa a fost să fie.

Feciorul gras adăugă că nu înțelege vădita ostilitate a mamei mele. Ce s-ar putea zice rău despre el? E om cinstit, are o casă și ceva bănișori puși deoparte! Toți cei din Chiaia pot fi martori că așa și este.

Vărul preot aproba serafic. Mama observă și tresări. Zise:

— În interesul dumitale, don Salvatore, nu mă sili să vorbesc!

Feciorul gras păli. În viața feciorilor de casă grași, oricît de exemplari ar părea, găsești totdeauna cîte o pagină de viață tulbure, cu livrele întoarse pe dos și plătite de stăpîn ca noi-nouțe, de pildă.

— Donna Concetta, ce adică...? replică totuși feciorul gras.

Parcă te văd, mamă. Rezemată de zid, sub portretul defunctului avocat, te țineai tot mai țeapănă; o mîndrie compătimitoare îți înăsprea fața albă și vorbele șerpuiau în gură:

— Cei trei copii ai mei, don Salvatore.

— Desigur, interveni vărul preot. Vor afla în el un al doilea tată.

— Așa și este, spuse, privindu-ne pe sub gene, feciorul gras.

— Vă-nchipuiți! exclamă mama. Tocmai dumneata! De-asta i-am născut eu și i-am crescut... ca să-i dau pe mîna dumitale! Poate ai vrea să-i iei imediat în primire? Peppino, vino-ncoace. Don Salvatore vrea să-ți dea o palmă!

— O palmă ? bîlbîi feciorul gras. Dar eu i-am adus caramele.

— Nu-i trebuiesc ! țipă mama, așezîndu-se între noi și el.

— Părinte, să spună și sfinția-ta dacă asemenea purtare... zise uluit feciorul gras, adresîndu-se vărului preot.

— Don Aurelio, nu vă amestecați ! sări mama. Trase în piept parcă tot aerul din mizerabila odaie. Fără să se gîndească, se golea de cuvinte ca și cum s-ar fi golit de toate lacrimile strînse și țipă :

— Spune chiar că ți-e mare poftă de ei ! Îmi iau pîinea de la gură ca să-i hrănesc. Muncesc zi și noapte, știi asta ! Îi țin cum pot mai bine și eu, și... pentru ce ? ! Ca să-i dau lui don Salvatore ! Ca să-și verse focul pe ei don Salvatore ! Și încă cum ! Maria, Peppino, Ada, uitați-vă bine, ăsta este tatăl vostru de-al doilea... O să vă rupă oasele !

Feciorul gras se ridică. Șiroaie de sudoare îi brăzdau obrajii învinețiți de barba proaspăt rasă. Zise :

— Eu ? Ce, eu bat copiii ? !

— Lasă, don Salvatore, că mai ești și înfumurat ! sări iarăși mama, cu o vehemență care-l făcu să recadă copleșit pe scaun. Dumneata te crezi cine știe de ce, mai cu moț decît alții... Îți dai niște aere ! Dar cu mine nu-ți merge ! Uite răspunsul meu : Nu ! De copiii mei nu se atinge nimeni ! Don Salvatore, nu te iau și basta !

— Spuneți o vorbă, părinte, imploră sufocîndu-se feciorul gras.

Dar mama continua, înclinată, spre el, de parcă îngenunchea :

— Tată vitreg, don Salvatore, tată vitreg. Ţi-ar fi plăcut dumitale ? Lasă-ne în plata Domnului, sînt o văduvă cu trei orfani. Ce-ţi pasă ? Peppino e atît de gingaş... sînt destule văduve cu copii mari şi voinici, în stare să se apere. Don Salvatore, însoară-te bărbăteşte !

Vărul preot şi feciorul gras se ridicară simultan.

— E nebună, zise don Aurelio.

— Dacă nu vă supăraţi, nu vă mai deranjez, bîlbîi don Salvatore şi ieşi primul.

— Caramelele ! strigă mama, alergînd după el şi îndesîndu-i pachetelul în buzunarul hainei.

În sfîrşit, don Aurelio făcu sumara observaţie că mama are o fire infernală. Zise :

— Ai pierdut o ocazie bună... Şi nu ştiu cîtă vreme o să vă mai putem ajuta.

— Aveţi dreptate, zise mama smerită. Trăim vremuri grele. De mîine nu mai trimit crăticioara.

Vărul preot ieşi într-un foşnet lung. Norii se risipiseră ; soarele năvăli prin geamurile uşii, ca şi cum don Aurelio i-ar fi făcut loc să treacă pragul în sfîrşit, sau mai curînd, ca şi cum cît timp durase discuţia de neuitat l-ar fi ascuns sub haina lui neagră.

Mama se aşeză în mijlocul nostru, şi era lucru sigur că nici atunci şi niciodată nu ne-ar fi dat ea un alt tată.

Fără o vorbă, fără să ne privească, ne răvăşea părul şi ne mototolea hainele pe care cu atîta grijă le cîrpise şi le călcase în zori.

Contele de M., la care, cum am mai spus, a fost mama garderobieră şi călcătoreasă, era un individ ciudat şi mătăhălos, atît de înalt şi de gras, atît de revărsat, că te ducea cu gîndul la o confluenţă, la un estuar de ilustre genealogii, devenit sterp şi stagnant fiindcă — e lucru ştiut — pe lîngă învestirea cu blazoanele mai multor mici comitate, ba chiar şi cu titlurile şi atribuţiile de cavaler de Malta şi de secretar particular al papii, acest nobil senior era un invertit.

Îmi stînjeni cîţiva ani adolescenţa şi puţin a mai lipsit să-şi ia asupra-şi cheltuielile studiilor mele; putea să-mi fie un Mecena, ori şi mai rău, dacă aş fi fost un băiat mai puţin bănuitor şi nesociabil.

(Nu mi-e ruşine să rezum asemenea lucruri; naratorii trebuie să redobîndească astăzi curajul faptelor, altfel, să se ducă pe pustii, ca orice altă splendidă inutilitate.)

Repet, deci, că totul începe de la moartea tatii, bolnav de o ftizie caracteristic meridională, cu evoluţie lentă şi de o perfidie domestică şi distrată; în dimineaţa aceea, şalul în care îl vedeam înfăşurat se deschise: apărură oasele lui ţepene, lustruite de atîta zacere, pe lîngă mizeria absolută a orfanilor şi văduvei.

Promisiunile rudelor bogate nu fuseseră, cum am spus, decît o minciună pusă la cale ca să poată muri în pace avocatul Marotta; nici nu s-au arătat să-i aducă ultimul salut defunctului, dar neîntîrziat, înştiinţată de paroh, se înfiinţă Caritatea.

Nu era decît o călugăriţă, din cele numite popular, „franceze" şi ale căror largi bonete albe şi scrobite apăreau pe negîndite ca nişte smee la

capătul de sus al străduţelor abrupte. Sora Elena avea, prin cultură şi rang, cele mai bune raporturi cu higiena şi aristocraţia ; mai întîi ne steriliză, în sensul că dispuse să se ardă cearşafurile şi păturile tatii, lăsîndu-ne abia cîteva albituri de pat ; apoi interveni şi obţinu ca mama să intre garderobieră şi călcătorească la contele de M., cu o leafă de zece lire pe săptămînă ; şi apoi se făcu nevăzută pe totdeauna. Casa contelui din Via dei Mille era tixită de covoare, draperii şi bibelouri : ca toate casele bogate de pe vremea aceea, era îmbîcsită, copleşită de atîta mobilier. Încet-încet contele îngădui mamei să-mi petrec aproape toate după-mesele pe lîngă ea, la călcătorie ; din cînd în cînd nouraşii ridicaţi de fierul de călcat din ţesăturile umede se destrămau şi regăseam surîsul gînditor al călcătoresei. Truda ei neîntreruptă mi-o făcea de două ori mamă, şi ce negru era părul ei printre teancurile de lenjerie albă ca zăpada !

Curios ca orice copil, pornii să colind coridoarele, exploram, cînd nu era nimeni înăuntru, nenumăratele încăperi. Încercam fotoliile şi paturile, înhăţam vreo carte de pe rafturi şi o luam cu mine să o citesc pitit într-un ungher ; îmi ascuţeam urechea la orice voce şi zgomot şi dispăream cu o iuţeală extraordinară la sunetul paşilor ; dar contele — cînd n-am apucat o dată să-l evit — mă mîngîie distrat, în treacăt. M-o fi recunoscut ? Fugărea, dacă poţi zice aşa ceva despre un om de talia lui, o frumoasă pisică siriană ; reuşi, cine ştie cum, s-o prindă, se trînti pe un divan, strînse în mîini animalul şi, cînd pisica se înfurie, şi-o lipi de piept prin cămaşa descheiată. Pielea se

brăzdă de sînge: „Dragule... puiule", gemu muiat contele.

Raporturile contelui de M. cu servitorimea — cei trei feciori de casă, cele două cameriste, şoferul, bucătarul şi majordomul — erau ciudate. De obicei se bucura de tonul lor perfect respectuos şi li se adresa de la o binevoitoare distanţă; dar erau şi zile sau momente cînd poziţiile păreau inversate şi o secretă, bizară familiaritate trecea înaintea convenienţelor.

— Excelenţă... E bine aşa? îl auzeai pe majordomul care-l rădea pe conte.

Dar deodată, schimbînd tonul:

— N-ai de gînd să-ţi ţii mîinile acasă, cocotă?!

Cădea pe jos lighenaşul de bărbierit şi cei doi se luau la trîntă, rîzînd; strîns de talie ori de umeri, contele nu mai rezista, ca o roşie moluscă imensă. Îmi amintesc gingiile lui dezvelite şi aprinse de o plăcere hilară, insulele de săpun de pe obraji, reflexul briciului lăsat pe măsuţa de toaletă sau zburînd să lovească un fald din toga vreunui străbun zugrăvit într-un tablou. Apoi, la un gest al contelui, scena reintra în hotarele fireşti: stăpînul se reaşeza în jilţul aurit, servitorul respectuos se ocupa de el, văzîndu-şi de treabă.

Contele de M. avea, pe vremea aceea, vreo treizeci de ani. Dar deseori derutantul şi lascivul copil, care nu înţelesese să crească o dată cu el, scotea limba. Asta se întîmpla mai ales faţă de femeile din casă, slujnicele de care am pomenit. Le punea nişte întrebări de netranscris; le prindea pe furiş de şorţuri, cu ace de gămălie, desene indecente; într-o seară, cînd avea la masă pe canonicul D., lăsă la vedere, pe tava cu ceştile

de cafea servită de fata din casă, un desen obscen: zăpăceala femeii, care nu mai știa dacă trebuie sau nu să-i întindă și preotului tava, sau să se retragă repede, îl făcu pe conte să rîdă pînă la leșin.

Într-o zi am văzut-o pe mama lăsînd din mînă fierul de călcat și întunecîndu-se la față. Alergai să deschid ușa. Contele de M. tropăia pe coridor de se cutremurau zidurile și mobilele. Ținea sub braț un teanc de ziare, și imitînd glasul vînzătorilor de stradă, răcnea:

— „Decît durerea foamea fu mai tare"![1] Văduva Marotta renunță la abstinență! Amănunte senzaționale cu prima noapte de dragoste (seria a doua) a văduvei Marotta!

— Domnule conte, vă rog, băiatul e aici! îngînă mama din prag.

În clipa aceea mi-au venit în minte cele patru lumînări de lîngă patul tatii; nu se gîndise nimeni să le stingă, deși mortul fusese dus de acolo de cîteva ceasuri; în fumul și mirosul lumînărilor, sora Elena se aplecase asupra mamei și-i spunea:

— O să vă simțiți bine în casa contelui de M. Servitorii o să te respecte, voi avea eu grijă să-l informez că ești o doamnă, văduvă de avocat. Cît despre conte... nici nu e bărbat, Concetta... da, da, sînt absolut liniștită în privința contelui.

Mama rămăsese nemișcată în prag, în timp ce contele de M. continua să tropăie, să zbiere și să rîdă, fluturîndu-și ziarele; eu îmi îmbrăcasem pardesiul să plec, trecui pe lîngă mama și o clipă

[1] Citat din Dante, Divina Comedie, Infernul, cîntul XXXIII, vers 75 (trad. George Coșbuc).

simții căzîndu-mi pe beretă lacrimile ei. Ca pîinea unei călcătorese să fie amară, nu trebuie neapărat ca femeia să muncească în casa unuia care ar vrea și ar putea pune laba pe ea : cînd am început să gîndesc așa, aveam treisprezece ani.

Mai trecură încă doi. Nu mai pusesem piciorul în casa contelui. A cincisprezecea aniversare a mea a fost tristă. Terminasem școala medie și era evident că n-am să-mi pot continua studiile. Orele noastre de masă erau la mare distanță, mereu îmi era foame, mă prefăceam că găsesc în mîncare fire de păr sau muște, ca surorile mele să îngălbenească și să pună jos furculițele și lingurile, lăsîndu-mi mie porția lor. Cred că în epoca aceea începuseră să viseze la măritiș : dar mai mult cu gîndul la masă decît la alcov... În sfîrșit, din leafa mamei se storsese maximum posibil pentru școala mea, mai mult însă era imposibil. Dar iată că se află de niște poezii de-ale mele. Le culesese mama de prin caietele mele școlare. Supuse aprecierii contelui de M., el le găsi demne de laudă, ba se pare că ar fi oftat chiar, gîndindu-se de la ce zdrențe se trăgeau, și lăsă să se înțeleagă, destul de vag, că era păcat să nu-mi continui învățătura pînă la o licență. Își exprimă dorința să mă revadă ; fixă ziua și ora. Ce bine-mi amintesc, era o zi noroasă de vară ; peste orașul spălat de ploaie și fierbinte, cerul trecea ca un scut. Chiar mama mi-a deschis ușa. Privind-o, înțelegeam totul : speranțele și temerile ei. Tăceam amîndoi de-a lungul coridorului, pînă am ajuns la camera unde dormita la ora aceea contele : pe cine aveam să găsesc dincolo de ușa închisă, pe cavalerul de Malta și pe secretarul pontifical, care în haină de

gală iluminau atîtea solemne portrete răspîndite prin casă, sau pe individul smintit, care insulta o tristă călcătoreasă, izbutind să imite atît de bine pe vînzătorii de ziare ?

Contele de M. lîncezea în pat și fuma. Își scosese, de căldură, jacheta pijamalei ; era gigantic și spelb. Ceru să-i împing scrumiera mai aproape, să-i servesc cafeaua rece din vasul cu gheață, adus probabil cu puțin înainte. Și tot timpul mă privea. Eram tare prăpădit pe atunci, cu obrajii trași și măslinii, încadrați de părul creț și negru, cu ochii febrili și triști, de-ai fi zis că mă agăț încă de tragicul șal al tatii. Mi-am luat inima-n dinți și am zis :

— Domnule conte, v-am adus încă o poezie. Am scris-o astă-noapte.

Mă trase brusc aproape și-și lipi obrazul de obrazul meu.

— Bravo, bravo, zise el rîzînd. Și ce mai faci tu noaptea ? Ia să vedem dacă ghicesc.

— Nu mă atingeți ! am strigat și am și ajuns la ușă.

Paginile căzuseră pe cuverturi. Văd parcă și acum șirurile egale ale versurilor, scrisul meu încă neformat. Contele de M. nu se hotărî să cheltuiască bani pentru învățătura mea și mi-am întrerupt școala chiar din anul acela. Era război ; deși încă prea tînăr, am găsit ușor o ocupație, ca muncitor. „Gaz“ citeai pe bereta mea ; „Compania napolitană de lumină și încălzire cu gaz“ era titlul volumelor ce-au înlocuit sub brațul meu pe Vergiliu și pe Alfieri ; „Gaz“ repetau orișicui nasturii poleiți ai uniformei mele. Contele de M. muri cîțiva ani mai tîrziu de un șoc cardiac. Binecuvîntarea ponti-

ficală sosi fără întîrziere. Îşi lăsa incalculabilul patrimoniu jumătate şoferului, jumătate Bisericii. Ce s-o fi ales de el acum ? Pe ce coridor supraterestru, secole după secole, imitînd strigătele vînzătorilor de ziare, va trebui să-şi declame titlurile păcatelor, nici unul exclus ; la urmă, însă, tot va fi iertat, nu pentru donaţiile lui în cinstea Domnului, ci pentru că nici viaţa lui n-a fost prea veselă. Lumea geme de nefericiţi ; fiecare vorbeşte numai pe limba durerii lui, ce nu înseamnă nimic pentru alţii ; toţi am dori să citim versuri cuiva care ar vrea să ne atragă în patul lui, sau viceversa.

MAMĂ DRAGĂ

Şi odată, într-o lună nesfîrşit de lungă, am scris scrisori de dragoste mamei mele. Aveam, îmi amintesc, optsprezece ani ; pe atunci lucram la „Gaz“, la Napoli ; mama încă slujea la contele de M., care se mutase din Via dei Mille, pe Monte di Dio ; spăla şi călca pentru el cele mai frumoase cămăşi scrobite din lume, scutura şi mătura prin casă, răspundea la telefon : „Da, excelenţă, domnul conte e plecat, dar se va întoarce repede ; nu, excelenţă, şi majordomul a trebuit să iasă în oraş : eu sînt camerista, Concetta“ ; iar cînd nu făcea nimic din toate astea, privea de la fereastră în grădina Calascione [1], care coboară, dansînd şi rîzînd, de la Monte di Dio pînă jos, în Piazza dei Martiri. Calascione este o zvăpăiată scurtătură de cale, un sprinţar joc de trepte şi brazde, o cascadă de cărări mărginite de vîrfurile stîncii ca dinţii de cremalieră : de aceea coboară dansînd şi rîzînd ; pe atunci nimeni nu se putea bucura de ea, decît plătind o taxă de trecere la jumătatea drumului ; zic nimeni care ar fi fost şchiop ori neîndemînatic, să nu poată ocoli din trei salturi căsuţa paznicului, adică să realizeze scurtătura scurtăturii. Deseori mama contempla spumele verzi ale grădinii Calascione şi se gîndea : „Eram şi eu o sărmănică şi, măritîndu-mă, am ajuns o

[1] Calascione — de la „calata“ — coborîre, năvălire.

doamnă, care, cu văduvia, a ajuns și ea o sărmănică ; spune-mi și mie, grădino : și Dumnezeu ce face ar desface cînd nu-i place... ori o fi lumea toată doar o roată, ce se-nvîrtește-ntr-una nebunește ?" Cred că mintea ei o lua razna : Pizzofalcone își popula văzduhul cu domni binecrescuți, care-și scoteau pălăriile tari, închinîndu-i-se adînc, în timp ce alți domni bine erau cu totul de altă părere și o loveau cu brutalitate. Cel mai puțin ireal dintre ultimii, adică însuși contele de M., o întrebă pe mama într-o zi, dacă vrea să-l urmeze, pe două-trei luni, la Monte-Carlo (unde se gîndea să-și risipească averea la masa verde) iar dacă nu, preferă să renunțe la serviciile ei ; mama ceru cîteva zile de gîndire și se întoarse acasă cu ochii roșii de plîns : nu știa cum să-mi spună vestea asta.

Noi locuiam pe via Purità, la Materdei, într-o cămăruță cu niște ferestre ce se deschideau pe vico Neve [1], mici ca la staulul cu nașterea Domnului. De unde și pînă unde „albă ca zăpada", fundătura asta ? ! Era o fundătură cu niște „bassi" murdare, cu prăvălioare mizere ale unor cizmari, cărbunari, dar mai ales ale celor mai nenorociți fructari pe care vi i-ați putea închipui : tot galantarul lor însemna numai două scaune lipite unul de altul, pe care expuneau, cu o tragică artă, cele cîteva fructe a un bănuț grămăjoara : două nuci și o moșmoană, o portocală și două-trei cireși, trei migdale și o caisă storșită. De unde și pînă unde „albă ca zăpada" ? Într-o clipă, negrul nostru colț de lume se înflăcăra la scandaluri : băr-

---

[1] *Neve* — zăpadă.

baţi care-şi rupeau oasele cît n-ai gîndi de urgent, femei blestemîndu-se ceasuri întregi, cu greu ţinute de vecini în pragul respectivelor „bassi" ; acolo, ca pe o scenă de teatru, cu braţele ridicate la cer, intonau lungi litanii pline de cumplite blesteme, un întreg pomelnic de ocări şi înjurături, la auzul cărora mama zicea „Cristoase, scapă-ne !", iar spre seară, ţipetele se amestecau cu strigătele vînzătorilor de măsline ori sunetul spart al talăngii, care vestea sosirea unei sentenţioase vaci la Grotele Fontanelli. Şedeam numai cu mama, pe vremea aceea, după căsătoria surorilor mele ; dormeam amîndoi în patul mare de alamă, în care mă născusem ; ziua mă credeam atît de om pe picioarele mele, cît să mă îndatorez la cei mai murdari cămătari napolitani, dar noaptea redeveneam copil, îmi plăcea să simt mîna mamei prin părul meu şi mă bucuram, închizînd ochii, de îndepărtata amintire a leagănului meu de prunc, pe care sîngele ce-mi curgea în vine nu-l uitase.

Speram că mama nu ştie cît eram de robit cămătarilor. Pe-atunci ei erau mari şi tari la Napoli. Cereau dobînzi enorme, criminale, în zilele de leafă, cînd ieşeam din clădirea „Companiei Gaz", din via Chiaia, ne încolţeau numaidecît ; ţineau într-o mînă carnetul de socoteli şi într-alta o bîtă ce parcă îţi zicea privindu-te strîmb : „A cerut cineva vreo poliţă, şi la ce-ar fi bună ?" În mai puţin de un an aceşti îngeraşi ai micului credit m-au stăpînit într-atîta, încît, plătindu-mi datoriile, din salariul meu mă alegeam cu nimica toată ; a doua zi eram silit să recurg tot la ei ; scoteau banii din cîte-o cutie murdară sau din

cîte-un portofel făcut burduf şi legat cu sfoară, mi-i întindeau oftînd, parcă îmi dădeau să înţeleg că li s-ar rupe inima să fie siliţi, într-o bună zi, să-mi facă mutra marmeladă. Aşadar, mama promisese că va da un răspuns contelui de M., se tot frămînta cum să mă anunţe şi nu ştia cum să înceapă. În sfîrşit, tocmai cînd să ne ia somnul, îmi zise: „Peppino, tu nu-mi dai mai nimic pentru casă. Stai puţin, sînt foarte mulţumită şi aşa, cît timp am eu de lucru. Dar vezi că acum... contele..." Am şoşotit între noi mult timp, cu mîna ei prin părul meu. Mă întrebă dacă cred că aş putea să mă descurc singur, o lună, două; „în loc să-ţi cheltuieşti fără socoteală leafa, zise ea, ar trebui s-o împarţi cu multă chibzuinţă, atîta pe zi să nu-ţi lipsească niciodată strictul necesar... crezi că ai putea?" „Sigur, am răspuns eu, nu mai sînt copil"; şi am reuşit într-adevăr ca bătăile inimii mele să nu atingă sensibilele globuri de alamă de la tăblia patului: cel mai slab clinchet m-ar fi trădat. Aşa că ea plecă împreună cu ceilalti spre fabulosul Monte-Carlo: poate nu-şi închipuia cît o să înceapă de repede necazurile mele, dar tot a plîns; aşa era mama, într-o clipă lacrimile îşi regăseau vechiul lor făgaş pe obraz: de unde, de unde-o fi vărsat atîtea?

Să fiu lăsat în grija mea! Totdeauna mi-am fost vitreg. În cîteva săptămîni am topit hibridele sute de lire pe care mi le-au mai putut da cămătarii disponibili (am mai făcut noi cunoştinţe financiare, figuri şi porecle amare) şi, în sfîrşit, am rămas fără o leţcaie. Străzile napolitane sînt o insultă pentru cine mănîncă prea puţin ori de loc:

giganticele „provoloni“ [1], ce se leagănă ca nişte odalisce, hălcile mărețe ale şuncilor, dunele de urdă, salamurile cu tocătură mare, în miezul cărora, cînd stau tăiate în cîrnățărie, vinele de grăsime seamănă cu nişte bănuți de argint, lanțurile încolăcite ale cîrnaților şi mai cu seamă birturile cu fripturi, şi „pizzeriile“ [2] cu aroma lor sinceră, străveche, de cuptor şi de tingire, mirosul acela ce nu-ți intră numai în nări, care trăieşte cu noi şi care pluteşte în aer oricînd, vag şi intens, cînd spunem : „acasă“, „familie“, sau „pe la noi“. Cum ieşeam de la lucru, ca să nu îndur tortura străzilor, mă grăbeam spre casă. Veni luna iunie, îmi amintesc, ferestruicile nu dădeau semne să se stingă — era prea puțin noapte. După ce scormoneam peste tot după vreo miraculoasă hrană (sorbisem, amestecîndu-le cu puțină sare într-o farfurie, pînă şi ultimele picături de untdelemn dintr-o sticlă) ; se terminaseră fărîmele de brînză de pe răzătoare şi cepele din coşuleț ; de o mie de ori am mirosit gîtul unui şip, acelaşi şip de oțet ; începeam să mă simt cu durere copilul mamei. Nu mă gîndeam la ea cu obişnuita, lunga şi superficiala acțiune, o iubeau, în sfîrşit, oasele mele şi-i dădeam dreptate cu toată ființa : „mulțumesc pentru brațe şi pentru ochi, ba chiar şi pentru foame, nu sufăr, dar mi-e grijă de tine, mi-e tare milă de tine“. Mama la Monte-Carlo ! Un tren de lux, o frontieră, străini de peste tot, biserici care nu o recunosc, contele de M. cu buzu-

[1] „*Provolone*“ — caş afumat, în formă de pară.

[2] „Pizzeria“ — un fel de plăcintărie unde se consumă faimoasa „pizza napolitana“.

narele umflate de jetoane, sau brusc desmoştenit de noroc, servitorimea veselă, care cască ochii la el; este cu putinţă? Mama la Monte-Carlo, calcă rufe pe o masă la Monte-Carlo, fundătura noastră „ca zăpada" (scapă-ne Cristoase!) lunecă în sus şi în jos cu fierul de călcat pe zăpada lenjeriei; orice batistă, cînd o ia din grămadă şi o stropeşte să o calce, e o tristă sfîntă năframă cu chipul meu la mijloc, ocolindu-i privirea şi ruşinîndu-se.

Asta îi spuneam în scrisorile de dragoste pe care începusem să i le scriu: ...„Mi-e ruşine, îi spuneam, mi-e ruşine că nu-ţi dau eu de mîncare, că îţi mănînc pîinea pe care o primesc acum prin poştă, de la Monte-Carlo, în mici bancnote franceze. Dragă mamă, îi spuneam, cum ştii tu că sînt atît de vitreg cu mine, cum de ai ghicit atît de bine totul? Am să ajung un neisprăvit, dragă mamă, şi ce-o să fie pe inima ta? Da, fii liniştită, mă hrănesc regulat acum, tu-mi trimiţi aproape zilnic, rupîndu-ţi din leafa şi bacşişurile de la Monte-Carlo. Te iubesc atît de mult, şi nu voi uita nimic, niciodată, îi spuneam, simt că toate astea vor însemna foarte mult în viaţa mea."

Aşa a şi fost. Anul trecut, în mai, aici la Musocco, mama a fost deshumată şi strînsă într-o răcliţă de ciment. N-am vrut să vină nimeni cu mine. Îmi trimiseseră un bilet cu ora deshumării, era ca un bileţel de întîlnire, întîlnire la ora unsprezece dimineaţa. Trebuie să duci o bucată de pînză: e aşternută în răcliţă, să nu stea oasele pe cimentul gol. Trebuie să iei cu tine un frate călugăr, să se roage, cîteva crizanteme, să plîngă, şi mult curaj, să te susţină. Era o dimineaţă lim-

pede, pe sfîşietoarele cuvinte ale inscripţiilor funerare săreau de colo-colo vrăbiuţele, toată îngrijita floră din Musocco defilă şi-mi zîmbi (trebuia să ajung aproape de zidul de centură, dincolo de care vezi trenurile în goană, lăsînd departe şi pe totdeauna în urmă nebunatica grădină Calascione, care a dansat pentru noi doi cînd ni se părea că sîntem nenorociţi şi, în realitate, eram întregi şi fericiţi). Iată figura 71. Zării groapa gata deschisă, tresării de teamă că am întîrziat (acum pentru ultima oară) dar fratele călugăr îmi spuse că aşa e obiceiul, se sapă la groapă înainte de sosirea rudelor ; ca să le vină mai uşor la ceremonie, se lasă doar un strat subţire de pămînt pe sicriu. Un om coborî să înlăture şi stratul acela : alt om puse osemintele, pe măsură ce i le azvîrlea celălalt, în răcliţa de ciment aşternută cu bucata de pînză, ce mai păstra căldura mîinilor mele. Fratele se rugă deasupra craniului alb în care au răsărit şi au apus atîtea gînduri pentru mine. Au apus ? Nu pot crede. De acum încolo, cînd s-au prefăcut în regret pînă şi speranţele, dacă trăiesc şi lucrez, nu fac decît să-ţi scriu scrisori de dragoste, ţie, mamă. „Dragă mamă" ; atîta ştiu să zică zilele mele, una după alta ; şi sigur că tu, dintr-un ţinut mai depărtat şi mai necruţător decît Monte-Carlo, atît de străin pentru amîndoi cît timp ne desparte, continui, chibzuind bine cum să-ţi împarţi ajutorul (mă cunoşti), să te ocupi de mine. Vremea zoreşte. Dumnezeu nu este atît de frumos şi neîndoielnic ca definitiva ta reîntoarcere.

SORĂ DRAGĂ

De un secol n-am mai văzut-o pe sora mea Maria. O iubeam mult cînd eram copil. Deşi aveam numai doi ani mai puţin decît ea, mă învăţa de toate, şi rîdea şi plîngea cu mine, credincioasă : era a treia mînă a mamei. O dată — abia ajunsesem la Napoli, din Irpinia, în urma tusei de nevindecat a tatii — ne trimiseră să cumpărăm puţină cafea de la cea mai apropiată prăvălie de coloniale şi ne-am rătăcit. Un băieţel de şase ani şi o fetiţă de opt îşi caută casa unde s-au mutat abia de cîteva ceasuri ; nu-şi amintesc numele străduţei, ştiu doar că acolo e o casă cu trei trepte la intrare şi că portarul e şchiop ; amîndoi copiii sînt necăjiţi, le e milă unuia de altul şi fiecare de el însuşi, plîng îmbrăţişaţi, să se apere de enigmatica urmare a nenorocirii ce i-a lovit ; la întrebările oamenilor miloşi, răspund — portar şchiop, trei trepte. De altfel, a şi fost de ajuns. Acolo e destul să spui : „Aţi zărit cumva un val aşa şi aşa în mijlocul mării ?“ ca cineva, printre ultimii trecători ce s-au oprit, să se gîndească ceva mai bine şi să-ţi spună fără ezitare unde l-a văzut. Ca boabele de cafea pe care le strîngeam în mînă, amintirea spaimei de atunci e la fel de tare şi aromată în inima mea, pot să rîşnesc, să fierb şi să beau din ea cît poftesc. Clipe nesfîrşite ne-am simţit orfani ; presimţeam ce-o să se întîmple cu noi ; eram secret avertizaţi, într-o limbă străină,

că vom pierde totul ; pînă și amara consolare de a plînge împreună.

Dar se iubesc într-adevăr frații, într-o familie copleșită de mizerie ? Cînd supa stă să se lățească în farfurii (mama o reducea la un fel de văl, zicîndu-și că așa e mai multă), cînd se taie pîinea și fiecare măsoară din ochi orice gaură din felie, la masă, zic, se mai iubesc frații la masă ? „Astăzi mori tu, și-ți mănînc eu porția, mîine e rîndul meu... te prinzi ?" așa sună gîndul spontan. Fetele fac să dispară mîncarea cu gesturi imperceptibile, dinții lor ascuțiți nici nu s-au mișcat, suflarea lor, dacă le-o simți, are parfum de bomboană ori de împărtășanie, dar cea mai bună bucățică de carne s-a și topit... uite unde era, uite-i urma de sos pe farfurie... era groasă pe-atîta, și avea o gîlcă de grăsime, ba ce zic, avea o vînă de zgîrci care ține o veșnicie, care nu-și pierde niciodată savoarea secretă de friptură și de duminică. Coatele alăturate pe fața de masă se ciocnesc și dor, soarele e roșu în perdele, apa e lividă în sticlă, furculițele îți împung ochii, firimiturile stîrnite de oftaturi freamătă : Cine n-ar mînca ciudă în casa asta ar rămîne flămînd. Dragă Maria, cred că dragostea noastră reciprocă era nemărginită departe de ora mesei ; pe fiecare trebuia să-l ierte celălalt pentru că există în paguba fratelui : iartă-mă că m-am născut, dragă surioară ; și eu, cînd ne jucăm cu pietricele și nasturi în capul scării, uit nedreptatea că te-am găsit gata venită pe lume ; nu te omor, vezi și tu, te sărut și te ciufulesc și, în sfîrșit, adorm ca între două zăbrele de colivie pe genunchii tăi slăbuți. Iată copilăria

noastră : ură şi reîmpăcare zi de zi ; aş vrea să te văd moartă, neagră pe farfuriile albe şi cu o cruciuliţă pe locul lingurii tale ; dar înainte şi după asta, te iubesc mult de tot !

La un moment dat creşti, aşa, dintr-o dată. Sora mea se lungise mult, îi ieşeau picioarele din pătuc, iar mama, cum se trezea, i le înfăşura într-un şal, ce se desfăcea numaidecît cu un fald atîrnat de degetul mare, ca un steag ! De cîte ori n-am privit cu ochii mijiţi la zdreanţa aceea cenuşie, în timp ce somnul de dimineaţă mă amăgea cu dulcea lui legănare ; acuşi lumina bătea pe glezna soră-mi ca într-o oglinjoară ; pe perna din capătul celălalt îi vedeam părul albăstrui în umbră ; mă gîndeam : aşa sînt eu cînd mă îndrăgostesc de mine. Draga mea Maria. Se făcuse într-adevăr o frumuseţe pentru anii aceia, îngrijită, expresia sentimentalismelor în vigoare prin 1916, o fetişcană mlădioasă cu ochi imenşi şi buze tremurătoare, subliniate de timidele elogii ale rujului ; decolteurile ei (mai nimic, o licărire) însemnau un cast dar sigur avertisment. Asta îmi stîrni altă ciudă ; eram gelos, o păzeam, o tiranizam. Aveam pe-atunci ieşiri de violenţă precoce ; mă încăieram cu oricine o privea mai lung pe Maria, am făcut acasă şi în afară de casă nişte scene de care astăzi mi-e cam ruşine, dar totodată zîmbesc. „Închide fereastra odată ! Nu-mi place să citeşti Da Verona ! Îţi repet că prietenia cu tînăra Capezzuto trebuie să se termine !“ etcetera. Ea se încăpăţîna mai departe. Şi-i e atît de uşor unei femei să nu se supună, zicea da şi era nu ; o dată am pus mîna pe foarfeci şi i-am tăiat cosi-

tele. Au urmat două luni de claustrare — biata Maria: se răzbună prefăcîndu-se că e cu mintea zdruncinată, că a înnebunit. În loc să mănînce, lua o spaghetă, și-o înfășura pe inelar și murmura: „Ehe! Mîine mă mărit", ori cînta, contrafăcînd o voce răgușită de bărbat — parcă-l parodia pe Raffaele Viviani — dar cu îngrijorătoarea ei expresie serioasă și tristă; sau se spăla pe mîini în găleată trei, patru ceasuri în șir, privindu-și-le pe față și pe dos și iar muindu-și-le în apă, așa, la infinit; eu ziceam: „N-o luați în seamă, joacă teatru", dar într-o seară am plîns pe umărul mamei și Mariei, și în sfîrșit, i-a venit iarăși mintea la cap.

Soră dragă, sosi un bărbat cu solemna cerere în căsătorie, iar rudele noastre cele mai autorizate l-au apărat de mînia mea. Ne-am despărțit atunci pe totdeauna, eu și Maria; vremurile pe cînd mă învăța ea de toate încetară, dispărură brusc ca după o cotitură de drum. Mă întorceam acasă tot mai tîrziu, să nu-l întîlnesc pe Angelo: ședeau amîndoi sub balconaș și bunica îi supraveghea spunîndu-și rugăciunile; îmi amintesc cum biata bătrînă, nevoită să iasă o clipă, se încăpățînă să nu-și întrerupă veghea și leșină; a mustrat-o pe urmă și doctorul și duhovnicul. Duminica, logodnicii plecau la plimbare cu întreaga familie, un mic cortegiu; mă invitau și pe mine, dar le răspundeam: „Am treabă", și dispăream; într-o seară, cînd ne-am întîlnit față-n față, tocmai cînd ieșeau ei din „Sala Roma", i-am salutat cu mîna la pălărie și mi-am văzut de drum fără să întorc capul; eram sumbru și blestemat ca

Otello, luminile sclipitoare de pe Toledo parcă se stinseseră brusc, iar vioara unui cerşetor ţipase. Nu mă aflam la Napoli ori eram bolnav, am uitat, cînd s-a măritat Maria şi s-a dus de la noi.

De atunci, de peste douăzeci de ani, ne-am revăzut foarte rar. A fost şi a rămas o despărţire absolută ; ştim unul despre altul că trăim şi atîta tot. Ea locuieşte într-un oraş unde nu am avut niciodată ocazia să merg ; totuşi copiii ei vin deseori pe la mine ; al treilea, Renato, s-a înscris chiar la Universitatea din Milano. Îmi place, găsesc că seamănă mult cu băiatul meu. Ne plimbăm discutînd amîndoi ; dar nu mă prea gîndesc la ce spun. Nu se observă, dar îl urmăresc cu atenţie, îl scrutez, mă uit întrebător : încheietura mîinii, părul, pasul, felul cum priveşte lumina, umbra, lucrurile, oamenii.

Soră dragă, acum, eu şi cu tine avem fiecare alt cer deasupra capului şi alt pămînt sub talpa ghetelor. Nu mai sîntem fraţi, nici măcar prieteni, cum te-aş mai cunoaşte ? Mi-aş dori o ultimă ciudă care să mă mai lege de tine, după atîta timp şi depărtare, dar n-o descopăr. Mîinile, nu ale mele, pe care le vei strînge în clipa morţii, mîinile, nu ale tale, pe care le voi căuta eu în aceeaşi clipă urîtă ? E absurd. Poate Renato... Erai încă plină de amintirile noastre comune cînd l-ai născut. El îmi spune, îmi tot spune, iar eu sînt dureros ispitit să-l întrerup exclamînd : „Îţi aduci aminte de bătrînelul ăla care a pocnit din degete şi a strigat că portarul şchiop nu putea fi decît don Eugenio, şi apoi ne-a dus acasă cît ai clipi ? Îţi aduci aminte ce foame ne era spre seară, vara,

cînd ziua nu se mai termină niciodată pentru copii ? Îţi aduci aminte cum ai înnebunit fiindcă nu voiai să rupi prietenia cu tînăra Capezzuto, şi că dacă n-am fi plîns de grija ta, nu te-ai fi predat ? Cîteodată, cînd dormi, nu-ţi simţi vechiul şal atîrnat de gleznă ? Îţi aduci aminte ? Îţi aduci aminte ?“ Soră dragă, iartă-mă. Nu ştiu ce spun. Sigur că n-aş putea să-i vorbesc astfel lui Renato.

PÎINE CU SARE ŞI UNTDELEMN

Şi totuşi, îmi zic, azi aş vrea să mănînc pîine cu sare şi untdelemn. E un gînd ce-mi vine din cînd în cînd aşa, cu totul din senin ; îmi trece prin minte că aş vrea să mănînc pîine cu sare şi untdelemn, dar să nu mă întrebe nimeni de ce, n-aş şti să-i răspund ; pîinea cu sare şi untdelemn este, printre altele, ereditară ca şi culoarea părului ori ftizia. Acolo, la noi, pîinea cu sare şi untdelemn este penultimul lucru de mîncare, vine imediat după ciorba de burtă şi precede doar bobul sau pur şi simplu nimic. Într-o casă meridională pîinea cu sare şi untdelemn apare cînd totul este pierdut : s-au dus banii, s-a dus creditul, s-au terminat rugăciunile, dar totdeauna mai rămîne vreo picătură de untdelemn în sticlă, totdeauna mai rămîne vreo coajă de pîine în sertarele din bucătărie, totdeauna mai e vreun strop de sare în solniţă şi înduioşătoarea apă de Serino în fîntînă. Acolo, la noi, nimeni nu zice că pîinea cu sare şi untdelemn n-ar fi totuşi un fel de mîncare ; niciodată, de cînd şi-a făcut ea apariţia întîi şi-ntîi pe o masă, niciodată pîinea cu sare şi untdelemn nu s-a intercalat între gustare şi felul de rezistenţă ; dar, ca mîncare, este o mîncare, nu degeaba poate să-ţi placă s-o mănînci rece vara şi caldă iarna ; acasă la noi optam în general pentru apa neutră din sticlă, care nu se pronunţă.

Şi eu mă pricep să pregătesc pîine cu sare şi untdelemn, am încercat de două ori, la Milano, în 1920, şi m-am descurcat binişor. Nu trebuie să crezi în culoarea lividă a feliilor cînd se umezesc şi se umflă ; mai trebuie să picuri cu grijă uleiul şi la fel să presari sarea, sau măcar, în cel mai rău caz, să-ţi închipui că o faci ; în sfîrşit, te aşezi şi mănînci. La noi acasă, se statornicise obiceiul ca atunci cînd nu aveai la prînz şi la cină altceva decît pîine cu sare şi untdelemn, să nu aşterni nici faţa de masă : ziceam că masa e în doliu, mai mult chiar decît pofta noastră de mîncare, şi-i respectam durerea. Mama ofta : „Ah, dacă ne-ar vedea tatăl vostru !“ şi gata ! Plîngea cu mare uşurinţă şi îşi amăra mîncarea, dar ce rezolva înghiţindu-şi lacrimile ?

Tatăl meu fusese un domn, pîinea cu sare şi untdelemn ne-a transmis-o bunica, prin mama ; am moştenit-o cine ştie din ce depărtări burbonice şi plebee. Am auzit zicîndu-se, cînd eram mic, că străbunicul meu, Antonio Fiorentino, era mare cuţitar şi la optzeci de ani ; a murit pe un trotuar, la Porta San Gennaro, mîncînd nişte roşcove pe care un zdrenţăros aflat prin preajmă s-a grăbit să le ronţăie în sănătatea lui. Pe bunica o chema Teresa. Rezum povestea ei, plină de la prima pînă la ultima pagină de îngenunchieri pioase şi de pîine cu sare şi untdelemn ; dacă n-a fost încă primită printre sfinţii din altare şi bătrînica asta, e doar fiindcă virtuţile ei le cunoşteam numai noi ; într-o zi am să i le înşir episcopului printr-o scrisoare anonimă, şi să vedeţi că o sanctifică. Orfană de la cincisprezece ani, fără să fi moştenit nici

măcar roşcovele de la ultimul ospăţ al lui don Antonio, bunica se lăsă adoptată de sfinţi şi de muncă. Lucra uniforme pentru soldaţi, îmbrăcă armata pentru toate campaniile, de la cea din Eritreea pînă la cea din Libia ; dar orele cînd roata maşinii de cusut se stingea fiindcă nu mai primea nici o rază de soare pe care s-o răsfrîngă iar altfel de lumină nu-i venea de nicăieri, şi le petrecea numai şi numai prin biserici. Dacă nu ajungi în cer punînd unele peste altele litaniile din Săptămîna Mare, cîntările zilelor de Crăciun, priveghiurile, posturile negre, rugăciunile Sîntei Marii şi toate slujbele la care a luat parte jumătate de secol bunica mea, înseamnă că nu poţi ajunge în ceruri din nici un loc de pe pămînt ; bunica l-a asurzit pe Dumnezeu cu nesfîrşitele ei *Tantum ergo*[1], cincizeci de ani în şir ea a fost un greier zelos, cuibărit printre statui şi lumînări aprinse : se ruga cerîndu-şi iertare că nu pricepe cuvintele latineşti pe care le pronunţa : desigur că se ruga cu mai multă rîvnă şi cu mai multă credinţă decît pot spune Domnului aceste puţine cuvinte, cu sensul lor mărginit. Dar toate astea, aspra stofă militară sub degete, sau lustruitele trepte de altar sub genunchi, n-au împiedicat-o să fie frumoasă la vremea ei şi s-o placă cineva. Don Ferdinando Avolio era şi el un coate-goale, trăia dintr-un armonium automat pe care şedea cocoţată o maimuţică, pe nume Asmara, a cărei unică hrană era propriul depozit de purici. Bu-

---

[1] *Tantum ergo* — atîta doar, fragment dintr-o rugăciune, în limba latină.

nica nici nu vrea să audă de el, dar o amenință că se omoară! Dacă sînt eu pe lume e numai pentru că don Ferdinando a avut ideea, cîteva zile după nunță, să-și adreseze ultima nemulțumire duhovnicului miresei, care interveni pe lîngă ea, convingînd-o în sfîrșit. Totuși, și așa a fost o căsătorie nefericită; nu trecu mult, iar don Ferdinando se evaporă cu armonica și micul lui antropoid, și pe urmă, nici urmă de el! Bunica spuse și încredință toate astea Madonei celor Șapte Patimi; își hrăni fetița cu pîine cu sare și untdelemn, o mărită, și o reprimi văduvă; era mulțumită cînd mă cuprindea pe după umeri să mă învețe viețile sfinților; mă săruta pe frunte dacă la întrebarea „cum a trăit Fecioara Maria pînă la șaptesprezece ani?“, îi răspundeam fără să greșesc: „Nemîncată“. Multele ei fuste și broboada răspîndeau un parfum cast pe care nu-l uit, mizer și bun, elementar ca pîinea cu sare și untdelemn, un parfum de nedreptăți primite cu resemnare, sau de datorii amînate, sau de ispite alungate, un miros care însemna „facă-se voia tuturor“.

Pe bunica n-o egala nimeni în arta de a pregăti pîinea cu sare și untdelemn: deschisesem sertarul cu o clipă înainte și nu găsisem nimic, dar cum scotocea ea bucățile de pîine uscată și apăreau; storcea din sticlă untdelemnul, cînd nu mai era nici un strop; apoi turna binișor apa în nucleul oricărei cojițe sau colț de pîine, fără să le strice consistența, trebuia să fie un fel de reînviere, o reîntinerire a lor și basta; în sfîrșit, felul cum picura stropii de untdelemn, oprindu-i să ajungă la fundul farfuriei, să rămînă toate în ce aveai de îmbucat, să atingă intacte ținta foamei noastre

tinerești, expusă să ruginească și să scîrțîie. Și cine era mai tare ca bunica în știința de a se lipsi de porția ei și de orice hrană? Am descoperit prea tîrziu că își avea săracii ei și în afară de casă; dacă te gîndești, era ridicol de puțin ce putea să dea ea de pomană, dar în ultimele luni a trăit întocmai ca Fecioara Maria pînă la șaptesprezece ani, și ceva-ceva desigur că a izbutit să realizeze. Bunica mea a murit de răbdare și de inaniție în 1916; sta să se trezească, suspină și închise iarăși ochii. Am aflat atunci că își vînduse verigheta ei subțiată, ca să-mi dea mie, din cînd în cînd, cîte un bănuț. Prevăzuse, deci, șantajele mele sentimentale. Pe vremea aceea eram mare golan, înrăit de atîta pîine cu sare și untdelemn, sau poate cu vaga reminiscență în sînge a periculoșilor don Antonio Fiorentino și don Ferdinando Avolio. Era destul să pronunț prima silabă a unei vorbe urîte, sau să pun la îndoială cît de puțin clemența sfinților, ca bunica să înceapă să plîngă și să se grăbească să scoată din străfundurile hainelor ei o mică monedă.

Bunică, te rogi pentru mine acum? Dacă-mi propun să amintesc episcopului, printr-o scrisoare anonimă, de virtuțile tale, e fiindcă știu că n-am fost totdeauna la înălțime; nici cînd ne-ai părăsit nu m-am purtat frumos, am scris atunci pentru tine o poezioară în care bunică rima cu lînică și cu antică, dar pe urmă, spre seară, cînd în jurul tău plutea mireasma suflării unui prunc (minunea asta a jucat-o la loterie [1] întreaga ma-

[1] Obicei de a se juca la Loto numere corespunzînd literelor din cuvinte socotite fatidice.

hala din Materdei; cum să nu vorbesc de ea?), am zbughit-o și m-am dus la cinematograful Partenope, să nu pierd ultimul episod din filmul „Șoarecii cenușii". Adaug că, îmbrăcîndu-te pentru înmormîntare, mama te-a găsit încinsă cu un ciliciu de frînghie groasă; și așa, povestea ta se sfîrșește, bunică: dacă te-ar fi supus la o autopsie, nu mă îndoiesc că ți-ar fi găsit șira spinării făcută din niște boabe de mătănii, cu șapte opriri de reculegere pe Calea Patimilor.

Repet, de cîtva timp mi se întîmplă să-mi zic: „Azi aș vrea să mănînc pîine cu sare și untdelemn". Din anii aceia de demult am mers către alte întîmplări și alte feluri de mîncare. Masa mea nu e veselă, dar nici tristă; se așterne regulat fața de masă. Poate nu voi transmite fiilor mei pîinea cu sare și untdelemn încredințată mie de strămoșii din partea mamei: poate copiii mei nici n-or să știe că există... Și e bine așa? Cînd mi se năzare că aș avea chef de pîine cu sare și untdelemn, nu numai că îi regăsesc imediat gustul, dar totodată mă simt legat de cei ce o savurează cu mine, mult mai mult decît prin fireștile verigi dintre cei de același sînge. Prima mea familie s-a desfăcut, bătrînii au murit, surorile își au casa lor în altă parte. Dar dacă zic: „Azi aș vrea să mănînc pîine cu sare și untdelemn, iar dacă surorile mele pricep (și nici nu mă îndoiesc), hai să ne prindem! Maria, Ada, noi ne regăsim la masa mea, sau la masa voastră, și o lăsăm, așa, neașternută. Una dintre voi rupe pîinea uscată, care se vaietă fărîmîndu-se. O pune în castron și toarnă apă, cu grijă să nu fie prea multă. Puțină

sare, puţin untdelemn. Voi nu puteţi greşi, e o deprindere veche, dinainte de a vă fi născut. Mîncăm : proaspătul şi melancolicul gust ne pătrunde iarăşi şi ne întruneşte într-adevăr. Sîntem încă noi, fraţii, acasă la noi ; impresia noastră că nişte paşi uşori se apropie şi mîini dragi ne ating e simultană ; o mireasmă ca suflarea unui prunc se răspîndeşte prin odaie.

NE VA VORBI ÎN DIALECT

Cînd m-a văzut mama printre micii ministranţi, plîngea de parcă mă hirotonisiseră preot: era şi mulţumire, era şi mîndrie, era mai ales nădejdea că lui Dumnezeu îi plăcea cum îl slujeam şi mă va privi cu prietenie: rămăsesem orfan de tată, şi un copil napolitan are neapărat nevoie de un protector, iar dacă nu şi-l găseşte pe pămînt, îl caută prin cotloanele cereşti: de asta gem sacristiile de mici ministranţi. Mama plînse auzind cum pronunţ frazele latineşti pe care nici eu, nici ea nu le pricepeam; ziceam: „Ad Deum qui laetificat juventutem meam“ [1], simţeam ochii ei opriţi asupra mea în biserica plină de umbre, şi amîndoi nu aveam să mai gustăm vreodată o emoţie atît de blîndă. Pe atunci îmi zicea Peppinello şi eram pe jumătate ofticos, cu o faţă măslinie şi lungă, lungă şi solitară ca drumul de fier; pentru mine „biserica“ a rămas pe totdeauna acel Sant'Agostino degli Scalzi, unde sînt sfinţii adevăraţi şi Dumnezeu adevărat, şi adevăratul Papă, şi, pentru mine, cea mai adevărată şi profundă nevoie de ei; acolo, mai devreme sau mai tîrziu, am să mă duc să mă odihnesc liniştit: nu-mi veţi afla trupul într-un cimitir — „...drace, cît a săpat ăsta!“ veţi exclama, reconstituindu-mi calea subterană către biserica bisericilor.

---

[1] „Domnului, de care se bucură tinereţea mea“, în limba latină.

Iat-o în inima mea, strălucitoare și precis conturată ca micile panorame îngropate în prespapierurile de cristal... Auzi, dacă mi-o amintesc! E o biserică nebună, o biserică sucită, cu poarta mică deschisă regulat spre vico Sant'Agostino, pe cînd poarta mare rămîne mereu închisă, fiindcă dă pe Rampa[1] di San Raffaele, care e doar un soi de făgaș, o mică fîșie de teren îndrăcit, între sacrul edificiu și zidul îngust, pe care obișnuiam să ne cățărăm și să ne alergăm, fără întrebarea de la ce înălțime ne-am rupe gîtul pe Salita[2] di Santa Teresa, aflată la picioarele zidului — vreo treizeci de metri, cred, dacă nu și mai mult. Stați puțin! O dată pe an, Sant'Agostino își deschide și poarta mare, de nu știu care slujbă de Paști: de afară cîntă mai mulți preoți, alți oficianți psalmodiază dinăuntru, iar în momentul hotărît de ritual se deschide larg poarta pe două canaturi, lăsîndu-i să intre pe cei dintîi, apoi se îndreaptă cu toții de-a valma spre altar; mulțimea se înghesuie, iar bietul zid o fi elastic, de n-a cedat niciodată! Din cerul smălțat coboară o lumină veselă, încîntată, orice creștin simte mîna unui înger pe umăr și rîde. Am ajuns să cunosc pe dinăuntru biserica Sant'Agostino, ca pe bereta mea; am locuit-o, nu exagerez. Una în fața alteia, două statui acoperite cu nenumărate *ex voto*[3] se priveau — erau Santa Anna și Santa Rita da Cascia, ultima, tînără și roză, într-adevăr incapabilă să refuze cuiva grația divină: i-am cerut ab-

---

[1] Rampa — rampă (l. italiană).
[2] — Salita — urcuș (l. italiană).
[3] Ex voto — prinos (l. latină).

solvirea școlii elementare și mi-a acordat-o, m-a înțeles și iertat cînd i-am mărturisit confiscarea unor economii ilicite ale bucătarului mănăstirii. Era a noastră mănăstirea asta, a mea și a celorlalți ștrengari, cum a noastră era și biserica. Îndată ce se închideau porțile, sau mult înainte de a se deschide, absenți fiind, ori în rugăciune cei șapte călugări de pe atunci, noi ne jucam prin sacristie și cor, ba pînă și prin confesionale, rareori mustrați de Santa Anna, care nu avea inima să ne certe o dată ce ținea în brațe un prunc, și încă mai nestingheriți de călugărul convers[1] Gennaro, un flăcău hirsut din Nola și nu degeaba sărac cu duhul. Rasa lui se zbătea peste ciolane ca o pînză de barcă atunci cînd ne fugărea pe marmura netedă a lespezilor: „Stați, că vin și eu!“ — zicea el, lăsînd un candelabru pe care abia începuse să-l lustruiască, și se prindea fără zabavă în joaca noastră; părea umbra imensă și razantă a unui avion pe iarba unei pajiști. Statuile și picturile nu s-au supărat niciodată de aventurile din biserică, în lipsa preoților: dimpotrivă, cum am spus, Santa Rita m-a iertat cînd am pus stăpînire pe cei cincisprezece gologani ai bucătarului. Era un laic, un bătrîn morocănos care ciupea din banii de piață; i-am găsit ascunși într-o crăticioară agățată în perete; sta să se întunece și biserica să se redeschidă, cînd mi-am amintit că îi aveam încă în buzunar, și am zis către Santa Rita: „Santa Rita da Cascia a lui Sant'Agostino, bucătarul a săltat banii ăștia, eu

[1] *Călugări converși* — personalul de serviciu în gospodăria unei mănăstiri.

numai ce i-am prins. Mi-a purtat mie mîna Cineva ca să-i dea dreapta pedeapsă bucătarului. Dacă pun la loc cei cincisprezece sunători, acolo de unde i-am luat, scapă de pedeapsă bucătarul și n-o să se învețe minte. Dacă-l spun stareţului, bucătarul e dat afară și s-ar putea să se arunce în mare. Dacă păstrez însă pentru mine cei cincisprezece gologani, că n-am pus în gură fărîmiță de „babà" [1] de doi ani de zile, fac bine, sau fac rău ?" „Faci rău, dar ține-i tu", mi-am zis eu că-mi zice Santa Rita.

Am strecurat în cratița-pușculiță o iconiță a Sfintei, care l-a umplut, desigur, de o tainică spaimă pe bătrînul bucătar și i-a dat o lecție bună pe totdeauna : astăzi, savurînd iarăși, după treizeci de ani trecuți, porțiile de „babà" cumpărate atunci, și episodul în sine, firește că mă cam rușinez și mă căiesc ; dar păcatul meu îmi întărește și mai mult dragostea pentru biserica Sant'Agostino, mi-o face de o mie de ori mai scumpă.

Ei lasă, că n-a fost singurul meu păcat între acele ziduri ! Uite că simt un parfum : vine de la dulapul cel mare unde se păstrează veșmintele micilor oficianți, fustele noastre negre și pieptarele de dantelă, miroase a ceară ca un stup ; în casta mireasmă de acolo, noi, băieții, ne încăieram ca fiarele, pentru cea mai bună haină și cea mai lungă făclie. Mie și micului Gargiulo ne revenea deseori datoria de a sufla din foalele orgii. În cămăruța prăfuită, apăsam din toate puterile pe enormele pîrghii ; sunetele ample și patetice ale instrumentului ne copleșeau și eram plini de po-

---

[1] *Babà* — prăjitură.

căință. Încercam să uităm că băusem din vinul împărtășaniei — era o damigeană la îndemînă, între două vechi tablouri sacre, pe care o violarăm. Tablourile închipuiau sufletele din Purgatoriu, și-mi amintesc ce neverosimil de vesele erau acolo, printre flăcări — parcă se răsfățau ca pruncii în albiuță. Deodată orga tăcu, fără suflu, rumoare în biserică la întreruperea Te Deum-ului, am prins cu urechea un pas grăbit pe scăriță, și apoi nimic, n-am mai deschis ochii decît a doua zi. „Tocmai tu, Peppinello ?" clătină din cap starețul, cînd am cutezat să mă înfățișez dinaintea-i. Am plîns mult, cred, cu fața pe genunchii lui ; în sfîrșit, îmi ridică bărbia, uriașa mînă era proaspătă și albă ca pînza de pe altar. Îl chema părintele Raffaele, un călugăr foarte înalt și voinic, o figură ca din *Vechiul Testament*. A murit de gripă spaniolă și eu, care-l secundasem la o slujbă abia zece zile mai-nainte, am suferit din inimă, ca o ordonanță. Ne citea în suflet, ne iubea și ne înțelegea. Sînt după-amiezi cînd Neapole, nemaiîndurînd lumina chinuitoare, amuțește pînă în cele mai înfundate și înguste uliți, cînd tac din gură pînă și copiii, atinși poate de străvechiul chin care bîntuie orașul. În asemenea momente, părintele Raffaele se oprea din citirea *Catechismului* și-i spunea fratelui convers Gennaro : „Du-i pe terase și vezi să se joace".

Da, am cunoscut biserica Sant'Agostino degli Scalzi, de la subteranele pline de cripte, pînă la terasele pline de aventuri și șopîrle. Nu există ținut mai fabulos, pentru un copil, ca terasele unui lăcaș de rugăciune. Munții cupolelor, vîrful clopotniței, scările înguste și balustradele, hornurile,

moțurile zbîrcite, înfoiate ale parachernitei, care țîșnesc din cornișe ca niște penaje de indieni, pistele drepte, pe care s-a refugiat să moară vîntul, dar se mai saltă din cînd în cînd pe coate, încercînd să se ridice : o lume întreagă de descoperiri, de surprize, de războire. Fra Gennaro ne era dușmanul, iar ca arme aveam mucarnițele, cocoloașele de pămînt, pietricelele și răcnetele. Folosind resursele terenului, bietul țăran din Nola se apăra vitejește. Nu se făcea, era pătruns, ca și noi, de adevărul înverșunatelor ciocniri. Parcă îi văd chipul candid și animalic, sudoarea și timpul curg pe el, spălîndu-l ca apa de rîu. „Tăbărîți pe fra Gennaro, tăbărîți !" Dacă nu ne rupea coastele, dacă pierdea lupta, dacă se preda la sfîrșit și, gîfîind, ne lăsa să-l doborîm (urmele sandalelor noastre pe rasa lui terfelită, firimituri de pîine și bucățele de trabuc sărindu-i din glugă), avea aceleași motive ce opresc buldogul să muște copiii. Iată-l că ne domină, stă să se prăvale peste noi ca o cupolă : eu mă tîram spre fortăreață și am încă în sînge mirosul molatic și negru al asfaltului sub genunchii mei : mînecile fluturate ale lui fra Gennaro întunecă cerul, gust un fel de rară plăcere simțind pericolul, ba chiar am impresia că am să pier de-adevărat.

L-am revăzut pe fra Gennaro acum cîteva luni, a cărunțit și s-a gheboșat. I-am spus cîteva vorbe, dar fără să-i amintesc cine sînt. „Deschide pumnul, trebuia să-i spun, hai să lăsăm să danseze ăști treizeci de ani pe palmele noastre bătătorite". Biserica era pustie și mută, un bătrînel îngenuncheat între Santa Anna și Santa Rita mă privi. Și tu ai

fost odată copil şi ai slujit aici pe lîngă preot, mă gîndeam, dar nu te-ai depărtat prea mult niciodată, vei săpa puţin cînd vei avea de dat socoteală lui Dumnezeu, în adevărata lui casă. Ne-am rugat şi am locuit şi am păcătuit uneori printre aceste scumpe marmuri ; nu se poate ca Dumnezeu să nu-şi amintească, aici, că ne-a făcut şi buni, şi răi, chiar cu mîna Lui. Sînt sigur că ne va ierta. Ne va vorbi în dialect.

PRIMA IUBIRE

Ce-ar spune soția mea dacă i-aș mărturisi că băieții noștri sînt uneori copiii altei femei? Ai mei și ai Carmelei B., de pildă; iat-o, șade în fața ușii, spre curte, la ea acasă; are cincisprezece ani sau nici atîta, coase ori citește, ori cîntă, cu un firicel de glas și ochii mijiți, canțonete de prin 1919; cît despre mine, am șaptesprezece ani și o privesc din balconașul bucătăriei. Am impresia, Carmela, că noaptea asta, de pe celălalt țărm al nenumăraților ani trecuți, îmi șoptești: „Ia spune, care dintre băieții tăi, Giuseppe sau Luigi, seamănă mai mult cu mine?“ Se poate una ca asta? Cînd copiii nu seamănă la înfățișare și caracter cu nici unul dintre părinți, nu sînt oare — dezlegați de păcatul originar — cine știe ce îndepărtată bucurie ori amărăciune, sau numai o simplă speranță, întrupată în ei, n-or fi niște amintiri cu chip de copii și, în cazul meu, fiii primei iubiri a tatălui? Aiurez! Și totuși trăim spre a observa, într-o nesfîrșită tresărire, că realitatea este pretextul efemer prin care sîntem alungați mereu de la adevărata noastră poveste, și că tocmai tainicul tău mit despre tine însuți rămîne singurul în care te simți neîndoielnic și într-o lungă continuitate viu.

Cum clădirile din Napoli sînt cocoșate sau șchioape și se întind alene sau se saltă fără vreun motiv aparent (o veșnică neliniște a cărămizilor roase, o sucire și răsucire a zidurilor bolnave pe

cine știe ce pat de suferință), ca să mă întorc acasă, în 1919, intram într-o mare clădire din Materdei, dar nici vorbă să fi ajuns încă la mine acasă. După ce străbăteam un atrium, deschideam o ușă cu geamuri și iată-mă într-un luminiș — ăsta e cuvîntul — vast și cu trei stîlpișori țuguiați în mijlocul lui și, așa, tot înainte, în diagonală, spre chenarul negru al unei scări înguste. De la al doilea palier se abătea o pasarelă sfîrșindu-se într-o grădină. După ce treceam și pe acolo, pătrundeam într-un gang, în care răsuflau, de la dreapta și de la stînga, gurile de pivnițe ; încă două, trei ocolișuri, cîte-o cotitură bruscă, și ieșeam, ca tras la noroc, într-o curte interioară prăpădită, de unde, printr-un zdruncinător epilog de trepte sfărîmate, ajungeam, mai întîi în bucătărie, apoi în odaia pe care o ocupam împreună cu toată familia mea. Risipesc acum pe aceste pietre nebune de legat și soarele galben, și stelele înțepătoare, și ploile calpe, ca desenate, ale adolescenței ; aveam șaptesprezece ani și mă aștepta o veselă expediție, fie că trebuia să ies în stradă, fie că mă întorceam acasă. Aveam plecări și întoarceri pe vîrful degetelor, și în minte, și în sînge ; aveam atîta nerăbdare de fapte și experiențe noi, încît trăiam cu normala stare sufletească a unui emigrant ; aveam cam trei ore de deplină singurătate (mergeam la lucru în zorii zilei, dar terminam cu munca mult înaintea mamei și a sorei mele) ; aveam de privit o fată în prag, linia, culorile, vocea Carmelei B., așezată acolo, pe scaun, lîngă ușa odăii de la parter, unde locuia cu primejdioșii ei frați : în amurg, umbra unui grilaj i se așeza în poală, fierul și rugina născoceau alintarea asta anume pentru ea.

A fost într-o tîrzie după-amiază de vară ; asemenea zile sînt în noi şi nu se consumă niciodată, ne supravieţuiesc chiar, ca inelele cu briliante, şi cineva le moşteneşte. De la balconul meu o priveam pe Carmela care cîrpea cu atenţie : sub influenţele teribile ale unui anotimp în care Napoli e ca pepenele verde cînd îl despici şi-şi arată roşul miezului şi negrul seminţelor, eu făceam în mintea mea ce vream din fata aşezată în prag. Era mică şi bună, jumătate faţă îndoliată, ascunsă în noaptea ochilor imenşi, sub genele lungi lăsate peste gîndurile ei ca o voaletă : se pornise vara să o plămădească, şi ce era mai mult de făcut se realizase, rămînea doar să se elibereze din strînsoare acea carnaţie abia stîrnită. Acuma ştiu că luna de pe cerul de iunie 1919 îşi schimba chipul şi locul cu singurul rost de a împlini sînii şi coapsele Carmelei B. Napoli este ca un pepene verde în iunie, un fruct violat şi jefuit ; am prins privirea fetei cînd simţise în sfîrşit şi ea tot ce-i spuneam eu în gînd ; şi m-am agăţat de acea scurtă privire ca să închei : „Hai, ridică-te şi vino la mine !" Nu vorbesc mai mult şi mai grav mîinile pe apă cînd stai să te îneci ; puţin îmi pasă, îi strigam, de fraţii tăi primejdioşi şi de orice urmare a clipelor ce-or să explodeze imediat dacă vrei ; ridică-te, Carmela, sîntem singuri pe fundul mării ; ridică-te şi vino la mine ! Umbra grilajului se sfărîmă, căzînd din poala ei pe scaunul gol ; Carmela îmi asculta dorinţa, am alergat în întîmpinarea ei pe scăriţă, buzele noastre se loviră şi cînd am intrat în casă, ori suflarea ei, ori a mea trînti uşa. Paturi şi penumbră, şi frunze de măslin de

la Paşti agăţate în perete, şi sfinţi sub clopote de sticlă erau cu prisosinţă în odaie!

Sînt chiar Satana, dar nu-mi plac păcatele scrise, e ceva mai tare decît mine. Dacă povestesc prima mea iubire, e doar ca să nu-şi facă nimeni probleme ori semnul crucii dacă am avut cumva, de la nevasta mea, un copil al Carmelei B. La ce ar servi precizarea că tînărul săruta fata în continuarea sărutului dinainte şi începînd altul nou? De ce-ai specifica dacă îndrăgostiţii s-au abţinut de la ce-i mai rău sau ce-i mai bun?

Pot scrie însă că n-am mai gustat de atunci pe nici o gură de femeie parfumul acela de bomboane cu portocală şi de violete, şi aşa şi scriu. Ne-am aşezat pe jos, rezemaţi de saltelele bătute de mama dimineaţa, nu ne-am rezemat decît ceafa şi-atît. Nu ne-am spus o vorbă; asta da, face s-o scriu. Nevoia de iubire este pentru adolescentul de pe meleagurile mele un martiraj; Napoli se despică la soarele de iunie ca un pepene verde: şi seminţele negre ţîşnesc, ţîşnesc dorinţele — pretutindeni. Ne-am iubit, eu şi Carmela, în cea mai deplină tăcere şi cu toată mila. Ea era mila şi răbdarea, ochii ei imenşi îmi spuneau: nu te ruşina, iubitule, nu te înfricoşa de slăbiciunea de a mă dori, ai să te vindeci, nu e nimic. Carmela a fost prima mea iubire pentru că m-a învăţat să le înţeleg pe toate, puţinele, adevăratele mele iubite din viaţa mea; m-a îmbărbătat să mă bucur sau să refuz plăcerea pe care mi-o puteau oferi femeile. M-a consolat de străvechea mea durere de a fi mascul, robul acestei condiţii, pierzîndu-mi pacea şi pe Dumnezeu. Altceva? Obloanele ferestrei erau trase, dar în cameră aproape în întuneric, se stre-

cura vertical, printr-o crăpătură, lumina de afară și proiecta pe tavan minusculele siluete ale trecătorilor și vehiculelor ce se perindau pe stradă. O bicicletă, un car, o ciufuleală de ștrengari : mici imagini spălate, lichide, ce se năşteau, se încovoiau și dispăreau dilatîndu-se, ca și acum, în amintire, clipele de-atunci cu orgoliul și umilința mea de neofit... o deţineam în sfîrșit, își aveau diploma lor buzele mele strivite de buzele Carmelei, degetele mele pline de pletele ei.

Am ieșit în oraș, cînd ne-am despărțit (din cele șapte văluri ce acoperă adevărata față a pămîntului mi se părea — regăsind străzile și lumea — că mai multe căzuseră de-odată și m-am întors acasă tîrziu, foarte tîrziu. În gang, o întrezării pe Carmela, care mă aștepta. Ne-am ascuns, coborînd cîteva trepte, într-una din acele guri de pivniță. Nici atunci nu ne-am spus nimic ; ședeam cu ea în licărirea brațelor ei goale, iar tăcerea era fără porți și fără ferestre, totală, străveche, ca și mirosul tare de argilă ce ne izbea din cînd în cînd. Zîmbesc la gîndul că tocmai în acest cuib de zid ne-a surprins, după multe seri, cel mai încruntat dintre cei doi frați ai Carmelei, și amîndoi erau din viața interlopă napolitană ; dar ăsta, don Armando, îl întrecea cu o lungime pe celălalt, și prin forța fizică, și prin numărul de condamnări pentru viața la bunul lui plac. Degeaba ne-am ținut suflarea cînd l-am simțit venind ; se opri să-și aprindă țigara și, aruncînd chibritul peste noi, ne zări. L-am urmat în casa B., pînă unde ne spuse el să ne oprim, exact sub lampa nenorocită, spînzurată de grindă ca deasupra unui eșafod. Ce om ! Ne întrebă dacă putem jura pe no-

rocul nostru că nu are nici un motiv să ne lichideze, și pe soră-sa, și pe mine. Binevoi să ia de bun răspunsul primit, ne pălmui conștiincios și mă zvîrli afară. Ce om precis, sigur, stăpîn pe sine ! Făcu să dispară scaunul din curte și pe mine din balconul bucătăriei : în două luni o mărită pe Carmela cu un brutar din Anticalia, care ducea mîna la beretă dacă-i adresai cuvîntul. O văzui pe Carmela plecînd în trăsură de gală și, pentru ultima oară, ochii ei îmi spuneau „Ai să te vindeci, nu e nimic". Însă avea să mi se nască după treisprezece ani, după treisprezece ani, un copil al ei, de la nevasta mea ?! Iar birjarul trăsurii în care Carmela se depărta, își îndeamnă încă plin de fală caii : „hii, primă iubire, hii !" În spirala biciului ce pocnește se alungesc în elipsă o tarabă de „pizzeria", și o coadă de procesiune ; reapare, lîngă lațul biciului un colț pe Materdei în extraordinara vară din 1919.

DOUĂZECI DE ANI DE ATUNCI

Ușa biroului meu se deschide și curierul zice:

— Un prieten de-al dumneavoastră, de acum douăzeci de ani, ar dori să vă salute.

— Să intre, zic, pipăind nițel încurcat — fiindcă nu e ușor să arunci din spate, așa, pe nepregătite, douăzeci de ani de viață — toate obiectele aflate pe masa mea.

Mă întreb dacă trebuie să mă ridic, îndreptîndu-mă cu brațele deschise spre musafir, sau să-l iau în primire cu o veche ocheadă, care o să-l conducă afectuos pînă la fotoliul din fața mea, deocamdată ocupat numai de raza de soare, care la ora asta se ghemuiește acolo și sforăie.

Mofturi ; individul s-a și instalat comod, cîtuși de puțin stingherit, și mă examinează de parcă ar fi fost însărcinat cu expertiza decăderii mele fizice și morale.

Îl invidiez pentru vădita lui certitudine că mi-aș aminti perfect de figura și numele lui.

E chel și cărunt, îmi seamănă. Ocupă o haină opacă, lustruită la coatele despărțite pe puțină vreme, îmi închipui, de vreun birou dintr-o instituție parastatală ; buzunarul de sus al hainei lui, plin de stilouri, îmi atrage bolnăvicios atenția. Dar s-a făcut ; vizitatorul zîmbește, își umflă pieptul și zice :

— Așadar, ce zici de bătrînul Ember ? Te mai gîndești uneori la „Caffé Uccello" , la foaia noastră, la poeziile noastre ?

Era timpul: revăd Napoli din 1920, ca pe un desen naiv pe un evantai ce se deschide lent, numele Ember nu-mi spune încă nimic, dar îmi suflă la ureche şi „Caffé Uccello", şi Via Duomo, întîmplările şi figurile de demult, ce-mi năvălesc iarăşi în inimă.

Eram vreo zece tinerei jigăriţi, care se întruneau seară de seară, în scopuri literare, la vechea „Caffé Uccello", pe Via Duomo. Omul care servea mai închidea un ochi dacă se întîmpla să scriem vreun vers plin de revoltă pe marmura măsuţelor; restul localului îl ocupau studioşi ai cabalei şi comis-voiajori somnoroşi, seara tîrziu apăreau o mandolină şi o chitară, ale căror titulari — figuri de neuitat, nişte resemnaţi la meseria de muzicant — se eclipsau scîrbiţi după primul tur cu cheta.

Era încă război cînd începurăm să punem bazele unei periculoase foi literare, ticluită de noi. Mă gîndeam la ea, făcînd coadă la pîine, printre femeiuştile năduşite şi amarnice, care mă expulzau la fiece pas şi-mi negau gălăgios dreptul de a-mi relua locul; vedeam titlurile, ilustraţiile şi paginaţia foii ce avea să iasă în ochii lumii, pînă cînd, brusc, mă trezeam iarăşi în brutăria unde o voce de stentor anunţa că pîinea s-a terminat, şi-atunci oricare dintre cei prezenţi putea atinge gînditor pe tarabă hieroglifele vagi de făină şi să pornească aiurea către alte speranţe.

Odată, iluzionîndu-ne că am găsit un finanţator, am fost aproape pe punctul să iniţiem apariţia. Ba chiar am avut curajul să ne ducem să-i cerem o nuvelă, pentru primul număr, Matildei Serao. Era pe atunci o voinică şi teribilă doamnă.

Ne cîntări prin lornietă cu o severitate care ne îngheță zîmbetele nătînge.

— Astea-s vremuri de prăpădit hîrtia ? zise ea cu o cumplită încetineală.

Eu eram cel mai aproape de ușă. Ferrante, cel mai sprinten ; în stradă scăpă fiecare de cotul celuilalt, și ne recunoscurăm.

Roberto Bracco, Diego Petriccione, Ferdinando Russo, nu ne-au primit mai bine ; pe deasupra, eventualul editor a fost chemat sub arme ; tocmai făceam cu aprindere planul distribuirii materialului, cînd ne sosi din Piave o carte poștală de la el. (A fugit și de pericolele războiului, ba chiar s-a întors decorat.)

Ostilitățile încetară, veni pacea de care știm, iar foaia noastră n-ar fi apărut niciodată dacă un om adevărat nu s-ar fi ivit să ia parte la cenaclul nostru.

Îl chema Ubaldo G. M. Caracterizat printr-o statură de nimic, dar bucurîndu-se de formidabile resurse vitale. Contrariu nouă, celorlalți, cînd termina cu fandaxiile, acționa. Nu era bogat, ba chiar merită să amintești de activitatea sa principală, cu slab cîștig, deși mai aparte și pitorească. Era vînzător într-o veche prăvălioară de pe aceeași Via Duomo, unde se puteau cumpăra haine de-a gata. „Bărăcari“ [1] li se zicea pe la noi acestor negustorași : presupun că termenul vine de la „baracă“ și mi se pare că redă destul de bine sensul de efemer, de improvizare, de nesiguranță, sugerat de tristele, întunecoasele prăvălioare capitonate pe dinăuntru și pe dinafară cu costume și

[1] În text : „Barracari“.

macferlane de toate fasoanele şi culorile, ce se legănau lugubru, ca spînzuraţii, în vîntul tînăr bătînd dinspre mare. În prag, în roiul muştelor, pe apăsătoarele zile de vară, iarna, învăluit în aburii slabei sale respiraţii, şedea un individ prăfuit, parcă în letargie, sau cel puţin care nu dădea semne de viaţă pînă ce nu ochea printre trecători vreun provincial. Atunci sărea în picioare; zîmbea, făcea cu ochiul, saluta, se prefăcea într-un cioc catifelat, într-un cîrlig delicat, în tot ce se poate născoci mai suav şi mai agăţător pentru a-l transfera pe străinul descumpănit într-unul din costumele sau macferlanele ce se bălăbăneau ca nişte fantoşe, şi apoi să treacă la tocmeală.

Ca „bărăcar“, Ubaldo G. M. dispreţuia cuceririle facile; prefera pe ţăranii încruntaţi care obişnuiesc să rîcîie stofa cu unghia degetului mic, să o cerceteze în zare, să o moaie cu scuipat, şi-abia pe urmă să ofere a zecea parte din preţul cerut, adică cel puţin de patru ori mai mult decît face articolul ales. Cu un astfel de client prefera să se călească Ubaldo al nostru: de zece ori îl lăsa să iasă din prăvălie şi de zece ori, cu o privire întristată şi o vorbă lipicioasă, îl recupera; nu rareori ambele părţi vărsau lacrimi grele, sau chemau blestemul cerului asupra propriului cap, sau se loveau singuri cu exasperare, pînă cînd, în sfîrşit, vînzarea se încheia, iar Ubaldo G. M., istovit ca o lehuză şi totuşi plăcut gîdilat la nări de mirosul acela de ţarcuri şi grîne, de ierburi veştede şi cremene de puşcă, pe care ireductibilul provincial îl lăsase în prăvălie, se trîntea în spatele tejghelei şi, cu un oftat, începea să scrie o poezie. Iată omul care a fondat şi a condus pe-

riodicul nostru literar. N-am încercat niciodată să-mi explic prin ce argumente a reuşit el să dea proprietarului unei mici tipografii impresia că cincizeci de lire constituiau un echitabil, ba chiar generos avans la imprimarea primului nostru număr.

Publicaţia înmugurită a fost botezată „Il Roseto". Pe frontispiciul realizat chiar de director, figura un grilaj de balcon străpuns de o mulţime de roze foarte aproximative şi de la care o tînără înfloritoare îşi dădea silinţa să contemple languros Vezuviul de dedesubt, a cărui greşită amplasare determina o remarcabilă doză de strabism la durdulia jună.

Ce-are a face ? Ne-am întors pe dos buzunarele pînă am încropit cele cincizeci de lire, şi fiecare a colaborat la primul număr în măsura banilor vărsaţi. Eu ar fi trebuit să figurez cu un simplu distih, dar mi s-a dat dreptul la un sonet.

Într-o după-amiază de sîmbătă, frumosul bilunar văzu lumina tiparului şi îmbătaţi de fumurile cernelei, l-am distribuit chiar noi personal pe la chioşcuri şi ne-am îngrijit de expunerea lui.

„Caffé Uccello" şi-a trăit marea sa zi : la intervale, cîte un redactor, dintre cei mai tineri şi mai înflăcăraţi, sosea gîfîind şi aducea veşti îmbucurătoare. Se vînduseră trei exemplare la San Ferdinando, un exemplar se vînduse la Porta Capuana ; Ferrante raportă că-l urmărise pe un cumpărător, ba chiar, la un moment dat, îi ceruse părerea asupra gazetei. Se pare că cititorul rămăsese cu o bună opinie despre o povestire de-a lui Ferrante ; în privinţa celorlalte scrieri înţelegeai că îşi exprimase unele îndoieli şi critici.

Zece zile mai tîrziu, ridicam maldărul remarcabil de exemplare nevîndute. Redactorii care supravegheaseră vînzarea la chioșcuri și ne furnizaseră datele unui formidabil succes nu știau ce explicație acceptabilă să găsească față de acest fenomen ; unii veneau cu bănuiala că ar circula exemplare false, din „Il Roseto". Dar al doilea număr era la tipar. Ubaldo G. M. ne îmboldea să scriem cel puțin pe măsura lui D'Annunzio și Papini. Eu unul îmi dădeam toată osteneala. Noaptea, în camera ce-mi adăpostea întreaga familie, mama deschidea din cînd în cînd ochii și bolborosea :

— Stinge, te rog, lumina, știi ce scump e gazul.

— Nu înțelegi nimic, mă rățoiam eu, plin de iluzia că dacă aș izbuti să prind într-un sonet patru rime rare, „Il Roseto" ar avea răsunetul cuvenit.

Aveam șaisprezece ani, să am iertare ; dar și mama exagera cînd se ridica oftînd și sufla ca Eol în lampa cu gaz, apoi se împiedica în cămașa ei de noapte uzată și cădea, trezindu-i pe toți. În orice caz, viața ziarului nostru atîrna de tipograf. Iar el refuzase să ne livreze al doilea număr dacă nu i-l achităm pe primul. Ubaldo G. M. se cocoțase pe un scaun și se lipise de tipograf ca într-un tablou de Tranquillo Cremona : încerca să-i smulgă o amînare de plată. Ținea mîinile la spate și ne făcea semne. Fiecare dintre redactori puse mîna pe cîte un teanc de gazete și ieși tiptil. Eu am rămas ; am avut timp să-l văd pe tipograf care se cocîrjase și sughița de plîns descoperind dispariția exemplarelor, iar Ubaldo G. M. îl mîngîia pe

spinare şi-i săruta stăruitor şi cu devotament mîinile pline de negreală.

La prematurul sfîrşit al ziarului „Il Roseto“ au contribuit desigur polemicile cu un nou periodic, numit „La Freccia“. Apariţia acestei aşa-zise „Săgeţi“ s-a interpretat drept o intenţie clară de a ne elimina pe noi, şi am combătut-o fără să omitem loviturile corporale. Atacurile noastre publice te făceau să te gîndeşti la minuţioasele, cumplitele bule de excomunicare şi blestem emise de papii medievali. Tinereţea noastră de-atunci mă face să gîndesc că la argumentele estetice şi publicistice se adăuga şi spiritul de hoardă. Se iscară încăierări între cele două corpuri redacţionale, seara tîrziu, prin Galleria. Mama îmi oblojea cu prişniţe reci părţile lovite şi mă tot întreba cu vorbe fierbinţi.

„Chestii cu femei“, îi răspundeam eu, să nu cumva să sufle în lampă şi mai devreme ca de obicei.

Îmi amintesc de felul bine calculat, atent, fără ezitare, cu care Ubaldo G. M. mînuia, în acele încăierări, un retevei ciudat. Străveziu, iute ca spirtul, eu dădeam totuşi impresia că lovesc mai bine decît directorul nostru. Am remarcat prea tîrziu că atitudinea mea samavolnică i se părea cam nepotrivită pentru o gazetă serioasă ; nu tolera arivisme, Ubaldo G. M., şi îmi dădu să înţeleg că era nevoit să se lipsească de colaborarea mea, indiferent unde.

Ori poate că numai contribuţia mea tot mai redusă la avansurile vărsate tipografului m-a readus în situaţia de a-mi difuza în manuscris poeziile ?

Nu are nici o importanță, mai ales că „Il Roseto" se stinse discret, scurtă vreme după cele povestite, așa cum s-ar putea ca trecînd într-o dimineață pe lîngă vechea prăvălie din via Duomo, să-l surprind pe Ubaldo G. M. ștergîndu-se la ochi cu pantalonii unui costum galben ce se leagănă ca un spînzurat fantoșă ; se înțelege că îi voi întinde mîna — nici urmă de pică — foarte dispus să studiem împreună, fără multe fasoane, stînd veseli pe prag, programul unei noi și mai norocoase publicații ; dar cine-o fi Ember ăsta, care iese la lumină după douăzeci de ani ?!

Nu izbutesc să-mi amintesc de el. O fi fost o figură oarecare, repede ștearsă din mintea mea. Mă scutur să-mi revin, observîndu-l atent, și Napoli din 1920 dispare, ca un desen naiv pe un evantai ce se închide lent.

Ember tocmai îmi spune că am progresat destul, dar că ar trebui să aleg odată pentru totdeauna, între genul grav și cel umoristic, cît despre stil... Ah, nu mai încape îndoială că e unul dintre colegii mei de pe vremuri, dacă primul lucru pe care-l face, regăsindu-mă după douăzeci de ani, este o grea, îndrăzneață și generoasă tentativă de a mă învăța cum să scriu.

ILUSTRATELE

O dată pe an, dar totdeauna într-o lună frumoasă, îmi sosesc prin poştă zece ilustrate din Napoli. Le primesc teanc pe toate, un pachet de imagini, un mic film ; pe spatele fiecărei ilustrate citesc numai data şi o semnătură : Luigi De Manes. E un vechi prieten, am fost împreună tineri ; îmi scrie adresa şi semnează ilustratele, iar pentru rest apelează la ceea ce presupune că ar trezi în destinatar, cu singura condiţie ca acesta din urmă să-şi dea osteneala să arunce o privire duioasă asupra locurilor reproduse. Bine. Zece „ilustrate nichelate", adică lucioase şi netede ca nişte medalioane ; aşadar, dragă Luigi, iată mai mult decît spontanele gînduri stîrnite de ilustratele tale din 30 august, ascultă :

Napoli, panoramă. — E o aşa-zisă panoramă, incompletă, fîşia ce leagă Mergellina de Castel dell'Ovo, cu un sîn de apă unde se refugiază marea şi doarme. Recunosc bulevardul Elena şi strada Caracciolo, jumătate din colina Pizzofalcone, Primăria, cerul alb şi matur al unui început de după-amiază. Aici, în august, cerul e parfumat de arbori şi de tinereţe trupească, nu ştiu cum, dar frunzele parcă ar creşte pe un cap de copil ; de cealaltă parte apele albastre te ceartă dacă preferi plăcerile pămîntului, nu există culoare mai ironică şi mai sărată ca a lor. Pe bulevardul Elena înveţi să mergi cu bicicleta ; de ce nu zăresc niciodată în

ilustrata asta și pe băiatul peste care am dat buzna cînd tocmai ducea sub braț o crăticioară cu ardei ? În septembrie al aceluiași an, în zi de Piedigrotta, am urlat prin surprindere din trompeta mea de carnaval drept în urechea unui colonel ; bătrînul soldat s-a rușinat că tresărise și mi-a ars o palmă. Mistica, blestemata noapte de Piedigrotta e făcută, înadins, din ghionturi și din mîngîieri fanteziste : cine dă și primește mai multe este cu adevărat credincios, fiindcă demonstrează că nu sîntem pe lume doar ca să ne distrăm, ori să pătimim. Asta e scena de la Riviera di Chiaia, pe care se desfășoară ultimul act din drama Piedigrottei ; se crapă de ziuă și cîte un protagonist mai zăbovește încă pe-acolo, cu sîngele negru de nesomn și dinții strepeziți de cît a țipat ; soarele i se lasă pe umăr ca mîna unei rude dragi, dar nu-l smulge din restriștile ce vin iară spre el intacte și glorioase. Omul a profitat de sarabanda nocturnă ca să-și lase jos, pe furiș, samarul lui cotidian ; acum, pe lumină, necazurile l-au recunoscut și-i spun : „hai, fără fasoane, ia-ne în cîrcă". Restul — țărmul stîncos filtrînd spumele, palmierii care mătură văzduhul ici-colo, vîntul care se ridică de pe Vomero cu o rîndunică pe umeri — e o neutră invenție a Domnului.

Napoli, Castel dell'Ovo și Borgo Marinari. Fotografia a fost luată de sus, poate de la o fereastră a unui hotel din via Partenope ; de aceea apar în prim plan peticile de asfalt ale teraselor de la Cluburile Nautice : un tip oarecare doarme pe spate, cu un ziar murdar pe față, ziarul e plin de vești rele pentru respirația lui abia simțită, dar

oprește bătaia soarelui și pe gardieni să-l identifice. Tot așa, pe același petec de asfalt, dormea, în primăvara anului 1924, don Saverio Palumbo, un bătrîn țăran devenit de pe urma unor necazuri strict personale, vagabond pe țărmul mării, „lucian". Primea cîte un gologan în schimbul poveștii lui, se hrănea cu peștișori sau moluște scăpate din coșurile pescarilor, și-și aștepta cu răbdare sfîrșitul zilelor și al vieții. Sfatul lui era : „Nu faceți niciodată nimic, nu vă împotriviți la orice-ar fi să fie". Zicea : „Aveți boli ? Datorii, coarne, supărări de tot felul ? Fiți buni și păstrați-le !" Don Saverio credea cu tărie că de nefericiri nu te poți scutura : cine le are izbutește cel mult să și le schimbe, mai totdeauna în pierdere, luîndu-și-le inevitabil din nou pe cap, și de data asta pe vecie. Pentru cîțiva sunători bătrînul Palumbo îmi istorisi ce-l împinsese pe el să ajungă vagabond, acolo, pe țărmul mării, după cincizeci de ani de muncă la sapă. Îmi zicea : „Lucram pe pămîntul meu, la Çasoria, cu mila lui Dumnezeu. În '18, nevastămea căzuse grea : îi veni amețeală tocmai cînd scotea apă din puț și eram prea departe ca s-o pot auzi. Îmi rămase Giovannino, de opt anișori. M-am hotărît să n-am altă grijă decît a lui, i-am pus cartea în mînă și poate că ieșea din el un domn profesor. Așa-i place omului să-și zică. La fel, ca și cum ar mai fi putut scăpa maică-sa cu viață ! Într-o zi Giovannino se betegește la un picior, doctorii din Casoria habar n-aveau de unde i se trage, îl aduc în căruță aici, la spitalul «Gesú e Maria». Răspunsul : sau o operație cu cheltuială mare sau rămîne Giovannino șchiop. Se putea ? Am vîndut pămîntul, am plătit, și după trei luni, cu

aceeaşi căruţă m-am dus să-mi iau copilul. Oi fi rămas eu în sapă de lemn, dar e băiatul sănătos. Ei bine, aşa-i place omului să-şi zică. Ori trebuia să lupt cu toropeala pe drum... ori Dumnezeu singur ştie ce". Aici povestirea lui don Saverio se precipita. Drumul spre Casoria, la miezul nopţii, parcă fără sfîrşit. Giovannino şi tatăl adorm pe drum şi-i ajunge din urmă altă căruţă, încărcată cu lemne. Caii se sperie de umbrele celorlalţi cai şi se smucesc ; osia unei roţi se izbeşte de un buştean care se prăvale peste copil şi-l omoară. De atunci lui don Saverio i-a fost urîtă viaţa la ţară, coborî la mare, unde obişnuia să şadă pe terasele de la Cluburile Nautice, la un pas de via Partenope. Zicea : „Respectaţi cîinele pentru stăpîn, nu vă feriţi de nenorocirile pe care vi le trimite Dumnezeu." A trăit pînă cînd s-a îmbolnăvit de tifos dintr-o moluscă în spirală.

Napoli, vestitele restaurante de la Borgo Marinari. — Ilustrata aceasta o continuă pe cea dinainte. Puţin îmi pasă mie de marile restaurante ! Dar marea de sub ele ? Asemenea apă, blîndă şi călîie, ca din burduf, numai în cămile o mai afli. Încă se mai leagănă bărcile prin care Luigi De Manes şi cu mine zoream să creştem mari. Erau, de pildă, cursele între grătarele de fier de la „Bagni Eldorado" ; înălţaţi pe vîrful picioarelor ne prindeam de drugi şi, tot împingînd, dădeam bărcii o viteză de torpilă. Se stîrneau curse de întrecere între echipaje, deseori cîte unui băiat îi fugea barca de sub picioare şi rămînea atîrnat de cîte-o bară, îi auzeai urletele şi-i vedeai picioarele cosind în vînt, prietenii virau fără grabă, să nu-l

culeagă decît la capătul puterilor. O dată, joaca asta mi-a scos din uz mîna dreaptă și fluierul unui picior. Aveam zdrelituri foarte dureroase; cînd mă aduceau la țărm am leșinat, dar le-am dat ocazia „lucianilor" să mă aducă în simțiri ca pe un prinț, cu lux de îngrijiri și dragoste fără seamăn. Cînd m-am trezit, mi-am dat seama că fusesem descheiat la cămașă, uns, scuturat, stropit cu oțet; zece păhărele de coniac așteptau să le beau; o bătrînică îmi săruta mîna rănită strigînd: „Trezește-te... haide, îngerul Assuntei, trezește-te!" Cînd m-am vindecat, mama a ținut să mergem să-i mulțumim. Au plîns, îmbrățișate, cîte lacrimi au avut de plîns, în jurul nostru și în inimile noastre totul era împestrițat de reflexele mării, ca în ilustrata asta; timp de cîteva luni bătrîna „luciană" a venit pe la noi duminicile, cu cîte un cornet de scrumbioare înfășurat într-un colț de broboadă; apoi dispăru fără rămas-bun, nici dezamăgită, nici încîntată, doar pentru că timpul desparte și alternează pe gustul lui și anotimpurile, și oamenii.

Napoli, Ponte della Sanità. — Trebuie să-l fi fotografiat de pe cupola bisericii San Vincenzo. Clădirile de la Sanità parcă se ridică pe vîrful picioarelor ca să ajungă la via Nuova Capodimonte, dar mai e nevoie de ceva. La o anumită oră, umbrele celor care trec podul se tîrăsc pe acoperișurile și zidurile de dedesubt. Cînd mergi pe pod și privești străzile înguste de la Sanità, le vezi, din cauza grilelor, ca zugrăvite pe un evantai. Bunica îmi povestea că pe vremea ei po-

dul avea un singur parapet. Mulți profitau de asta și se omorau. San Vincenzo se săturase să tot așeze, acolo jos, unde le era locul, saltelele dispăruților sau, uneori, vreo căruță cu lăptuci. Via Nuovo Capodimonte e puțin cam melancolică. Nu-i face plăcere să meargă spre nord, se opintește, se cabrează pe sub Tondo și o ia repede îndărăt. Lăsați-o să treacă !

Napoli, amurg pe golf. Marea largă, privită de la Posillipo, cu Nisida la doi pași și Procida și Ischia și Capri care se depărtează salutînd. Napoli parcă ține de căpăstru Nisida ; grecii i-au dat acest nume pentru că era foarte mică, apele o înconjoară cu multă atenție, se căptușesc cu atlaz ca să n-o roadă. O dată am mers cu barca între Coroglio și Nisida, cu mandoline, chitare, „taralli" și vin. Am văzut amurgul pe golf, soarele se stinse după colinele de la Baia, dictîndu-ne un testament pe care-l port încă pus la inimă și care zice : „Nu uitați ! Fiți martori în fața lui Dumnezeu că toate minunile ce se puteau face din galbenul tufului, verdele viilor, albastrul de turcoază al apelor și purpura norilor, aici s-au făcut toate !" Același „amurg pe golf" ne îmbie să cîntăm și să bem fără întrerupere ; ne-am supus lui pînă cînd, dintr-o mică obrăznicie pe care o luă, jignit, în serios, prietenul meu Finizio își manifestă dorința de a-mi rupe oasele. Era mult mai agil decît mine în asemenea prilejuri, nu puteam decît să i-o iau înainte cu un brînci, aruncîndu-l în apă, ceea ce și făcui. Cîteva clipe pălăria lui pluti goală pe apă, apoi se ridică șiroind : cred că Finizio m-ar fi omorît dacă n-ar fi inter-

venit întîmplarea caraghioasă cu pălăria. Se săltă iarăşi în barcă, dar în loc să se repeadă la mine, izbucni în hohote de rîs. „Să înot eu pe sub apă exact sub pălăria mea!“ icnea el, topindu-se de rîs. În timp ce luna de iunie îi usca hainele, Finizio mă trase lîngă el; din cînd în cînd mă mîngîia prietenos, liniştindu-mă. Ieşiră zorile, şi duceam, aşa, cu noi dulcea dorinţă de a muri cu toţii împreună.

Napoli, Piazza Plebiscito. Statuile regilor aragonezi, normanzi, suabi, spanioli, angevini — de cîte ori n-au trecut ele pe lîngă mine, cu toată faţada Palatului Regal, cînd goneam să cîştig indivizibilul premiu de o liră? Îţi aminteşti, De Manes? Strîngeam cu greu o liră din douăzeci de buzunare şi ne-o disputam zburînd de-a latul pieţei. Eu aş fi fost totdeauna cîştigătorul, Luigi, dacă nu te năşteai tu! Au trecut aproape treizeci de ani, dar iată încă vîntul de pe-atunci care îmi şuieră în urechi; habar n-ai cît valora pentru mine lira aceea. Nu slăbeam din ochi coloanele de la San Francesco di Paola şi alergam să rup pămîntul, dar sfinţii închişi în biserică nu ridicau ochii de pe ceasloavele şi rănile lor, ca să-ţi pună ţie piedică şi să cazi. Apoi, de pe muntele Eschia, un suflu de peşteră cobora să ne brăzdeze frunţile.

Dragă De Manes, ilustratele tale continuă pe acelaşi ton, şi asta-i tot. Trecutul nu serveşte la nimic, iar viitorul pare a fi sau este chiar inutil şi el, la vîrsta noastră. La fel de departe şi de bucurie, şi de deznădejde, nu mai ştim ce e de făcut; tu măcar ai Napoli sub ochii tăi şi-l vezi cum oboseşte şi îmbătrîneşte o dată cu tine.

CANȚONETELE

Sub ce canțonetă napolitană m-am născut eu în mult îndepărtatul nouă sute doi ? Cînd țipă femeia aducîndu-ne pe lume se aude neapărat și cîte-o voce dincolo de perete, ori din stradă, ori chiar lîngă patul ei (moașa, la urma urmelor !) care, dacă nu cîntă, îngînă ori murmură vreo canțonetă. Care va fi fost a mea ? Voi cerceta. Vreau să știu ; e important ; oricine de pe la noi ar trebui să deschidă o anchetă specială pe cont propriu, să precizeze dacă versurile care s-au amestecat cu primele lui scîncete exclamau : „Frumoasă e ziua cu soare, pace-n văzduh, după ploaie", ori ziceau cu o simplitate sfîșietoare că fereastra întunecată inspiră unui oarecare tînăr temerea că draga lui e bolnavă ; dar grabnic, sora iubitei iese la fereastră și-ți spune, Oh, sărmana fată, a murit și-au îngropat-o ! Sînt nepotul unor canțonete napolitane și mai candide sau năstrușnice, ca, de pildă, una în care niște femei îl întreabă pe negustorul ambulant vînzîndu-le ace de siguranță : „Cîte-mi dai pe un tornese[1] !" Ori alta în care mirele se roagă : „Hai, scoate-ți rochița !", dar mireasa îi răspunde : „Nu, domnul meu, rochița nu !" și totuși el persevereează : „Dacă nu vrei să-ți scoți rochița, eu îmi iau pălăria și mă duc !", ca ea, văl după văl, să-i sacrifice în

[1] *Tornese* — monedă reprezentînd două centime, în vechiul Regat al celor Două Sicilii.

sfîrşit totul, iar la urmă să răsune refrenul: „Binecuvîntată fie maica ta!"... Am să fiu oare bunicul altor canţonete şi ele în stare de recunoştinţă faţă de părinţi, şi va mai fi cine să le priceapă tot hazul? Napoli e neschimbat, şi, de la stîncile ţărmului călătorind spre Posillipo, pînă la arborii colinelor pe unde aţipeşte vîntul, ori colindă ca Tarzan — mă asigură: da, conţonetele vor binecuvînta veşnic pe cine a fost în stare să facă o fată frumoasă, o frumoasă sărbătorire a Madonei del Carmine, un gest frumos, ori în aşa fel încît să moară frumos.

Dar multe trebuie să se mai întîmple pînă cînd mirele va striga, într-o canţonetă: „Binecuvîntată fie maica ta!" Lungă şi grea este aşteptarea unei asemenea clipe. Ani de nesiguranţă, de gelozie, de laudă şi de ocară, de sărutări şi palme trec unul, după altul, în timp ce multinvocatele stele, şi bărcile, şi nourii, pînă şi sfinţii, îşi ascund mereu faţa după ce, cu sufletul la gură, şi-au pronunţat inutila lor mărturie: „Du-te, inima mea, du-te singur pe drumuri pustii, tu, luna şi chitara", sau: „Mamă du repede Madonnei inima de argint făgăduită! Te-ai rugat să o părăsesc pe Assunta! Vezi, mamă, am părăsit-o, şi-acum mă prăpădesc fără de ea!" ziceau canţonetele din bunele mele vremuri; iar acum? Nimic nu s-a schimbat, dacă atît de actuala canţonetă „Cenuşă" oftează: „Nu plîng, dar inima mi-o-mbrac în negru"; şi mai există credinţă-n Dumnezeu dacă alte versuri şoptesc smerite: „Auzi clopotele primei rugăciuni? Mă-ntorc mai credincios. Ia-mă cu tine la biserică să mă închin şi eu. Învaţă-mă iarăşi tot rozariul". Ah, cum să nu-mi amintesc

de cochetăria cu care unul se lasă dus înapoi la Dumnezeu chiar de femeia dorită pătimaş! Cele mai fierbinţi mîngîieri, îmbrăţişările care seamănă cu pofta de a-ţi rupe oasele, nimic nu egalează această clipă! Trebuie să te prefaci că ai uitat mai tot: „Ave Maria, cea plină de har... şi pe urmă?" „Şi ne izbăveşte de cel rău", sau mai cum? Ochii ei se umplu de lacrimi sub vălul negru şi părul bălai. Îşi lipeşte obrazul de obrazul tău şi şopteşte încetişor: „Binecuvîntată între femei, binecuvîntat fie rodul..." Un fir nesfîrşit de fum de tămîie vă leagă mîinile şi picioarele, cîteva clipe emoţia vă sugrumă pe amîndoi: veţi şti să păstraţi bine taina, distinse domn, dacă nu vreţi ca mama domniei-voastre să înnebunească, ba chiar să moară. Deocamdată afară, în piaţă, în timp ce cui i-e dat să rîdă rîde şi cui i-e dat să se spînzure se spînzură, un armonium dezminte cerul şi pămîntul, cîntîndu-ţi: „Zilnic te văd la biserică... Nu ştii că e casa Domnului şi ucigaşii nu-i pot trece pragul?... Cum te poţi ruga? Tot ce ai făcut şi tot ce faci cu mine e fără iertare!" Canţonete şi nori în martie, veşnic gata să se încaiere, sînt berechet la Napoli. Aceeaşi Carmela care era ieri „garofiţa înflorită", este astăzi „izvorul otrăvit"; dar în definitiv ocupă totdeauna locul de cinste, şi la rău, şi la bine: nelipsită în fruntea mesei la banchetele vieţii, atît de frumoasă că se îndulceşte culoarea văzduhului şi vinul din carafe; strunele napolitane o laudă pe un glas aparte, trupesc, ca şi cum sunetele nu ar urca din mandoline ori chitare, ci dintr-o puternică şi fierbinte mînă bărbătească. Nu rareori Carmela ajunge să se mărite înainte

ca nenorocul ori canțonetele să se ocupe de ea. Miresele de cincisprezece ani, cu o bluziță roz drept trusou, nu sînt o raritate la Napoli: se recurge la un șiretlic nemaipomenit ca să se spună necazurilor că deocamdată nu pot fi primite în vizită; atunci, diavolul nu știe ce să zică, se codește puțin și, în sfîrșit, se îndepărtează de casa în care au intrat florile de portocal[1], pricepe și el că nu e momentul potrivit. Dar cînd ajunge Carmela femeie ofilită, ostenită, mama unui cîrd de copii? „Mama, bătrînica mea, maică-mea, ce să-ți mai spun! Maică-mea, ce să-ți mai spun?...": nu există canțonete napolitane care să nu fie și imnuri simple în cinstea mamelor, și niciodată nu mint, lăudîndu-le. La cincizeci de ani Carmela e plină de adevăr, Carmela e chiar Napoli cînd, spre seară, e molatec și tainic, și drăgăstos, parcă ar fi pictat pe o față de pernă; este Napoli cînd cu milă pentru durerile noastre ne spune: „Ascultă-mă pe mine, se-ndreaptă ele toate... chiar de mîine". Carmela aceasta cu totul aparte începe să fie ea (și o canțonetă va trebui să remarce și asta) cînd prima dată, uitînd de oglindă, amestecă un pic de făină și o lingură de apă într-o ceșcuță, moaie degetul înăuntru și, cu o știință ereditară, lipește pe un perete, în veșnicul „basso", fîșia de hîrtie aproape la fel, ca desen și culoare, cu bucata care lipsește.

Alte canțonete fac din femeie o creatură tot atît de despotică pe cît e de frumoasă. „Carolina — îi zic eu — oare ce vrei?" Nimic nu-i place și nimic n-o mulțumește. Veșnic ostenită; și nu ca

[1] Florile de portocal, ca și lămîița, din cununa miresei.

toată lumea: ostenită ca mătasea steagurilor. Îi citeşti în ochi o continuă şi regală dezaprobare; e albă, bine clădită, distrată, leneşă, dar departe de a fi vulgară şi nesimţitoare; din cînd în cînd mă sărută, sînt clipe supreme pentru mine, ca şi cum mi s-ar spune: „Cererea dumitale de graţiere a fost acceptată. Vei trăi... vei trăi etern". Sol, la, si, do, do, re, fa... şi aici o semiscurtă dincolo de timp, nesfîrşită, larg despărţitoare, să ţină cît va ţine suflul cîntăreţei: de acord?

Sau, în sfîrşit, avem, cum veşnic vom avea la Napoli, canţonete narative, dramatice: Canţonetele-fluviu, povestind despre o viaţă întreagă. Formidabile acte de acuzare la adresa prieteniei, iubirii, norocului. Tizio[1] „şi-a împărţit somnul" cu un prieten, şi tocmai Tizio ăsta îi ia drăguţa şi se însoară cu ea: o să fie vărsare de sînge, mîine toţi vor afla că a murit mireasa fiindcă şi-a părăsit logodnicul; îmi amintesc că acestei canţonete (sol, do, re, mi, sol, fa... erai tînăr, Marotta) i-a urmat alta, de acelaşi autor, în care Tizio cerea magistratului achitarea („Trebuie să-mi dai drumul acasă, fiindcă legea e lege"): şi a fost, cred, singurul caz al unor canţonete în fascicole. Răsfoind un recent fascicol de Piedigrotta, am constatat că o nouă primăvară a canţonetelor fluviu din tinereţea mea a bătut la poartă. De pildă, Caio zice că este „un muncitor în salopetă", dar ea, nevastă-sa, vrea să ajungă artistă de teatru; sînt două lumi în conflict; e un infern şi basta! Caio declară că „trăieşte în braţele morţii" şi anunţă: „Astă-seară, beat de vin şi de

[1] Cu sensul de „Cutare".

amor, am să ucid steaua varieteului!". Da' de unde, or să-l împiedice la timp; îi vor oferi convingătoarele păhăruţe bune pentru amnezie şi somn, îl şi zăresc dormind între doi amici, legănat în *carrozzella*[1] ce suie domol-domol în zorii zilei spre Antignano, trasă de primele raze de lumină. Dar Sempronio? Uite unul demn de Alfieri: răpitorul Carmelei sale nu-i altul decît frate-su, afurisitul, prefăcutul de Cain. Sempronio pune mîna pe armă; dar celălalt îşi joacă ultima carte şi-i spune fratelui că biata Carmela va avea un prunc. Ce-i de făcut? „Chiar mîine plec spre cea mai străină dintre ţări. Că altfel neagra năpastă ne paşte, şi pe tine, şi pe mine! Dar tu, dacă mai ai inimă-n piept, n-o prigoni! Încearcă s-o iubeşti!" Îmi închipui că, distrat, Cain îi promite; dar care-o fi oare „cea mai străină dintre ţări"? Există în geografia canţonetelor? Greşesc dacă zic că Napoli e un anumit fel de a te naşte, de a trăi şi de a muri fie şi în Groenlanda?

Şi fiindcă veni vorba: la înmormîntarea mea vreau să-mi cînte „mandolinarii" — să mă urmeze la moarte, aşa cum m-au precedat la naştere, canţonetele. Cînd voi fi lăsat încet-încet în groapă, să izbucnească notele furioase, căţărătoare din „Funiculí-Funiculà".

---

[1] *Carrozzella* pitoreasca trăsurică de plimbare trasă de obicei de un măgăruş.

OAMENI DE PE VICOLO

Vico Lungo Sant'Agostino degli Scalzi din Napoli, e un soi de gang între niște clădiri arțăgoase ; la „bassi“, ușile se izbesc în vîntul de martie ; țînci negricioși și adezivi se îmbulzesc pe praguri, cu aceeași urgență centripetă care determină înfiriparea buchetelor de midii în acvariile de la Santa Lucia ; o cămășuță abia stoarsă apare la o fereastră ; de la un ultim cat se lasă zgîlțîită o sfoară, de care e legat caracteristicul „paniere“ [1] ; raze de soare și stropi de ploaie picură, întrecîndu-se care pe care în acest anotimp — peste oamenii de pe vicolo.

Și tocmai prin martie din nu mai știu ce an, Vico Lungo Sant'Agostino degli Scalzi suferi și se bucură de scandalul inelului cu smaragde ; tocmai între apă și soare, între acel „da“ și acel „nu“ al vorbărețului cer de primăvară, donna Sofia Pugliese nu-și mai găsi inelul cu smaragde, și se întîmplă ce vă povestesc :

Știe ucigă-l toaca unde s-o fi pitulat ticălosul de inel : o fi, n-o fi într-o „pizza“ ? că de așa ceva este vorba ; dar mai bine să ne ocupăm numaidecît de don Rosario Pugliese, ca om și meseriaș.

Joia și sîmbăta, cum se crăpa de ziuă, don Rosario Pugliese răsărea în pragul unui „basso“. Ți-

---

[1] *Paniere* — paner.

nea în brațe o măreață prăjitoare de aluat și o depunea ca pe un mic tron, cu atentele și armonioasele temeneli ale trupului său rotofei, veșnic în același punct, pe caldarîmul desfundat. Între timp, albele brațe ale nevesti-si îi întindeau din casă măsuța învelită cu un ștergar mai puțin alb decît brațele, o tigaie imensă, sticlele de untdelemn, coșul cu urdă, borcanele de sare și piper, un carnet uns și răsuns și un plaivas, pe care don Rosario, după ce-i încerca vîrful, și-l punea pe după ureche, desăvîrșeau aceste deosebite pregătiri. În sfîrșit, donna Sofia ieșea și ea în drum și, pe o a doua măsuță, clădea aluatul de făină curată, frămîntat noaptea și gata acum de prăjit.

Donna Pugliese era o femeie plămădită din plin, pe la treizeci de ani, cu părul creț și galben ; bustul generos se ținea parcă în echilibru pe tăliuța strînsă, iar, față de mijlocelul ei încorsetat, revărsarea șoldurilor îți întărea impresia că nurii donnei Sofia atîrnă de un fir de ață. Frumusețea donnei Pugliese era un adevărat miracol al staticei, pe care ar fi fost în stare să o curme numai un viril și bine plasat suspin, ori vreo neașteptată mîngîiere, în momentul cînd dospește plămădeala inimii de femeie, cînd privirile și vorbele bărbatului o asaltează cu o siguranță atavică.

Asta vă și spun mai departe. Uite-l pe don Rosario cum ațîță focul și, emoționat de scînteile stîrnite, fredonează limpezindu-și glasul. Vico Lungo Sant'Agostino se trezește din somn, ușor gîdilat de mireasma uleiului fierbinte, ce se ridică din tigaie ; de altfel, peste o clipă tot asta-l așteaptă

și pe cine ar fi rezistat la primele invitații olfactive, fiindcă don Rosario va înălța cu glas de stentor lauda negoțului său ingenios, întemeiat pe strania simbioză dintre o „rosticceria“ [1] și o tarabă cu credit deschis.

Ați priceput că vorbim despre „pizze de azi într-o săptămînă“ ?

Uite-l și pe primul mușteriu, în persoana paznicului de noapte, don Amedeo Cafiero. Presupun că l-a furat nu o dată somnul rezemîndu-se de obloane : proaspăt și zîmbitor la față, pătrunde cu desfătare în fumăraia de cărbuni aprinși și cocă prăjită, primește două „pizze“ binemirositoare, învelite într-o hîrtie groasă care suge grăsimea, și mușcînd din prima „pizza“ își vede de drum.

Don Rosario moaie în gură vîrful plaivasului : „Paznicul Cafiero — două pizze“, scrie el sîrguincios în carnet. Frumusețea este că aceste „pizze“ umplute cu o urdă ca untul, de se topesc în gură și mai au și cîte-o fărîmă de șuncă, se plătesc tocmai peste-o săptămînă. Vă dați seama că asta încurajează, stimulează, dă ghes mușteriului. Multe se pot petrece într-o săptămînă, inclusiv decesul fără moștenitori al vînzătorului de „pizze“ ; de aceea și din alte pricini strîns legate de cerul și pietrele napolitane se întîmplă ca unele stomacuri cu o capacitate minimă față de alimentele plătite pe loc să fie în stare să înghită un remarcabil număr de „pizze“, să se dilate spre evidentul cîștig al lui don Rosario al nostru,

---

[1] *Rosticceria* — birt unde se servesc fripturi și alte feluri la tigaie.

care-şi priveşte nevasta pe sub gene şi exclamă încîntat :

— Mai repede şi mai multe, te rog !

Mînuşiţele lăptoase ale donnei Sofia plesnesc uşurel şi turtesc coca elastică : ies nişte sunete calde, cînd ca şoapta înăbuşită, guturale aş spune, cînd foarte desluşite, pline, senzuale, făcînd să vibreze ca nişte antene mustăţile meşteşugarilor în aşteptarea „pizze"-lor servite... dar mai bine să nu facem reflecţii, nici în privinţa mustăţilor, nici a privirilor aruncate din cînd în cînd către donna Pugliese. În tigaie turtiţele se cutremură şi dobîndesc, sub lingura ce le stropeşte ştiinţific cu uleiul fumegător, culoarea blondă a subsuorilor donnei Sofia ; bărbaţii înfulecă cît patru şi se uită cît patruzeci ; don Rosario gungureşte şi suferă, fiindcă, gelozia îl muşcă de partea cea mai slabă, în zonele cele mai molatice şi simţitoare ale inimei lui leneşe. Se uită cruciş la inelul cu smaragde din degetul nevestii, şi birtul înverzit de la Resina, unde avusese loc ospăţul lor de nuntă, pluteşte către el prin văzduhul topit, cu pergola unduitoare ca un baldachin, în confuza năvală de zile şi ani trecuţi.

Se cununaseră cu patru ani în urmă. De pe atunci don Rosario trăgea la îngrăşat şi viaţă tihnită. Ea se ataşă cu o inexplicabilă dragoste de pieptul larg şi bun, de surîsul devotat şi blajin, de acea dorinţă fără apărare ; da, în cele mai intime aşteptări ale donnei Sofia, el rămase omul asemenea unui fotoliu comod. Chiar în birtul de la Resina, după ce-i petrecuse pe deget inelul cu

smaragde, moştenire de la maică-sa, don Rosario se temu serios. Nişte clienţi necunoscuţi, ţinînd să sărbătorească şi ei mireasa, se aşezară la masa lor către spartul chefului, iar printre ei mai cu moţ era un tînăr constructor de bărci. Cînd don Rosario fu copleşit de senzaţia că nimeni n-ar trebui să-şi permită să se uite la nevasta lui aşa cum se uita tînărul, se ridică mîhnit şi ieşi în grădină. Aplecat peste ghizdurile fîntînii, reflectă mult şi fumă, apa adîncă şi limpede îi primea rîzînd suspinele.

Noaptea, la sînul soţiei, izbucni deodată în plîns. „Da' ce ţi-am făcut ?" zicea ea cu maternă duioşie, şi don Rosario trebui cu de-a sila s-o împiedice să aprindă lumina — nu-i plăcea să vadă că era prea frumoasă pentru el.

Din ziua aceea, cîţi bărbaţi n-au privit-o ca şi constructorul de bărci ? După trei ani, cum atinsese o sută de kile în greutate, şi deci tot mai puţin predispus la tragedie, don Rosario începu să primească scrisori anonime. Mereu alt stil şi altă răutate, dar îi atrăgeau atenţia asupra aceluiaşi individ şi aceleiaşi case. Exact după a cincisprezecea scrisoare, veni şi dimineaţa de martie despre care pomeneam la început. Se încheiase o excepţională vînzare de „pizze de azi într-o săptămînă", iar soţii Pugliese tocmai îşi cărau în casă plita şi mesuţele, cînd don Rosario strigă :

— Cristoase, inelul... !

Donna Sofia tresări, amintindu-şi fulgerător de marmura albăstruie a noptierei pe care-şi uitase bijuteria în seara din ajun.

— O fi lunecat la frămîntat, zise ea la inspirație. Ah, Rosario, o fi în vreo „pizza" !

„Pizzele de azi într-o săptămînă" au, față de orice alt deliciu răspîndit în lume de o tigaie, avantajul de a fi nominale. De altfel, don Rosario era apatic dar avar. Cîteva minute zăcu pe un scaun, văicărit de nenumărate femeiuști despletite, și luptă din răsputeri să nu-l lovească damblaua ; deodată sări în picioare, apucă strîns cu o mînă mîna nevestii, cu cealaltă, carnetul-agendă, și, la drum !

O dată cel puțin, în mod excepțional, donna Sofia se simți alături de un adevărat bărbat. Să fi căzut sub farmecul surprizei ? Îl urma, în orice caz, savurînd femeiește acea tragedie, simțindu-și îngreunați și în alarmă sînii plini, văzîndu-și parcă singură paloarea și spaima.

„Basso" după „basso", dugheană după dugheană, don Rosario își vizita clienții care cumpăraseră „pizze" în ziua aceea. Erau mici meseriași de tot felul, mici croitorese ori mănușerese simple... Oricare ar fi putut găsi în cocă inelul ; dinaintea fiecărui client don Rosario se oprea zăbovind amenințător, fără să pronunțe o silabă măcar. Ochii lui înrăiți îl sfredeleau pe cel vizat, îl supuneau parcă unui examen radioscopic. Rînd pe rînd, don Rosario își reîncepea ancheta cu ironice și otrăvite aluzii. Nimic nou ? „Pizza" a fost și de data asta pe placul mușteriului ?... Se înțelege că la un moment dat fierbintele sînge meridional al celui întrebat începea să fiarbă.

— Don Rosario, spune-mi verde, ce vrei de la mine? scanda ciobotarul, sau giuvaergiul, ridicîndu-se cu exagerată încetineală.

— Aici stă scris că dumneata ai primit cinci „pizze", înseamnă că avem cinci posibilităţi, replica enigmatic disperatul negustor, agitîndu-şi carneţelul şi îndreptîndu-se spre casa următoare. Un serios incident fu gata să se işte în prăvălioara fructarului, a cărui falcă umflată de o cumplită durere de dinţi stîrni bănuielile lui don Rosario.

— Ehe! smaragdul e o pietricică tare! strigă el trecînd la acuzaţie făţişă. Fructarul indignat sări la el, uitînd că rămăsese călare pe scaun; parc-ar fi fost baronul Münchhausen zburînd pe ghiulea.

Zvonul că don Rosario înnebunise a fost cu uşurinţă crezut de mulţimea ce se ţinea după el. În compătimirea unanimă, bătu drumurile, însoţit de curioşi, pînă la apusul soarelui... Cînd să cadă seara, simţi cum tresare în mîna lui braţul nevestii.

În pragul unui fastuos „basso", menţionat de toate scrisorile anonime ce-i soseau de o bună bucată de vreme, nefericitul negustor de „pizze" îl recunoscu pe don Alfredo Guarino. Titlul şi profesiunea celui din urmă nu au nici o importanţă aci; era un tînăr cu stare, care-şi purta ostentativ, cu impertinentă indolenţă, hainele teatrale prin culoare şi desen, şi care-i adresa acum donnei Sofia o discretă ocheadă plină de înţeles.

— Don Alfredo, vai de mine! se grăbi doamna Pugliese, dezlipindu-se de lîngă soţul ei. În „piz-

ze“-le de azi dimineață n-ați găsit cumva inelul meu ?

Prin vălul de lacrimi, ochii blondinei cu forme pline îi trimiseră — cît să apară și să dispară, așa cum pe cerul nouros se strecoară ca dinadins muribundul soare de martie — o sclipire șăgalnică. Inelul verde ieși cu eleganță din buzunarul de la piept al lui don Alfredo și trecu în mîna albei proprietare, în aplauzele unei mulțimi care crede nestrămutat că orice pe lume se termină bine.

Dar iată că cele o sută de kile ale lui don Rosario se clatină din temelii. Negustorul răsfoiește febril carnetul și susține că don Alfredo nu e trecut cu nici o „pizza“.

— Greșiți. Am luat patru, sper că doamna își amintește, o-ntoarce tînărul cu dezinvoltură, ba chiar insistă să plătească imediat, ca don Rosario să nu se mai deranjeze peste o săptămînă.

Iată ceva cu totul și cu totul nou în analele „pizze-lor de azi într-o săptămînă“ ; popularitatea lui don Alfredo Guarino crește : în clipa asta, dacă i-ar plăcea, și-ar putea pune și candidatura de deputat. Uluit, don Rosario e cu ochii la mulțime și simte că orice altă soluționare a incidentului n-ar fi acceptată : au și țîșnit crainicii care-ncotro, să răspîndească această versiune a faptelor, iar consorților Pugliese nu le rămîne altceva mai bun de făcut decît să se întoarcă acasă.

Noaptea asta Vico Lungo Sant'Agostino degli Scalzi e numai șoapte. Plouă, de altfel. În patul nupțial donna Sofia doarme, sau parcă ar dormi : un braț molatec iese din așternut. La măsuța albă

de făină don Rosario își răsfoiește mai departe carnetul cu numele cumpărătorilor.

„Și totuși, aicea nu-i“ ! geme el ; și nu știu cîte scrisori anonime îl sfredelesc dintr-odată în cea mai sensibilă parte a inimii lui leneșe. E greu pentru un om atît de gras și blajin să priceapă de ce frumusețile ca donna Sofia atîrnă de un fir de ață. Deschide încetișor ușa de la intrare, se consultă cu ploaia blîndă și curată, pe care cerul nu o revarsă, ci o așterne pe adormitul vicolo. Ce pace !

„TREIZECI DE ANI, BĂTUŢI TREIZECI"

Asta-i, la urma urmelor, povestea unui om de pe la noi, zîmbiţi, dar nu uitaţi de bunacuviinţă.

Era la Napoli, către sfîrşitul lui iunie, pe vechea şi melancolica Via Foria, unde-i un palmier înalt cu bănci de fier jur împrejur. Copilaşii lui don Saverio Petrillo tocmai se căzneau să smulgă din pămînt o bancă din grădină, renunţînd pentru moment să o roadă cu dinţii, cînd asistară la o scenă ce-i umplu de mirare.

Deodată se deschise larg uşa casei lor şi don Saverio ieşi cu spatele spre stradă. Era şi mai pricăjit, şi mai ciufulit ca de obicei, dar ochii îi ardeau. Cu pieptul scos înainte, către prag, schiţa nişte gesturi ciudate, grijulii şi totuşi autoritare, de parcă ar fi dat instrucţiuni unor inşi care transportă o mobilă grea. Dar, în loc de aşa ceva, din penumbra coridorului răsări don Carmine Javarone într-o stare de nerecunoscut. O inexplicabilă supunere, o descumpănire de om ruşinat alterau figura lui de om tare. Cu capul plecat, trecu printre curioşii care începeau să se grămădească şi o luă într-o direcţie oarecare.

Iar don Saverio ? Tot ce am putea spune despre el e că semăna cu un derviş. Sălta, mugea, trăsnea şi fulgera. Se aprinsese o torţă în don Saverio ; se înălţă în vîrful picioarelor ca o Victorie, îşi vîntură braţele în urma bărbatului care se depărta şi strigă :

— La ordinele dumneavoastră ! Mai onorați-ne și altă dată, don Carmine, nu ne ocoliți... Pentru articolul în cauză... pentru o apoplexie grozavă, sau o frumusețe de dambla... adresați-vă firmei Petrillo, că e premiată !

Don Saverio reintră în casă fără să binevoiască să dea vreo explicație curioșilor. Dar imediat reapăru la fereastră cu cîte un capac de cratiță în fiecare mînă. Strălucind de aceeași secretă, enigmatică fericire, bătea din capace, lovindu-le unul de altul ; repede trotuarul gemu de lume, iar în față de tot îi vedeai pe micuții Petrillo, nu mai puțin zăpăciți, nu mai puțin răbdători ca oricare, în așteptarea unui epilog normal. Doamna Petrillo, după cît se știa, era la biserică.

De treizeci de ani don Saverio trăia subjugat. Se cunoscuseră din clasele primare. El, Petrillo Saverio, totdeauna a fost debil și timid ; iar în acea dimineață, o problemă de nedezlegat îi tăiase suflarea : „un țăran are de semănat un cîmp de 249 metri pătrați, etcetera. Cîte zile va trebui să lucreze și de cît grîu va avea nevoie țăranul ?“ Tocmai se apropia momentul de predare a temei cînd, din banca vecină, Javarone Carmine îi făcu cu ochiul și-i întinse fițuica cu rezolvarea problemei.

La ieșire, deveniră prieteni. Javarone se și bucura de un impunător glas viril.

— Am văzut că ai un briceag frumos, dă-mi-l, zise el pur și simplu.

Petrillo se supuse, fulgerat de o teamă subconștientă care se străduia parcă să-i sufle la ureche : „Ia aminte, Saverio, asta nu-i o confiscare într-un

episod trecător din viaţa ta, e un decret de anexiune definitivă".

De fapt, chiar şi în sclavie, adolescenţa şi tinereţea rămîn epoci frumoase; numai maturitatea ne face apţi pentru suferinţă şi chinuri. Don Carmine îşi însură prietenul cu o fată de care el se plictisise; făcu cu ochiul şi o împinse către celălalt pe Carolina, cum făcuse şi cu rezolvarea problemei de acum douăzeci de ani.

A fost o idee bună, care îi înlesni lui don Carmine să se însoare cu una din frumoasele din Borgo Loreto, şi să se plimbe în trăsură lîngă ea, vreme de cinci ani, spre Camaldoli sau Posillipo. Prăvălia din Via Conservatorio plătea cheltuielile. Trebuie să ştiţi că don Saverio era un foarte talentat fabricant de instrumente muzicale. La moartea unui unchi moştenise cîteva mii de lire; don Carmine află şi hotărî ca banii să fie investiţi într-un magazin unde să se vîndă mandolinele fabricate de prietenul lui. „Fireşte, vei fi asociatul meu în această întreprindere", îi făgădui el pe tonul unei solemne recunoaşteri de drepturi; dar pe urmă se mărgini să-i plătească leafa, în fiece sîmbătă, ca unui lucrător oarecare.

Luni de-a rîndul, don Saverio cloci gînduri de răzvrătire, dar iată ce se petrecu în seara cînd i se păruse lui că strînsese destulă îndrăzneală.

Petrillo şi Javarone închiseră prăvălia şi plecară prin acel du-te-vino sîcîitor al capriciosului vînt de martie. Deodată don Saverio se opri şi zise:

— Carmine, abuzul ăsta trebuie să se termine...

Celălalt tocmai dădea să răspundă, cînd în spatele lor se deschise ușa unei cîrciumi și niște tineri destul de gălăgioși ieșiră de acolo. Vîntul bătea cu furie ; orbiți de praf, măgădăii se izbiră de don Carmine. Un rapid schimb de ocări ; pe urmă un pumn tras de don Carmine doborî pe cel mai agresiv dintre antagoniști. De ceilalți scăpă îmbrîncindu-i (și tot timpul pe fața lui nu apărea decît o vagă nemulțumire, puțină plictiseală), îi lovea sistematic, zvîrlindu-i deoparte, fără grabă. Don Saverio se lipise de zid și tremura. În sfîrșit, își reluară drumul.

— Și ce ziceai adineaori ? întrebă Javarone Carmine, scuturîndu-și distrat o mînecă.

— Nimic, răspunse Petrillo Saverio, sorbind amarul vînt de martie.

Cîteva luni mai tîrziu, lui don Carmine îi muri soția. Văduvul adoptă familia prietenului. Își avea zilnic tacîmul la masa lor ; donna Carolina îi telefona de dimineață la magazin, întrebînd ce să gătească, iar seara, micuții Petrillo îl rugau pe don Carmine să-i lase să-i pipăie mușchii, sau să execute salturi grele în onoarea lui. Cînd era bine dispus, don Carmine îi îndemna să-și iubească puțin și tatăl. Doamna Petrillo, indescifrabilă, își vedea de treburi. Ce-o mai fi rămas în inima ei din dragostea pe care i-o purtase cîndva lui don Carmine ? Îi cîrpea lenjeria, îi călca hainele, îi punea dinainte farfuria plină ; dar noaptea, cînd soțul ei sărea din somn plîngînd cu sughițuri donna Carolina îi cuprindea în palme bietul lui cap încărunțit și îl strîngea îngrijorată la pieptul gol, ca și cum l-ar fi doctoricit.

Duminica era cea mai urîtă zi. Plîngîndu-se de o hipersensibilitate particulară, don Carmine dorise ca pioasele vizite la defuncta doamnă Javarone să le facă don Saverio, în toate duminicile, la opt dimineața. Așa că prietenul își punea hainele negre și își umplea buzunarele cu lumînări ; își respecta cu o scrupuloasă conștiinciozitate angajamentul de a spune și un impresionant număr de rugăciuni. Era convins că don Carmine îl ținea sub supraveghere ; o singură dată, asigurîndu-se că poteca era pustie, își îngădui să sară o serie întreagă de sacre invocări. Întorcîndu-se acasă își vedea prietenul sosind. Cu o privire mistică îi transmitea, ca să zicem așa, vești noi de la doamna Javarone ; apoi, așteptînd ora mesei, discutau afaceri. După-amiază, amici foarte importanți ai lui don Carmine veneau să joace cărți cu el ; donna Carolina rămînea prin preajmă, gata să le servească lichioruri și cafele, iar don Saverio scobea în lemn o nouă mandolină și inima lui se fărîmița și ea așchii-așchii. Într-o duminică, sîcîit de copii, îi scăpară vorbele : „Carmine, potolește-i dumneata !" Și ce-are-a face dacă pe urmă, în odaia de alături, se pălmui singur ?

Așa veni și acea nemaipomenită duminică, pe la sfîrșitul lui iunie, și iată faptele în extraordinara lor simplitate. Era dimineața, iar don Saverio se pregătea să meargă la cimitir. Afară, copiii se căzneau să smulgă din pămînt o bancă de grădină ; doamna Petrillo plecase la biserică. Deodată ușa se deschise larg și apăru don Carmine. Era galben la față și se clătina pe picioare ; căzu pe un scaun, încredințîndu-și sfinților soarta.

— Saverio dragă, sînt condamnat, bîigui el. Spuse că ieşind din casă îi venise ameţeală. Vrusese doar să ceară o indicaţie la farmacie, dar un medic, care tocmai era acolo, se oferise să-l examineze. Don Carmine se îneca de plîns şi încheie :

— Saverio dragă, e cu putinţă ? Sufăr de o foarte gravă boală de inimă. Ar fi destul cel mai mic efort, cea mai mică emoţie...

Don Saverio se tot dăduse îndărăt, se sprijinise de masă, şi tremura tot. Privea la prietenul lui ca la un palat năruit ; îşi lăsase mîna pe masă ca pe crupa unui cal pe care ar fi stat gata să sară. Zîmbi şi murmură :

— Cea mai mică emoţie, Carmine... Să fie adevărat ?

Şi cu amîndouă mîinile ridică un vraf întreg de farfurii de pe masă.

La neaşteptatul, formidabilul zăngănit, don Carmine sări în sus şi căzu la loc. Leşinase. Cînd deschise ochii, don Saverio ridică alt vraf de farfurii.

— Afară cu tine de-aici ! strigă el ; iar restul se ştie.

Acum don Saverio stă la fereastră cu cîte un capac de cratiţă în fiecare mînă. Poate că îşi dă seama că face un zgomot infernal şi absurd ; în orice caz, faţa lui gălbejită radiază o secretă, enigmatică fericire. Soseşte în sfîrşit donna Carolina Petrillo, venind de la biserică. E momentul ! Don Saverio se apleacă primejdios peste pervaz şi cu o voce nefirească, o ireală voce de pasăre împăiată, ruginită de durere, ţipă :

— Problemă ! Un ţăran are de semănat un cîmp de 249 metri pătraţi... aţi priceput ? Treci în faţă, Carolina Petrillo, iată-mi martorii. Petrillo Saverio, prezent ! Javarone Carmine, absent cu motivare ! Nu ştiu dacă sînt destul de clar... Treizeci de ani, bătuţi treizeci ! Donna Carolina, draga mea, ştii ce s-a petrecut în duminica asta a Domnului ? Am fost, însfîrşit, graţiaţi ! În întîmplările de pe la noi se strecoară totdeauna codiţa unui diavol care lunecă iute şi rîde.

Un an de zile, sau ceva mai puţin, don Carmine n-a mai apărut prin cartierul Stella. Deşi negoţul din Via Conservatorio se bizuia numai pe banii şi munca lui, don Saverio îi trimitea ex-despotului său o mică sumă, în toate sîmbetele. Don Carmine continua să zacă acasă la el într-un şezlong, şi îşi aştepta moartea. Dar iată că veni alt medic, chemat din mila vecinilor, sau de acel lunecos şi rîzăreţ diavol despre care spuneam. La întrebarea : „Cine a fost imbecilul care a confundat simptomele unei indigestii banale cu simptomele unei grave afecţiuni cardiace ?“, pacientul răspunse că ar face şi imposibilul ca numele în cauză să apară chiar de-a doua zi în toate ziarele.

Don Carmine îşi redobîndi în cîteva zile sănătatea, pe care niciodată n-o pierduse, şi mai ales instinctul şi pofta de a subjuga. În acest individ bolovănos zăcea şi gustul teatralităţii. Ca să reapară în Via Foria alese o duminică însorită, la ora prînzului. Purta o haină nouă, bătătoare la ochi, şi o floare la butonieră. Înaintea lui mergeau doi hamali. Lăsară jos bagajul pe pragul sufrageriei, cu vorbele :

— Aici locuieşte don Carmine ? i-am adus cufărul.

Familia Petrillo tocmai şedea la masă.

— Cum adică ? strigă don Saverio sărind în picioare, şi ceilalţi făcură la fel.

— Vă aduc veşti de la mine, răspunse, intrînd, don Carmine şi-şi privi prietenul în lumina ochilor.

Don Saverio mîngîia faţa de masă.

— Nu ne interesează veştile dumitale, zise el, şi apucă un scaun.

Vă închipuiţi că nu de o încăierare vreau să vorbesc. Mai curînd de faptul că un an de zile e lung în viaţa unui om care a fost graţiat, cum singur a spus-o, şi astfel şi-a regăsit familia lui, pîinea lui, pereţii casei lui. Multe se pot citi în clipa asta în ochii lui Saverio Petrillo ca pe o marmură cu inscripţia ei lapidară ; în orice caz, el a pus mîna pe un scaun, familia întreagă s-a strîns în spatele lui, soţie şi copii parcă ar pune şi ei mîna pe cîte un scaun. Faţa de masă e de o albeaţă castă, supa abureşte în castron, în carafă vinul scînteiază, o rază de soare de culoarea pîinii bine coapte înaintează uşor pe masă : totul dobîndeşte, în aşteptarea furiei lui don Carmine, o esenţă votivă.

Sau mai curînd, acuma, în casa Petrillo există demnitate ; şi dacă aş fi în locul lui don Carmine Javarone, aş întoarce spatele şi m-aş căra.

NANI-NANI UNEI DOAMNE

Vizitatoarea extraordinară intră cu un suspin într-un „basso" locuit de don Alfonso Corrado Mazzullo, la Napoli, pe via Conte di Mola : dacă străbuna doamnă ar fi venit cu valizele, etichetele lor umede ar dovedi că abia dacă trecuse o clipă de cînd doamna se afla în Chile, sau la Şangai, sau la Tanger ; dar numai cu atîta nu pui în încurcătură pe un asemenea om : el se ridică între perne, scuipă în casca de soldat destinată acestei întrebuinţări încă din 1918, şi zise : „Cîtă cinste !... Cu ce vă pot servi ?... A sunat ceasul ?" Via Conte di Mola uneşte Toledo cu Speranzella, e înclinată şi în echilibru nesigur ca un tablou pe şevalet : ploaia o preface într-un torent, vesele şuvoaie de apă spală pietrele şi rotunjesc găurile ghetelor, dacă trecătorul are ghete ; nu mai puţin repezite se aruncă şi razele de soare, ochii lăcrămează şi oricine, chiar de-ar fi episcop, poate să se trezească pe negîndite între hulubele unei cariole sau să se încurce în fustele unei muieruşte. Contele de Mola era nababul portughez Simone Vaaz, un traficant în ale cărui buzunare forfotea neliniştit aurul, lichid, parcă, arterial, de pe acele vremuri ; oricum, zidurile dărăpănate ce ne amintesc de el rămîn dincolo de acel „basso" unde stă don Alfonso Corrado, şi mai pot să aştepte ; dar vorba vine că Mazzullo se lasă dus cu uşurinţă hotărîndu-se să se retragă ; aş vrea s-o văd şi pe-asta ! Iată-l că prinde-n gură cît aer poate

afla acolo şi geme: „Luaţi loc, nu-i nici o grabă... un ceas mai devreme ori mai tîrziu, noi să fim sănătoşi, tot una-i".

Şi de ce nu? Vizitatoarea e mai ales intrigată de aparatul ingenios pe care bolnavul (don Alfonso Corrado a fost infirmier trei ani de-a rîndul la Incurabili şi nu i-ar fi lipsit mult să se poată lua la întrecere cu orice medic primar) şi l-a construit de curînd pentru a se autoausculta. E un stetoscop obişnuit, prevăzut cu un lung tub de cauciuc, dar care se bifurcă spre a vărsa şi cele mai imperceptibile zgomote într-o cască de radiotelegrafist: nici o magie la mijloc, dar ideea nu-i de colo: Vicleanul moşneag e mulţumit că invenţia lui trezeşte curiozitatea doamnei; îşi mai recapătă suflarea cînd vizitatoarea e distrată de altceva, prinde prilejul şi zice: „Femeile şi bolile trebuie să ştii cum să le iei, şi niciodată să nu recurgi la intermediari. Eu sînt ca Sfîntul Toma, cred numai în ce pot atinge. Să ne înţelegem: la mine, fără supărare, regiunea cardiacă bate la precizie; aparatul respirator e în perfectă regulă, parc-ar fi nou-nouţ; de n-ar fi blestematele astea de tumori, fir-ar să fie cu cine le-a inventat!... Am luptat zece ani de zile... şi, dacă-mi daţi răgazul pînă în septembrie.... Cum aţi spus? S-a făcut?" Totuşi consimţămîntul nu venise: Mazzullo horcăie mai departe; apucă în gură firicelul de aer şi-l strînge bine, cu răbdarea croitorului care ţine capătul de aţă între dinţi, şi smulge resturile însăilăturii din haina terminată. Chiar aşa stau lucrurile? Şi de ce nu ieri, sau acum cinci, şapte sau chiar nouă ani? Primele radioscopii nu-i dădeau mai mult de cîteva

luni de viață ; poate că azi e ziua cu norocul, numai că vizitatoarea contemplă un ciudat obiect așezat pe un banc de meșteșugărie ce ocupă jumătate din „basso".

— Mazzullo Alfonso Corrado ?

— Al răposatului idem-idem... prezent ! Știți, lui taică-meu i s-a zis Alfonso Corrado, cu severa obligație să-și transmită numele întreg urmașului. Bunicul, Dumnezeu să-l ierte, ca slujbaș sub Burboni, ținea morțiș la numele dublu. Era un om cu carte, un domn și un nenorocit adevărat. Ajunsese în halul ăsta fiindcă ura dinastia pentru că primea o leafă de nimic. În sfîrșit, eu sînt Corrado pentru casa Suabilor și Alfonso pentru Aragonezi... a fost o palmă pentru Burboni, s-o țină minte pînă azi ! Dar spuneți-mi drept ; vă place ultima mea lucrare în lemn de palisandru ?

Mazzullo face acum aluzie la ciudatul obiect de care ochii vizitatoarei nu se mai satură. Bătrînul zice că este, fără discuție, o grozavă lampă de birou născocită de el. Dar, fără discuție, este o spînzurătoare în miniatură. Pe podul ei, căruia nu-i lipsesc nici treptele laterale, nici grilajul, se înalță o furcă scurtă în care se bălăbănește și rîde batjocoritor un Pulcinella. Craniul paiaței e un bec de treizeci de lumini voalate și totodată intensificate de tichia albă și de masca neagră prin care anticul personaj scutește pe mulți alți bufoni foarte actuali să fie recunoscuți ca atare. Dacă-l tragi de picioare pe Pulcinella se aprinde lumina ; tot de picioare tragi cînd vrei s-o stingi. Și, așa, tot mereu, să se provoace viață și nu moarte : un spînzurat de speța asta e practic inepuizabil, cu cît îl gîtui mai mult, cu atît mai mult există, ca

și fantezia cui l-a sculptat și atîrnat în furcă. Inventatorul, don Alfonso Corrado, se-ntoarce acum la loc, să se culce, fiindcă, cu o privire irezistibilă — după ce i-a permis să se ridice ca să-i arate cum funcționează lampa — vizitatoarea îl trimite înapoi în pat. El gîfîie și zice :

— Nu ca să mă laud, dar am vîndut, pînă acum, patru din lămpile astea de Nühremberg, unor domni egipteni, pe vaporașul de Capri. E pentru străinii pricepuți, cu tîmplele cărunte bine, nu pentru ignoranți sau tineri însurăței. Vă rog să mă credeți, am un client permanent la Lisabona, care-mi scrie din cînd în cînd : „rog trimiteți raritate contra cost, rog fără complicații". Ălora puțin le pasă dacă e lemn sau aluminiu, bronz sau toval.. ăia vor un gînd mai aparte... un obiect care n-a mai existat încă. Doamna mea, nu vă ofensați, ia priviți-vă o clipă aci"...

Don Alfonso Corrado (ah, cum i se umplu iarăși plămînii cu aer, ah, ce miracol !) desprinde din perete o foarte banală oglinjoară ovală, o lustruiește cu un colț de cearșaf, atrage atenția că pe cristal nu e gravată nici o imagine și, în sfîrșit, o întinde vizitatoarei. Ea și-o apropie de obraz, privește, și-și descoperă o tragică pereche de coarne pe frunte. Mazzullo rîde și nu tăgăduiește că a vîndut prin 1944 și 1945 sute de oglinjoare de acest gen : „Cumpărați, zicea el, cumpărați portretul dictatorului !" în seara de 18 martie 1945, don Alfonso Corrado încasă de la un negru niște palme, care-l trimiseră la postul de prim ajutor ; dar în general, oglinjoarele au avut mare succes și circulă acum foarte departe una de alta — la

Ottawa, la San Francisco sau în Noua Zeelandă ; cine știe dacă-și mai aduc aminte de degetele bătrînului Mazzullo, care se zgîrcesc în clipa asta sub pături, fiindcă se pare că interlocutoarea își expune motivul vizitei și parcă nu i-ar fi plăcut de loc gluma cu coarnele.

„Slăbiți-mă... rogu-vă, nu se face !... șuieră cu disperare don Alfonso Corrado. Ei bine, dacă-i pe-așa, vreau să mă spovedesc, fără discuție, nu puteți să-mi refuzați dreptul ăsta. Nu vă mișcați, rămîneți acolo, haide, haide !... Cristos s-a născut, Cristos a murit, Cristos a înviat, Isuse Cristoase, salvează-mă ! E dreptul meu și vezi-mă cum mă spovedesc, mărturisindu-mi toate păcatele."

Aer nou ajunge iarăși la Mazzullo, întîi îl dibuie pe de lături, pe urmă îl nimerește întocmai ca firul de ață gaura acului. Bătrînul prinde suflare și zice cam așa :

„M-ați făcut să trag o spaimă ! Și de ce, mă rog ? De cîte ori nu m-am rugat eu la toți sfinții să mă scape de lumea asta, și nu mi s-a împlinit voia ! Acum, dacă nu vă supărați, e prea tîrziu ; acuma am ajuns pe dinăuntru cum e Contele de Mola ăsta, care suie și coboară : uite, aceleași palate care stau încă în picioare și aceleași stricăciuni de război ; uite-l și pe negustorul de mărunțișuri ! Uite și chioșcul de loto ! Uite biserica ! Uite casa de toleranță ! Uite și ciorchinele de zdrențuroși pe pragul agenției de plasare, și uite-le și pe cele trei călugărițe cu cheta, cum zboară și opresc ici-colo la cîte-o inimă miloasă, ca porumbeii pe streașini ori chiar pe nimic. Tăcere, doamnă, eu vorbesc ! Nu depind de nimeni, e

limpede ? Eu, dacă am la ce cugeta, nici nu mănînc, eu trăiesc numai din cuget la ziua de mîine, așa că, dacă trăiesc așa, cugetînd de azi pe mîine, sînt în regulă față de orice lege ! Judecați și domnia-voastră, doamna mea. Am vrut să mor la naștere gîtuit de cordonul ombilical ; mi s-a permis ? Am vrut să mor de hemoptizie la treisprezece ani, a fost chip ? Am mai vrut de o sută de ori să mor de frig și de căldură, de tifos și de cenușă vezuviană, de pămînt și de mare, de speranță și de durere, dar mai cu seamă de foame : de ce am fost mereu refuzat ? Acuma eu am cuvîntul, acuma nu mai vreau eu ! Eu fac cărțile, ultimul rînd e al meu. Mă simt foarte bine aici. Îmi place Conte di Mola și Napoli, nu sînt sigur dacă nu le-am închipuit și cioplit chiar eu pe toate, bucată cu bucată, pe bancul ăsta de lucru, cu mîinile mele. Cum vi se par ? Cred că sînt bine făcute și cu rost ; acum trebuie să le rasamblez, trebuie să-mi realizez lucrarea."

Vizitatoarea nu răspunde, don Alfonso Corrado are, în mod inexplicabil, cîtă suflare-i trebuie. Se sprijină de cuvintele ce-i vin ; le mîngîie, le modelează parcă ; mai departe :

Stimată doamnă, uitați-vă afară și priviți. Am făcut un munte fără acoperiș și fără pardosele, oul cu surprize al munților, ghiciți ce drăcovenii se ascund sub fumul care se încolăcește și-apoi se duce. Am făcut un țărm de mare în șfichiul biciului, moale și neastîmpărat, docil și ticălos. Aruncați-vă ochii asupra articolelor expuse, cîntăriți-le doar prețul, nimeni nu e obligat să cumpere. Am făcut o cetate gheboasă și regină. Am

îmbrăcat-o în cele mai curate zdrențe și-n hermine murdare ; mi-a ieșit din mînă cu unghiile negre și briliante pe degete. I-am făcut pe sfinții din capelele de pe străduțe ; cînd vedeți chipurile sfinte întristate sau transfigurate, nici nu vă trece prin minte că dumnealor, între un miracol și o pronie cerească, se distrează zvîrlind în trecători cu picături de ceară și zgrunțuri de tencuială, nici că răstoarnă cu o suflare scara credinciosului care se cațără să lustruiască alămăria și — adio ! Eu am făcut cantilena globurilor electrice de la Mergellina pînă la Posillipo pentru serile de mai ; am făcut Galleria la amiază, cînd se înmulțesc spicuitorii unui noroc care nu s-a pomenit să crească pentru că n-a fost niciodată semănat : vedeți ce afacere grozavă pun la cale indivizii ăia trei care beau în cinstea deschiderii barului dinspre Via Santa Brigida ? Mai ieri nici nu exista, l-a adus vîntul, l-am suflat eu, din piept, într-acolo. Să fim serioși, după atîta osteneală, să trag obloanele la prăvălie ? Sînt bătrîn și bolnav, da, doamnă, dar nu mă predau, puteți pleca... dumneavoastră, dumneavoastră, mă auziți ?"

Tăcere. Cuvintele lui don Alfonso Corrado au fost ca un cîntec de leagăn pentru interlocutoare. Dacă ești bun de gură ajungi și pînă-n Sardinia ! Mazzullo n-ar avea decît să-și pună repede pantalonii și s-o șteargă din acel „basso" vizitat, pierzîndu-se în mulțimea ulițelor prăpădite. Noi, din via Conte di Mola, sîntem pasionați de marea enigmă : o avea sau n-o avea, bătrînul ăsta boala cumplită care în zece ani ar fi ucis cel puțin cincisprezece ca el ? Însuși Mazzullo confirmă în

cunoștință de cauză diagnoza doctorilor și-a instrumentelor de examen medical. Dar o tumoare la don Alfonso Corrado nu e decît un al doilea don Alfonso Corrado. Omul se dublează prin ea sau mă înșel ? Doamnă, scutură-te ; deschide ochii și zboară ; ești așteptată la Madras, te cheamă din Islanda.

STÎNCĂ DE PRIMEJDIE LA MERGELLINA

Hai să zicem că băiatul Luigi Guarracino, în vîrstă de paisprezece ani, nu șade, așa cum îl vedem, pe o stîncă de la Mergellina, să zicem că a murit și vorbește cu Dumnezeu :

„Doamne, zice el, numai fiindcă n-am avut puterea să trec la fapte înainte ca oamenii să se uite bine la mine și să-mi vorbească, numai de asta am ajuns eu aici". În jurul băiatului apa este verde, molatică, lină, o mantie de cavaler desfășurată ca s-o înfășure pe Majestatea-sa ; dar care-o fi capul încoronat așteptat la Mergellina ? Să fie asfințitul cu baston de aur sub braț, asfințitul cu ochi umezi și slăbiți, ce-l înșeală cînd privește la Neapole cum se înșeală ochii unui comisar guvernamental ? O mai fi și jocul reflexelor care face dinadins verzi apele peste care se inclină Mergellina ? La ora asta umbra fiecărui arbore se desprinde de ramura cea mai joasă ca un balon de săpun din vîrful suflătoarei de trestie, găsește o adiere de vînt să-l poarte, și vine de se cufundă în mare. Nu e rău sistemul : ies niște umbre verzi și tot mai dense din grădinile publice vecine, de la Torreta, ba chiar din partea înaltă a orașului ; cît despre micul Guarracino, aceleași necazuri îl pasc ; trebuie să rezolve problema mesei de seară și a dormitului pe noaptea ce vine, pe anul trecut și pe anul viitor ; trăiește, dar nu se mișcă, sau a murit și vorbește aprins cu Dumnezeu ?

Cum a început viața lui de „copil al străzii" ? Poate să-și aibă leagănul la San Biagio dei Librai, în casa unui bătrîn ciobotar. Acesta, don Salvatore Guarracino, era bunicul și singura rudă a lui Luigi. Și tatăl și mama actualului „copil al străzii" au murit împreună de tifos, pe cînd el avea șapte anișori ; don Salvatore alungă o muscă de pe fețele lor ca de ghips, și cum știa foarte bine că saltelei de paie i se va da foc din ordinul higienei publice, plecă numai cu țîncul. Casa moșneagului era o odăiță de parter în curtea unei mari clădiri dărăpănate de pe San Biagio dei Librai ; dormeau în unicul culcuș ; bunicul, după ce adormea copilul cu povești și alintări, și-l așeza pe picioarele lui înghețate ; sîngele lui Luigi se răzvrătea la atingerea asta, copilul visa cu totul altceva, fapte grozave, și lucruri, și ceruri de tuf. Se trezea din somn îndată ce don Salvatore, cum se crăpa de ziuă, se așeza iarăși la lucru ; acele prime realități îl izbeau tăios, sculele de o culoare vineție pe măsuța cizmărească, cutioarele de cuie, sfoara întărită cu smoală și scuipat, să împungă ca un bold, peretele acoperit ici-colo cu cizme țuguiate, și chiar figura bătrînului, veșnic aceeași și aspră, îl răneau de fiecare dată în același punct sensibil. „Dormi, sărăcuțul de tine, mai dormi nițeluș", îl îndemna din toată inima bunicul. Don Salvatore (să fim preciși), don Salvatore însuși a fost prima victimă și primul tiran al lui Luigi. Dacă băiatul ar fi murit și ar vorbi acum cu Dumnezeu, în loc să șadă și să-și rumege gîndurile pe o stîncă de la Mergellina, tocmai așa ar zice : ...bunicu-meu, dintre toți prietenii și dușmanii de care am avut parte mai tîrziu, a fost desigur cel

care mi-a făcut cel mai mult rău. Aici, Dumnezeu ar tresări, poate : ...rău, duşman, şi pentru ce ?

Iată cum : acolo unde pîinea e amară, omul se naşte crîncen şi tare, se naşte războinic. La şapte ani, Luigi, cînd îl ducea întîi bunicul de mînă spre San Biagio dei Librai, îşi zicea aromind în sinea lui : „..las' numai să fur eu cu ochii ce ai tu mai bun prin casă şi să vedem dacă nu ţi le-oi şterpeli pe toate. Pe de altă parte, bătrînul era aproape sigur că se va găsi un orfelinat să-l descotorosească de copil ; îi şi trecu prin minte să se adreseze unui trepăduş priceput la formalităţi. Numai că, ajunşi acasă, şi alungîndu-şi sila de moarte pe care o salutaseră de curînd, priviră unul la altul. „Sufletul meu ! exclamă deodată don Salvatore. Ah, sărmănelule singur pe lume... cine avea habar de tine ?“ Cu alte cuvinte, iată ce se petrecuse : ochii, gura , părul lui Luigi îşi făcuseră efectul, pe care şi de atunci încoace l-au făcut mereu ; strălucitoarea lui înfăţişare îl cuceri îndată pe bunic, schimbîndu-i cu totul sentimentele ; într-un cuvînt, gingăşia băiatului învinsese şi totodată pierduse.

Nu e lucru simplu să descrii terenul, fazele, loviturile unui asemenea război. Iată un copil cu inimă ascunsă, sălbatică, diabolică, dar a cărui apariţie te face să te gîndeşti la un înger pedepsit. Culoarea aceea măslinie, pielea idealizată, de o nuanţă închisă şi totuşi strălucitoare, de intensitatea lustrului unui lemn de esenţă preţioasă ; ochii mari şi limpezi în care se repetă jocul luminii prin întuneric şi vice-versa ; părul ondulat, fin, de melancolia mătăsurilor vechi, gura zugrăvită parcă, netedă, frumos conturată şi firesc de

serioasă ; trupul înalt, subţire, lujer de floare, dar mai ales concluzia, scopul întregii opere, aşa cum am mai spus-o, era darul de a deştepta o tainică şi bruscă simpatie. Cine-l vedea pe Luigi era silit, fără altă justificare, să-şi zică : „Iată îngerul cîntat într-un poem de Ferdinando Russo, îngerul pedepsit cu înfometarea, iar eu sînt Maica Domnului ducîndu-i în secret mandarine". Dar Luigi ? Hotărîrea lui neîndoielnică, în timp ce părăsea pentru totdeauna coliba de la Fontanelle şi-şi însoţea bunicul, trebuie să mărturisim că a fost : „Îl jefuiesc pe moşneag şi-mi iau valea". (Cine are şapte anişori la Fontanelle, unde izul morţii ieşind din pivniţi întristează trecătorii şi întunecă apa şanţurilor, are de şapte ori mai mult anii lui. Păstori la capre şi hoţi, cerşetori şi desfrăbălate, zarzavagii şi telali cu marfă de trei parale, lume de care n-au habar nici sfinţii, nici registrele Primăriei, populează vizuinile şi peşterile de la Fontanelle ; vîntul îşi zdreleşte degetele şi fuge repede înapoi ; roţile vreunui armonium care se aventurează pe acolo se învelesc în coji de noroaie roşcate, canţonetele şi dansurile lui şi fiţi atenţi la cîntecele astea, parcă vin după un delict). Dar don Salvatore Guarracino s-a apărat fără s-o ştie, pentru că în clipa cînd îşi privi bine nepotul şi simţi nevoia năvalnică de a-l lăuda şi a-i plînge soarta, alungă din inima lui speranţa că de a doua zi se va descotorosi de copil.

Banii din gheata de soldat pusă sub pat erau acum la adăpost ca într-o bancă. Prinde-l în mreajă cu dragostea pe diavolul de la Fontanelle : este, vă asigur, o capcană făcută anume pentru el ! Dar în privinţa lui Luigi n-a fost cazul unei

iubiri propriu-zise, unei adevărate iubiri. Cu cît trecea timpul, cu atît mai mult se înstrăina sufletește de bătrîn. Atunci pentru ce nu refuza să-i doarmă la piept și pe picioare? Pentru ce s-a spetit și a flămînzit pe lîngă el? Printre altele, sărmanul Luigi nu purta noroc prietenilor. Stîrnea în jurul său repetarea mizeriei și suferinței de la Fontanelle, ca o predestinare. În doi ani de zile și sănătatea lui don Salvatore și bruma de avere strînsă în cizmă se topiseră. „Mănîncă tu", zicea bătrînul, împingînd spre nepot puțina hrană. „Nu mi-e foame", răspundea Luigi cu surdă încăpățînare, fruntea încruntată și ochii aprinși ai războinicului care sau învinge, sau moare. Era un duel înverșunat și tragic în felul lui, între primordiale porniri lăuntrice: dragostea bunicului împotriva cavalerismului nepotului. Dacă în loc să se oglindească de pe stîncă în apa ațipită de la Mergellina, Luigi ar fi mort acum și s-ar mărturisi Domnului, cuvîntul „cavalerism" ar explica totul. „Doamne, noi cei de la Fontanelle putem jefui orișice și pe oricine, dar într-o înfruntare de bravură. Cine are avere se teme, pune lacăte, recurge la ascunzători, arme, paznici și șiretlicuri. Ca să-l înșeli, ca să-l păcălești înseamnă să dobori o gardă și să lovești cu precizie absolută. Dar cînd unul se încrede orbește în tine, nu se îndoiește de buna ta credință și nu-ți opune nici o rezistență...! Cum să te mint pe tine, Isuse Cristoase? Știi foarte bine că n-aș fi rămas nici o singură zi cu bunicu? nu-mi plăcea; și dacă am trăit cu el cinci ani la rînd, dacă nu i-am călcat niciodată cuvîntul, dacă am fost în stare chiar să plîng cînd îl îngropau, a fost numai și numai

ca să nu mă dau bătut. Mă înțelegi, Doamne, ca să nu mă dau bătut !"

Viața lui de „copil al străzii" efectivă, neîndoielnică, inegalabilă, are tocmai trăsăturile caracteristice pe care și le-a impus de atunci Luigi, cu atîta îndîrjită osteneală : Nu așteaptă nimic, zidurile străzilor amărîte îi servesc și de umbrelă, și de pernă, și de batistă, e atît de singur pe lume, încît universul se sfîrșește acolo unde-i ajunge privirea, mîinile și totala indiferență. Bunicul se dusese, în sfîrșit, cu picioarele înainte ; Luigi se întoarse pe furiș în zorii zilei, să ia ce-o mai găsi de luat — evitase, luîndu-și tălpășița, orice întîlnire neplăcută cu agenții oficialității — și avu prilejul să-l cunoască pe Vincenzo Torrusio care tocmai golea cocioaba. Șacalul cu numele de mai sus, un derbedeu albinos și miop, nu-și pierdu cumpătul. Zise că se despăgubea numai parțial de niște bani pe care i-ar fi datorat răposatul. „Pe tine te așteaptă orfelinatul, adăugă el, gărzile te caută și acuși-acuși o să se întoarcă pe aici". „Iar pe tine te așteaptă Paggioreale, ai să vezi tu acum !" strigă băiatul punînd mîna pe o sculă de pe bancul de cizmărie și repezindu-se. Don Vincenzo evită lovitura cu o imperceptibilă și grațioasă mișcare, ca toreadorii cînd derutează fiara, ocolind-o la distanță de-o palmă față de coarnele ucigătoare ; îl dezarmă pe Luigi, dar cum să-l pedepsească fără să se uite la el ? Rămase fermecat, idiotul ! Se predă melodramatic : îl ridică pe copil și-i restitui arma cu vorbele : „Așa e, e dreptul tău !" Ce idee ! Bineînțeles, Luigi nu se lăsă bătut nici atunci, nici mai pe urmă. Își duseră zilele cot la cot cîteva luni în șir, mîncînd „pizze", castane,

lăptuci și saramură de burtă ; dormiră prin aceleași ganguri pe unde juca Torrusio cărți cu alți derbedei ; în sfîrșit, don Vincenzo fu arestat în timp ce folosea ceara unui capăt de lumînare roșie de la slujba de Crăciun, la broasca ușii unui bijutier (două încercări anterioare de a fabrica cheia din memorie nu-i reușiseră) ; pînă l-au transferat în închisoarea de la Avellino, Luigi făcu ce făcu și-i trimise țigări și portocale în carcera de la poliție, ba chiar izbuti să se facă auzit din stradă, cu glas gîtuit și amar. Strigătele prietenilor către cei încarcerați, vocile acelea bolnave, costelive, despuiate de sunete, agonizînde. Totuși, o ureche fină ar fi deslușit în cantilena lui Luigi și ciudatele nuanțe de bravadă, reluarea cîte unei note triumfale : Atît vă datorez și cu mîna pe inimă spun... glasul unei părți contractante, un salut cu arma.

Nu se sfîrșește niciodată povestea „copilului străzii" Guarracino ; dealtfel o și povestesc fără nici o artă și fără nici o plăcere, scriu de data asta ca unul care fumează pe întuneric. Acum să mă întorc acolo unde lîncezește Luigi, pe stînca de primejdie de la Mergellina, în timp ce cade seara. Băiatule, la ce-ți servește aviditatea și perfidia ? Că ai mîncat la paisprezece ani ai vieții tale doar nu numai fructul, ci tot arborele, de la rădăcini pînă la frunziș — arborele binelui și al răului — la ce-ți servește, băiatule ? Ți-au surîs nenumărați oameni ; după don Salvatore Guarracino și după Vincenzo Torrusio te-ai hotărît să-i cruți pe nenumărați alții. Baronul cu jacheta deschisă la piept, doamna cu geanta căscată, englezii cu valizele împrăștiate, călătorul somnoros din

sala gării, toți s-au trezit pe neașteptate că te iubesc și te-au sfidat să te măsori cu ei în schimbul de simpatie. Nu puteai da îndărăt. Înainte de a te fi născut ipocrit sau rău, hoț sau nebun, sau în orice alt nenorocit fel, te-ai născut războinic. Ești viu pe stînca ta primejdioasă ? Resemnează-te. Ești mort ? Să te vadă și să te consoleze Dumnezeu. Între timp s-a făcut noapte și Napoli ia foc. Din via Partenope și pînă la Posillipo, marea scînteiază în reflexe de lumini, îi dor ochii pe peștii din apă, un turist care se plimbă în trăsurică de-alungul țărmului nu vede zdrențele ce respiră pe trotuare dar zărește, scheletele sirenelor ce se răsucesc în mormintele lor de nisip. Spuneți-i veșnicului Napoli : „Cît ești de frumos !“ și Napoli este pierdut.

Un tînăr prieten din Napoli mi-a trimis prin poştă o derizorie dar semnificativă cantitate de tencuială de la şcoala unde am urmat clasele primare. A fărîmiţat-o pur şi simplu şi a turnat-o într-un plic, pe care a scris : „Fragmente din Şcoala Discesa Sanità. De păstrat la loc uscat, ferite de lacrimi".

Bună idee. Aşadar, plicul conţine, printre altele, şi povestea lui Nicola Giraci ; şi iată că unul din obrajii mei se îmbujorează şi se frăgezeşte iarăşi, gata să ardă dintr-o palmă pe care mi-a dat-o el.

Nicolino avea părul roşu ca focul, tăcea ca o piatră şi se încăpăţîna deliberat să nu profite cîtuşi de puţin de cîte născocea institutorul spre a ne instrui. Detesta cultura, ca toţi egocentricii.

La sfîrşitul trimestrului doi, m-au făcut monitor ; Nicolino mă aştepta la ieşire şi, foarte liniştit, mă anunţă că, poftim, mi-a şi ars o palmă ! Şi-mi zise :

— N-am nimic cu tine. Dimpotrivă. Dar m-am hotărît să ard pe oricare nou monitor, pînă demisionează.

Se îndepărtă grav şi liniştit, conştient parcă de a fi însăşi autoritatea de la care emană un decret şi totodată forţa ce-şi ia răspunderea să vegheze la respectarea legii. În sfîrşit, de pe atunci acest înflăcărat individ era depozitarul unei personale şi caracteristice concepţii justiţiare ; sfîrşitul tri-

mestrului doi şcolar coincidea cu primăvara, şi iată-l pe Nicolino Giraci cum — mîhnit că nu a putut evita, printr-o derogare, să mă pălmuiască — cum se tot duce printre ghirlandele albiturilor întinse la uscat de la o fereastră la alta, printre căruţele cu cireşti şi printre petele de soare care sterilizează murdăria bazaltului de pe Discesa Sanità, şi cum înaintează aşa către faptele despre care-o să vă spun acum.

Trec douăzeci de ani şi Giraci al meu duce o viaţă veselă în frumoasa lui casă din Cristallini şi pe unde-i mai place.

Tatăl i-a lăsat nu ştiu cîte prăvălii bănoase ; don Nicola le administrează aruncînd cîte-o privire din prag, iar dacă sînteţi capabili să cereţi şi să obţineţi, doar printr-o privire distrată, ca angajaţii, direcţi şi indirecţi, în negoţul respectiv să rămînă străini de ispita conturilor încurcate, nu pricep de ce n-o faceţi şi dumneavoastră ?! Astfel don Nicola sărută mîna maică-si, o bătrînă doamnă impasibilă, planturoasă şi strălucind de pietre scumpe ca o icoană, şi pleca să se distreze la Camaldoli ori San Martino, la Coroglio ori Capri, orişiunde pietrele, ierburile, stîncile şi apele blagoslovite i-ar fi ţinut isonul la tinereţea lui.

Veselul indigen are aerul că se mulţumeşte să mănînce, să bea şi să rîdă la tricliniile naturale din extraordinarul nostru ţinut ; dar cine ştie dacă nu-l şi descoperă şi gustă ca Goethe, lipsit însă de ambiţia de a o spune mai departe ; iluştrii vizitatori din lumea toată să ne ierte dacă sîntem cam prea contemplativi, dar să afle de la mine că atunci cînd începem să ne obişnuim cu Neapole,

ne-a şi sunat ceasul morţii. Nu mă refer la Nicola Giraci, care e un pierde-vară nu numai după urma tinereţii, ci şi a bogăţiei şi a trufiei personale. Nu-i lipsesc nici prietenii, nici frumoasele, don Nicola însă are aerul că îi suportă pe toţi fără să-i dorească cine ştie cît; ba chiar înaintează singuratic să-şi întîmpine ziua cînd o să i se rupă hamurile la cabrioletă şi-o s-o roage pe o mică mănuşăreasă din Portici să-i dea puţină sfoară.

Lucia Cammarano împlinea şaisprezece ani cînd se îndrăgosti de don Nicola, care nici n-o privise bine. Era harnică şi stăruitoare în tot ce făcea; după cîteva luni reuşi să se mute cu tatăl ei într-un „basso" de pe Via Cristallini, fără altă speranţă decît aceea de a-l zări zilnic pe Giraci. Dorinţa i se împlini: don Nicola trecea în sus şi-n jos foarte senin, şi cum nici habar n-avea de ea, sîngele Luciei începu să fiarbă. Îi răsări în cale într-o noapte cînd Nicola îşi mîna căluţul la staul. Din iesle şi culcuşul de paie se răspîndea o veche mireasmă de ţară; în această evocare a gardurilor vii, a straturilor verzi şi a şanţurilor cu mărăcini, don Nicola o lumină cu felinarul şi o văzu ca pe sub apă. Nu căută să o consoleze, nu-i întinse nici o mînă de ajutor.

— Nu mă chinui! implora Lucia Cammarano, îngenuncheată parcă pe mărăcini şi pietre; dar el o împinse afară cu vorbele:

— Nu mi-e gîndul la însurătoare. Şi apoi cine te-a informat, a greşit: nu am decît zece prăvălii, din care două în pagubă.

A doua zi, pe Lucia Cammarano au găsit-o moartă, otrăvită.

Cînd află și el, don Nicola cina la Scoglio di Frisio. Dădu deoparte șervețelul și plecă repede; portocala pe care o descojea chiar în clipa cînd se rostise la masă numele Luciei, rămase în pumnul lui strîns pînă în zorii zilei.

Căzuse pe gînduri și atîta tot. Trebuia oare să fi priceput, atuncea, noaptea, că Lucia amenința cu un asemenea sfîrșit ?

La șapte dimineața se proclamă nevinovat. Dar își impuse hotărîrea că trebuie să-l ajute pe tatăl Luciei, ceea ce și făcu ; tatăl Luciei era un bătrîn dărîmat, care-și legăna domol capul, ca un plantigrad, într-un chip exasperant și comic totodată. Ai fi zis că nega inconștient dar cu disperare nevinovăția lui don Nicola. Îi ceru întîi și-ntîi lui Giraci să meargă împreună pînă la Portici. Intră pe furiș în casa unde-i crescuse copila, zări acolo un prunc gungurind, o femeie dereticînd fără grijă, o pisică la soare ; și deodată, cu o voce gîtuită și plîngăreață, începu să se vaite :

— Da, da, uite, aici nu a intrat nenorocirea !

Don Nicola își reinstrui procesul.

Dezbaterea lua forme neașteptat de ciudate. Într-o noapte, în Piazza dei Martiri, Giraci se urcă într-o trăsură și-i ceru birjarului să se învîrtească în jurul monumentului cîteva ceasuri în șir ; își ținea pumnii strînși unul lîngă altul, parcă prinși în cătușe, și gemea încet.

Chipul ei de înecată în lumina felinarului... iată că procesul ia o proastă întorsătură pentru don Nicola, iată-l pe don Nicola mîngîind genunchii maică-si și mărturisindu-i că s-a hotărît să se însoare cu o prostituată. Poate că salvînd pe o nenorocită, Lucia Cammarano îi va da îndărăt somnul

și liniștea, poate chiar întoarcerea la Camaldoli și Scoglio di Frisio.

Bătrîna nu zise nu : acel compromis elementar pătrunse în mintea ei și prinse ; de altfel, am mai spus că era abstractă, simbolică și strălucitoare ca o icoană. Cînd fiul îi prezentă nora, se mărgini să-i atingă în treacăt fruntea cu vîrful unui deget — un gest care părea solemn și era doar superior și distrat.

Rigid executor al propriei sale legi, don Nicola s-a purtat cu el însuși fără cruțare.

Desigur că Teresa nu era nici mai bună, nici mai rea ca oricare alta de aceeași condiție ; cînd musafirul îi vorbise la început de căsătorie, ea începuse să rîdă. Dar don Nicola stărui zi de zi, își sufla fumul de țigară spre același punct din tavan și își repeta propunerea. Pînă la urmă, Teresa crezu că e îndrăgostit și se gîndi că dorința bărbaților poate face ocolul lumii ca să restituie ce răpiseră odată.

Urmă chica roșie ca focul a lui don Nicola, fruntea lui brăzdată, grelele lui tăceri ; seara, în casa nunții cu parfumul mobilierului nou și de prost gust, Nicola o ținea rezemată pe brațul lui clipe lungi și-apoi aprindea brusc lumina și se uita la ea ca un bolnav cu febră mare la termometrul abia scos de la subsuoară.

Încet, încet, după toate aparențele, don Nicola începu să se simtă mai bine.

Își regăsi amicii, mesele răsfrînte în apa drăgăstoasă de la Santa Lucia, plăcerea de a primi respectul gloatei, ca un tribut cuvenit banilor și ocheadelor lui orgolioase.

Despre doamna Giraci nu se ştia nimic sau mai nimic ; cînd n-o vedeai venind la una din cele zece prăvălii, oficia şi ea la ritualul înveşmîntării ori pregătirilor culinare ale soacrei ; trecu aproape un an pînă să-şi dea seama că bărbatul ei n-o iubea, aflînd şi ea în sfîrşit de moartea tragică a unei fete la Cristallini şi de faptul că don Nicola îi vărsa bătrînului Cammarano o sumă echivalentă cu venitul unei mănuşărese harnice.

Izbucni o scenă între consorţi. Giraci recunoscu totul. Îi spuse că suferise ca şi cum ar fi fost vinovat de moartea Luciei şi că suferinţa asta însemna poate vinovăţia lui.

— Şi atunci, te-ai însurat cu mine, da, ca şi cum te-ai fi predat singur să-ţi iei pedeapsa.

— Da, răspunse Nicola. Am făcut un fel de legămînt.

Nu era urmă de supărare în vocea lui ; primea cu vădită atenţie toate argumentele soţiei şi le punea scrupulos în celălalt taler al balanţei. Teresa zgîriase nervos braţul fotoliului, izbucni apoi într-un hohot de rîs şi-i strigă :

— Dacă sînt puşcăria ta, ştiu eu cum să mă aranjez !

Nu mult după aceea, cînd i se şopti cu menajamente unde şi cu cine fusese văzută nevastă-sa, don Nicola îşi reaminti de cuvintele ei.

Dar pătimaşa curiozitate a informatorilor se termină cu o decepţie.

Iarăşi la grea cumpănă, Giraci îşi dresă al treilea proces care, de necrezut, se încheie prin achitarea Teresei. „Ce e drept, e drept. Ispăşeşte, don Nicola, ispăşeşte", îşi zicea el.

Își îndura cu atîta disciplină pedeapsa, încît oricine, în afară de Teresa, adică o femeie care îl iubea, și-ar fi zis că merită din plin grațierea. Dar iată că lumea nu s-a purtat indulgent cu el. Înfloreau în jurul nefericirii lui tot soiul de răutăți perfide. Angajații direcți și indirecți din prăvăliile lui începură să-l fure, și comportarea asta luă proporțiile unei răzmerițe ; pînă și strălucitoarea sa mamă se stinse cu un regal căscat tot în acele triste zile.

Și-apoi ? În realitate lui Giraci îi rămase duetul cu bătrînul Cammarano, care-l însoțește fără să-l întrebe spre ce băuturi amare se îndreaptă și care-l va căpătui probabil și cu ticul de a-și legăna domol capul, ca un plantigrad, într-un chip exasperant și comic totodată.

Pînă la punctul ăsta urmărit de noi a fost împins (un om ca don Nicola) de blestemata lui ambiție de a trăi legiferînd și îl vom părăsi aici, și pentru că, pe temeiul aceleeași orgolioase justiții, mi-a dat o palmă în copilărie ; dar nu fără să notăm, cu cîtă perseverență și ani de-a rîndul, destinul i-a înlăturat din cale și cel mai mic necaz, numai ca să-l păstreze intact pentru o mare năpastă de lungă durată. Iertați-mă, dar nici nu mai vreau să știu de el ! Nu este exclus ca la un moment dat soții Giraci — față de perseverența nenorocirii lor — să se rezeme chiar de ea, mînă în mînă, ca să nu cadă ; sau poate că n-au ajuns niciodată la o atît de umană și disperată soluție... Iar toate faptele astea fără epilog, le-am găsit în tencuiala școlii mele primare, trimisă, cum bine știți, în plic închis, și care mă poartă acum spre alte amintiri, mai senine, cu nori și vele.

CARTOFORII

Asta nu-i nici măcar un fel de a povesti. Un bătrîn şi un copil la joc de cărţi, îi cheamă contele Prospero B. şi micul Antonio Criscuolo, de ani şapte. Nu vreau să supraevaluez strania şi poetica întîmplare ce m-a mirat la Napoli în 1920 ; dar cum se obişnuieşte să aminteşti de antecedentele unui fapt, iată că le enunţ, dar în trăsături largi ; ba chiar în privinţa relaţiilor dintre cei doi jucători de cărţi nu voi trasa decît cîteva linii esenţiale : aşa că, cine doreşte o adevărată povestire, trebuie, măcar de data asta, să şi-o închipuie singur.

Micul Antonio Criscuolo înflori în casa portarului unui vechi palat de pe via Tribunali, locuit de conţii B. ; taică-su purta o complicată livrea cu fireturi patinate de vreme. Trei sferturi din zi, văduvul Criscuolo se plimba în sus şi în jos la intrarea vetustei case ; vara mînca foile de lăptucă pe care le scotea, una cîte una, din buzunarele livrelei, privindu-le deseori lung, lung, de parcă le-ar fi citit. Între timp, în mezaninul unde locuia văduvul Criscuolo, micuţul Antonio se distra probabil cu stăpînul casei.

Pe acesta din urmă, adică pe contele Prospero B., nu-l poţi considera un nobil napolitan la fel cu toţi ceilalţi. Pe atunci era un bătrînel îngrijit, cu cioc alb şi ridicol de scund ; sub fruntea cu două bose se cuibăreau tot felul de năzdrăvănii, dar cea mai

coaptă și neastîmpărată dintre toate era jocul de cărți. De aceea imensul său patrimoniu nu-i aparținea. Lapidarele dispoziții testamentare ale defunctului, burbonicului său părinte, îl privau pînă și de uzufruct. După ce se prefăcuse că își recunoaște semnătura imitată fără nici o finețe de fiul său pe a nu știu cîta poliță, defunctul conte prevăzuse punerea lui sub interdicție, declarîndu-și bunurile inalienabile și trecînd pînă și profitul în favoarea eventualei soții și a posibililor fii ai contelui Prospero. A fost o idee. Odată aranjate interesele personale, bătrînul conte se pregăti să moară împăcat ; pînă în ultima clipă comunică fiului, care făcea o ultimă, disperată tentativă de reconciliere, că este foarte ocupat. Și într-adevăr, agonia lui era foarte grea. Orfan și dispunînd numai de o mică rentă pentru cheltuielile zilnice, contele Prospero se luă de piept cu Dumnezeu și cu dracu, dar pînă la urmă se convinse că orice eludare a legii era imposibilă. Discuțiile lui cu executorul testamentar, baronul Z., un bătrîn teribil, credincios pînă-n pînzele albe lui San Gennaro și datoriei profesionale, aveau loc de-o parte și de alta a unei solide uși închise și culmina cu injurii de toate culorile. O dată, tot așa, pe nevăzute, interlocutorii ajunseră să schimbe între ei chiar și focuri de revolver, care, din fericire, nu-și atinseră ținta.

— Baronule afurisit ! Poftește în fața mea pe teren, strigă contele Prospero, zvîrlind în ușă pînă și arma descărcată.

— Vrei duel ? strigă de cealaltă parte executorul testamentar. Da' asta ce-a fost, dobitocule ?

Replica era perfect logică ; în zilele următoare contele Prospero se gîndi și se răsgîndi, cît era

el în stare să gîndească, şi ajunse la convingerea că i-ar prinde bine căsătoria. Alese o orăşeancă oarecare, Elvira Cappiello, incoloră şi speriată de prezenţa lui ; îi zăpăci pe cei cinci-şase mitocani de ambele sexe care alcătuiau întreaga familie a tinerei şi, nu trecu luna, că o şi duse în faţa somptuosului altar din biserica Gesù Nuovo. În aceeaşi seară, pe patul nupţial, învelit în mătăsuri, contele Prospero risipi bancnotele uzufructului, pe care baronul Z. fusese nevoit să-l elibereze miresei, şi se rostogoli peste ele ca un faun pe iarbă. „În sfîrşit !" se bucura el. Contesa se făcu albă la faţă şi începu să tremure lîngă înalta oglindă a mesei de toaletă, nepricepînd că o lungă abstinenţă de la banii doriţi poate să-l ducă pe om la grave excese. De altfel, în zorii zilei, contele Prospero sări din somn la ideea că o căsătorie neconsumată ar putea fi avocăţeşte speculată spre a-l sărăci din nou ; luă mireasa în braţe, îi şterse lacrimile şi cu priviri care o implorau să ia bine seama la ce se întîmplă, îşi încoronă, cum s-ar spune, visul lui de dragoste. A doua zi îşi reluase locul la mesele de joc ; caracteristicul, neobositul lui ghinion îl luă în primire şi nu-l mai părăsi o clipă. Venitul acumulat în cei doi ani precedenţi, de care a putut dispune prin ingenioasa căsătorie, se topi repede. Contesa se duse, îndemnată de soţ, la baronul Z., să mai ceară bani, dar nu-i vorbi aşa cum fusese dăscălită. Ba chiar nu-i vorbi în nici un fel, pentru că bătrînul gentilom, cu apucături spanioleşti, cînd îi săruta respectuos vîrful degetelor, cînd sărea în picioare şi începea să măsoare odaia cu pasul, descriindu-i punct cu punct faptele pe care contesa se pregătise să i le împărtăşească ; iar descrierea era

atît de precisă încît ea se întreba, roşind, dacă baronul nu va ajunge, de la un moment la altul, şi la clipa cînd, sărind din somn cu zorile la fereastră, contele Prospero se pusese bine cu legea.

— În interesul domniei-voastre, al eventualilor fii şi al numelui pe care îl purtaţi acum, lăsaţi-l fără nici un ban, o sfătui, în sfîrşit, baronul, în timp ce mîna lui rătăcea cu o distrată şi ocrotitoare gingăşie pe sînul vizitatoarei.

Contesa simţi numai că sfatul primit era preţios. Alungă, în cursul scenelor ce-au urmat între ea şi soţul fără minte, orice urmă de domnişoara Cappiello, sau, mai curînd, îşi chemă în ajutor trecutul numai cînd vru să taie scurt discuţia şi, scoţîndu-şi papucul, lovi şi umplu de sînge bosele frontale ale contelui Prospero. Aşa trecură anii, veniră copiii, veni şi bătrîneţea.

Şi parcă îl văd : contele Prospero, ireproşabil în hainele lui cu o cupă elegantă, obişnuia să coboare agale scara principală a palatului, să se suie în trăsură, în sfîrşit, să iasă în oraş la unsprezece dimineaţa, ca orice gentilom de rangul lui, dar încotro ? Nu treceau zece minute şi iată-l că se şi întorcea pe jos, refăcînd drumul străbătut cu trăsura se strecura în palat printr-o portiţă dosnică şi alerga la micul Antonio Criscuolo, în mezaninul unde locuia portarul. Aşezaţi pe pardoseală pe un carou însorit, bătrînul şi copilul jucau cărţi.

Asprul şi pişcătorul miros venind din grajdurile de dedesubt străbătea pînă în odaie ; printre glastrele cu izmă şi busuioc, de pe îngustul pervaz al ferestrei, îşi vîra năsucul o pisică albă ; contele Prospero tăia cărţile şi zicea :

— Tura dumitale, don Antonio. Şeptarul vorbeşte : îmi joc moşia de la Sparanise contra echivalentului în bani gheaţă, conform evaluării.

— Atunci, păzea ! zicea copilul şi-i făcea cu ochiul. Uite-acuşi vă las şi fără cămaşă !

— Fapte, nu vorbe, don Cutare !

Jucau. Cărţile repezite una după alta pe pardoseală ridicau mici nori de colb ; contele Prospero rîdea în barbă sau ofta, după alternanţele norocului, suferea sau era în culmea fericirii la capriciile sorţilor de izbîndă, ca în faţa unei adevărate mese verzi, poate-şi vedea luxuriantele pămînturi de la Sparanise desprinzîndu-se de averea lui străbună asemenea unor baloane gata să zboare din vîrful paiului.

Fidel instrucţiunilor primite de la tatăl lui, copilul îşi susţinea rolul cu toată seriozitatea ; după lungi partide, după lungi ceasuri de joc, ajungea stăpîn pe terenuri, păduri şi case din Campania de aur, avuţii pe care contele Prospero nici nu se obosea să i le descrie : uneori şi le răscumpăra, aruncîndu-i cîteva centime înainte de plecare ; dar mai des, ca o personificare a tuturor dezamăgirilor jocului, îi da o palmă straşnică, zvîrlea în el cu cărţile şi-l acoperea de ocări. În cazul ăsta copilul rămînea multă vreme neclintit pe bazoanele pantalonilor, cutremurat din cînd în cînd de suspine înăbuşite, cu cărţile de joc împrăştiate pe picioruşele lui strînse cruce, cu feţişoara lui trasă şi prematur înţeleaptă, într-o bizară şi alegorică poză de mic idol trist. Pe urmă pisica albă sărea de pe pervaz în odaie, iar culoarea ei simpatică îi usca lacrimile ; o suflare de vînt făcea să foşnească tapetul cu flori stinse, ce se dezlipea încet-

încet de zid ; vocea lui don Cosimo Criscuolc strigîndu-l din gang pe băiat, urca fără grabă scara îngustă ; totul era străvechi şi înceţoşat în lumea micului Antonio, ca şi cum şi-ar fi urmat cu paşi de somnambul anii copilăriei, în loc să şi-i străbată rîzînd.

Altceva, nimic. Asta nu-i nici măcar un fel de a povesti, ne-am convins şi mai mult. Vi-l las, aşadar, pe micul Antonio, acoperit de nişte cărţi de joc soioase, pe cînd culoarea simpatică a unei pisici îi svîntă lacrimile. Cine vrea, facă ce-o şti cu toate astea, dar să nu uite că via dei Tribunali e îngustă, întunecoasă, murdară şi sonoră ca interiorul unei mandoline vechi : acolo totul devine patetic dacă te laşi furat de ea.

„PROFESORUL“

Don Ersilio Miccio vindea înțelepciune. Dacă spun că o vindea, nu numai că exclud de la bun început ideea că și-ar fi dăruit-o, dar mă bizui și pe mărturia casei lui din piațeta Giganti ai Tribunali, unul dintre cele mai ispititoare „bassi“, aproape comestibil acum cînd amintirea mi-l oferă ca pe o „pizza“ abia scoasă din cuptor pe lopata de lemn. Piațeta asta e o bășică de aer, un cheag de sînge în mult ramificatele și îngustele vine de piatră ce leagă via dei Tribunali de Anticaglia ; o încăierare, un noroc negîndit la loterie ori o procesiune ce s-ar abate pe aici ar fulgera inima orașului și — adio ! Asemenea piațete își justifică existența, în marea îngrămădire de vechi și înalte clădiri, și pentru că oferă soarelui oarecare șansă de-a atinge pămîntul : deci, cînd ghetele lui don Ersilio nu se bălăceau liniștite într-un șuvoi de ploaie, tot de un șuvoi aveau parte, însă de colb orbitor ; iar dacă apa și lumina la un loc deveneau o clisă aurie sub scăunel, ei bine, asta înseamnă că venise luna martie. Așadar, don Ersilio își ducea zilele ca un stîlp în pragul casei : ședea cu spatele la un „basso“ care arăta așa : o sală încăpătoare, fără ferestre, cu rafturi goale, ocolind pereții, și-n mijloc o masă neagră peste un chepeng. Vreun birou ? Nici o hîrtie. Vreo dugheană ? Nici o marfă. Mulțimea de iconițe dezmințeau vaga impresie că acest „basso“ al lui don Ersilio ar fi un soi de notariat ; un suspensor sanitar, spînzurînd

disgrațios pe formidabilul cîrlig de care se atîrnau hamurile pe vremea viceregelui, cînd sala fusese staul episcopal, ofusca și el chipurile sfinte. Teresa Miccio și cei patru tineri Miccio se retrăgeau sub chepeng, cînd nu-și luau lumea-n cap care încotro : în pivnița prevăzută și cu o gură de aerisire, sorbind izuri de puț stătut de la vreo gaură de scară subterană, se aflau plita de tuci, farfuriile, mîncarea, pe lîngă saltelele care erau trase sus abia la miezul nopții, astfel ca meditațiile și colocviile lui don Ersilio să rămînă pînă atunci netulburate.

Lemnificat, ca o așchie, pleșuv, păros și fără vîrstă, don Ersilio reflecta, delegat anume pentru aceasta de întregul Napoli. Cînd se frîngea vreo umbră pe genunchii lui, întreba fără să ridice capul : „Ce pricină ?“ „Crestarea obrazului“ ar fi putut fi răspunsul lui don Mimi, să zicem. Impasibil, don Ersilio ridica arătătorul și mijlociul ca pentru binecuvîntare, dar într-un gest interogativ ce-ar fi echivalat cu un „*Consumata est*, fapta asta de cuțitar ?“ Întîi vreau să discut cu dumneata“, replica de obicei clientul ; don Ersilio preciza : „Zece lire, și poftim înăuntru“, se ridica numai după ce simțea banii în buzunar, iar cuvintele categorice către cine ar fi încercat să-i scadă onorariul erau : „Știință rară. La revedere, dragă, aștept niște domni“. Sau, mulțumit bănește, don Ersilio poftea omul să ia loc pe un colț al mesei negre, iar el se plimba prin odaie, reflectînd conștiincios. În sfîrșit, discuția începea. Don Ersilio : „Ai trece la fapte și dacă ți-aș demonstra că nu e cazul ?“ Don Mimi : „Te rog, nu-s copil de țîță“. Don Ersilio : „Eu cîntăresc lucrurile, și-apoi sînt și tată de familie. Pe conștiința dumitale, nu se glu-

mește cu o desfigurare. Dumneata însemni cu cuțitul o față iubită ; cine scuipă către cer, se trezește cu scuipatul pe obraz". Don Mimi : „Ei, că doar nu dumneata m-ai înțărcat ! Zi-i mai departe". Don Ersilio : „Ce să-ți zic altceva decît că omul cu atît mai mult este om adevărat cu cît își lasă mîna mai ușoară. Vorba asta ajunge, m-ai înțeles ? Închipuie-ți că o crestătură pe față ar aduce cu o serenadă care te trezește din somn. Ai prins ideea ? Acum ascultă bine la mine, fiindcă e vorba de responsabilitatea dumitale penală. Poate că fata zice : «Nu știu nimic, mîna necuratului...», dar chiar dacă nu reclamă ea, legea însăși se constituie parte civilă". Don Mimi : „Parte civilă ? Cine adică ?" Don Ersilio : „Oricine. Unul care trece pe-acolo. Eu... sau probabil chiar dumneata. Cine te cunoaște și cine nu te-a văzut în viața lui... Napoli în persoană, regatul, străinătatea și absolut tot : da, domnule Codul penal !" Don Mimi : „Și-atunci ?" Don Ersilio : „Aici e aici : trebuie să dovedim că n-a fost cu premeditare. Te faci că n-o zărești pe Nannina venind spre tine, tocmai îți duceai vesel briciul la ascuțit. Dar întîlnirea asta te impresionează dureros (uită-te la mine), oricine pricepe că nu mai ești în stare nici să cugeți, nici să știi ce faci (uită-te bine la mine, te rog — exemplu viu) și ar jura-o și pe cruce orișicare. Și-n felul ăsta : numai șase luni de închisoare și ai scăpa de belea... ți-am vorbit limpede ?"

Consultația cînd mocnea, cînd se aprindea, în timp ce soarele dibuia prudent prin piațetă, sau vîntul jalnic încerca să lipească la un loc două coji de lămîie și o zdreanță ; dacă prin chepeng răzbeau bufnituri surde sau țipete, don Ersilio bătea im-

perios în podea cu tocul ghetei, cerînd ca foamea sau orice alt neastîmpăr al progeniturilor să nu-i întrerupă răspunsurile de oracol : se ghemuia încordat ori înțepenea cu gîtul înainte, simulînd fie agresiunea, fie fuga, fie mînia, fie remușcarea, parc-ar fi fost o statuie pe mormîntul propriei familii, cuprins de o ciudată, de o meandrică seninătate și de o dragoste sălbatică. „Ce e rău și ce e bine și la Napoli și la napolitani nu atîrnă de mine, își zicea probabil don Ersilio ; pot să le împiedic și să le provoc ? Nu ; ei, și-atunci, face să mă hrănească și binele, și răul, să trăiesc și eu de pe urma lor."

La marele înțelept din cartierul San Lorenzo nu recurgeau însă numai cei mai mult sau mai puțin certați cu legea : de-abia dăduse don Ersilio sfatul de prevenire a riscurilor și pedepsei pentru furt cu spargere, cînd iată că-l vizitau niște bigote înfocate, să-i ceară părerea în privința unei fețe de altar ; i se adresau soți înșelați și cetățeni generoși, care doreau să-și manifeste milostenia prin fapte bune, inedite, rare, i se adresau oameni de viață și oameni necăjiți obsedați și fricoși ; don Ersilio a dat lecții de crize epileptice și tulburări cardiace, cu care s-au ales, în 1916, ca să scape de serviciul militar, niște fricoși din cincisprezece contingente ; dar tot don Ersilio, „profesorul", a scornit o bogăție de porecle biciuitoare la adresa reformaților, și plăcură într-atîta femeilor, că au determinat prezentarea unui mare număr de voluntari ; Dumnezeu știe dacă devalorizarea unei case prin zvonul că acolo s-ar strînge la sfat niște fantome, dacă strașnicele șiretlicuri prin care lumea rămînea tributară anumitor vînzători ambulanți, dacă ultimele dorințe testamentare ale

unchiului căzut în mintea copiilor nu s-or fi sprijinit cu toată greutatea tocmai pe ciudatul „basso" din piațeta Giganti ! Mi-a ajuns la ureche — deși n-aș prea crede — că în zilele tulburi din 1919, prefectul în persoană se sfătuise cu diabolicul Miccio ; mulțimea smulgea din balamale obloanele prăvăliilor, cerînd scăderea prețurilor cu cincizeci la sută ; don Ersilio i-ar fi zis prefectului cam așa : „Ei, și, la urma urmelor, cît face jumătate din de două ori pe-atîta ?" și, mare comedie, negustorii și-au redeschis vînzarea imediat, binecuvîntați de populația triumfătoare, și s-au îmbogățit în cîteva zile.

L-am revăzut pe „profesor" după multă vreme, nu-i lipsea nici o zbîrcitură, nici un fir de păr, nici o idee. Tocmai dicta unui grup de sportivi o nouă și dărîmătoare insultă la adresa unui arbitru bănuit că nu va fi imparțial într-o viitoare partidă de fotbal. „Arbitrule, nu ești un melc, ești un hectar de melci !", propuse el, condamnîndu-l pe un ton elegiac și seniorial, pe care nici nu l-ar fi bănuit pînă în clipa aceea — din lipsă de finețe ori minte slabă — un întreg, viu, incomensurabil și mai ales simpatic peisaj de frunți taurine. „Arbitrule, ești o ureche de duhovnic !" adăugă don Ersilio, făcînd cu ochiul ; cîteva clipe nu ni se auzi respirația ; o rafală de ploaie biciui pragul, stîrnind colbul ce se prefăcu într-o alergare de perle negre ; ah, păcatele, ah, greșelile, dacă te gîndești, cum murdăresc ele în ceasurile de spovedanie răbdătoarea ureche a duhovnicului, care le tot dă deoparte, încercînd zadarnic să le uite ; nu e apă să poată spăla și reda inocența acelei urechi, ne

gîndeam noi tresărind, doar mîna lui Dumnezeu ar fi poate în stare să-i redea candoarea pierdută... „La urma urmelor, strigaţi-i : Arbitrule ! şi gata" — ştia foarte bine că şi în retorică universul şi atomul se echivalează.

Sportivii ieşiră cu tainica şi subtila lor satisfacţie, eu mai aşteptam să stea ploaia. Să taci ori să vorbeşti cu „profesorul" era acelaşi lucru, tiradele şi tăcerile lui aveau o extraordinară coerenţă şi exactitate : le vedeam aliniate şi precise, împărţite pe octave, clape negre de abanos şi clape albe de sidef în cea mai desăvîrşită ordine realizată vreodată de dezordinea în floare. Privii întrebător chepengul, bătrînul duse un deget la buze şi murmură : „Ssst, nu vreau să-mi aduci aminte că nu mai e nimeni dedesubt". Şi adăugă : „Cine a murit se obişnuise cu asta, şi-i e bine acum. Amelia scrie din Brazilia că tot cu brazilianul ei trăieşte. Ultima adresă a lui Carluccio am pierdut-o. Ca bărbat, am şaptezeci de ani şi sînt văduv de război. Spune-mi acum ce am de făcut pentru dumneata. Vrei să te însori cu o vară primară ? Vrei să cumperi tot pe nimic ? Vrei să suprimi sau să reînvii pe careva ? Vrei să scapi de un stăpîn, de un servitor, de un colocatar ?" I-am răspuns : „Asta este, da, da, vreau să-l zvîrl afară". „De cine e vorba ?" întreabă don Ersilio cu ochii la mine. „Eu sînt ăla, aşa cum mă vezi", replicai eu oarecum zîmbitor : şi continuam să ne privim ochi în ochi, pe cînd seara cobora cu paraşuta în flăcări pe piaţeta Giganti (stătuse ploaia, ce amurg frumos !) ; sînt încă sub îndemnul de a-i săruta mîna sau de a-l lua la bătaie, şi încă-i zic : o să mori, don Ersilio ?

O fi oare un iad și un rai pentru tine ? De la tine a învățat Napoli să doarmă și să se deștepte ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat sau e gata să se întîmple ? Vei fi sărat și amar la gust, sau insipid ? De ce calci obiceiul și respiri aerul din jur ? Ce sens are acest fel de existență în concubinaj cu viața ? Răspunde, că dacă nu plîng, don Ersilio : Răspunde, sau nu-ți plătesc !

AMORUL LA NAPOLI

Într-o bună zi fetiţa de paisprezece ani, care pînă mai ieri alerga pe-afară, bătătorind caldarîmul şi asurzindu-te cu gălăgia, de-a valma cu băieţii de seama ei, se trezeşte fată-mare, — aşa cum se trezeşte plantă sămînţa, — rîde şi plînge cu faţa în pernă. Mama îi şopteşte la ureche, căutînd să pară cît mai naturală şi mai simplă, îi dă jumătate din sertăraşul ei cu podoabe, îi mai dă un şal de mătase şi-i potriveşte una din bluzele ei, ca şi nouă ; decretează — stîrnind în ceilalţi copii sentimentul unei nedreptăţi strigătoare la cer — că fata trebuie să bea în fiecare dimineaţă cîte un ou crud ; cînd, în zorii zilei, pe un prag de „basso", începe să o pieptene, gîndindu-se parcă la altceva (pieptănatul acela reflexiv şi distrat, ca o mîngîiere), ochii mamei se umezesc şi un oftat îi umflă pieptul veştejit : nu palpită altfel la briză — aceeaşi glorie umilă — smocul de iarbă între două pietre, sub scăunelele lor.

Trece o vreme, fata se face drăguţă şi cu ochii umezi, firavă şi totuşi tare ca sîmburele : o ia cu asalt pe ascuns o carnaţie rebelă şi suavă şi, ca din senin, reîncepe străvechiul complot cu anotimpurile şi culorile ; da, fata e acum pregătită pentru ceea ce va voi soarta să-i dea, folosind-o ; bărbaţii descoperă că ramura pe care se leagănă fructul se înclină, îşi înfundă în buzunare mîinile lor brune şi, fiecare în felul său, îi spune că se gîndeşte la ea.

De pețit să fie vorba? Pe vremea mea așa se obișnuia. Pețitoarea era o femeie voinică, veșnic nădușită și cu sufletul la gură, de o elocvență învăluitoare, cu gesturi evazive și vălurite ca pelerina toreadorului : pe atît mai elogios și madrigalesc se exprima mijlocitoarea în descrierea clientului ei, pe cît de sumbru, de sinistru pomenea de alți eventuali concurenți : deslușea și specula magistral toate glasurile confuze ce șușoteau în sufletul și sîngele fiecărei fete ; „E un tînăr de nădejde, un flăcău strașnic", zicea ea, ajungînd să evoce totodată — cu mieroșenia înduioșării prefăcute adunată în privirea ei rapace — sinceritatea, corectitudinea, pînă și promisul elan conjugal al îndrăgostitului. „Spune da, sufletul maichii !" încheia pețitoarea, ridicîndu-se, iar fustele ei mărețe erau ca o cortină în spatele căreia ar urla ori ar rîde viitorul ; un cuvînt, sau numai un tremur de gene, și drama avea să înceapă cu apariția protagonistului întunecat la chip, cu un vag aer de nelegiuit și de vandal, cum sînt totdeauna bărbații de pe acele străzi cînd e vorba de dragoste ; furios că s-a prezentat printr-o mijlocitoare, tremurînd de dorință și de mînie, cum trebuie să fie poate orice bărbat ca să placă într-adevăr femeilor.

Nu rareori „ambasadoarele" se înghesuiau mai multe deodată ; de-aici, fără excluderea loviturilor corporale, se iscau ciocniri violente, în care susținuții Carluccio, Raffaele, Gennarino, Michele, alternativ nimiciți și reînviați prin apologii, ajungeau pînă la sfîrșit în ochii fetei niște reprezentări lichefiate, șterse, încît se da bătută de cea mai șmecheră dintre pețitoare, și înghițea cu ochii închiși paharul cu Michele sau Carluccio, numai să

se termine odată cu povestea asta! Bineînţeles, dacă vreun drăcuşor nu-şi făcea mendrele. Mă gîndesc la tînăra Cozzolino, steaua cartierului San Ferdinando, în jurul căreia se înfruntau de un an de zile cinci amarnice peţitoare. „Un adevărat bărbat sau are patruzeci de ani, sau nimic", tocmai zicea a treia cumătră în favoarea unui brutar mai vîrstnic şi bine chivernisit, cînd tînăra Cozzolino se clătină pe picioare, înăbuşind un geamăt. Peţitoarei i-a fost de-ajuns o privire atentă. „Suflete neadormite! Eşti în starea asta de cel puţin trei luni!" strigă ea, plesnindu-se peste amîndoi obrajii. Aşa şi era, au fost siliţi s-o mărite grabnic pe fată cu obscurul responsabil de acea bruscă ameţeală: şi iată cum un *outsider*, un independent fără un rost precis, triumfase printre atîţia bine susţinuţi rivali; veni, chemat la familia Cozzolino, cu o frunză de măghiran între dinţi şi se aşeză.

De cele mai multe ori amorul, la Neapole, e pe tăcute şi ca o fulgerare de cuţit. În amurg, cînd zborul rîndunelelor parc-ar fi o ploaie de pietricele zvîrlite în zidurile vechi sau pe bazalturi şi pe care vîntul le abate în ultima clipă, fetele şi băieţii se privesc de la „basso" la „basso", de la fereastră al fereastră. Ochii băieţilor, mai mult decît rugători, sînt grei de ameninţare şi duri de parcă ar purta vizieră: băieţii ăştia de stradă prăpădită au orgoliul sexului lor: şi-l poartă ca pe o ţinută ostăşească, vor ca fetele să fie medaliile de bravură atîrnate pe pieptare şi de aceea preferă deseori să le cucerească după ce au înfruntat ei spitalul sau puşcăria. Este un impuls romantic şi nimic altceva, cum o şi spun în con-

cluzie ; între timp, fata opune privire la privire, neclintită în pragul unui „basso" ori la fereastră, pînă în clipa cînd — şi o fi seară tîrzie — tînărul îi face un semn secret. Îl vezi cum se îndreaptă agale către vreo piaţetă pustie din apropiere, dacă nu spre vreun urcuş tatuat pe colină, sau spre un portic îngust, sau spre grilajul unei grădini ; ajuns acolo, se reazemă de zid, fumează, şi aşteaptă să vină şi fata. Se strîng în braţe într-o tăcere friabilă, ca o sticlă fină ; fata zgîrie şi sărută ; fatidic şi înduioşat tînărul o ia în stăpînire, uitînd vremendelungată şi de stele şi de orice altceva, poate doar cu excepţia ciufurilor de parachernită ce-i mîngîie părul, parfumul acela de lavă împietrită şi de străbună umezeală de ziduri : aşadar, pentru asta, acel preludiu de lacrimi şi de rîs înăbuşit în pernă într-o bună dimineaţă ? Se vor cununa, fireşte ; sfinţi locali care văd totul vor consacra în biserică faptul împlinit ; lumea va trece cu vederea florile de portocal din cununa miresei, se prea poate.

Sau, ca o fată de pe o biată stradă napolitană să ajungă femeie, pe vremea mea mai existau şi răpirile. Într-o dimineaţă găseai nişte lacrimi într-o batistă şi uşa puţin întredeschisă, tată şi fraţi se jurau că vor face prăpăd şi se repezeau pe bănuitele urme ale fugarilor ; întreaga vecinătate se înfierbînta şi lua deseori parte la urmărire. Cîteva zile mai tîrziu, un mesager cu sufletul la gură, de obicei şi cu atribuţii aşa-zis juridice, sosea să trateze reconcilierea cu cei doi amanţi, declara că răspunde cu capul de onoarea copilei, că tînărul seducător nu cere decît să poată repara greşeala, luînd-o de soţie ; se întindea masa pentru între-

marea trimisului; „Cum se simte Graziella?“, întreba sfioasă mama, în timp ce tatăl şi fraţii tăceau descleştîndu-şi în sfîrşit dinţii. Îmi amintesc de răpirea Assuntei Sallerno, o frumuseţe de la Cristallini: era orfană şi singură, mijlocitorul neştiind cu cine să discute, se adresă preotului, care nu-i dădu nici de mîncare, nici băutură.

Dar geloziile, părăsirile „crestarea obrazului?“ Pe vremea mea, toate canţonetele se hrăneau din acest izvor, pînă şi poeţi ca Di Giacomo şi Russo le-au cîntat în mişcătoarele şi sugestivele lor strofe: firicelul de sînge pe obrazul ca zăpada, şi ea care zice: „Nu, nu ştiu cine-a fost“, şi-n inima ei săruta mîna vinovată de sacrilegiu; pînă şi „crestarea obrazului“ poate să apară ca o scumpă nebunie, dacă e vorba să judeci, aş zice, imparţial.

Iubesc pentru că m-am născut în lumea acestor străzi înguste a sărăcimii de pe la noi. Sînt depozitarul şi prietenul tuturor relelor ei, vorbesc despre ele pentru că le cunosc, vorbesc cu speranţa de a le justifica, vrînd să demonstrez că înainte de a deveni adevărate vini, răutăţile napolitanilor sînt numai şi numai durere. Aici cerul luminos de cast nu e fratele nimănui. Priviţi-le după cîţiva ani de căsnicie pe fostele mirese, priviţi-le în ruina frumuseţii lor, îndobitocite de necazuri şi nevoi, de nerecunoscut, bătrîne de la douăzeci de ani. Viaţa trudnică şi naşterile le-au vlăguit; visele lor, dacă vor fi avut, zboară şi recad ca nişte aripi uscate de fluturi stîrnite pe ziduri cînd se deschide fereastra. Casa lor e o singură odaie la nivelul pămîntului, cîteodată o pătură întinsă pe o sfoară o împarte în două încăperi, iar streaşina plînge veşnic în curtea dintre ziduri. Bărbatul lor adoarme

trăsnit de oboseală, cu pumnii strînşi şi gîndul la norocul de neatins ; unde este acum mlădiosul şi tragicul pas cu care le mergea înainte spre un grilaj înflorit, sau spre un urcuş tatuat pe colină ? Ce repede s-a dus vremea lor : ce te miri cînd vreo bătrînică de douăzeci de ani îşi atinge cicatricea de pe obraz şi oftează ? Cîndva frumuseţea ei se preţuia în lacrimi şi sînge ; în felul acesta intens şi fugitiv a fost şi ea de preţ odată. Cel mai concis roman este un ţipăt ; din instinct, oamenii de pe străduţele napolitane îşi dramatizează iubirile efemere, fac din ele romanul posibil, le dăruiesc fulgerarea şi durerea ca dintr-un salt de cuţit. Prin lucarnele deschise poeţii îşi ascut urechea şi scrutează : aşa vor şti să cînte povestea cu spini şi cătuşe a Assuntei Spina şi a lui Luciello Catena ; e frig ori e cald între timp, plouă dar parcă s-ar lumina.

Bineînțeles se poate muri oriunde. Pe la noi, cînd a răposat careva, au loc adevărate competiții de doliu, cu leșinurile, crizele de disperare și încercările de sinucidere ale rudelor directe, zădărnicite însă de asistența vecinătății care reușește aproape totdeauna să împiedice asemenea demonstrații stridente de extremă solidaritate. Sînt imobilizații în chip miraculos — cum vezi că fac sfinții în vreun *ex voto* — îndoliații uzi de lacrimi și scoși din minți, exact pe ultimul centimetru al pervazului, de unde erau gata să pornească în tragicul salt ; apoi sînt aruncați iarăși în grămada de oameni care plîng mortul cu patos și din care face parte, dovedind o numai puțin spectaculoasă deznădejde, și cîte un trecător necunoscut. Mai tîrziu, prietenii trimit familiei zdrobite de durere mîncăruri și vin : altă competiție, aducînd belșugul în casele lovite de nenorocire ; eu, de pildă, n-am să mai mănînc niciodată aşa cum am mîncat la moartea bunicii !

Lui don Peppino Finizio, cizmar din Arenaccia, îi murise nevasta, din facere. Pruncul, un băiat, scăpase cu viață. Ca să se țină piept durerii lui don Peppino a fost necesară mobilizarea tuturor bărbaților valizi din zona respectivă. Intrau fără haină pe ei, cu cămașa umflată de mușchii încordați și fruntea încruntată, ca la o încăierare ; ochii lor scînteietori îl luară în primire pe văduv

și nu-l slăbiră o clipă. Don Peppino se repezi cu capul în oglinda dulapului, încercă să se spintece cu o custură cizmărească, vru să se gîtuie cu propriile mîini, izbuti să ducă la buze sticle cu petrol și sodă caustică, se mușcă și se lovi cu pumnii, crăpară geamuri și inimi la răcnetele lui, dar cei care-l păzeau interveneau totdeauna la timp, salvîndu-l prin desfășurarea unui soi de coride în casa devastată. Văduvul acționa cu sălbăticia și viclenia unei fiare încolțite : se prefăcea doborît de oboseală sau leșinat, apoi sărea brusc în picioare, profitînd de fracțiuni de secundă pentru a se încrîncena asupra propriei persoane prin cele mai neînchipuite mijloace. Dumnezeu știe cum izbuti, la un moment dat, să-și înlăture potrivnicii și să înhațe copilul din leagăn.

„Asasin ipocrit, nouă luni m-ai mințit că ea a fost mama pe care ți-ai dorit-o !“ strigă el prăbușindu-se sub cei care-i săriseră-n cîrcă, în timp ce nevinovatul îi era smuls, ca printr-o minune, întreg.

Dar iată că don Peppino Finizio se potoli deodată în fața tradiționalelor mîncăruri puse dinainte. Văru-său, brutarul Vincenzo Miletto, s-a dovedit inegalabil și în privința asta. Așa cum se dovedise cel mai de ispravă în acțiunea generală prin care văduvul a fost împiedicat să se masacreze, se întrecuse și în darurile întremătoare. Ciorbe, și pui fripți, și pește, și sosuri impresionante încărcau masa ; don Peppino se apropie de ele mai mult în silă, cum se și cade, dar pe urmă se așternu voinicește pe mîncare ; totuși, prin deliciosul abur ce se ridica din talere, privirea lui nu se dezlipea de vărul Miletto. Repet că între cei doi bărbați abia se terminase un adevărat duel

cu rezultatul inversat : văduvul scăpase într-adevăr neatins, iar don Vincenzo, care sîngera în mai multe locuri, se putea considera învingătorul. Totuşi, făcînd suma, deocamdată adversarii nu-şi strînseseră încă mîna. Cînd don Peppino trase spre el al zecelea castron, atacînd conţinutul cu o lăcomie nefirească şi stoică, era prea tîrziu să se mai intervină. Văduvul scoase un geamăt triumfător, se muie tot şi trebui să fie dus la pat pe braţe. Abia atunci pricepu don Vincenzo că potrivnicul se slujise de nenumăratele, regalele mîncăruri, ca să-şi atingă tragicul scop ; timp de o săptămînă o indigestie colosală îl ţintui la pat, între viaţă şi moarte, pe don Peppino, iar don Vincenzo îşi cîştigă definitiv dreptul de învingător în ciudata şi eroica luptă angajată cu văru-său, chemă pe cei mai buni doctori napolitani de pe atunci, pînă în ziua cînd văduvul ajunse să privească iarăşi de la balconaşul lui, printre glastrele cu busuioc şi mentă, zdrenţuroasa lume din cartierul care-i făcu din nou plăcere.

Pe la noi, moartea e napolitană : acolo locuieşte ea de obicei, nu vine nici din hăuri, nici din stele. Copii şi oameni mari străbat tot oraşul ca să vadă un mort ; rudele înlăcrimate îl poftesc înăuntru, ţipă şi gesticulează, şi se gîndesc la clipa cînd îi vor întoarce vizita musafirului. La Napoli, bărbatul doarme în pat cu nevasta şi cu moartea ; în nici un ţinut din lume moartea nu e atît de domestică şi de afabilă ca între Vezuviu şi mare. Spectaculoasa îndurerare la care dă loc orice deces este un truc ingenios pentru a se iluziona şi a crea altora iluzia că moartea este ceva rar, pentru a-i acorda toată solemnitatea evenimentului cel mai comun

şi cel mai previzibil dintre toate evenimentele locale. Femeile îmbracă mortul cu gesturi atente şi sigure, ca şi cum altceva n-ar mai fi făcut în viaţa lor ; îl piaptănă şi îl gătesc ca pentru prima comuniune ; apoi, cu cele mai evocatoare cadenţe dialectale încep să-l bocească, şi-ai zice că e un melancolic şi familiar nani-nani pentru morţi.

La două noiembrie străzile viermuiesc de copii care trag trecătorii de mînecă să le strecoare cîte un bănuţ în funeralele, bizarele lor puşculiţe, anume făcute pentru ziua morţilor. Inutil să spunem că banii nu vor fi cheltuiţi nici pe lumînări, nici pe flori pentru răposaţi, ci pe rodii şi cofeturi pentru micii cerşetori care i-au strîns ; şi dacă ne oprim să răspundem poruncitoarelor lor apeluri, este pentru că ne amintim îndată, cu o tresărire, că la Napoli mor mulţi copii. Cînd moare un copil, rudele aruncă în urma carului alb ce se depărtează pumni de bomboane ieftine, poroase şi cenuşii : nenumăraţi golănaşi de-o vîrstă cu mortul se reped şi se încaieră să le culeagă, lepădînd fîşii de cămăşuţe şi de piele în păruială ; veseli şi zurbagii, nu aud cum îi cheamă moartea, aşa cum îşi cheamă cloşca puii, dar simt profunda nevoie să se amestece în treburile ei.

La cimitirul Poggioreale am văzut o dată un copil. Îi îngropau tatăl, şi dacă băiatul s-ar fi născut şi ar fi crescut în alt oraş, se înţelege că ar fi fost lăsat acasă. Să tot fi avut opt ani şi era negru ca smoala ; neclintit printre cei strînşi în faţa gropii, în timp ce se acoperea sicriul cu pămînt, muşca dintr-un pişcot muiat în lacrimi. La un moment dat, Dumnezeu ştie cum, un fluture impru-

dent se lăsă prins sub o lopată de pămînt și dispăru în groapa pe care o umpleau groparii.

Copilul trase pe maică-sa de fustă și zise :

— Ai văzut ?

— Da, murmură femeia, încetînd o clipă din plîns și mîngîindu-și băiatul.

Totul era atît de firesc, și pe chipurile, și în sufletele, și în cuvintele lor, ca și norii bălai de pe colină, ca și iarba legănată la amiazi de ușoarele brize, ca și mesele înnegrite din birturile ce așteaptă cu nerăbdare la poalele cimitirului Poggioreale să-și primească orfanii și văduvele ; da, moartea este cea mai autentică și străveche cetățeană a orașului Napoli. În orice clipă îți zice : „Plătiți-mi plăcerea că trăiți aici și nu altunde". Este o taxă de la Dumnezeu, este prezentă în visele și în canțonetele populare, poate dăm impresia greșită că nu o respectăm, ori că, dimpotrivă, o idolatrizăm, dar, în fond, relațiile napolitanilor cu ea sînt doar sincere și cuviincioase ca între niște rude bune.

CARTIERELE

„Cartierele“ din Napoli, sînt toate acele străzi vechi şi înguste care pornesc din via Toledo şi urcă şontîc-şontîc spre oraşul de sus. Sînt un adevărat furnicar de pisici şi de oameni, iar cît cuprind ele ca ospeţe de nuntă, boli ereditare, hoţi, cămătari, avocaţi, călugăriţe, meşteşugari cumsecade, case deocheate, cuţitărime şi chioşcuri de loto nici nu se poate socoti : Dumnezeu a făcut, la urma urmelor „Cartierele“ numai ca să-şi asculte cît mai des slăvirea şi ocara, faţă de cel mai redus spaţiu posibil, şi aşa şi-a legat singur mîinile, fiindcă nu rareori mînia lui, stîrnită de cine ştie ce tîlhar sau codoş, s-a abătut din greşeală alături, pe capul vreunui vecin lemnar ori ciobotar, tatăl model a cinci copii şi om de nădejde la chetele publice în cinstea lui San Vincenzo Ferreri. Pînă şi soarele străbate „Cartierele“ la întîmplare, neavînd habar de clădiri întregi şi concentrîndu-se cu furie asupra vreunei scăriţe, să-l facă roşu ca racul pe mucosul tuciuriu, părăsit parcă acolo de ani de zile ; soarele „Cartierelor“ e totdeodată capricios şi plin de zel, preface în diademe sclipitoare crăpăturile din ziduri şi lasă în întuneric şi frig ferestrele ofticoşilor. Pe urmă, cînd cortegiul funebru al unui ofticos înaintează din „Cartiere“ spre cimitir şi se încrucişează cu o cariolă de zarzavaturi, îndoliaţii se apleacă din trăsuri să cumpere mănunchiuri de lăptuci şi să le stropească în drum cu lacrimi sincere,

mestecînd reculeşi în trapul potolit al cailor, pe via Poggioreale.

Pe vremea mea, bărbaţii din „Cartiere" erau bărbaţi în lege, cum se vede şi dintr-un episod la care mă gîndesc deseori cînd văd cum nişte inşi de sexul meu se încaieră, ba chiar se spintecă, înverşunaţi desigur, dar fără nici o metodă şi nici o distincţie, într-un cuvînt : fără stil. Cu atît mai rău dacă e la mijloc o femeie, iar mai departe, cine se pricepe să judece singur.

Era pe lîngă Teatro Nuovo : copertina intrării violent luminată, grupurile de spectatori cu ochii la femeile care intrau, fumul ţigărilor, afişele coşcovite din vina excesului de pap şi a vîntului dinspre mare, mirosul de lemn vechi şi şlefuit de folosinţă al ghişeului de bilete, rîsul din ochii oamenilor gustînd cu anticipaţie irezistibila declamaţie a companiei Di Napoli-Della Rosa, şi acolo pe dalele străzii, chiar peste drum de teatru, prăvălioara portativă, coşul de răchită al lui don Gennarino Aprile : Te iubesc, ah, bătrîne Teatru Nou, erai al tuturor celor ca mine, la tine găseam noi bilete la jumătate preţ, ba chiar în rate. Era pe atunci în vigoare un fel de speculă inversată. Casa beneficia, la o vînzare normală, abia de a treia parte a locurilor disponibile ; celelalte bilete le cumpărau în bloc — mult mai ieftin faţă de preţul fixat — nişte cetăţeni întreprinzători, care le plasau în cartierele cele mai îndepărtate (şi tot pe un preţ simţitor mai modest decît cel stabilit şi adesea cu avantajul unei lungi amînări de plată), le vindeau printre lucrători şi împiegaţi, şomeri, elevi şi studenţi, iar fiecare cumpărător, luat în parte şi

tăiat vertical în două, ar putea oferi statisticilor un „blatist“ şi un bun platnic.

Rezumînd caracteristicile în sine ale acestor două categorii de prieteni ai teatrului, publicul de la „Nuovo“ era cît se poate de imparţial, nemaipomenit de sensibil la comicăriile atrăgătoare ale actorilor şi la repertoriul alcătuit din adaptările în dialect ale unor farse franceze. Săraci cu duhul şi inimi curate, doriţi-vă din tot sufletul ca raiul să vă hărăzească o desfătare egală cu cea oferită spectatorilor de compania lui Della Rosa şi a lui Di Napoli : se tăvăleau şi se cocoşau de rîs spectatorii, unii îşi muşcau ghetele, alţii se zbăteau să scape de apoplexie şi se încolăceau hohotind cu vecinul de scaun, nu fără furt de portofele din cînd în cînd ; la galerie, golănimea se dădea literalmente peste cap, în echilibru în mîini, icnea, sughiţa şi zbiera, distrîndu-se la nebunie ; carabinierii de gardă, noi recruţi de prin Casoria sau Benevento, cădeau grămadă ca trăsniţi de atîta halima şi cîte un foc scăpa singur din pistoale, trecînd absolut neobservat, dacă nu se întîmpla să atingă pe cineva sau să-l lichideze pur şi simplu ; iar unei frumoase doamne, răsturnată în fotoliul unei loje din avanscenă, i-am văzut şi farmecele ascunse, la un joc de cuvinte uluitor din „Controlorul de la Wagons-lits“.

După căderea cortinei ieşeam clătinîndu-ne pe picioare ; afară noaptea pusese stăpînire pe „Cartiere“ ; cum începea să se rărească îmbulzeala, prăvălioara portativă a lui don Gennarino Aprile pornea brusc, cu cele trei lămpi de acetilenă aprinse, cu oala fumegîndă, cu vrafurile de farfurii şi de ceşti spre zidul scrijelit. Era un imens

coş de răchită cu tot ce trebuie la prepararea şi servirea „soupé"-ului destinat publicului de la Teatro Nuovo — midii în zeamă de lămîie, scrumbioare prăjite dar mai ales supa de caracatiţă. Caracatiţa asta avea dimensiuni impresionante şi-mi aminteşte de monstrul marin descris într-unul din romanele zguduitoare ale lui Victor Hugo ; don Gennarino nu se iluziona că fiersese efectiv caracatiţa, nici întreagă, nici măcar vreo bucăţică din ea : oferea pe cîţiva gologani cîte o ceaşcă din supa aceasta grozavă şi un singur tentacul umplea oala toată ; punea în ceaşcă un vîrf de ardei iute şi un cubuşor de caracatiţă, echivalent cu circa un sfert din cea mai mică ventuză. După ce sorbeai infernala zeamă şi simţeai cum explodează în stomac, o luai încet, încet, spre casă, mestecînd fragmentul de tentacul. Ceasuri întregi supravieţuia intact în ciuda oricărui efort maxilar, rămînînd să emane subtile şi pătrunzătoare miasme de mare ce-ţi evocau blîndele ape de la Santa Lucia, freamătul secret al nisipurilor înecate, velele pe punctul de a dispare la orizont ; cînd intrai în pat, mai bine scuipai bucăţica de tentacul şi nu te mai gîndeai la ea, numai dacă n-ai fi vrut să-ţi reiei masticaţia şi a doua zi şi în veşnicie. Ţin să se ştie că chewing-gum-ul are un strămoş de pe la noi, de lîngă Teatrul Nou ; cît despre don Gennarino Aprile, nu încape îndoială că era mic de stat, dar om nu glumă şi ştia ce se cuvine să facă. În seara aceea m-am trezit dat brutal la o parte de un tînăr voinic şi parcă turbat ; îşi făcu loc în modul ăsta brutal pînă la coşul de răchită şi la vraful de farfurii, se prezentă cu o poreclă de toată groaza, şi zise

răspicat că don Gennarino ştia prea bine motivul vizitei lui ; don Gennarino, încheie el, nu are nimic de făcut decît să răspundă „da“ sau „nu“.

— O clipă şi sînt al dumitale, răspunse don Gennarino, oprindu-şi vînzarea şi începînd să-şi strîngă farfuriile şi ceştile.

Chipul neveste-si, Assunta Aprile, se făcuse alb, îngheţat, fără nici o culoare, de parcă se solidifica lumina de acetilenă pe obrajii ei ; femeia se repezi cu braţele la cer între cei doi bărbaţi şi începu să ţipe ; abia atunci am priceput că intrusul suspect era o autoritate în lumea interlopă napolitană şi foarte hotărît, în această calitate, să înlocuiască prăvălioara de răchită a familiei Aprile cu propria sa prăvălie ambulantă anexîndu-şi şi amplasamentul acela rentabil. „Asta e samavolnicie !“, „Pîinea copiilor mei !, „Aşa ceva nu se poate“, se văita donna Assunta cu braţele la cer, ca pentru a-şi înălţa copiii spre sfinţii impasibili. Dar tăcu pe neaşteptate, doborîtă de o fulgerătoare palmă a soţului.

Fără s-o ajute să se ridice, don Gennarino îi zise :

— Gura, muiere !

Apoi se întoarse către celălalt :

— Tot ce-a spus cucoana mea, rosti el, ducîndu-şi două degete la beretă o dată cu vorbele „cucoana mea“, e foarte bine spus, o clipă şi sînt al dumitale.

Era cît se poate de calm. Îşi scanda gesturile şi cuvintele ca pe o scenă ideală. Continuă să strîngă farfurii şi ceşti, le clătea în găleată şi le punea la loc în coşul de răchită cu mişcări studiate şi line, nu străine de bravada bine studiată,

avînd ceva hieratic şi fatal, rezumatul unui întreg ceremonial al iminenţei încăierări.

— Te rog. Aştept, zise temutul adversar, la fel de calm şi detaşat.

Îşi muiase în supa din oală vîrful bastonului şi se juca cu tentaculul de caracatiţă.

În sfîrşit, don Gennarino întinse un ştergar peste coşul de răchită şi-i făcu un semn poruncitor neveste-si. Donna Assunta era albă şi tăcea. Luă de jos coşul şi-l cără pînă-n colţul străzii, se sprijini cu spatele de zid şi începu să aştepte. Se lăsase noapte adîncă. În jurul celor doi bărbaţi se făcuse un gol imens. Don Gennarino parcă era de două ori mai înalt, şi oricum, îşi înfrunta de la egal la egal adversarul. Spuse :

— Ascult.

Tonul era încă uşor ceremonios şi diplomatic, dar se înţelegea de la sine că în mîna lui don Gennarino, ca şi în mîna inamicului, a şi răsărit o armă sigură. Care din doi va lovi primul ? Mă aflu la doi paşi de Assunta Aprile şi-o observ. Femeia s-a rezemat de zid şi aşteaptă cu resemnare ; în cîteva minute va şti dacă îi sînt sau nu copiii orfani ; în orice caz, simţul disciplinei casnice e mai tare decît orice pentru ea. S-ar putea să aibă de dus la poarta închisorii, ani de-a rîndul, ţigări şi portocale pe numele lui don Gennarino, tot o văduvie ca oricare alta. E brună şi voinică, pieptul încă tare, bazinul de femeie larg şi supt la mijloc sub rochia uzată ; să tot aibă douăzeci şi doi de ani, poate nici atît. Se pieptăna la un balconaş din „Cartiere", cînd actualul soţ o zări şi, privind-o lung, îşi împinse pălăria pe ceafă, suflă în sus fumul de ţigară cu o

gînditoare încetineală, şi asta îi plăcu ei mult de tot ; în vara următoare, la cincisprezece ani abia, era mamă. De palme şi de prunci n-ar fi dus lipsă de-acum încolo, fără neaşteptatul incident ; dar iată că viitorul se-arată dintr-o dată întunecat şi duşmănos. Multe femei din „Cartiere", cu iluzia că doar aşa mai pot fi stăpîne pe soarta lor, preferă prostituţia căsătoriei ; mă uitam la sînul Assuntei Aprile, care mai putea naşte încă atîta durere şi atîta mizerie de „cartier" ; dintr-un nor ieşi luna ; dintr-altul porni să plouă cu găleata.

SAN GENNARO AL SĂRACILOR[1]

La Ospiciul San Gennaro al Săracilor am vizitat „Secţia boală galică, minore" ; se terminase de cîteva luni ultimul război. După atîtea şoapte şi semne şi foieli (viaţa în caverne, să creşti şi să te înmulţeşti pe întuneric, să bei năduşeala stîncii, să te hrăneşti cu lacrimi şi mucegai, să zici : „Îţi place scufia mea de noapte ? E cît un munte, e cît Vomero, o port hoţeşte, fiindcă sînt tînăr şi mare şmecher") după atîta muţenie, Napoli îşi trîmbiţa durerile şi bucuriile printr-o gigantică trompetă de Piedigrotta ; cine n-ar fi rîs sau nu s-ar fi văietat în gura mare, n-ar fi fost şi bogat, şi sărac la paroxism, ca pe un monument al norocului sau al ghinionului, s-ar fi simţit dezertor. Era nevoie de aer, fiecare îşi expunea la soare scheletul ca pe o zdreanţă pusă la zvîntat pe frînghie ; case albe şi curate, oricît de murdare ar fi fost, smulse în sfîrşit din jale şi groază ; Napoli era Valea lui Iosafat, iar napolitanii îşi purtau trupul pe braţ ca pe un pardesiu, ezitînd să-l îmbrace, nu le era ruşine să-şi arate tibiile şi grătarul pieptului, se grăbeau doar să iasă la lumină zicînd : „Am venit. Porunciţi ce avem de făcut. Bună ziua domnilor". Acum toate astea sînt destul de îndepărtate şi ar trebui să vorbim despre ele mai la rece ; aşa, de pildă, eu, care-mi amintesc de „Secţia boală galică, minore"

---

[1] *San Gennaro dei Poveri*

și mă întorc uneori cu gîndul la micile paciente, evocîndu-le una după alta, sînt atras de ce-mi sugerează ele, de o idee asupra căreia cu cît zăbovesc mai mult, îmi pare și mai plauzibil să-mi explice ceea ce sînt. Erau vreo cincisprezece copile ajunse la Napoli din Sud, tocmai din fundul țării, o dată cu soldățimea străină : San Gennaro al Săracilor le dragase din torentul războiului, le oferise un dormitor la ultimul etaj, medicamente, repaus, clopote, hîrtie și plicuri de scris rudelor, dacă aveau rude, și crucifixul de alamă legănîndu-se pe pieptul călugărițelor. Amelia B., cea mai tînără dintre bolnave, avea treisprezece ani. Ajunge să arunci o privire asupra acestui San Gennaro dei Poveri ca să înțelegi cît este orașul nostru de bătrîn. Pietrele din tot raionul Sanità sînt obosite, nu mai pot s-o ducă. Ospiciul rezistă încă doar ca să nu-l dezamăgească pe Petru de Aragon, fondatorul instituției încă din secolul al șaptesprezecelea : este un edificiu ce se ține de cuvînt, nu numai că rămîne în picioare, dar nenorociți adăpostea pe vremuri, nenorociți primește și astăzi — ce corectitudine ! O stradă dintr-o dată pustie ocolește și urcă pînă la el ; uneori, vara, adie mirosul de tuf și de sfinți din catacombele învecinate. Vezi acolo o curte interioară foarte adîncă, cu arcade și portice : tramontana care bate dinspre Capodimonte trece ca o țesală peste creștetele bătrînilor adormiți pe bănci, cîte unul se mai însuflețește și reflectează : „Mie, afrontul ăsta, eu la ospiciu... eu care am fost mare avocat... nu, nu stau eu aici, vă salut, și vă sînt...“, dar altă pală de vînt, acum dinspre mare, îl lasă iarăși fără puteri, îl redă răbdării și somnului. Traver-

sînd saloanele cu bolnavii cronici, am observat zîmbind cum doi demenți jucau cărți pe bandajul unui al treilea suferind de cine știe ce maladie ; un alt nebun cărunt mă salută agitînd o tigaie și repede o ascunse sub pernă ; nu era de fapt un salon, dar era totuși un spațiu locuibil ; tot una ar fi să le dai tuturor internaților același nume de familie și să-i lași în plata Domnului. Dar iată-mă la ușa pe care scrie : „Secția boală galică, minore" ; cheia se învîrtește în broască, intrăm, ne uităm și nu vedem pe nimeni.

Cele două șiruri de paturi și mai mici în vastitatea sălii. Tavanul înalt și boltit rotunjește gîndurile, le subțiază, le topește. O fundă și o forfecuță pe a treia măsuță de noapte. Un ghem de ață galbenă pe un scaun. Fîșii de colb ce se încrucișează și foșnet de atomi lucitori și morți, poate rîsul tăcut al timpului. Acolo înăuntru toate lucrurile îmi păreau bine definite, ca și cum nu le-aș fi văzut cu ochii mei, ci aș fi citit despre ele într-o carte tristă ; ora, pereții, nuanța aerului, vocile vioaie ce răsunau laolaltă pe terasa alăturată, totul deveni îndată o amintire pentru mine. „De la capăt și linie de dialog", mi-am zis cînd călăuza noastră ne deschise pe amîndouă canaturile imensa ușă cu geamuri și ne spuse : „Poftiți, fetele sînt aici".

Erau atît de absorbite în joaca lor, că nici nu ne observară cîteva minute. Puteam reciti și de zece ori nemaipomenita pagină descrisă ; reveneam asupra cuvintelor, asupra virgulelor, îmi spuneam, Doamne, să fie adevărat ? Noi, meridionalii, avem niște jocuri copilărești de tot — bați palmele de palmele partenerului și scandezi niște cîntecele

sacadate care zic că „plouă şi e soare, babele se-ndrăgostesc"... „se-ndrăgostesc într-o tigaie", adaugă cîntecelul ca un nani-nani... important e să nu greşeşti care palmă trebuie să plesnească peste palma partenerului. Sau, aşezaţi pe jos, copiii se joacă cu pietricele şlefuite pe care le fac să sară cu precizie, le adună la un loc în trei sau patru feluri deosebite, sau, cu o sfoară petrecută pe degete şi apucată în diferite feluri, reuşeşti să faci o serie de figuri geometrice, zise cu indulgenţa imaginaţiei „leagănul", „oglinda" ori „peştele. Sau, şi mai simplu, se aleargă unul pe altul în ţipete şi rîsete, cu bucuria vieţii care nu rabdă nici frîu, nici amînare. Şi tocmai asta, Doamne, asta făceau minorele din „Secţia boală galică", pe terasa de la San Gennaro al Săracilor ; n-am să le uit cît voi avea ţinere de minte ! Aşteptasem cu nerăbdare să vorbesc despre ele, iar acum ce altceva mai pot spune decît că se jucau cu toată fiinţa lor, la fel cu surorile mele pe vremuri şi oricare alte fete de anii lor ?

„Plouă şi e soare, babele se-ndrăgostesc... se-ndrăgostesc într-o tigaie..." : pentru mine scena la care asistam nu era mai puţin obscură decît transcrierea străvechilor cîntece copilăreşti ; nu mai puţin indescifrabilă îmi părea lumea întreagă iar clipele nesfîrşite. Cunoşteam povestea fiecărei internate, pe mai multe le-am identificat după cele ce mi se spusese despre ele. Tu, blondino, bine împlinită la trup şi plină de pistrui pe frunte, ai trăit debarcarea de la Salerno : o trîmbă albă era un proiectil căzut în mare, o trîmbă roşie era un proiectil explodat pe bărci ori pe ţărmul stîn-

cos ; îţi ascundeai faţa în iarbă şi plîngeai, iar acum ai ajuns aici. Dar tu, Emma? Nu-ţi sună glasul ca pe la noi ; slujeai la o familie bogată din Lauria, şi ai plecat cu soldaţii, închipuindu-ţi că în cîteva zile ai să ajungi acasă, la Friuli ; nu a fost să fie aşa ; ce să-i faci ? În definitiv greşeli de calcul sînt şi războiul, şi pacea, poate chiar şi stelele. Maria, Olga, Concetta, voi aţi venit din cîmpiile calabreze, văd asta după rîsul vostru scurt, după mîinile voastre negricioase, care schiţează gestul de a se împreuna la piept ; formaţi un grup izolat : în ceasurile de distracţie, de convorbire şi chiar la infirmerie, cînd doctorul umple iar siringa, vă înşiraţi instinctiv ca într-o friză severă. Tu, Luigia, eşti din Benvenuto ; Assunta e din Mercogliano ; unele dintre voi n-au văzut cu ochii lor, mai-nainte de a da peste atîtea străzi şi atîta lume, decît colbul, frunzele şi şopîrliţele sprintene de pe aceeaşi faţă de zid. San Gennaro al Săracilor v-a dragat din torentul războiului şi acuma iată-vă aci, biete suflete pierdute.

Doamne ! Pierdute ? Tocmai observaseră prezenţa noastră şi erau cu ochii la noi. Din ajun mă gîndeam : „O să se uite la mine“ ...Şi chiar cu o clipă mai-nainte, în timp ce fetele se jucau ca şi surorile mele la aceeaşi vîrstă, îmi spuneam : „Ochii nu, nu pot fi la fel de neprihăniţi, de intacţi. Vă jucaţi mai departe, fetiţelor, faceţi «oglinda» sau «leagănul», închipuind cu sforicica petrecută pe după degete figurile dorite ; pentru asta şi orice alt paşaport de ingenuitate, ce-a fost a fost şi s-a dus ; dar pentru ochii voştri, nu“, îmi spuneam eu. Ei bine, internatele mă priviră, gîn-

durile lor se întîlniră cu ale mele, știam că au simțit cît sînt de stingherit, dar privirea lor rămase fără umbră și continua să-mi spună că Amelia are treisprezece ani, că este cu doi ani mai mică decît Lucia și Olga, și că nimic altceva nu era adevărat.

Eu mi-am notat frumos toate astea, ca om ce sînt, nu profesional, ba chiar cu atîta convingere că m-am lăsat furat de o candidă speranță, o arbitrară dar sugestivă explicație a umanei noastre aventuri pe pămînt : Poate, ca și Emma ori Amelia, cu aceeași inocență după atîtea păcate, vom acosta într-o bună zi la țărmul celeilalte lumi. Ce înseamnă cîteva zeci de ani ai noștri față de viața veșnică ? O primă pruncie. Dumnezeu ne va privi tot ca pe niște copii, orice-ar fi fost să fie ; pe terasele lui ne vom cînta ciudatul cîntecel, după care plouă și e soare și babele se îndrăgostesc într-o tigaie ; de altfel, cîntecelul nu este mai absurd decît toate faptele și dorințele noastre de pe lumea asta.

IUNIE

Iunie, tu îmi dai sfîntul Napoli pe taler de împărtășanie. Sînt aici, în genunchi, sincer pocăit în soarele milanez la care roșesc; spun „mea culpa", și spun „nu sînt vrednic"; tu, iunie, iei sfîntul Napoli din potirul tău de aur și mi-l apropii de buze; auzi clinchetul clopoțelului de altar. Așa mă gîndesc, înaintînd pe via Dante și mă năpădește deodată senzația că în realitate merg pe Chiatamone; în larga piață Cairoli o să găsesc și copleșitele frunze de palmier din piața Vittoria, ele-mi spun nu și-mi spun da; dacă mă credeți, pînă și marea napolitană am văzut-o ieri, plină de spume și năvoade, în bazinul de lîngă castelul Sforza — încăpea la țanc.

În iunie Napoli se deschide ca trandafirul dintr-un pahar, nu mai are ziduri, ori le are doar pentru o clipită. Casele sînt numai în stăpînirea păianjenilor și mandolinelor ațipite, să nu și-l caute nimeni pe San Giuseppe sub clopotul de sticlă de pe comodă: San Giuseppe a ieșit în oraș. Storcătoarea de lămîie de la chioșcul limonagiului nu tace o secundă. La fiecare zăngănit, mîțele neclintite pe streașini își pleoștesc urechile, aciditatea zăngănitului acela specific ajunge pînă la ele și le supără; deseori le zărești reacționînd cu o comică săritură. E un salt fără țintă precisă, generat de același instinct tulburător și de nestăpînit care a adormit-o pe un pat de iarbă, la Pascone — și tot într-o noapte de iunie — pe

frumoasa-frumoaselor din Foria, în brațele unui blestemat de cocoșat, care-i vînduse în dimineața aceleiași zile o duzină de ace. Trecea cu lădița lui și-i zise rîzînd : „Iată-mă-s !“ Și, închipuiți-vă, erau ace de siguranță ! Mai era la mijloc și cocoașa lui don Faustino — luase niște proporții ce-l făceau să zică, de cîte ori avea de-a face cu cîte cineva pentru prima oară : „Mi-am ales meseria asta ca să mă echilibrez, dacă nu mi-aș duce prăvălia pe piept, aș cădea pe spate“. Cînd mîțele sar jos de pe acoperișuri, cu iluzia că vor pune gheruța pe vreun sunet ori vreun miros supărător, poate că e vorba numai de selecția naturală ; cele rezistente se ridică pe labe și-și ling vița de sînge de pe mustăți, cele slabe împietresc unde au căzut, iar cele șapte suflete pisicești zvîcnesc către cer în spirale vibrante ca niște cozi de șopîrlă.

Pentru copiii de pe îngustele străzi napolitane, iunie e luna căruciorului. N-ar fi cazul să-i zic cărucior, e vorba de o scîndurică pe patru rotițe de lemn tare, fixe cele din spate, celelalte manevrate de un fel de cîrmă rudimentară trasă de două sforicele, pe care le strînge drăcușorul de copil în pumn, ca pe hățuri. Știu și eu de ce o fi pus aici Dumnezeu atîtea urcușuri și povîrnișuri de te duc cu gîndul la un oraș construit în mare pripă de un ciclop șchiop ? Constructorul căruciorului cu pricina unge cu săpun moale axele micilor roți, ia în spinare doi-trei tovarăși de-o seamă, se așază pe scîndurică, deapănă pe degete sforicelele de comandă și încheie în gînd : „Dă-i drumul, Brancaccio, zbîrrna !“ După primii zece metri căruciorul e un proiectil care se oprește

unde i-a fost lui dat să se oprească; am văzut cu ochii mei cînd un brutar de la Arco Mirelli scotea din covata de aluat doi drăcuşori de copii aproape goi de tot şi zvîrcolindu-se în mîinile lui ca nişte ţipari: rotiţele vehiculului se mai învîrteau încă pe rafturi, cinstita mireasmă de făină binecuvînta dezastrul, ba chiar şi înjurăturile victimei; de altfel, noi ăştia de la Napoli, aşa consumăm orice nenorocire, o mîncăm cu pîine.

Sau, tot în iunie, îmbulzeală mare, la plajă. Uite un moş care a ieşit din apă şi începe să scormonească în nisip; cît i-ar fi de ponosite hainele, tot s-ar mai putea potrivi cuiva: de asta le-a şi îngropat moşul înainte de baie şi ar fi plauzibil ca pămîntul să i le restituie. Dar nu, zdrenţele ce apar la suprafaţă nu sînt ale lui. Un nemernic le-a schimbat, iar epilogul acestei perfide drame a gropilor din nisip e că moşul începe iar să sape cu filozofie în diferite puncte, speră să găsească la rîndul lui un schimb de haine cît de cît avantajos. Noroc, bunicule, ştiu bine că pe-aici marea şi isteţimea conţin o cantitate egală de sare, îmi închipui că o să reuşeşti.

În copilăria mea, plaja de prim ordin a sărăcimii era San Giovanni; donna Filomena Sgarro ne păzea hainele pe mai nimic. Le strîngea în grămăjoare frumos ordonate şi le apăra de vîntul hoţ cu pietrele puse pe grămăjoare. Nu se pomenea să confunde un băiat cu altul la înapoierea hainelor; dar o dată se făcuse tîrziu, ieşise luna şi sub ultima piatră mai aşteptau încă nişte pantalonaşi şi o flaneluţă. Ţipetele mamei copilului se auziră abia spre miezul nopţii, donna Filomena o legănă cu vorbe bune, amăgind-o cu vane spe-

ranțe ceasuri de-a rîndul, pînă cînd niște barcagii simțiră o mică izbitură la prova și dădură de veste. Mama nu mai plîngea ; în sfîrșit, o lăsară să-și ia cu ea copilul mort, se îndepărta cînd, deodată, se întoarse să ridice piatra care ținuse pe plajă pantalonașii și flaneluța — donna Filomena dădu din cap afirmativ, apoi își întoarse ochii în altă direcție, către apele ce se iveau în lumina abia mijită, marea aceea netedă și dură din zorii zilei, o mare făcută parcă să împlînți în ea și să aprinzi patru făclii.

Poftim încoace, don Annunziato Scarlone — băieș între băieși pe atît de prețioasa bucată de mare care duce de la Mergellina la capul Posillipo — ce pot face pentru dumneata ? Ce vrei de la mine ? Don Annunziato era o celebritate balneară, un bătrîn formidabil, cu mușchii alungiți și uscați, perfect întinși sub piele, care moțăia din mai pînă-n septembrie pe terasa unui stabiliment balnear și-și depăna cam așa gîndurile lui : „Sînt eroul celor patruzeci și nouă de salvări, știe toată lumea, ori va afla-o repede, n-am altceva de făcut decît să șed aici ca un sfînt între daruri de *«ex voto»*, nu mișc un deget decît poate la o mare hulă cu oameni mulți în primejdie, ceva pe măsura mea". Ședea lungit pe rogojină și tăcea, cercetînd cu ochii marea plină de grele și vechi păcate, blondele nisipuri de pe fund, care sub cristalul apei parc-ar fi toate de citit numai în greacă și latină, ca niște străvechi manuscrise ; cînd cerul se înnoura și valurile se înălțau pe neașteptate, asemenea stolurilor de pescăruși luîndu-și zborul, iar vreo biată barcă surprinsă în larg de mînia elementelor nu izbutea să se smulgă

din șanțurile lichide ce-o împresurau, don Annunziato urmărea o clipă scena, un zîmbet disprețuitor îi subția buzele și tot chipul lui spunea, cu mirare și dezamăgire: „Asta-i tot? San Gennaro, nu-mi oferi ceva mai de soi pentru a cincizecea bravură a mea? Nu te mînia pe mine, dar pentru atîta lucru nu mă urnesc eu". Și atunci, don Annunziato întorcea mării spatele și făcea un semn de dezlegare către tinerii lui nepoți, care abia așteptau să sară, tremurînd la nădejdea că nu-l vor dezamăgi pe bătrîn; într-o clipă erau în apă, tăiau valurile, se săltau în șaua lor și le călăreau, îi luau în primire pe naufragiați și-i aduceau la țărm printre urale, dar ochii reci ai lui don Annunziato le repeta unul și același lucru: „Nu mi-a plăcut de loc". Așadar, don Annunziato, dumneata erai statuia propriei vitejii și ambiții; de ani și ani de zile, abia de-i mai făceai mării cinstea — cînd binevoiai să vopsești proaspăt o barcă ori îți întindeai pe plajă rogojina — să-ți îngenunche la picioare, să ți le sărute. Abia în august 1924 veni și furtuna pe potriva ta. Zborul negru și orb al norilor cu nervuri de fulgere ca niște aripi de lilieci gigantici. Apele înnebunite, pîlniile vîrtejurilor ce spuneau ploii: mai ține încă, tot așa o s-o țină. Orizontul sfărîmat. Spaima pămîntului, parcă bătînd în retragere. Vîntul ce grebla strigătele bieților oameni pierduți la o sută de metri de țărm. Asta era uraganul dumitale, don Annunziato. Pe epigonii tăi uluiți i-ai imobilizat cu un gest regal. Ți-ai făcut cruce și te-ai aruncat în mare. Și acum ce mai vrei de la mine, la o distanță atît de mare și în timp, și în spațiu? Nu am de spus

decît că te-ai înecat din lipsă de antrenament după ce ai bătut de două, trei ori apa cu brațele. Chiar nepoții dumitale, cînd, mai încolo, te puneau în raclă, plîngeau și rîdeau. Autorului ținutului nostru, don Annunziato, nu-i place înfumurarea: dacă Napoli se gîndește de zece ori pe zi „Ah, sînt o frumusețe!“ El îi trimite un cutremur sau o epidemie — așa a făcut El totdeauna și va avea temeiurile Lui.

Aici la Milano, iunie îmi oferă sfîntul Napoli pe taler de împărtășanie. Scriu și hîrtia este, hai să zicem, albă ca Riviera di Chiaia. Nu pot alunga de la încercatul toc de scris ce-mi stă la îndemînă cuvintele Scudillo, Miradois, Arenella, Villanova, Cariati. Aflu în Galeria de la Milano culori și momente care nici nu s-au urnit din Galeria de la Napoli. Mă trezesc adresîndu-mă în dialect napolitan unor septentrionali onorabili, punîndu-i în încurcătură și (sper) emoționîndu-i puțin. E un palat de nobilă tradiție pe via Borgonuovo, din a cărui umbroasă curte răzbate mirosul străduței Cagnazzi, printre grădinile de la Capodimonte, iar eu, cu manualele școlare sub braț, aștept să mă ajungă din urmă domnișoara Carmela Rezzullo, de cinsprezece ani, sau mai precis, o palmă de-a tatălui ei. Dacă telefonul biroului mă anunță că sînt chemat de la Torino, sau dacă iau un taxi în Viale Monza, capul mi-e plin numai de cîte poți vedea de pe terasa Bertolini în luna iunie: continua, fluida povîrnire de oameni și de case către mare, acea modalitate abstractă, suspendată în echilibru, ca la o acrobație pe sîrmă, prin care există lucrurile și se

hotărăsc faptele la Napoli. Vine iunie și-i gonește pe toți la aer liber, chiar San Giuseppe a ieșit la plimbare, șade cu noi pe o margine de trotuar, sau pe rogojina unui cărucior cu pepeni, sau pe un grilaj sau pe nimic ; iunie oferă și bucuriei, și durerii, și vieții, și morții cele mai bune prilejuri de a-și alege napolitanii. Iunie stă s-o ia la fugă, iar mîine e ziua hotărîtoare, mîine va fi iulie, luna muștelor și a somnului.

„BAROSANUL"

Pe vremea mea înfloreau „barosanii" de pe străduţele napolitane. Sînt în vechiul oraş case dărăpănate ce s-ar putea încă lăuda că au adăpostit jurisconsulţi şi poeţi de răsunet, dacă inscripţiile transmiţîndu-le amintirea nu ar fi ajuns ilizibile, ori, şterpelite pur şi simplu, n-ar sprijini acum sobiţa cu petrol a unui meşter ingenios, prin cine ştie ce dosită bucătărioară. (Îmi amintesc că nu o dată, chiar sub tigaia unde sfîrîia friptura cizmarului căruia îi făcea plăcere să mă poftească la masă duminica, am citit nobilele cuvinte latineşti închinate lui Bernardo Tasso.) Şi tot cam aşa, printre o sută de smerite şi anonime „bassi", exista şi cîte unul ilustru, aulic, legendar, ca locuinţă de „barosan" vestit pe o întinsă rază napolitană şi la care populaţia se închina cu umilinţă, nu mai puţin ca în faţa sfinţilor zidiţi în capelele de la răscrucile străduţelor sau prin vreo piaţetă ascunsă printre case.

Termenul de „barosan" poate să-şi aibă orice origine v-ar place, important este că rezumă, sau mai curînd rezuma pe atunci, un întreg stil de viaţă foarte complex şi cu totul aparte.

„Barosanul" era şi nu era un tîlhar. Mai mult decît faptul de a fi certat cu legea, el i se opunea cu propria sa lege. Avea, în felul lui, purtări cavalereşti, ba chiar eroice cîteodată, şi tot în felul lui aducea oraşului unele foloase şi se arăta cu teama lui Dumnezeu. Mai curînd ar fi răbdat de

foame sau te pomenești că ar fi muncit, decît să-și murdărească mîinile furînd ori jefuind ; totuși, mulți vinovați de asemenea rele trebuiau să-și asigure cu biruri și tributuri grele toleranța lui. Localurile publice de orice fel îl salariau pur și simplu ca tutore în stare să le ferească instalațiile, mobilierul și persoanele fizice de abaterea nenorocirilor. Nu se pomenea nici un Fra' Cristoforo al comerțului legal ori ilegal care să îndrăznească să i se împotrivească strigîndu-i : „Protecția dumitale... ? !" Mă credeți sau nu, dar „baroșanul" era scutit chiar de obligația de a-și lua bilet de tramvai. „Sluga dumitale, don Carmine", îl saluta taxatorul, iar el trecea ca un păun sub privirile timide ale călătorilor comuni.

Autoritatea „baroșanului" pornea de la faptele sîngeroase la care participase ca erou principal, nu atît prin ceea ce făcuse, cît prin stilul lui la bătaie. „Baroșanii" voinici și fioroși, cu creier de găină și forță de taur, plăceau poate mai puțin decît „baroșanii" cu gusturi distinse, mlădioși și sprinteni ca picadorii, bine îmbrăcați și rasi proaspăt, dar în stare să ascundă în batista înflorită la buzunarul mic ticăloasa lamă de brici în stare să preschimbe într-o „crestare de obraz" gestul inofensiv de a se șterge la gură ; erau la fel de capabili să declanșeze conflictul, să pronunțe „declarația" nu în dialect, ci într-o italiană aproximativ literară, să respecte procedura plină de ifose dar protocolară, complăcîndu-se să prelungească printr-o perversă diplomație preliminariile sălbaticei fapte.

Pagina a patra a gazetelor era deseori un involuntar imn închinat isprăvilor acestor maeștri

bătăuşi, care-şi găseau în cronicarii presei locale aezii lor neobosiţi. Îmi aduc aminte de nişte titluri vechi decupate de prin gazete, pe care mi le arătă o dată Sgambati, colegul meu de şcoală: „Singur contra unui cartier întreg — Asaltează Borgo Loreto — Şapte răniţi, patru contuzionaţi — grave daune şi avarii la o clădire"...! Şi era tatăl colegului meu acest erou, care înainte de a-şi doborî adversarul îi atingea fruntea cu vîrful bastonului (nu se servea de altă armă, după exemplul faimosului său înaintaş Salvatore de Crescenzo) şi-apoi îl miruia definitiv cu a doua lovitură; don Ciccio Sgambati mai atingea cu reculeasă sfinţenie şi la genunchi, vrînd să consacre astfel supunerea adversarului prin ritualul îngenuncherii şi acoperindu-se de o mistică strălucire în fantezia populară cucerită de acest ceremonial.

Băieţandru, don Ciccio păscuse caprele pe colinele de la Scudillo; acolo învăţase el să mînuiască bîte şi măciuci cu o îndemînare de prestidigitator, în vîrtejul unei adevărate scrime constînd mai ales în mulinetele bine calculate, care-l ocroteau ca un scut şi din care ţîşnea în sfîrşit lovitura de graţie, strivind o şopîrlă pe vreun ziduleţ sau doborînd din zbor un fluture. Pe urmă, păstorelul începu să-i înfrunte şi pe oameni şi norocul îi zîmbi, pînă cînd tot cartierul Stella îi recunoscu autoritatea. Cînd am aflat de el, don Ciccio trecuse binişor de tinereţe şi era atotputernic. El deţinea primul drept de a unge noi cavaleri ai vieţii certate cu legea, ca şi privilegiul de a prezida comitetul de organizare a marii sărbători de San Pasquale; el inaugura cîrciumile şi cafe-

nelele, şi tot el lichida controversele ; fixa preţuri pe piaţă ; el pedepsea şi el răsplătea. Nu rareori, uşa cunoscutului său „basso" se închidea în pripă acoperind un plînset de femeie : cine ştie ce fată sedusă. Don Ciccio o punea să spună toată povestea de-a fir a păr, îşi nota bine în minte numele şi adresa seducătorului, aproba cu blîndeţe dacă fata se apăra, zicînd că nu e vina ei : era un sentimental, aşa că pînă la urmă îşi amesteca lacrimile cu lacrimile postulantei, trezindu-i uneori bănuieli, care se spulberau însă repede prin purtarea lui.

„Pot să te rog ceva ?" întreba chiar a doua zi don Ciccio pe tînărul sperjur. Vin pentru o biată copilă a unei biete mame, mai vin ca viitor martor la cununie, dacă-mi faci cinstea asta."

„La porunca dumitale !" răspundea interpelatul cu ochii la fatidica bîtă a vizitatorului, lăsată, cu schepsis, în prag sub o rază de soare ce-i scotea în evidenţă nodurile şi crestăturile ; după care lui don Ciccio nu-i rămînea decît să fixeze data nunţii şi să se îndrepte cu pas sentenţios spre alte greşeli de reparat, dacă nu era vorba să cîştige în favoarea firmei personale vreun recent decedat plin de bani.

Într-adevăr, ocupaţia legală a lui don Ciccio era aceea de asociat la o firmă de pompe funebre. Toate firmele cu această specialitate de serviciu public îşi luau pe atunci cîte un „barosan" de autoritate. Intimitatea, discreţia ultimului suspin nu puteau opri, la Napoli, ceata aspiranţilor la transportul funebru, dricarii care se înghesuiau în curte şi pe scări. „V-aţi deranjat degeaba", zicea don Ciccio sosind, şi o clipă îşi

măsura din ochi concurenţii. Cu pieptul lui de taur, braţele noduroase şi măciuca între genunchi, ca însuşi Hercule, impunea o laudă a forţei, dar mai ales certitudinea că nu spunea vorbe deşarte. Şi aşa, cel mort intra în stăpînirea celui mai plin de viaţă ; seara, don Ciccio strecura alte bancnote noi pe după icoană, se aşeza cu butelca pe genunchi pe pragul respectatului său „basso" şi, primind omagiile ultimilor trecători şi ale gardianului de noapte, cădea în visare. Era pe-atunci în epoca lui de mare strălucire. Ia gîndiţi-vă : prin intermediul micului Sgambati recuperase ceasul de buzunar al institutorului nostru. Mîini mai uşoare ca briza mării zburaseră ceasul în clipele cînd dragul nostru bătrînel îşi urma, citind ziarul, obişnuitul drum spre şcoală. Don Ciccio îl rugă să-i repete cu amănunţime itinerariul parcurs şi orice i-ar fi atras atenţia în dimineaţa aceea ; pe urmă îl însoţi prin diferite case şi dughene, unde, la o scurtă poruncă de-a lui începeau să se înşire grabnic pe mese zeci de ceasornice. Unele erau chiar foarte preţioase, şi cine ştie dacă dascălul nostru nu a fost ispitit o clipă să se înşele, dar era sărac şi nefericit tocmai pentru că, înduioşîndu-se de orice, privea şi la el tot cu aceeaşi milă. În sfîrşit, ceasul de buzunar a fost recunoscut într-un talmeş-balmeş de mărunţişuri pe care o babornită le răsturnă dintr-un săculeţ pe cuvertura patului ; cu nemulţumirea că nu nimerise de-a dreptul la ţintă, don Ciccio îl dojeni pe institutor, exclamînd : „Trebuia să-mi spuneţi că aţi fost jefuit pe trotuarul stîng al străzii Foria, nu pe cel drept !"

Era cu totul alta dresarea procesului! Ruşinat dar triumfător, institutorul uită să adauge că printre obiectele arătate de babă îşi zărise şi stiloul a cărui dispariţie nici n-o observase pînă atunci; şi ieşiră la soare.

Declinul „barosanilor" era inevitabil şi trist, uneori chiar ridicol. „Barosani" rămaşi neatinşi după cumplite ciocniri, „barosani" care scăpaseră cu viaţa şi după o lovitură de cuţit în burtă piereau banal, răsturnaţi de o bicicletă, ori răsturnaţi de la putere, cum s-a întîmplat cu Don Ciccio, învins de către nişte imberbi. Pe Sgambati l-a detronat un student, care o ducea greu cu banii şi cu Universitatea; nu mai ştia de unde să-şi plătească pensiunea şi taxele, auzi vorbindu-se de misterioasele rente ale „barosanilor", dădu o raită, într-o dimineaţă, prin piaţa de fructe a cartierului, vămuită de don Ciccio. Cu cea mai desăvîrşită politeţe, subţirelul student coate-goale îi ceru „barosanului" să-i cedeze jumătate din profit: refuzat şi luat peste picior, îl pălmui fără multă discuţie pe don Ciccio. Ce spectacol! Fabulosul baston făcu pe dracu-n patru, sfîşie văzduhul cu floarea cercurilor şi spiralelor sale vestite, se repezi în sus şi în jos cu nemaipomenita lui străşnicie, era unul şi o sută de mii, dar nu izbuti cu nici un chip să-l nimerească pe agilul student parcă numai duh. În sfîrşit, don Ciccio zăcu leşinat pe lespezile de piatră, după ce, cu iscusinţa lui David, studentul îl lovise drept în frunte, făcînd să încline balanţa în favoarea lui. Respectînd regulile jocului, don Ciccio discută şi ratifică un acord şi se supuse unei amare vasalităţi; studentul ajunse mai tîrziu mare

penalist și cei mai de vază „barosani", deși erau de părere că tînărul își greșise meseria, îi încredințau apărarea lor în procese zgomotoase.

Don Ciccio îmbătrîni și decăzu repede. Ba chiar era luat în bătaie de joc, printre altele și fiindcă se bîlbîia ; în tramvai i se ceru plata biletului. Față de „barosanii" de felul lui, începură să se remarce tot mai mult cei subțirei și eleganți, care înlocuiau învechita bîtă cu revolverul, acțiunea hotărîtă și primejdioasă, cu intriga. Îl revăd parcă pe don Ciccio în declinul lui. Ședea pe o băncuță de piatră din smerita străduță Port'Alba, unde se exilase : cu mătăniile prefirate printre degete și cu gîndul dus, cred eu, la vechile pășuni de prin Scudillo, cînd bîta lui legendară dobora fluturii din zbor ca pe niște frunze ; încet, încet ațipea, îl cuprindea de aproape nu mai puțin bătrînul și poate nu mai puțin tristul, nebunul, mitologicul meu oraș, scumpul meu Napoli.

Altul, tot de prin Stella, era și bărbierul Vito Scarano. Zic bărbier pentru cît timp a fost el bărbier, numai doi ani. Țineți seama că în sfîșiatul și zguduitul meu oraș toate meseriile duc la mizerie și suferință, iar cine-i azi lucrător la „gaz“ poate să ajungă mîine ebenist sau brutar, fiindcă omul obișnuit din cartierul Stella se zvîrcolește să-și tot schimbe meseria ca pe un pat de cuie, cu singura grijă de a-și folosi părțile nerănite întru sporirea numărului de prunci ce-i vor moșteni firea schimbăcioasă.

Face să remarcăm că soarele se revarsă din plin și stăruie tocmai acolo unde ai fi îndreptățit să-l blestemi ? Nici nu mă gîndesc ! Cît despre don Vito Scarano, iată-l așezat pe pragul prăvălioarei lui din via Nuova Capodimonte, cu o mandolină jupuită pe genunchi. Din vreme-n vreme, cîte-o frunză de platan cade pe părul lui negru și neastîmpărat, și acolo o și lasă cu indulgența lui de om politicos ; dincolo de perdeaua din bețigașe de trestie, unul din cei șapte țînci ai lui Vito Scarano fac pipi în sticla de loțiune, în timp ce sub oala în care se pregătesc spaghetele cu untdelemn și usturoi ard niște afișe smulse de pe ziduri, prevedere fără de care bărbierului i-ar fi inaccesibilă speranța că dacă nu i-a picat nici un client dimineața, s-ar prea putea să-i pice după prînz.

Lui don Vito i se năştea cîte un prunc pe an, cu o punctualitate ireproşabilă ; toţi fraţii semănau între ei — acelaşi nas cîrn, aceeaşi chică dramatică. Cum i se năştea un băiat, don Vito îi cosea pe cămăşuţă o iconiţă cu Sacro Cuore [1], la care se închina cu credinţă, şi apoi îşi fecunda femeia pentru următoarea iconiţă ; dar acum, în epoca despre care vorbesc, iată pînă unde se ajunsese în casa lui Scarano : întîiul născut al lui don Vito fusese surprins de o vecină tocmai cînd mestecă şi înghiţea un exemplar din cel mai difuzat ziar local, trimis nu ştiu cărui abonat cu stare din via Nuova Capodimonte. Abonatul s-ar fi gîndit desigur numai la o banală rătăcire prin eroare de adresă, dacă afurisita gură de muiere n-ar fi sculat strada întreagă de-au zbîrnîit ferestrele la ţipetele ei de indignare şi milă. A fost momentul în care don Vito şi-a pus jos mandolina, şi-a scos halatul, s-a pieptănat, a poruncit nevestei şi copiilor să nu se mişte de acolo, a mirosit gîtul sticlei cu loţiune, a bătut darabana pe oglinzile prăfuite, a plîns şi a rîs, în sfîrşit, a dat să se înţeleagă, prin cea mai diversă şi îngrijorătoare gesticulaţie semnificativă că are de gînd să treacă la acţiune. Într-adevăr, plecă de acasă şi nu se mai întoarse ; a doua zi, un necunoscut se prezentă doamnei Scarano drept noul proprietar al prăvălioarei, cumpărată în regulă pe cinci sute de lire, îi mătură de acolo pe toţi şi se instală.

---

[1] Simbolul inimii îndurerate a Maicii Domnului, adoptat şi ca denumire a unor azile sau societăţi de binefacere organizate de Biserică.

Vecinii inimoşi găzduiră familia Scarano timp de cinci zile, cît ţinu absenţa şi nebunia lui don Vito; în sfîrşit, chiar eu l-am dibuit într-o tavernă din Pignasecca. Cu ce-i mai rămăsese din cele cinci sute de lire, mînca şi bea la nemurire, îi cinstea pe toţi cu mîncare şi băutură. Ce să-i faci, don Vito ducea acum cu el un om fericit, dar pe care avea să-l piardă repede; era ameţit, dar nu cît să nu priceapă de vorba omenească. L-am întrebat dacă-şi mai aduce aminte de copii, cel puţin de cei născuţi în anii bisecţi; îmi răspunse că le trimisese chiar în seara aceea şase picioare de porc şi o sticlă de vin. „Cînd trebuie, trebuie", zise el.

Spuse că e de aceeaşi părere cu mine că, acum cînd şi-a pierdut frizeria, nu-i mai rămînea, cum se zice pe la noi, nici cer deasupra capului, nici pămînt sub tălpi.

— Chiar aş vrea să fiu sigur de asta, zise el şi zvîrli pe masă ultimele cinci lire bune de schimbat pe vin.

Schiţîndu-i aproximativ portretul, i-am arătat că doi ani de zile se lipsise de orice, fără altă consolare decît să se uite dacă-i plouă sau se înseninează în mandolina lui şi aşteptînd aşa, seară de seară, să-i pice un client la bărbierit, cum aştepţi verdictul la Curtea de Casaţie; dumneata, don Vito, îi zisei eu, te-ai sacrificat, la urma urmelor, luni de-a rîndul, numai şi numai pentru prăvălioara asta pe care ţi-ai cheltuit-o acum în cîteva zile, fără să te gîndeşti că cinci sute de lire ţi-ar fi putut oferi, dacă nu ceva mai bun, cel puţin timpul cît să-ţi găseşti o ocupaţie mai bănoasă.

— Aşa ceva, dă-mi voie să ţi-o spun, nu se pomeneşte ! răspunse don Vito.

Iar eu :

— De ce să nu se pomenească ?

Omul clătină din cap, trase din buzunar o iconiţă ponosită şi-mi dădu ideea să întreb mai bine la Sacro Cuore.

— Doi ani bărbier, zise el, şi a fost greu de tot din prima zi. Am răbdat. Dar vine şi clipa cînd trebuie să iei nişte măsuri. Recunosc că nu mai am timp să-mi caut altă îndeletnicire. Din seara asta dorm pe paie, e bine ? Şi-aici e aici : Sacro Cuore va fi silit de situaţie să aibă grijă imediat şi de mine.

Îmi făcu cu ochiul, mai trase o duşcă, se lăsă dus de-acolo ; plecarăm amîndoi, în timp ce frumosul cer napolitan se întindea deasupra capului omului meu — ca şi deasupra capului oricărui alt om care n-ar fi preferat să şi-l izbească de toţi pereţii — plin de făgăduinţe şi amarnic.

Don Peppino Cammarota, „nebunul“ cartierului Vicaria din nebunul nostru Napoli, te-ar supăra să-ți evoc nebunia ?

Cred că nu ești atît de plin de țărîna cimitirului Poggioreale pe cît sînt eu plin de amintiri de pe vremea ta, aici unde încă mă aflu ; parcă te văd în mijlocul gloatei de gură-cască, purtîndu-ți pestrițul costum de mare șambelan al ulițelor sărace, cu bastonul tău auriu poleit, ce se înalță, se rotește, vîntură vînt și recade în mîna ta magică, în timp ce instrumentele rudimentare din taraful tău lărmuiesc pe-ntrecute ; departe, în spatele tău, parcă zugrăvită pe un fundal și palpitînd în aburii ce se ridică din largile talere de aramă ale vînzătorilor de „calde-calde !“, stă înverzită și încruntată Porta Capuana.

Să nu-i treacă cuiva prin minte să-și închine viața meseriei de „nebun“, dacă nu are un suflet la fel de multicolor ca și costumul strident al lui don Peppino. Era un fel de livrea arlechinescă încărcată de găitane, galoane și tot soiul de zorzoane, iar printre culori parcă cele mai zăpăcitoare erau galbenul șofraniu și vînătul putred, ori albăstruiul turcoazei și roșul granatei, fiindcă așa e datina costumului ăsta. „Nebunul“ era o combinație aparte între unul care trîmbițează pe străzi noutățile și un măscărici de bîlci ; te făcea să rîzi și înainte și după ce striga el în gura mare

că în via Tribunali s-a deschis o nouă brutărie, ori că donna Assunta Chierchia, hangița, și-a pierdut broșa de aur pentru care n-ar pregeta să-l răsplătească bine pe aducător: în definitiv, cu toată halimaua, „nebunul“ nu spunea decît adevărul adevărat, aflai multe de la el și te distrai, așa că nimic de mirare dacă printre femeile care se-mbulzeau la comedia asta de mare haz, unele dintre ele se întorceau repede să-și privegheze ori să-și bocească mortul, de lîngă care le răpise irezistibila revărsare de sunete instrumentale și glasuri omenești.

Taraful care susținea comentariul muzical la reclamele și anunțurile strigate de crainicul don Peppino Cammarota, era cum nu se poate mai eterogen: avea niște cimpoaie inimoase și alte instrumente botezate onomatopeic „putipú“ și „triccaballacche“, ori, printr-o fericită imagine, „scetavaiasse“ [1], în stare să scoale din somn și pe cea mai adormită slujnicuță; fac pe bașii năstrușnicele „putipú“ și-s alcătuite dintr-un bețigaș pus în vibrație prin frecarea de pumn, ori percutează pielea de bou cu care e legată la gură o ulcică de teracotă — așa stîrnesc ele un fel de repetată, profundă, gravă și religioasă bătaie de joc, bună să te înveselească și să te întristeze ca orice alt semn particular al Neapolelui, ca și drama soților Cammarota despre care atîta s-a povestit, la vremea ei, între Pușcărie și Dom.

Don Peppino se născuse „nebun“, așa cum te naști ghebos ori rege. Era țipător din toate punctele de vedere, cu darul figurației expresive chiar

---

[1] Cuvînt compus, echivalînd cu „țitere-pestrițe“.

de la primele debuturi cînd, abia de șaptesprezece ani, se prezentă într-o duminică de iulie la ușa unei case de domni, îmbrăcat ca orice alt tinerel din Vico VI Duchesca, numai în niște pantaloni de pînză așa-zis albă. Făcu trei pași în anticameră și strigă, arătînd la micuța cameristă, o fată din Emilia, care slujea în casă străină: „Mi-o iau cu mine, că e grea!" Și-atîta tot. S-au cununat peste cîteva zile; erau atît de tineri și cînd tăcu brusc muzica mandolinelor, care sărbătoriseră evenimentul pînă noaptea tîrziu, Vico VI Duchesca se umplu de șoapte piperate, vibrînd ca un „putipú". Sînt nouă vicoli Duchesca, un ghemotoc de ulicioare negre unde nici soarele, nici ploaia, stăvilite de pădurea zidurilor, nu ajung să atingă prea des pămîntul; în penumbra de acolo doamna Cammarota se făcu albă și suavă ca grîul pus la încolțit în pivnițele napolitane, pentru împodobirea altarelor în Săptămîna Mare. Dar locuia în cel mai curățel și bine chivernisit „basso" din toată vecinătatea, fiindcă don Peppino Cammarota cîștiga pe măsura nemaipomenitului său talent de „nebun". Făcu să vuiască marea și cerul de tot ce se-ntîmpla prin Vicaria; răspîndi rețete contra durerilor de dinți și bătăturilor; susținu candidați la Parlament, trimise o mulțime de noi clienți prăvăliilor din via Alessandro Poerio. Glasul lui trecea prin zidurile caselor, le smulgea conținutul forfotitor cum deschizi și golești cu cuțitul fructele de mare; bătrînii, neputincioșii, paraliticii îl priveau de la balconașe pe „nebunul" care zvîrlea pînă sus la ei, printre pașii legănați sau învîrtiți, bastonul lui de poveste, cu aerul că a uitat de el, dar prinzîndu-l iarăși cu atîta repeziciune și mă-

iestrie, de-ai fi zis că un fir nevăzut i-l leagă de pumn : era o salutare caritabilă trimisă de don Peppino nefericiților infirmi, în timp ce striga, scuturînd în mîna cealaltă o sticlă de vin spumos :

— Unul singur e Dumnezeu și unul singur restaurantul lui Salvatore Manzella, în Largo Santa Sofia, peste drum de casa cu puțul : Nu zic bine ? Puțul istoric, puțul extraordinar, onorat de englezi și de savanți, puțul prin care, în vremuri străvechi, don Alfonso D'Aragona (poruncește, maiestate !) și-a făcut drum subteran ca să surprindă orașul Napoli în somn și să-l cucerească ! Stimabile don Alfonso, ce să te mai întreb dacă era cazul ? ! Atrag atenția maiestății-tale că restaurantul lui don Salvatore Manzella, în Largo Santa Sofia, a fost întemeiat la o dată cît se poate de recentă... abia astăzi puteți găsi, la don Salvatore, gustări delicioase și vinuri alese, după cum vom arăta mai departe ! Vin natural de Avellino și Vezuviu natur... preacinstiți localnici din Vicaria, onorați-ne ! Se gustă pe gratis, pentru că firma noastră a înnebunit... mă rog, domniilor voastre... sorbiți și vă înmulțiți !

Sticla trecea din gură-n gură, tot mai spumegîndă și mai tulbure ; disonanțele instrumentelor pe care le mînuiau muzicanții, cu mușchii și vinele umflate de atîta încordare, făceau să tremure și bolta cerului ; faima restaurantului Manzella era asigurată, iar seara, tîrziu, „nebunul" își scotea încîntat și răgușit livreaua lui țipătoare. Nici sluga nu-și respectă stăpînul cînd e un om deosebit, darmi-te nevasta. De cînd începuse oare doamna Cammarota să disprețuiască meseria soțului ? De

cîte ori te privește lung o femeie frumoasă, asta înseamnă în secret un început sau un sfîrșit. În cazul lor era o divergență de sînge, nu se împăcau priveliștile care curg în oameni o dată cu sîngele. Don Peppino avea în el Duchesca, Castelcapuano, de la viceregi pînă la ultimul zdrențăros, Napoli unde dintr-un brici și o mandolină se naște un bărbier, așa cum dintr-un capăt de sfoară și o sărăcie lucie se naște un pescar, don Peppino era, se prea poate, smintit ca însăși imaginația, oglindea mai viu decît oricare altul destinul orașului său, care deseori nu are pîine pentru cine nu știe să cheltuiască aurul soarelui ca pe o monedă în circulație. Laura Cammarota venea dintr-un ținut așezat pe mal de rîu cețos, mărginit de coșuri de fabrici ; acolo o idee înseamnă fapt împlinit, după cum un bîldîbîc în apa Padului sau este un bolovan șlefuit de la facerea lumii anume pentru asta, ori o dragă anume cufundată. Laura nu se deprinse cu Peppino, sîngele ei îi trezea pe negîndite imaginea bicicletei lucitoare rezemate de un zid de îngrădire și a unei salopete cu miros de mașini, și care, cînd o strîngi la piept, înseamnă foșnetul plicului cu leafa săptămînală. Își disprețui soțul și făcu din el sclavul ei pentru că era de nepătruns, tăcută și prea deosebită ; într-o noapte, smulgîndu-se din îmbrățișarea lui, hohoti rîzînd cu cruzime : îi trecuse prin minte că secretele mîngîieri ar putea fi acompaniate brusc de gălăgioasele „triccaballacche“ și „scetavaiasse“. În noaptea aceea don Peppino cuteză pentru prima oară să se întrebe dacă se putea bizui sau nu pe credința soției. Într-o dimineață șopti tarafului să-i zică mai departe și se întoarse pe furiș în-

dărăt. O surprinse asupra faptului. Lovitura a fost grea: fără să fi avut răgazul să se despartă de comica lui costumaţie şi de obligaţiile legate de această haină, don Peppino Cammarota îşi pierdu minţile, aşa cum toţi şi-o amintesc.

„Nebunule" din Vicaria, astăzi ţărîna cimitirului Poggioreale te acoperă uşoară şi blîndă, eşti plin de ea ca şi mine, aici unde mă mai aflu, de amintirile de pe vremea ta. Şi din cauza asta mă pui în mare încurcătură. Meseria mea e să scriu scornind şi scormonind vrute şi nevrute, pe bereta mea nu sună mai puţin clopoţeii decît pe bicornul tău. Dar uneori în truda condeiului tot secretul este discreţia. Ca soţ înşelat, te-ai purtat nemaipomenit de teatral. Ce-ai făcut tu, ori e din Shakespeare, ori mai bine să tăcem din gură. În cea mai bună ipoteză, Shakespeare ar fi putut scoate nişte efecte impresionante din durerea ta; în ce mă priveşte, ştiu atît, că drama ta e periculoasă pentru un scriitor de talia mea. De aceea mă limitez la o expunere de fapte aşa cum ar fi putut să apară, ori a şi apărut, în cronica gazetei „Roma", a doua zi după incident.

Cammarota — scriu eu — *îşi trase pînă în stradă soţia aproape goală. Mulţimea, care făcea alai primitivului taraf al „nebunului", se desfăcu în două, asistînd mută şi uluită la o scenă fără precedent. Cammarota, falnic, brun, pe la treizeci şi cinci de ani, nu mai era un om stăpîn pe sine. Anunţă mulţimii inaugurarea unei noi case deocheate, la propria lui adresă! Îşi trîmbiţă în cele patru vînturi, ca să nu încapă nici urmă de îndoială, nefericirea lui conjugală, abia atunci descoperită... o scutură pe femeie şi o ridică în sus,*

strigînd : „Onorați-ne! Se gustă pe gratis, pentru că firma a înnebunit!“ ...Și-abia atunci cîțiva oameni săritori au îndrăznit să intervină. Smulgîndu-se din mîinile lor. Cammarota o luă la goană cu intenția clară de a se arunca sub primul vehicul, dar a fost prins și internat la balamucul din Aversa.

Cred că, așa, mai merge. Adio, don Peppino, acum mă las vrăjit amintindu-mi de Porta Capuana, așa cum o văd în amintire : stă înverzită și încruntată în inima orașului, jur-împrejurul ei „nebunul“ ori trecătorii banali nu sînt niciodată din zilele noastre, îi acoperă grabnic colbul timpului, parcă au și trecut într-o veche stampă. Porta Capuana a fost înălțată de Ferrante de Aragon, în 1484 ; cine poate spune dacă nefericitul don Peppino Cammarota știa sau nu că celor două turnuri laterale li s-a zis Onoare și Virtute.

NUMĂRUL CÎŞTIGĂTOR

E de datoria mea să vi-l arăt pe don Ciro-Mancuso, în pragul casei lui din via Fonseca, chiar în clipa cînd îi spune unei cunoştinţe :

— Mi-au mai rămas „douăzeci şi cinci" şi „şaptezeci". De fapt le păstrasem pentru mine. Dar dacă dumneata ţii să le iei, ce nu fac eu pentru dumneata !

Şi zicînd aşa, face hoţeşte cu ochiul, iar faţa lui îmbătrînită intră toată în mişcare, exprimînd triumful numerelor rostite, ba mai mult, descriind drumul pe care-l va străbate cîştigătorul într-o berlină de gală, pe via Fonseca şi apoi prin tot cartierul, cu capul scos prin portieră din cînd în cînd, să răspundă la saluturi şi să exclame : „Mancuso... don Ciro Mancuso, ştia el ce ştia !"

Trăia din tombole, acest don Ciro ; scotea cîştiguri bunicele din mici loterii populare, la care se punea la bătaie vreun obiect, vreun animal, vreun nor. Exagerez ?

Şi totuşi plăcerea de a cîştiga premiul sub nasul celorlalţi optzeci şi nouă de concurenţi, nu mai puţin însufleţiţi de aceeaşi virilă ambiţie, era atît de curentă la Napoli pe vremea aceea, încît dacă don Ciro nu a ajuns să pună niciodată la bătaie într-o tombolă şi o splendoare de nor de mai, care oscilează între perspectiva unei ancorări la pinii din oraşul de sus şi tentaţia de a face cale întoarsă către mare, a fost numai pentru că ideea asta cine ştie de ce nu-i trecuse încă prin cap.

Răsărea soarele luni de dimineață, cînd bătrînul Mancuso se așeza la biroul lui modest, folosit și ca masă de mîncare, și-i zicea fetei lui :

— Formularele, Bianchina.

Erau niște foi de hîrtie proastă, pentru tipărituri, netezite frumos și cu cîte o linie trasă în dreptul fiecărui număr, de la unu la nouăzeci și pe care orice concurent își trecea numele : premiul se cuvenea cui ar fi brodit prima serie de numere cîștigătoare la roata norocului din Napoli, sîmbăta următoare.

„Așa nu poți da de nici o încurcătură. Statul e casația", obișnuia să spună don Ciro, pe tonul celui care, pe lîngă o înnăscută corectitudine, mai dovedea și altă trăsătură morală : o memorabilă generozitate.

Era un văduv afurisit, de vreo șaizeci de ani, nepieptănat și adus de spate și care n-ai fi pomenit să poarte vreodată jachetă. Avea, la niște pantaloni vechi și necălcați, boțiți și hărtăniți, niște bretele strașnice, care, vara, țineau în loc cămașa umflată de sirocco, și peste care iarna, își îmbrăca paltonașul.

Așadar, luni în zorii zilei, don Ciro lua un formular și, sub titlul „obiectul de cîștigat", scria cu sîrguință : „Deșteptător sistem american opt zile nu-l întorci", sau : „Tablou de mîna autorului reprezentînd pe Otello" ; pe urmă umplea de nume iligibile, scrise cu creionul, liniile corespunzătoare la cel puțin șaptezeci de numere.

Experiența lui de ani și ani îl învățase că o listă de tombolă nu stîrnește în jucători simțul luptei, dimpotrivă, îi paralizează cu ezitări și temeri în pragul riscului. Au oamenii nevoie să le zici :

„Ce mai aştepţi ? Astea-s ultimele numere" ; şi presupun că luni în zori, roşu la faţă de atîta improvizaţie de nume pe formularul lui, don Ciro (care avea să le şteargă mai pe urmă, unul după altul, să aibă unde trece numele veritabililor concurenţi) şi-o fi zis că, dacă te gîndeşti, Dumnezeu, învăţîndu-ne că cei de pe urmă vor fi cei dintîi, avusese în vedere tocmai cazul lui.

Între timp imensul şi tînărul soare se micşora urcînd mereu, şi, în sfîrşit, don Ciro era gata. Îşi punea un creion pe după ureche, mîngîia în buzunar bucăţica de gumă bună de ştersături, îşi potrivea bretelele, şi-şi începea vizitele pe la clienţi.

Erau mănuşari, giuvaergii, cizmari, meşteri în lucrături de baga, lemnari, cei mai harnici şi pitoreşti meşteşugari ai artizanatului napolitan, care parcă nu fac decît să improvizeze şi totuşi ar putea să sfideze oricînd le-ar place indicii producţiei naţionale, independentă de existenţa acestor zîmbitori lucrători, pe care, cu asprele lor smocuri hirsute ce parcă fac şi ele cu ochiul, roşcate şi negre, şi cărunte pe piepturile păroase, în timp ce prin ungherele micilor ateliere soarele cîrpeşte cu măestrie găurile din podele şi pereţi îi auzi cum îl întreabă pe don Ciro : „Alt ceas deşteptător ?"

„Nu mă ofensaţi", replica fără să clipească bătrînul, fluturîndu-şi formularul ca pe un stindard. De fapt, ce n-a pus la bătaie don Ciro ? Ceasornice, cadre, ţesături, alcooluri dulci, stilouri, maşini de cusut, cade de baie, sobe, o dată pînă şi două mesuţe de noapte desperecheate, dar cu tot dichisul conţinutului, şi saltele, şi tapete, şi puşti, şi cîini. Cumpăra la licitaţiile publice cele mai disparate obiecte şi le punea la loterie ; în lipsă de altceva,

sau cînd nu avea bani să facă achiziţii, renunţa la cîte-o mobilă din casa lui. Într-o sîmbătă, seara tîrziu, bătu la uşa celui care-i cîştigase un dulap şi zise :

— Într-un sertar am lăsat din greşeală o cămaşă de noapte a fetei mele, vă rog să mi-o restituiţi, n-am pus-o la loterie.

Tocmai aşa. Două lucruri n-a pus don Ciro la loterie : norii şi pe Bianchina. Fata era o blondină delicată de vreo douăzeci de ani, plină de secrete şi răbdînd docilă cele mai tainice influenţe ale anotimpurilor, pe care fustele meridionalelor le strîng şi le brăzdează ca nişte pînze trecînd pe ape, dornică de îmbrăţişări nocturne pe la porţile grădinilor cuprinse între vechile clădiri de pe străduţele napolitane.

„O să mă omori", şoptea ea sărutîndu-şi tinerii complici şi trecîndu-şi mîna peste faţa lor, cu ingenua convingere că îi mai răcoreşte ; dar avea totdeauna puterea să se salveze la timp cu argumentul că i s-o fi trezit tatăl din somn şi să se întoarcă la culcare mai fecioară ca oricînd ; se strecura în pătucul de lîngă patul bătrînului care dormea, atentă doar la intrigile senzaţiilor ce-şi şuşoteau în trupul ei delicat.

Cîţi vor fi fost tinerii ei complici : nouăzeci, poate ? O înfrînse don Leopoldo Manfredini ; numai el fusese în stare s-o atragă pînă dincolo de prag, în casa lui, acolo unde Salita San Raffaele coteşte pe lîngă o fîntînă publică. Bianchina se ducea la el ziua ; făcea colţul şi se topea, cîte o mîţă flămîndă, care o urmărise pe drum, se uita nedumerită şi întreba cu mirare pietrele străzii.

Don Leopoldo, cu meseria bănoasă de ghid prin locurile de interes turistic, o încîntă pe Bianchina, îi vorbi despre dragoste cum le vorbea străinilor despre Palatul donn'Anna sau Băile lui Nerone de la Bacoli. Cu aceeaşi voce caldă şi reculeasă care spunea : „Aici stăpînea Vergiliu pămînturi şi case, aici a scris el elogiul funebru în memoria lui Marcello, nepotul lui August, iar nemîngîiata mamă l-a răsplătit cu zece sesterţi versul...", don Leopoldo se pricepu să-i descrie Bianchinei dragostea lui, exaltîndu-i miturile pasionate şi sugestivele arhitecturi, pînă cînd frumoasa fată a lui don Ciro, tocmai cînd suspina : „O să mă omori", observă că se cufundă într-adevăr într-o celestă moarte şi surprinse în rîsul fîntînii publice, tremurător printre perdeluţele apei, o întrerupere de clipe si veacuri.

„Eşti a mea, dincolo de orice vulgară prejudecată", îi spuse mai tîrziu don Leopoldo, căutînd cu şarlatanie să înfrumuseţeze faptul împlinit care, aşa cum îşi închipuia el, trebuia să rămînă străin de complicaţii matrimoniale.

Vom vedea însă pînă la ce punct nu-şi greşise tînărul socotelile, ţinînd seama şi de ochiul donnei Carmela Abbate, o muiere amarnică, învestită, aşa credea ea, cu dreptul de a o urmări pe Bianchina pînă la miraculoasa cotitură de pe Salita San Raffaele, în calitatea ei de naşă la botez. Femeia asta ştia să descoase pietrele mai bine ca orice mîţă ; tropăi iute-iute către via Fonseca şi-i spuse lui don Ciro tot-tot, începînd cu cei nouăzeci de complici (dar ca să fie cu sufletul împăcat, donna Carmela admise totuşi că era un număr aproximativ), ca să ajungă la desfrînatul ghid turistic Manfredini.

Toate astea s-au întîmplat într-o tîrzie sîmbătă seară, şi chiar în ajun de Paşti.

Don Ciro pusese la loteria lui săptămînală un frumos miel negru, foarte vioi, care, în timp ce pîrîtoarea trăncănea, îi îmboldea genunchii cu botul la intervale egale de timp. Deodată se auzi lipăitul picioruşelor desculţe ale băiatului care venea de la apropiatul chioşc de loto să aducă primul extras.

— Tocmai nouăzeci, care n-a mai ieşit de patruzeci şi nouă de săptămîni, observă calm don Ciro, despăturind şi netezind pe măsuţa de scris formularul.

Dar nu-şi putu stăpîni o tresărire cînd citi pe linia corespunzătoare numărului cîştigător, tocmai numele în cauză. „Manfredini Leopoldo", sta scris acolo, iar don Ciro îşi potrivi bine bretelele şi zise :

— Soarta ! Vezi că nu ai fost destul de exactă, donna Carmela, de-aici rezultă că au fost numai optzeci şi nouă.

Scotoci tainic prin fundul odăii, apoi reapăru strîngînd într-o mînă sfoara petrecută pe după gîtul mielului, iar în cealaltă, un geamăntănaş.

— Gura cusută, mai zise el femeii şi plecă.

Împinse cu umărul uşa prost închisă de la casa lui don Leopoldo, îşi furişă în camera de dormit mutra lui iscoditoare, pe care nu citeai nici urmă de nemulţumire, şi strigă :

— Sănătate şi voie bună ! O sută de ani bătuţi, adăugă el, luînd o atitudine de calmă răbdare.

Don Leopoldo îşi reluă ţinuta demnă şi se ridică cum putu. Îngălbenise, dar cuvintele nu-i lipseau :

— Ce vreţi să ziceţi cu asta ? mormăi el.

— Am aflat că faceți nuntă. Sincere felicitări ! zise zîmbind serafic don Ciro.

— Dacă-i pe așa, cărțile pe masă ! Nu-mi face plăcere să spun asemenea lucruri unui tată, dar nu sînt eu singurul logodnic al Bianchinei, zise don Leopoldo cu politețe și regret, ca și cum ar fi arătat unui atent grup de turiști monumentul propriei sale integrități.

— Tată, nu-l crede ! Am intrat aici curată ca un crin ! suspină fata.

Don Ciro îi făcu semn să tacă și, mai ceremonios, rosti :

— Veți vedea singur cum stau lucrurile. Unul sau nouăzeci, domnia-voastră sînteți numărul cîștigător, după o adjudecare în toată regula. Și atunci, don Leopoldo, ce hotărîre luați ?

— Ați pătruns abuziv în casa mea, ieșiți imediat ! strigă tînărul Manfredini.

Don Ciro nu se urni, sau mai exact se deplasă puțin ca să arate scopul legitim al vizitei. Spuse :

— Noroc și sănătate ! Și mielul pascal l-ați cîștigat tot cu numărul nouăzeci. Și, acuma-i acum, fiți atent ! Firește numai dacă mă constrîngeți la una ca asta.

Deschise geamantănașul și scoase o fotografie a nevesti-si, pe care o sprijini de perete. Cu largi gesturi de iluzionist mai scoase la iveală și un mic vas cu flori artificiale și-l așeză în fața fotografiei ; în sfîrșit, se ridică fără grabă, iar don Leopoldo zări atunci, între cămașă și ramificarea faimoaselor bretele ale bătrînului, un arhaic pistol de anticariat, o armă prăpădită, cu care don Ciro zadarnic va fi încercat de nenumărate ori să-și înfiripe tombola.

Scena nu era lipsită de o ciudată, comică și înspăimîntătoare regie.

Don Ciro alungă mai încolo mielul negru, care-i păștea pantalonii, și arătîndu-l cu o înrăire pe care ochii lui jucăuși o dezmințeau, zise :

— Uită-te mai bine la el, e lup curat !

Ce clipe ! Exagerează el don Ciro, dar poate merită s-o facă, pentru că viitorul ginere e poltron. Odată, la Solfatara de la Pozzuoli, speriat de o bruscă dar inofensivă izbucnire de aburi căzu leșinat, răsturnînd și un turist.

Și iată că Leopoldo o îmbrățișează pe Bianchina, oftînd că se însoară cu de-a sila și întrebîndu-se dacă așa vor putea să fie într-adevăr fericiți.

Don Ciro declară filozofic că, în definitiv, fericirea nu este altceva decît o suferință plăcută. Zice la revedere ca să ducă mai departe vestea cea bună.

— Da' mielul negru e al nostru, tată ! observă pe bună dreptate Bianchina, reținînd rumegătoarea în casa Manfredini. Don Ciro înalță o rugă cerului și admiră gestul impulsiv al fiicei lui cîștigate la loterie.

Afară, se duce la fîntînă și bea cu lăcomie. Pe străveziul cer pascal rîndunicile își încrucișează zborul atît de dese de parcă ar ninge negru.

DOCUMENTUL

În dimineața zilei de 15 februarie 1920, don Gennaro „il paglietta" scuipa pe un document. Era vorba de o „situație familiară" și asta se întîmpla pe Salita di Santa Teresa, sub șfichiuirile piezișe ale vîntului mohorît care sufla într-una. Cărunt, uscat, strîmb, don Gennaro scuipa pe document și din cînd în cînd se oprea în loc și mormăia :

— Da, domnilor, chiar așa.

Frunzele veștede se țineau după el.

„Il paglietta" înseamnă, la Napoli, avocățașul pîrlit și încurcă-lume, dar don Gennaro era un simplu trepăduș, din cei care scot la iuțeală certificate, fac tot felul de formalități fiscale, sau în cel mai rău caz confirmă la bară identitatea unor indivizi pe care nu i-a văzut pînă în clipa aceea niciodată. Prin Stella, unii se nasc și alții mor, unii se însoară și alți-și deschid prăvălie, iar pentru toate astea se cer documente, trebuie să recurgi la don Gennaro „il paglietta". „Dă-mi în primire mortul de-abia dat gata și mi ți-l îngrop imediat în toată regula", obișnuia don Gennaro să spună ; și se înțelege că ăi din Stella i-l dădeau fără zăbavă, nerăcit bine, așa cum era.

La cinzeci de ani, don Gennaro „il paglietta" era cărunt, uscat, strîmb și împănat cu certificate : se anunța de departe cu foșnet de hîrtii și iz de ghișee. Locuia într-un „basso" din via Materdei, cu o nevestică mai tînără decît el cu douăzeci de ani. Mă

refer la donna Carmela roşcata. Se cunoscuseră la Oficiul Stării Civile ; ea avea nevoie de un certificat de cetăţenie, neapărat, şi chiar pe-a doua zi avea nevoie.

— Îmi permiteţi ? Mă ocup eu, zise don Gennaro.

Lunecă printre toate barierele ce separau publicul de funcţionărime, se întoarse repede dintr-acolo şi o anunţă cu un zîmbet infatuat că are în mînă documentul ; luna viitoare se cununară.

Donna Carmela îi dărui două fetiţe, care nu semănau cu el, Mariuccia şi Assuntina. Făcea pe croitoreasa cînd nu lenevea la soarele din via Materdei; era totdeauna înfierbîntată de dorinţi şi taine, ca o pernă. Işi puse sub papuc consortul chiar din prima zi, acordîndu-i cinstea să gătească, să adoarmă fetiţele şi să deretice prin casă.

Vara, soţ şi soţie şedeau în pragul casei pînă la miezul nopţii ; donna Carmela, visătoare, mirosea o rămurică de izmă (parcă iscodea frunzele, ca şi cum ar fi ascuns cine ştie ce taine palpitante) şi zicea :

— Bine-ai face să pleci în America, să ajungi şi tu cineva.

Don Gennaro plecă în septembrie 1912. Se întoarse în ţară după cinsprezece luni, zdrenţăros şi flămînd. Povestea despre progres, mai ales despre barurile automate, zicea că pe acolo obţii certificate de cetăţenie ori de naştere exact aşa cum obţii un sandvici ori o gogoaşe, introducînd o monedă într-un automat. Nu toţi au rămas convinşi că această versiune nostimă a lui don Gennaro este verosimilă, dar el îşi făcu iarăşi cuibul în birourile publice din Napoli şi se apucă să deretice iarăşi

prin locuința de pe Materdei, sub ochii albaștri ai donnei Carmela roșcata, veșnic plini de un adînc dispreț.

Donna Carmela înflorea : era albă și învoaltă, trezea în om imagini ațîțătoare de carnaval napolitan, cu mîngîieri îndrăznețe printre tarabele cu turtă dulce, printre estradele tarafelor și cărucioarelor cu smochine de India, evoca simple și vesele petreceri de noapte. ca flacăra de acetilenă.

Vara, în timpul nopții, cînd pînă și cei ca don Gennaro — de neînchipuit ca eroi ai vreunei pasiuni carnale — n-au chef de dormit, în vizuina de pe Materdei tremurau șoapte stăruitoare. Dar ușa se izbea dată de perete și don Gennaro era zvîrlit afară. Se așeza atunci pe trepte, își aprindea jumătatea de trabuc și ofta, și ocăra cu parapon plîngîndu-se la sfinții de mare autoritate că i se încalcă dreptul său legiuit. Din balcoanele de deasupra, cum se pornea zarva expulzării, începea halimaua vecinilor. Îi strigau să nu-și facă sînge rău, că „poate, cine știe, dacă pune cineva o vorbă bună...". Așa-i ziceau.

În felul acesta începură să treacă, ba chiar și trecură zece ani de zile, pînă în dimineața de 14 octombrie 1923, cînd donna Carmela se opri deodată din pieptănat, la oglindă, se asigură dintr-o privire circulară că Mariuccia și Assuntina plecaseră, și-i zise soțului cît se poate de liniștită :

— Mai ții minte anul cînd ai plecat în America ? O lună înainte de întoarcerea ta am născut o fetiță. O cheamă Luisella.

— Nu-i a mea ! țipă don Gennaro „il paglietta", lipindu-se de perete.

— Cine zice altfel ? răspunse donna Carmela, ca şi cum ar fi răspuns la un salut cu salutul ei.

— Sfîntă Fecioară ! îşi ieşi din fire don Gennaro. Nu las eu lucrurile aşa ! Legea e lege. Am să contest... pe Luisella asta n-o recunosc şi gata !

Donna Carmela se ridică. Părea, inexplicabil, foarte mişcată şi recunoscătoare. Îşi îmbrăţişă soţul şi zise :

— Bravo ! Chiar îndurarea asta am cerut-o eu de la San Vincenzo. Declară că n-o recunoşti pe Luisella şi, te rog, fără întîrziere !

Don Gennaro simţi nevoia să se întindă pe pat ; donna Carmela începu să-i pună prişniţe reci pe frunte şi-i istorisea potolit cum se petrecuseră lucrurile.

Vecinii habar n-aveau. Donna Carmela plecase val-vîrtej la Salerno, la o mătuşă ; o dăduse apoi la doică pe Luisella şi se înapoiase să lenevească la soarele din Materdei.

Înscrisă în regulă, copila era declarată legitimă. Adevăratul tată, un muncitor de la arsenal, plătea doica ; dar un tragic accident de muncă îl făcu inutil. Veniră vremuri grele pentru donna Carmela. Nu era simplu să goleşti buzunarele repatriatului don Gennaro, din simplul motiv că mai întotdeauna erau goale : iar de la Salerno soseau scrisori stăruitoare. Dar iată că San Vincenzo trimise donnei Carmela pe soţii Aiello. Orăşeni înstăriţi, fără copii : locuiau într-o mică vilă la Capodimonte şi aveau nevoie de o croitoreasă cu ziua. Donna Carmela trăgea la maşina de cusut şi-i istorisea donnei Aiello tot felul de poveşti de prin via Materdei ; prin ferestrele deschise spre grădină intrau fluturii, stîrnind gînduri de fericire.

— Veşnic singură-singurică, doamnă Aiello... bine ar fi să luaţi pe lîngă casa asta frumoasă un suflet de copil, începu să zică, suspinînd, donna Carmela.

Avea o voce emoţionantă, din chipul şi trupul ei plin de sănătate se degaja o elementară putere de convingere ; cum să spun, donna Carmela era convingătoare ca un pom încărcat de fructe, ca o ţîţă plină de lapte : convingea fiindcă era terestră şi simplă. Chiar şiretenia ei era imperceptibilă şi firească, aşa cum e sănătatea. Sau poate pe doamna Aiello — o lunatică neliniştită şi stearpă — a vrăjit-o mai ales echilibrul şi liniştea femeii fecunde şi satisfăcute, pe care o descoperea în donna Carmela ? Oricum ar fi, soţii Aiello o luară la ei pe Luisella, închipuindu-şi că era fructul greşelii de tinereţe a vreunei prietene de-a croitoresei cu ziua.

— Luaţi un suflet şi salvaţi două, spuse cu tîlc donna Carmela.

Trecură opt ani pînă se hotărî să le dezvăluie adevărul ; dar copila îşi cîştigase definitiv dragostea soţilor Aiello şi acum încolţea teama unor posibile urmări legale. Se consultară cu un avocat, avocatul recomandă, drept unică soluţie posibilă, ca don Gennaro să ceară în faţa justiţiei, aducînd probele absenţei sale în timpul util, nerecunoaşterea paternităţii Luisellei. Odată obţinută declaraţia, soţii Aiello puteau trece liniştiţi la formele legale de adopţiune. Don Gennaro trebuia să afle totul, dar în aşa fel ca soţia să nu rişte vreo violenţă şi, în sfîrşit, să fie convins să renunţe la Luisella. Avocatul ceru şi amănunte : vîrsta şi aspectul fizic al lui don Gennaro ; notîndu-şi-le atent, propuse să

îndeplinească el oficiul de intermediar. Dar donna Carmela ridică mîna, hotărînd :

— Nu, mulţumesc, lăsaţi pe mine.

Cei trei o priviră lung.

— Iartă-mi întrebarea, o iubeşti sau nu pe Luisella ? întrebă doamna Aiello.

— Tocmai fiindcă o iubesc vi-am dat-o, doamnă dragă.

Apoi, ca la întîmplare, adăugă că ar fi bine să-i facă o vizită într-o bună zi, în casa ei din via Materdei. Ieşi fără grabă ; traversînd grădina, se opri să culeagă frunze de izmă.

Don Gennaro „il paglietta", pîrlitul încurcălume, străbătea încet Salita di Santa Teresa şi, cum am spus, se oprea din cînd în cînd şi scuipa pe document.

Nori mohorîţi suflau pieziş din toate părţile ; la frunzele veştede ce se ţineau după el se adăugă un pîlc de gură-cască. Iar cînd în jurul lui se strînseseră destui, don Gennaro începu să gesticuleze şi să ţipe. Dacă ţin bine minte, zicea cam aşa :

— Pentru Dumnezeu, faceţi o simplă socoteală ! Sînt sau nu cunoscut prin părţile astea ? La o medie de zece „situaţii familiare" pe zi, cîte am scos eu pentru alţii timp de unsprezece ani ? Treizeci de mii, ba şi mai multe,... patruzeci de mii, dacă nu vă supăraţi !

O mică gloată se împlinea din ce în ce, dornică să hotărască dacă don Gennaro „il paglietta" avea dreptate sau greşea în argumentele invocate. Pe fruntea ca cenuşa a lui don Gennaro şuroia sudoarea cu iz iute.

— Patruzeci de mii de „situaţii familiare" pentru patruzeci de mii de oameni străini... Dar pe al

meu, pe ăsta, mi-ar fi trecut vreodată prin minte să-l cer ? Ştie oricine : cizmarul fără ghete ! Nu ştiu dacă vorbesc destul de limpede : Siviero Gennaro, al răposatului Alfredo şi al răposatei Maria Tabacchini : „situaţie familiară“ cu taxă de urgenţă. Se putea altfel ? Cu relaţiile mele ! În orice zi, chiar şi pe un an înainte, aş fi putut obţine certificatul necesar !

Don Gennaro se clătină şi-l sprijiniră oamenii. Căutau să-l împiedice să meargă acasă şi-l lăsau să-şi verse mai departe focul. Se îmbulzeau în jurul lui cu sufletul la gură ; strada rămase, astfel, unde nu se grămădise gloata, pustie o vreme, străbătută doar de vîrtejul frunzelor şi hîrtiilor murdare.

— „Fiice legitime : Siviero Maria, Siviero Assunta, Siviero Luisa !“ scanda don Gennaro. Fireşte că aşa stau lucrurile... aşa stă scris şi aşa şi este ! Dragă donna Carmela, ştii să citeşti ? Uite-aici, totul e în regulă. Pe Siviero Luisa mi-ai dăruit-o, şi eu o ţin pentru mine. Orice Siviero cu neamul Siviero şi orice Aiello cu neamul Aiello — ăsta mi-e răspunsul.

În clipa aceea, dacă nu cu o clipă mai-nainte ori după, gloata de gură-cască se desfăcu în două, aşa cum se deschide o cortină, şi donna Carmela apăru. Era albă la faţă şi tăcea. Don Gennaro atinsese culmea paroxismului în criza prin care trecea ; văzîndu-şi nevasta, strigă :

— N-am fost în America ! Am stat totdeauna aici, printre pietrele astea. Siviero eşti şi tu... nu te ruşina de sîngele tău ! Ascultă-mă bine, Carmela, îţi spun eu că de certificat nu se atinge nimeni !

Hohote de plîns îl zguduiau pe don Gennaro „il paglietta“, pîrlit şi încurcă-lume, şi nu puteai scăpa de impresia caraghioasă că era zgîlţîit de vîntul care bătea din toate părţile. Donna Carmela îl luă de mînă şi plecară împreună. Norii se rupseră cu picături mari de ploaie, iar în aerul înţepător plutea prevestirea rodiilor şi mănunchiurilor de scoruş la balcoane, şi a focurilor aprinse de Sînt'Antonio, în sfîrşit a iernii napolitane, însoţindu-i pe don Gennaro şi soţia lui către o concluzie oarecare; şi-mi pare rău pentru Luisella — pe care cred că aş fi văzut-o cu plăcere cum vine să înflorească într-un „basso“ de pe via Materdei — dar tocmai în zilele acelea m-am mutat din Stella şi m-am aşezat la Mergellina.

MINUNEA

Pe o străduţă oarecare din bătrînul Napoli, nu departe de mare, se părăginea bisericuţa lui don Bernardo, cu hramul Sfînta Ana.

Pe vremea nenorocosului rege Ferdinando, era acolo o capelă nobiliară, în acelaşi palat nu prea mare, care, după o lungă, neîncetată decădere, adăpostea acum nu ştiu cîte familii de săraci.

De aceea bisericuţa nu avea nici faţadă, nici clopote, nici alte mistice exprimări plastice care să-ţi spună din exterior că acolo ar fi loc de rugăciune ; era doar o mare încăpere goală (cu uşa dînd în curtea interioară), cu un altar sărac şi vechea statuie a Sfintei Ana, îmbobocită pe un piedestal de lemn negru, şi cu ciobotarul don Bernardo Scuteri.

Singurul ritual pomenit în ciudata bisericuţă se oficia numai o dată pe lună, după voinţa testamentară a unui defunct comerciant din cartier, şi anume slujba de duminică ; iar don Bernardo era singurul oficiant, cu chipul solemn şi cam tîmp, ca o imagine de *ex voto*.

În bisericuţa asta îşi petrecea el, de altfel, cea mai mare parte a zilei, deşi avea nevastă şi copii ; e uşor să reconstitui epoca şi întîmplările legate de el, dacă ţi-l închipui cum îşi aşază masa cizmărească într-un ungher pustiu al încăperii, deschide cele cinci ferestre înalte, servindu-se de o mucarniţă, salută pe Sfînta Ana cu o grabnică genuflexiune, ia în mînă o gheată şi se apucă liniştit de

lucru. La un anumit ceas din zi, soarele închipuie tulburi planuri înclinate de la ferestre pînă la el, sau o briză marină cu miros de pește îi împresoară băncuța, se duce și vine rotocol și molatec, ca și cum ar mai păstra încă forma velelor pe care le-a umflat înainte de acostare ; merită să mai amintim că nu rareori, dacă-i scapă din mînă oala cu clei, don Bernardo se oțărăște și înjură printre dinți.

Don Bernardo e un vitregit de soartă, puchinos și mărunțel, să zici că-i un pitic, la vîrsta lui de aproape patruzeci și cinci de ani ; nevoia instinctivă de a-ți reproduce tipul prin exemplare de dimensiuni normale l-a împins să se însoare cu o lungană tăcută și răbdătoare, care s-a grăbit să aducă pe lume cinci copilași de o nemaipomenită vitalitate, zvîcnind zgomotos prin nenumăratele despicături ale hăinuțelor rupte și care — dacă îndrăznesc să apară în pragul bisericuței unde don Bernardo trudește la masa lui cizmărească și vorbește cu Sfînta Ana — primesc fără doar și poate o gheată în plină față.

Dar în ce constau cuvîntările lui don Bernardo către statuia Sfintei Ana ? Mai mult decît oricine, el o socotea insociabilă și neglijentă. Cum de îngăduise ea s-o uite credincioșii ? Fără don Bernardo, care duminica trudea amărît cu cîrpa de praf și rumegușul de frecat pe jos, într-o lună de zile pînzele de păianjen ar fi invadat totul. „Asta-i o lume în care un chip sfînt nu poate sta cu mîinile cruce“, își zicea don Bernardo. „Îți lipsesc oare mijloacele să te faci cunoscută și venerată ?“ se adresa el deseori vechii statui, și-și frămînta mîi-

nile. O dată auzi şi el zicătoarea că dacă nu se duce muntele la Mahomed se duce Mahomed la munte, „Ăştia sfinţi!" bodogăni el îngenunchind dinaintea apaticei efigii, şi se înţelege că vorbea ca un neştiutor ce era, doar din adînca şi atavica lui evlavie. În tăcerea adîncă a după-amiezilor de vară sărea deodată în picioare, se repezea către cele trei sărăcăcioase şi prăpădite şiruri de bănci în care auzeai cum rod carii, şi cu prezumţia că-i poate goni, trîntea nişte lovituri detunătoare în lemnul surd şi jalnic.

De mult de tot o iubea el pe Sfînta Ana şi-şi scotea sufletul lăudînd-o printre oameni. Pînă cu cîţiva ani mai-nainte, de ziua de douăzeci şi şase iulie, storcînd cu greu cîţiva bani de la cunoştinţe ori de la trecători, izbutise totdeauna să-i înjghebe sărbătorirea. Cinci, şase ghirlande de candele aprinse decorau atunci străduţa ; pe tradiţionala estradă a muzicii cîntau pînă în zori nişte obeze personalităţi din cartier, după ce se lăsau cu ipocrizie mult rugate, pînă ce mulţimea le smulgea din balconaşele lor pline cu pepeni verzi, castane şi sticle ; atunci vechia statuie îşi recăpăta culorile dintîi, într-o pădure de lumînări aprinse.

Dar pînă şi acest fast anual ajunsese imposibil de realizat şi don Bernardo suferea. Colinda prin marile biserici napolitane, să vadă altarele înălţate Sfintei Ana ; se uita chiorîş la strălucitoarele tabernacole, la puzderia de giuvaeruri, ofrande aduse ei, la credincioşii rostindu-şi rugăciunile cu frunţile plecate, la mîinile care întindeau obolul, şi toate aceste lucruri îi scormoneau durerea, îi turnau în inimă o amară, neînchipuită gelozie. Şi tot aşa, don

Bernardo își pierdu capul. Noaptea, desculț și aproape gol, omulețul ăsta, care se trăgea din cer în linie directă, mai mult decît oricine, își părăsi culcușul și se strecură înarmat cu unelte în bisericuță, să meșterească la piedestalul sfintei nu știu ce dispozitiv ingenios.

Față de sărăcia duhului său și de oarba pasiune care-l arde, fii, Doamne, îndurător cu el ! Se-ntîmplă, așadar, ca într-o oarecare dimineață, pe cînd două sau trei neașteptate vizitatoare se îndreptau către altar, un fel de oftat să pornească din piedestal, în timp ce statuia întorcea încet, încet spatele bigotelor venite să se închine.

Cînd toată strada năvăli în bisericuță, Sfînta Ana își reluase poziția ei normală ; dar peste puțin minunea se repetă și sute de ochi o văzură. Lacrimi și panică duseră la singura interpretare posibilă : că sfînta era supărată de părăsirea în care fusese lăsată ani de-a rîndul.

De-a doua zi, întregul cartier devenise impracticabil ; mulțimea se revărsa cu o încetineală copleșitoare, ca lava.

Bărbați și femei, sub povara greșelilor, simțindu-se în adîncul sufletului răspunzători de cele mai străvechi și nedeslușite păcate, cum ni se întîmplă cînd trece pe lîngă noi supranaturalul, înaintau palizi și muți printre bătrînele pietre. Un scîncet de prunc, un nor întunecat, cel mai simplu și identificabil zgomot dobîndeau semnificații funeste, vesteau cumplite pedepse gata să vină.

Și oamenii simpli intrară în acțiune.

Măsuța de ciobotar a lui don Bernardo fu spartă bucățele și zvîrlită afară din sfîntul lăcaș. Încă-

perea se lumină, împodobită cu țesături, flori și făclii de ceară ; un fum gros de tămîie plutea greoi prin curtea interioară.

A doua zi forța publică puse ordine în revărsarea mulțimii, iar spre seară opri cu energie afluența. Se vorbea că însuși episcopul va cerceta la fața locului ; tocmai înalta ierarhie ecleziastică se arăta neîncrezătoare în minuni, fiindcă nu rareori nu sînt altceva decît foarte explicabile fenomene de sugestie colectivă.

În noaptea aceea don Bernardo se strecură în bisericuță și se închise înăuntru. Să pătrundem cu funii și făclii în sufletul acestui blînd smintit. În sinea lui credea pur și simplu că nu săvîrșise nici măcar a mia parte din ce ar fi putut săvîrși sfînta lui, dar că o inexplicabilă modestie ori divina pudoare a propriei măreții au oprit-o. Așadar, nici nu-i trece prin cap că a comis un sacrilegiu, și dacă vrea să șteargă urmele, o face numai din dorința ca statuia să-și păstreze recucerita cinstire din partea credincioșilor. Altceva n-ai să afli în inima lui don Bernardo, în afară de nerăbdarea să termine cît mai repede. Dar se petrece o grozăvie în clipa asta și iată-l pe don Bernardo trimis la închisoare.

Nemaipomenitul ciubotar răspundea printre suspine la întrebările comisarului ; pe coridor îi plîngea nevasta și țîncii. După cîte știu, don Bernardo, cu părul lui rar făcut măciucă, de-abia depășind muchea mesei păzitorului legii, începu să spună :

— Da, pentru ce am făcut eu ieri sînt vinovat. Dar noaptea asta, fără nici o îndoială, minune a fost, excelență ! Cînd am intrat am încuiat bine ușa, am răsucit de trei ori cheia în broască, am în-

cercat-o și cu piciorul și am pus cheia în buzunar. Abia terminasem treaba și am auzit un pas ușor. Ușa era dată de perete și am văzut o doamnă în etate, cu ochii ca argintul. Parcă era o călugăriță. „Nici o vorbă, soră, îți explic eu totul", i-am zis. Dar ea țipă de trei ori și biserica se umplu de lumea care mă acuza. Întrebai foarte simplu : „Ați văzut o doamnă cu fața ca de marmură ?" Nimeni n-o văzuse, excelență, și fac jurămînt că ușa era de trei ori încuiată. Spuneți și domnia-voastră dacă nu e o minune, vedeți cum îmi tremură mîinile și acum. Domnia-voastră a spus-o, e vorba de sfînta-sfintelor ! M-am rugat ei timp de douăzeci de ani, și iată că, în sfîrșit, mi-a ascultat rugăciunea.

Zguduit și în culmea fericirii, don Bernardo face cu ochiul și încheie :

— Poate că stărui prea mult, excelență. Dar ce clipe ! Intră o doamnă prin ușa încuiată și eu sărut țărîna dinaintea ei...

Comisarul clatină din cap și se întreabă ce să facă el cu dobitocul ăsta poetic. Ca impostor, nu urmărea nici un interes personal ; cînd, rechemată de falsa minune, jumătate din lumea napolitană alergă într-acolo, don Bernardo vîndu toată încălțămintea adusă de clienți la reparație numai ca să cumpere flori și lumînări. Nu poți exclude că s-o fi gîndit să-și vîndă, cu același profit dezinteresat, și pe cei cinci copii care urlă acum pe coridor. Așa că o să i se dea drumul ; iar în privința celei de-a doua și autentice minuni, el va rămîne ani de-a rîndul via ei mărturie, considerată valabilă de oricine, inclusiv de cel care scrie.

Copil, am intrat în bisericuţa despre care am vorbit, cu băncile şi podoabele ei noi-nouţe. Într-un ungher era nelipsit don Bernardo, şi statura lui derizorie îl făcea să pară de două ori îngenunchiat. Nu-şi dezlipea ochii de la sfîntă; chipul lui exprima, aşa cum mi-l reamintesc, tocmai această realitate: că nu dintr-o binecugetată practică religioasă, ci dintr-o simplă şi pătimaşe dragoste înfloresc uneori adevăratele minuni.

EXISTĂ MESERII ŞI MESERII

În aprilie 1920 don Raffaelo Caserta era birjar. Dusese cu trăsura o pereche de vizitatori la Vomero ; bărbatul putea fi vreun avocat din Piacenza, în voaiaj de nuntă. Intrară într-un palat din via Aniello Falcone ; la întrebarea distrată : „Vrei să ne aştepţi jumătate de oră ? O să mergem pe urmă la Riviera di Chiaia", pe care juristul sau ce-o fi fost el i-o adresă, în timp ce-şi ajuta cu gesturi mîngîietoare soţia să treacă pe trotuar, don Raffaelo răspunse : „Da, excelenţă", şi coborî de pe capră. După douăzeci de minute abia, iată-i că se întorc fără de veste şi îl surprind ajutînd tariful, ca să nu zicem natura. Don Raffaelo se aşezase pur şi simplu pe trotoar, băgase un cric rudimentar sub osia trăsurii, astfel ca roata la care era aparatul de taxat să nu atingă pămîntul, şi o învîrtea grijuliu cu mîna. Între timp se uita cum trec nori şi scotea dintr-un chiştoc de trabuc rotogoale artistice de fum. Tresări, văzîndu-se prins cu şoalda, dar se grăbi să spună că opera în interesul comun. Zise că, avînd în faţă o lungă „călătorie", de la Vomero pînă la Chiaia, vrusese să se asigure că vehiculul nu le rezervă vreo surpriză neplăcută. Încheie cu un împăciuitor „Ce zi splendidă, domnule conte !" care-l scoase din sărite pe străinul hotărît irevocabil să povestească la Piacenza sau de pe unde o fi fost el cum demascase şi pedepsise pe un şarlatan din Sud. Sosi un gardian care, din păcate, îl identifică pe don Raffaelo drept reci-

divist în înviorarea aparatului de taxat ; şi cu toate fierbinţile rugăminţi de iertare, prin care localnicii din via Aiello Falcone, susţinuţi de bunul soare de primăvară, participară la discuţie, chiar din seara aceea don Raffaelo nu mai era birjar.

Bineînţeles, nu-i aparţineau nici calul, nici trăsura ; restitui totul patronului, sărută gloaba pe după ureche, trase în piept pentru ultima oară asprul miros de staul de care duhnea toată curtea, şi apoi se depărtă cu paşi rari spre casă, la Port'Alba. Nevastă-sa lipsea, şi profită de asta ca să-şi mai adune gîndurile.

Don Raffaelo era întreprinzător : cum pierdea un mijloc de cîştig, născocea imediat altul. Dezgropă dintr-o ladă un sul de hîrtie de desen şi cîteva tuburi de culori ; dintr-o bucată de lemn, meşteri cu un cuţit nişte beţigaşe ; în sfîrşit, trase din buzunar un smoc mare din coama calului pe care-l sărutase cu puţin înainte pe după ureche (ai putea presupune că sărutîndu-l îi mulţumea în gînd de ideea unui atît de promiţător meşteşug), şi după ce-şi făcu pensulele, se apucă să închipuie în culori nişte iconiţe votive.

Prin navatele bisericilor napolitane forfotesc nenumărate picturi naive, închipuind nenorociri miraculos înlăturate prin intervenţia vreunui sfînt. Vezi zidari lunecînd de pe schele înalte, sau mecanici gata să fie măcinaţi de complicate maşinării, sau prunci căzuţi în apă clocotită ; într-un colţ al iconiţei, San Gennaro (ori San Vincenzo) şade pe un nor şi spune celor ce au ochi să vadă că tragicul sfîrşit al întîmplării a fost totuşi înlăturat. În sfîrşit, don Raffaelo tocmai se aşternea pe lucru la al

doilea tablou avînd ca subiect mușcătura de cîine turbat, cînd donna Assunta intră pe ușă și zise:

— Am și aflat, Raffaelo, iar ai rămas pe dinafară.

Omul își întrerupse efortul artistic și o privi, așa cum îi era obiceiul, de jos în sus, cu o extatică supunere, cu ochi de adevărat *ex veto*, în care un stîngaci penel muiat în albastru exprima recunoștința și uimirea în fața miracolului.

Assunta Cùtolo era mult prea frumoasă pentru oricine; a fost deci o minune supranaturală că a luat-o de nevastă catastrofalul don Raffaelo, care, trecea înrourat și desculț pe străzile înguste de la Montecalvario, modulînd o chemare ce evoca rezumativ bucățelele de gheață din cofa de lemn picurînd de apă, amfora de pămînt nădușită și lămîile dolofane sub soarele de august care aburea ochii femeilor, cum aburea și paharele.

Purta o flanelă albă de marinar și niște pantaloni vechi sumecați pînă la genunchi; avea o țigară pe după ureche, și-i întinse paharul plin ca pe un brevet de decorație, cu o solemnitate pătrunsă de respect ce o făcu să rîdă: în sfîrșit, se căsătoriră după trei luni, cînd don Raffaelo intră paznic de noapte într-o fabrică de pălării.

Soții Caserta își petrecură luna de miere pînă în ziua cînd au fost surprinși dormind adînc pe un mulțumitor culcuș din cea mai bună pîslă și, bineînțeles, dați afară. De altfel îi aștepta căsuța nupțială de la Port'Alba: acolo înflori o răsfățată doamnă Caserta, care, parcă uitase fulgerător de donița de lemn înrourată și de picuratul acrișor al lămîilor în paharul aburit, și de picioarele păroase și perlate cu stropi de apă, de tot ceea ce într-o

bună zi, la fel de fulgerător, cîntase în sîngele ei. Donna Assunta își petrecea zilele în balconaș, cu o pisică în poală ; seara vatra era rece, dar mereu altele colanele de perle false, funtițele și pieptenii cu strassuri ce străluceau în găteala frumoasei neveste morocănoase și taciturne a lui don Raffaelo, pe care îl primea acum ca pe un musafir și-i spunea :

— Condu-mă la „pizzeria".

În sălița faimoasei „pizzeria" de la Port'Alba lumina electrică fierbea pe decolteul doamnei Assunta ; de la mesele vecine, ochi de necunoscuți spuneau vădit că donna Assunta este femeie frumoasă și o sorbeau din ochi fără rezerve și fără să țină seama de zbîrlitul don Raffaelo, pe care Assunta și-l purta cu ea ca pe un lucru nu mult mai important, pentru moment, decît gentuța lăsată alături pe scaun. Cînd ieșeau de acolo treceau prin reverberația cuptorului ; în fulgerătoarea lumină stîrnită de vîlvoarea jăratecului și-n emoționanta mireasmă de pîine, don Raffaelo o dorea cu lacrimile în ochi, întrunind, fără s-o știe, în ființa ei și pe maică-sa și prima lui împărtășanie.

Așa se face că don Raffaelo nu s-ar fi dat îndărăt, pentru ea, de la nici o muncă grea : vorbesc de anii cînd a fost dresor de cîini și de păsări, cînd a dat lecții de chitară, curs complet în șapte ședințe, cînd s-a improvizat tocilar, vînzător de pește și investigator, dacă nu se oferea să repare ceasornice sau să îmbrace și să fotografieze morții.

Ca birjar don Raffaelo n-a avut noroc, dar în confecționarea și desfacerea iconițelor votive se întrecu pe sine însuși. Știa că recunoștința celor care își datorau fie sănătatea, fie viața numai in-

tervenției unui sfînt trebuia stimulată la momentul oportun. De obicei, agenții pompelor funebre urmăresc, fără să aibă aerul, cursul îmbolnăvirilor despre care află repede; dar și don Raffaelo se arăta la fel de perspicace și bine informat. Cînd unul de la pompele funebre ieșea deziluzionat din casa bolnavului pe moarte, deodată declarat brusc în afară de orice pericol, intra don Raffaelo cu un zîmbet și mistic și îndrăzneț. E ușor de presupus că între pictorul de tablouri votive și antreprenorii pompelor funebre exista un secret acord, fiindcă un client pierdut de unii, era, fără îndoială, prețios pentru celălalt.

Don Raffaelo se strecura pînă la membrii familiei istoviți de lunga veghere, flutura tabloul potrivit ca subiect și-i îmbia la recunoștință.

„De unde să știm dacă ne-a ajutat San Pasquale și nu San Gennaro ?" i-o fi întors vorba careva ; dar lui îi era destul să răspundă că trecuse pe acolo întîmplător și tocmai cînd ștergea de praf iconița asta, și nu alta, fusese parcă împins să itntre înăuntru, habar n-avea de ce. Atunci femeile se îmbrățișau plîngînd și icoana era cumpărată.

Pe de altă parte don Raffaelo izbutea să-și plaseze naivele sale *ex voto* și în familii cruțate și de boli, și de alte nenorociri. O dată, pe o străduță din Port'Alba o tînără femeie îl privi șovăitoare și-i zise :

— Bărbatul meu e fabricant de focuri bengale, ca în tabloul dumitale ; dar niciodată nu i s-a întîmplat să-i explodeze în mînă vreun artificiu.

Don Raffaelo stărui totuși să-i lase ei tabloul votiv, ca prevedere ; își susținu bine părerea că un taumaturg poate înlătura mai ușor o nenorocire

posibilă, decît una gata întîmplată : vă las să presupuneți și dumneavoastră că achiziționarea micului tablou îl angaja într-un fel pe San Gennaro.

Fiți îngăduitori față de acest uscat și sleit mijlocitor, nu mai puțin devotat decît oricare alt napolitan sfinților de pe la noi, care-și păstrează încă atît de mult din îndepărtata lor umanitate încît poate îl vor ierta.

Zic așa, fiindcă tocmai în casa lui don Raffaelo intră nenorocirea ; dacă nu greșesc, și-a dat bine seama într-o noapte de februarie, trezit de răpăiala ploii.

I s-au deschis ochii cînd în largul pat de alamă n-o mai simți alături pe donna Assunta. Aplecîndu-se din capul scării, văzu cum se strecoară jos o umbră ; își luă nevasta de mînă și intră în casă.

Pe măsuța de noapte deșteptătorul arăta ora trei.

Trebuie să vă spun cu nepărtinire că pînă în zorii zilei don Raffaelo rămase așezat pe pat și plînse fără să-și ascundă lacrimile. Donna Assunta nu spusese încă și nu spuse de loc nici da, nici nu ; aștepta calmă, sub pavăza copleșitoarei ei frumuseți.

În sfîrșit, don Raffaelo se ridică și se îmbrăcă. Începu să umple un geamantan cu hainele și giuvaerurile false ale nevesti-si ; și între timp îi vorbea ca din fundul unei gropi :

— Asta e singura meserie de care nu mă simt de loc în stare, zise el.

Pe urmă începu să se sclifosească : i se închina pînă la pămînt, cu gesturi de maestru de ceremonii, mergea în sus și în jos cu pași de balet, de la dulap la geamantan, fluturînd înväpăiatele bluze ale donnei Assunta. Zicea :

— Cine s-a făcut fără preget tocilar și vînzător de pește ? Cine a îmbrăcat morți și a despuiat oameni vii ? Dar există meserii și meserii, doamna mea.

Săltă geamantanul pe umăr și se duse să caute o mașină de piață ; cînd Donna Assunta se așeză înăuntru cu regala ei mînie, don Raffaelo se adresă șoferului : „Unde va dori doamna", și se întoarse murmurînd alte dezolante și amabile cuvinte.

Acasă, durerea îi puse iarăși pensulele în mînă. Aici am vrut să ajung : la icoana votivă pe care și-a pictat-o don Raffaelo în clipa cînd s-a simțit văduv și orfan de pe urma donnei Assunta, îndată ce pereții au început să se șteargă, lăsîndu-l singur în centrul lumii cu pensulele în mînă. De la Port'Alba la Capodimonte, ani de-a rîndul s-a tot povestit despre acel *ex voto*, reprezentîndu-l pe San Vincenzo smulgînd de pe capul lui don Raffaelo, sub o torențială ploaie de februarie, perechea de coarne strigătoare la cer. Prostit de durere, don Raffaelo căzu în genunchi dinaintea parohului și gemu :

— E o minune ca oricare alta, părinte, de ce nu pot mulțumi și în ochii lumii ?

Dar pînă la urmă a trebuit să-și atîrne tabloul doar pe un perete din odaia lui și să aprindă candela. Cu cît îmbătrînea și mai rău se prostea. Îmi aduc aminte că îl vedeam deseori, seara tîrziu, la „pizzeria" de la Port'Alba. Se așeza la masa cea mai apropiată de cuptor ; și prin vîlvoarea de jăratec, prin emoționanta mireasmă de pîine, amintirile tinereții veneau vîrtej către el, ca dintr-o cădelniță.

LA MONTEVERGINE [1]

Sanctuarul Montevergine răsare pe muntele Partenio în fertila Irpinie şi stă ca o arcă pe marea pădurii de castani şi a codrilor sălbatici ce o împresoară vălurindu-se. Poate că antica Madonă, în cinstea căreia a fost înălţat, îndepărtează din cînd în cînd cu un gest vegetaţia năvalnică, aşa cum ar da la o parte o grea revărsare de plete rebele ; apoi, modestă şi suavă, priveşte iarăşi la faţa pruncului, ca într-o oglindă, pe cînd dominicanii mănăstirii se plimbă încoace şi încolo pe albele terase, cugetînd adînc la formularea unei noi rugăciuni sau la formula unui nou lichior. Madona de la Montevergine, zisă şi „Maica slavonă", ca fiind una dintre cele mai măslinii chipuri bizantine, este foarte cinstită de napolitani : la căpătîiul oricărui pat conjugal veghează cîte o iconiţă a „Maicii slavone". A biruit pînă şi într-o încăierare pe vico Carminiello, cînd un fervent credincios al ei şi-a măsurat puterile cu un însufleţit practicant al cultului Madonei Pompeiene, şi i-a rupt trei coaste ; duşmănia dintre cei doi bărbaţi se înrăia tot mai mult de ani de zile ; „Ştii bine pentru ce", zise scurt don Pasquale şi lovi.

Ajunul ajunului Rusaliilor cade în septembrie şi, pe vremea mea, napolitanii porneau atunci în pelerinaj la Montevergine. Erau olimpiadele înveşmîntării fastuoase. Săraci şi bogaţi arborau cu acest

[1] *Montevergine* — Muntele-Fecioarei.

prilej fețe și haine de sărbătoare și sentimente de mare gală ; fiecare își crea un superb autoportret, căruia îi rămînea credincios pe tot parcursul procesiunii ; îmi amintesc de niște negustorese de prin centru, imense, fastuoase și solemne ca niște catedrale : din șiragurile lor de perle petrecute de mai multe ori peste piept s-ar fi putut face lanțuri de baraj de-a curmezișul străzii Caracciolo ; urechile le sîngerau rănite de cerceii lungi și grei, degetele răschirate și înțepenite de grosimea inelelor străluceau ca niște paftale grele pe brațele trăsurilor, reflexele broșelor cu briliante își jucau focurile pe crupele cailor în goană, Ah, vehiculele care duceau pe napolitani la Montevergine ! Calești, victorii, landouri, jardiniere, trăsuri cu patru și cu șase cai, căruțe și care, briști, pînă și diligențe ; și nu sînt sigur dacă vreun îndrăzneț n-o fi călătorit numai pe o singură, o simplă roată, ca zeița Fortuna. Un miros de pielărie scumpă umplea curțile și ațîța inimile ; saci de nutreț și de roșcove, biciuri, zăbale, apărători de ochi pentru cai se-ngrămădeau pe praguri, păzite de băieți încruntați care mai lustruiau din cînd în cînd cu cîrpe de lînă chingile și catarămile, să șteargă pînă și cea mai mică pată nelucitoare, sau moțăiau gustînd dinainte cu plăcere prăfăria și palele de vînt ce-i aștepta pe calea de țară. Caii gătiți ca niște mirese întorceau capetele și clipeau la strălucirea fastuoasă a trăsurii, numai perne și dantele ; don Luigino Gargiulo mîngîia ca un expert caii și le spunea prietenilor : „I-am luat murgi, și chiar anul ăsta. Bălanii ori șargii nu-s buni de nimic : nu se cunoaște cînd sînt în spume ; cît despre trăsură — ce părere aveți ? E sau nu e o adevărată bombonieră ?“

Don Luigino era „fanfaron", adică vanitos și înfumurat, așa cum era și mănușar pe strada Mănușari [1]; de mai multe generații și fără leac. Bunică-su murise la „Scoglio di Friso" într-un „care pe care" la castronul cu spaghete; taică-su mîncase o avere numai în două săptămîni de mare chiloman la Capri, cu niște domnișori care-și trimiseră totuși cărțile de vizită aflînd că risipitorul se spînzurase în odaia din spatele prăvăliei; oriunde se ivea prilejul să se poarte cu mare ifos și cît mai zgomotos și superlativ, să întreacă pe oricare altul, ultimul descendent al neamului Gargiulo dădea din coate prin mulțime și se manifesta spectaculos. Pelerinajul la Montevergine era ziua lui cea mare. Vehiculele se adunau pentru plecare la Ponte di Casanova, printre brazdele înalte de lume înghesuită care aplauda fără să se gîndească prea mult, ca și cum diverșii mari mahări Gargiulo ar fi triumfat în singurul prezent, dar care-i reprezenta pe toți. Harnicii crainici ai lui don Luigino, răspîndeau zvonuri uluitoare; că inelul biciului din mîna lui e de vechi aur turcesc, că frunțile cailor sînt împodobite cu pene veritabile de struț, iar zurgălăii-s de argint curat. Ca să întărească cele de mai sus, don Luigino domolea cu o mînă neastîmpărul trăpașilor și cu cealaltă zvîrlea de-o parte și de alta a caleștii pumni de bomboane multicolore, de garoafe și de bani mărunți. O piramidă de desculți împletiți ca țiparii în grămadă creștea instantaneu pe locul unde cădeau sunătorii sau acadelele. Cum ieșea din oraș, don Luigino dădea drumul din niște coșuri anume făcute unui întreg stol de porumbei

---

[1] în italiană: via Guantaio.

călători, care fîlfîiau grăbiți înapoi, spre cartierul San Giuseppe, să-i ducă vești bune despre marele său fiu ; între timp, „țărănoii“, gură-cască, musca-n gură, se uitau la el de la marginea drumului. În opririle de la Cimitile și Mercogliano, don Luigino Gargiulo își arăta iarăși măsura magnificei sale dărnicii, împărțind bacșișuri princiale chelnerilor din restaurantele unde binevoia să guste din cîte o mîncare de post (tradiția amenință cu grele și inevitabile pedepse divine pe cine s-ar atinge de carne sau grăsimi înainte de a fi ajuns la Sanctuar), ba chiar spărgea dinadins farfurii și pahare, să aibă prilejul să le plătească, ori lua vreun orfan de suflet, cum a făcut, de pildă, în 1919.

Urcușul începea în noaptea de sîmbătă, ca să se poată ajunge în zorii zilei sus, pe culme. Pe povîrnișurile muntelui pelerinii de lux ca mănușarul Gargiulo se amestecau cu gloata sărăcimii și trebuiau deseori să rabde fie să fie depășiți de șirurile nenorociților ce-și ridicau în brațe betegii fără vindecare, ca pe niște steaguri, și înaintau îmbărbătîndu-i cu rugăciuni frenetice. Caii se cabrau la mirosul atîtor zdrențe cu iz de atîta suferință. „Iartă-ne, Maică Slavonă și ai milă de noi !“ striga o mulțime de femei prăpădite, bătrîne ca pietrele, desfigurate de pîlpîirea torțelor ca într-o însemnare cu cuțitul și parcă sălbăticite de asprele arome din desișuri, se năpusteau către Madonă ca la un linșaj. Ultima și cea mai prăvălită parte a urcușului simboliza, prin douăsprezece mici capele semănate pe cale din distanță în distanță, popasurile Crucificatului pe drumul Calvarului ; bolnavi și bolînzi de tristețe o străbăteau tîrîndu-se în genunchi, pietrișul se înroșea de sînge și de soare

— înflorea aurora. În piața sanctuarului frunzele și trîmbele de tămîie se legănau pe vînt : ghirlandele de alune înșirate pe sîrmă zornăiau pe tarabe, bucățele mici ca anafura scăpate din turtele dulci trase în țeapă unele peste altele se încurcau în părul femeilor, vițele subțiri de apă de la o fîntînă se frîngeau și se înnodau iarăși la infinit, don Luigino Gargiulo se înghesuia la capela pomenilor și încîntat de sine însuși, arunca peste grilaj, pe pardoseala de piatră presărată cu bani, cel mai frumos dintre inelele ce-i străluceau pe mînă.

Aici se declară imediat rivalitatea lui cu pielarul angrosist don Eugenio Caputo, și anume în momentul cînd, văzînd uimirea stîrnită în mulțime de gestul lui Gargiulo, Caputo smulse la rîndu-i un colan splendid de la gîtul doamnei sale și-l zvîrli pe urma inelului. „Felicitări", spuse acru don Luigino. „N-ai de ce", răspunse don Eugenio ; mîinile doamnei Caputo strîngeau convulsiv bara grilajului și se făcuseră albe ca rasa fratelui călugăr, care de la mică distanță și fără să-și ridice ochii din cartea de rugăciuni, nu pierduse nimic din întreaga scenă. La Nola, pe drumul de întoarcere, cei doi „fanfaroni" mîncară în același birt. Localul gemea de floarea „fanfaronadei" ; dar, ca în orice dramă, unul singur putea fi protagonistul. Don Luigino îl lăsă pe don Eugenio să comande, pentru el și mica lui curte, cele mai alese feluri de mîncare ; pe urmă chemă chelnerul și-i spuse într-o doară că ar vrea doar o tartină dublă cu puțină carne la mijloc. „Cum se poate ?" „Da, întări don Luigino, servește-mi păsăruica de colo între două căpăcele de pîine bine prăjită", și arătă cu

degetul, cu o supremă neglijență, către colivia agățată în perete. Încruntă din sprîncene și așteptă. În tăcerea mormîntală din jur, proprietarul birtului veni în goană și bîigui :

— Da-i o pasăre cîntătoare, excelență.

— Nu mă îndoiesc. Plătesc în plus pentru voce : o mie de lire, replică don Luigino rar și cu multă liniște.

Apoi suspină, adăugînd :

— Ții mult la ea ? Înțeleg. Hai să zicem, încă o mie lire pentru sentiment, și te rog fii atent la focul cuptorului.

Pe atunci, cu două mii de lire puteai să-ți cumperi casă nu glumă ! Don Luigino mîncă fără să-și dezlipească ochii de la colivia goală, îi citeai pe chip o exasperantă melancolie, devenise chiar frumos in clipele acelea.

A doua zi întregul Napoli avea să vuiască de gestul fanfaronului ; dar la ce bun ? Ca orice mit, „fanfaronul“ te farmecă prin misterul lui ; îl admiri, nu-l interpretezi. Cu un gest spontan, subjugat poate, don Eugenio Caputo se dădu la o parte în prag, lăsîndu-și rivalul să-i treacă înainte. Dar scăpă de „vrajă“ pe podul Maddalena și-l întrecu puțin pe don Luigino în cursa pentru cîștigarea premiului tradițional cuvenit celei mai iuți trăsuri. Cineva zise că don Eugenio i-a tăiat calea lui don Luigino ; caii sîngerau în spume ; un țipăt isteric de femeie îi înspăimîntă pe cei doi bărbați și-i înverșună apoi pînă la sălbăticie. Nu mai e nevoie de amănunte, se așteaptă mașina ambulanței să-l ridice pe don Luigino, și asta-i tot. Sună miezul nopții ; orașul în sărbătoare parcă se

topeşte sub lumina lampadarelor şi astrelor ; cei întorşi din excursia la Montevergine îşi încheie ziua sorbind „spumos" din pahare la Targiani sau la Gabrinus. E o soartă : sub cerul nostru plăcerile se plătesc scump ; acum pînă şi ultimele căruţe hodorogite s-au întors, singur don Luigino Gargiulo e neclintit pe podul Maddalena : „fanfaron" în moarte ca şi în viaţă, s-a hotărît să plătească astăzi pentru toată lumea.

FLUIERĂTURA

La Napoli e veşnic la putere „il pernacchio". E un cuvînt dialectal, o vorbă în primul rînd onomatopeică, cu o oarecare tonalitate războinică, amintindu-ţi de vîjîitul unei săbii peste o cuirasă. În realitate „il pernacchio" nu este altceva decît o fluierătură în lege, obţinută prin variabila apropiere a buzelor de degete, de podul ori de dosul palmei odată cu emiterea unui şuvoi de aer, de forţă şi durată diferită, după intenţiile de exprimare ale executantului. Cer iertare. Nu s-ar cuveni să vorbesc de „pernacchio" dacă el şi-ar avea şi începutul, şi sfîrşitul numai într-o trivialitate fără seamăn ; dacă n-ar avea, cum cred eu, şi ceva mîntuitor şi ceva transcendental. Celebrul virtuos în fluierături, don Pasquale Esposito [1], din cartierul Pendino, cunoscut ca meşter de bice pentru cai, a izbutit într-adevăr — în neputinţa de a-şi modula ultimul şi cel mai izbutit din cîţi „pernacchi" emisese vreodată — să şi-l reprezinte figurativ ; poţi zice chiar că şi l-a reprezentat grafic, poţi zice fără discuţie că şi l-a scris.

Observ că pentru a şti ce este o adevărată fluierătură, o fluierătură de Curte-veche şi cu toate astea foarte modernă, cît se poate de personală. inovatoare fără să calce tradiţia, trebuie să-l fi cunoscut pe don Pasquale Esposito. Era un colos, un om înalt şi atît de bine rotunjit în grosime

---

[1] *Esposito* — copil găsit.

că cineva zicea despre el: „E otova de unde l-ai lua". Era sferic şi taciturn; mut, literalmente mut pentru cine n-ar fi ştiut să-i citească în luminile şi umbrele feţii lui de eunuc, lată şi siderală ca luna. Don Pasquale nu pricepea ce nevoie are omul să recurgă la vorbire, cînd tresăririle şi schimele feţii, sau fluierăturile pot spune totul. Şi lui îi datorez, să mă ierte Dumnezeu, priceperea, nu neglijabilă, în materie de şuierături. De la el am învăţat că e şuierătură şi şuierătură omenească. De exemplu „il pernacchio" nu e totuna cu „la pernacchia". Primul poate fi puternic ori slab, lung ori scurt, zdravăn ori şui, coroiat sau cîrn; dar e totdeauna bărbătesc, e constructiv şi harnic, în sfîrşit, face treabă grea. Cea de-a doua e molatică şi leneşe, plină, albă, tolănită ca o odaliscă pe covoare: în sfîrşit, femeie, o fluierătură pe care don Pasquale o folosea numai în împrejurări fără importanţă, de pildă, în loc de răspuns la invitaţia de a-şi plăti chiria, ori poate impozitele, sau dacă un client îi spunea că n-ar fi meşterit frumos codirişca biciului, iar lui don Pasquale îi era lehamite să replice repezit „Ei, asta-i!"

Don Pasquale era „fiul Fecioarei" în sensul că naşterea lui rămînea un mister: avea abia cîteva zile cînd o necunoscută îl lăsă pe „roata"[1] Mănăstirii Bunei Vestiri, trase de mînerul clopotelului de la poartă şi dispăru într-un foşnet de fuste şi de plîns înăbuşit. Cînd împlinise zece ani, l-a

[1] „Roata mănăstirii" — cutie montată la porţi de mănăstire, învîrtindu-se pe un ax fixat în zid, ca să transporte dinăuntru în afară şi dinafară înăuntru alimente, corespondenţă etc.

cerut o doamnă bogată, crezînd că şi-a identificat copilul nelegitim de care se despărţise tocmai în ziua cînd călugăriţele îl culeseseră pe viitorul meşter de bice ; o vreme trăi chiar rîzgîiat, bucurîndu-se de mîncăruri prea bune şi alintări nebune ; dar cercetările ulterioare stabiliră că femeia confundase copilul şi bietul abandonat se reîntoarse la azil, iar de acolo adresă sorţii, fără nici o îndoială, prima sa memorabilă fluierătură. Cînd ajunse bărbat, Esposito s-a convins probabil că nu dispunea de nici o înclinare specială, cît despre noroc, care, în general suplineşte talentul, văzuse bine cum stă cu el. Se dovedi un foarte prost bărbier, stîngaci la rasul bărbii şi incapabil să cînte la instrumentele de coarde ; o magazioară de vîndut lemne şi cărbuni îi luă foc în plină vară, tocmai cînd n-ai de ce aţîţa nici un cuib de jeratic, să te încălzeşti ; în „jocul la trei cărţi", prin care, ca bun mînuitor, îţi poţi reface oricînd „bugetul", pînă şi femeile şi copiii îl păcăleau, fiindcă era greoi de mînă ; ca birjar prinse dragoste de cal şi refuza, ca să nu-l trezească, pe rarii clienţi iviţi după lungile lui staţionări cu trăsura ; în sfîrşit, la treizeci de ani îl năpădi adipoza, deşi se hrănea aproape numai cu foi de lăptucă şi, prefăcîndu-se că meştereşte la bice (cu unicul scop de a salva aparenţele, ori ca să ştie lumea unde-l poate găsi) începu să trăiască din incomparabilele lui fluierături.

Indivizi cu căutare, uneori chiar renumiţi „barosani", băgau capul în prăvălioara lui, să-i zică :

— Trecem să te luăm la cinci fix, e un discurs politic în cartierul Amedeo.

Sau :

— Putem conta pe dumneata, don Pasquale, pentru Teatrul Liric de la Mercadante ?

Îl duceau cu trăsura la fața locului, atenți să nu-l zguduie nimic, ca pe un „Stradivarius" păzit cu grijă. La alegerile din vremea aceea un adept de-al lui Porcius povestea cum o fluierătură de-a lui don Pasquale redusese la tăcere pe candidatul din tabăra adversă (care totuși aplaudase cavalerește și cel dintîi pe omul în stare să-și exprime dezaprobarea cu atîta energie și atîta virtuozitate) și cum chiar el îi căzuse în genunchi și-i sărutase mîinile. Ah, fluierăturile lui don Pasquale Esposito, gama lor infinită, registrul și modulațiile lor ! Stăpînea un șuier lung și total, din piept, zguduitor, care sfîșia văzduhul avîntîndu-se pe pămînt și pe mare ; dar mai avea și alt fel de a fluiera, subtil și nuanțat, din cap, despre care ai putea scrie ca despre cîntecul privighetorii : „Era o temă pe trei note"... și să continui tot așa pe două pagini ; pe lîngă asta, avea fluieratul afirmativ și pe cel negativ, fluieratul tragic și pe cel comic ; mai avea un șuier doar din buze, mai interiorizat, mai liric, îndepărtat și dens, care-i elibera fluid depozitul de emotivitate și de tot ce n-a grăit vreodată ; avea șuierătura declarativă și șuierătura aluzivă ; avea un șuierat de vestit titlurile capitale, și altul care-ți istorisește multe, cu de-amănuntul ; avea fluierătura substantivală și șuierătura adjectivală, avea darul fluieratului, cum e darul genialității, fără hotare de voință și reprezentare. Vă miră că un asemenea om își cîștiga existența numai prin acest unic și exemplar talent ? I se oferea onorariul în plic,

ca medicilor și avocaților; cînd s-a mutat din Stella la Labriola, i s-au trimis acasă roți de cașcaval și găini. În ceasurile de răgaz don Pasquale Esposito făcea mai departe bice și tăcea cu încăpățînare, ca și cum în sufletul lui leneș s-ar fi așternut în continuare covorul de strujituri de pe jos: o fi fost mulțumit de viața lui? Era bucuros sau îndurerat de magistralele sale fluierături? Ținea, don Pasquale, la persoana lui sau nu se putea suferi? Adevărul este că baricadat în grăsimea lui, închis în grelele lui tăceri plîngea chemîndu-și mama. Omul acesta uriaș, voluminos fără măsură, plin de meandre ca un edificiu antic, nu apucase de loc să crească: esența, nucleul lui rămîneau puerile, nu mai închegate ca în clipa cînd fusese lăsat în fașe pe „roata" Azilului. „Ma-ma!" invoca don Pasquale, ca pruncii de un an. Și-o închipuia mică și neagră, ciudat de plată, ca într-un tablou: întrunea, în ochii lui don Pasquale, toate chipurile Madonelor cinstite de napolitani, de la Madona Carmelită pînă la Madona Pompeiană; noaptea, cînd îl biruia în sfîrșit somnul, de-abia așezase într-un secret altar, icoana închipuitei mame printre inimi de argint. Don Pasquale o căută cît trăi; zeci de ani așteptă o imposibilă mărturisire din partea stareței Mănăstirii Bunei Vestiri, se adresă pînă și unui avocat. Avocatul deschise cercetări și publică apeluri; era o acțiune costisitoare ce i-a înghițit aproape toți banii prin care admiratorii excelentelor fluierături ale lui Don Pasquale îi mulțumeau că există. Să tragem concluzia că la temelia oricărei adevărate arte stă totdeauna durerea; mulți s-au întrebat ce fierbea, atît de amar și de

inefabil, în șuierătura lui don Pasquale ; și nu era decît plînsul unui prunc într-un leagăn nelegănat. de lîngă care lipsește mîna ce aduce pace și împacă somnul cu creșterea trudnică.

Don Pasquale atingea patruzeci de ani cînd grăsimea îi ajunse, cum se și spune, la inimă. L-au așternut la pat ; și abia atunci se pare că Dumnezeu își aminti de el. Omul legii sosi, gîfîind, cu marea veste (dovedită mai tîrziu altă eroare) că descoperise la Ferrara o foarte probabilă mamă a lui don Pasquale. Femeia se și afla în drum spre Napoli ; poate chiar în seara aceea muribundul ar fi putut s-o vadă. „O mai duc pînă deseară, doctore ?" întrebară ochii încețoșați ai lui don Pasquale. Dar orice răspuns ar fi fost inutil : imediat începu agonia, grăsimea avea să pună repede stăpînire pe copilăroasa, derizoria inimă a marelui virtuos în fluierături.

N-a fost de lungă durată. dar merită să reamintim ultimele clipe ale lui don Pasquale. Văzînd că n-ar fi ușor să cerceteze inima sau pulsul în muntele acela de grăsime, sanitarul care trebuia să constate moartea apropie de gura muribundului o oglinjoară. Și gestul coincise cu ultima suflare a lui Pasquale, care aburi ușor, într-un foarte straniu chip, cristalul. Erau mici cercuri opace, intersectate de linii și puncte, vaporoase și secrete ; nu erau întîmplătoare semne, ci simbolurile unui mesaj, elementele unei ideograme. Opinia celor de față, cabaliști convinși, a fost că, taciturn ca întotdeauna, și acum mai mult ca oricînd împiedecat să vorbească, don Pasquale își folosise ultima suflare ca să „scrie" pe oglindă un formidabil, suprem „pernacchio" la adresa vieții ce-l părăsea. Da, asta e și părerea mea.

Crăciunul, la Napoli, e cea mai lungă sărbătoare din an: începe cu ultimele zile ale lui noiembrie, poate chiar cu cea dintîi izbire a unui oblon la vîntul năpustit dinspre munţi, cînd aburoasa lună a nopţilor cu sirocco, trece dintr-o dată la gerul cristalin, la contururi certe şi pure, la acea atmosferă ce dezgoleşte astrele şi munţii, făcîndu-l să zică pe don Aniello Scala fructarul: „E timpul Concetta, pregăteşte lămpile şi jarniţa". Cît e de precis şi de sincer Napoli în acea atmosferă de sfîntă iesle, cît e de firesc şi cum ştie să atingă tocmai punctul dintre fericire şi întristare. Relieful caselor de pe coline se limpezeşte întratît, încît în rostogolirea dezordonată a perspectivei se creează alterări bizare, ai impresia, de pildă, că o mică vilă duce în cîrcă un palat. Somnul grădinilor, între un zid şi alt zid; apa din bazine lucioasă şi inocentă ca albul ochilor la noii născuţi. Urcuşurile, lungile lor scări de piatră, fundacurile ce se profilează minuţios, muchie cu muchie, ca o dantelată cizelare abia ieşită din mîna meşterului.

La privelişţea aceasta ţi-e sufletul cuprins de o nelinişte inexplicabilă, ca atunci cînd te cheamă cineva la telefon dintr-alt oraş şi aştepţi o veste care nu ştii dacă o să te bucure, sau o să te întristeze; dar nu e decît sosirea Crăciunului, nimic altceva de aflat; noutatea, pentru don Aniello Scala constă însă în începerea pregătirilor (mai

întîi lustruirea lămpilor cu acetilenă și a „jarniței") pentru expoziția de fructe în zilele de Crăciun ; după cum pentru toți ceilalți napolitani de pe strada lui răsare întrebarea : ce o să mai invente fructarul nostru de pomină ?

Îmi vine să cred că don Aniello al meu numai la expoziția lui s-a gîndit un an întreg. Cum s-a brumat și s-a stins aurul lui octombrie, cuta care-i brăzdează fruntea înaltă se adîncește și își face cărare prin părul cărunt ; aș cuteza să spun că sîngerează — poate nu e decît cicactricea expoziției de Crăciun din anul trecut, cuta aceea adîncă. Don Aniello lîncezește în pragul bătrîneții și al morții, s-a instalat acolo la umbră, fiindcă, n-am cum spune altfel, e ofticos de acum treizeci de ani cînd a fost dispensat de serviciul militar ; cum nu vrea să se lase gîtuit în somn de ghearele bolii, obișnuiește să se trezească pe la trei noaptea și să se plimbe fredonînd pe stradă pînă răsare soarele, ca o încurajare. Prin 1912 don Aniello intrase într-o bună zi în agonie ; cînd sosi clipa maslului și sună clopoțelul, călugărițele îngenuncheate căzură cu fața la pămînt ca pe butucul de execuție ; dar el zise să nu se grăbească și ceru fasole verde cu roșii : o mîncare rară în acel sezon, o poftă. Cîteva luni mai tîrziu se însura cu tînăra Concetta Abbate ; merseră împreună la celebrul ftiziolog Cardarelli care, studiind cazul, spuse că bucățica de plămîn încă activă pe care se mai putea bizui don Aniello e derizorie. „O fi el mic, dar trage cu nădejde, observă netulburat fructarul, luînd observația doctorului drept un compliment și considerînd că nu mai are nevoie de nimic altceva din partea științei. Timpul își

văzu de cursul lui, se duse vremea merelor ca obrajii aprinşi, bune de lustruit cu mîneca, îi urmă anotimpul smochinelor blonde vărgate cu alb, coapte şi senzuale, de expus în piramide simetrice, evocînd mesele la iarbă verde de la Camaldoli, pacheţelele cu şuncă mustoasă deschise la soare. Cu firicelul de suflare dăruit de Dumnezeu, don Aniello îşi săruta frumoasa nevastă ca să-i mai treacă insomnia şi apoi ieşea să fredoneze pe stradă, gîndindu-se (cu siguranţă) la expoziţia de Crăciun ; altă grijă sufletească nu avea omul ăsta, dacă ne gîndim că din an în an i-au murit patru copilaşi, totdeauna pe vremea caiselor coapte, şi dacă admitem că expoziţia de Crăciun a fructarului nostru nu a fost întrecută de nimeni nici ca somptuozitate, nici ca stil. cît e de mare Napoli.

Un arhitect şi un pictor răsăreau din străfundurile fructarului Aniello, în timp ce doamna Scala pregătea lămpile şi „jarniţa". Trebuie să fi apucat o expoziţie de fructe, la Napoli, în zilele Crăciunului : dispare orice delimitare în ocuparea terenului public şi expoziţia iese din prăvălie şi înaintează mereu. Se termină unde se termină... Poate reprezenta un amfiteatru, cu stalurile lui din crengi de viţă, rodii şi portocale, cu un podium de pepeni şi smochine de India, şi ananas, cu loja regală din mandarine, scoruşe, mere ; ori poate reprezenta o catedrală, cu altarul de răsărit din moşmoane şi pere, cu navatele laterale din castane şi nuci, cu înalte coloane de smochine presate şi cu struguri, cu o puzderie de *ex voto* din curmale şi banane. Expoziţia de Crăciun a lui don Aniello era, nici mai mult, nici mai puţin,

un monument înălţat fructelor, şi ca atare însemna rezultatul unui efort artistic şi organizatoric. Zile după zile don Aniello descărca coşuri arhipline în prăvălia lui ; pe urmă se încuia înăuntru să lucreze la nucleul creator al expoziţiei, ce se va desăvîrşi treptat-treptat şi se va revărsa dincolo de prag, pe stradă ; cît se ostenea bucăţica lui de plămîn, numai doctorul Cardarelli ar fi putut stabili. Donna Concetta îl ajuta culegînd de jos cîte un măr căzut, ori nu-l ajuta de fel, cum n-ar fi putut să-l ajute nimeni pe Cellini cînd lucra la „Perseu". Că îl iubise pe don Aniello nu încape îndoială. Nu poţi rezista la sunetul oaselor unui ofticos în patul nupţial (parcă ai auzi cum bat nişte falange într-o raclă, nu poţi rezista) decît dacă-l iubeşti. Puternica lui voinţă de a trăi, încăpăţînarea asta mai umană şi bărbătească decît oricare alta i-a plăcut donnei Concetta, şi a continuat să-i placă pînă în clipa cînd acelaşi dric alb duse cu el şi pe al patrulea copil. De atunci începu să se poarte foarte ciudat : nici să nu audă de doliu ! Decupă dintr-o revistă fotografia unei pisici siameze şi o ţinu sub pernă o vreme ; îşi scoase verigheta şi o puse sub clopotul de sticlă lîngă Sfîntul Anton ; tăcea şi-şi privea bărbatul ca şi cum ar fi zis : „Dacă vrei să spui ceva, anunţă-mă dinainte, altfel mă sperii şi ţip." Totuşi îi pregăti lămpile şi „jarniţa" şi pentru ultima expoziţie de Crăciun. Fiindcă după ce ţi-ai desăvîrşit expoziţia trebuie s-o veghezi. Expoziţia de fructe pentru Crăciun nu este o înjghebare de desfăcut seara şi de refăcut dimineaţa. Cum adormea toată strada, don Aniello îşi trimitea soţia la culcare. aprindea lămpile cu ace-

tilenă, își alegea cel mai strategic punct pentru instalarea „jarniței", acolo de unde putea avea sub ochi pînă la cel mai depărtat paner, și-și veghea odrasla.

Știți cum sînt nopțile napolitane dinainte de Crăciun ? Știți ce-i o „jarniță" ? Văzduhul acela limpede, autentic și tînăr, pentru care Dumnezeu a poruncit tramontanei să primenească din cînd în cînd aerul ; spațiile goale ce se lărgesc printre stele ca să primească rugăciunile înălțate din bietele străduțe napolitane, ori ca să lase trecere liberă Cometei vestitoare ; iar o „jarniță" e un căzănel de alamă cu buza tocită și blîndă pentru cine vrea să-și rezeme picioarele, plin de cenușă caldă ce clipește liniștit, bună să-ți depeni gîndurile. În seara de 19 decembrie 1920 don Aniello se gîndi că frigul era înțepător și poate nevastă-sa s-o fi dezvelit în somn. Merita să urce sus, să-i potrivească bine cuverturile ? Nu se hotărî în nici un fel și se lăsă furat de alt gînd — gîndul la copilașii lui pierduți. „Jarnița" are căldura constantă și dulce a unui obraz iubit, e făcută înadins ca tatăl și copiii lui să stea cît mai aproape și să-și vorbească în șoaptă. „Cîți ani ar fi avut acuma copilașii ?" se întrebă don Aniello ; și deodată, fără să-și mai pună ghetele, se ridică. Strada era luminată de o lună orbitoare și mută ; desculț ca și luna și nu mai puțin vlăguit, cel mai valoros dintre toți fructarii își zise că poate să lase cîteva clipe expoziția nepăzită, să se asigure dacă donna Concetta nu s-o fi dezvelit. Temerile lui se confirmară violent. Celălalt, oricare-o fi fost, scăpă sărind pe fereastră în curte. De altfel nici don Aniello nu rămase acolo prea mult. Așe-

zat pe marginea patului, aştepta să-şi recapete puterile şi să se ducă.

— De asta ai pus tu verigheta sub clopotul de sticlă, zise el. Nu te teme. Ştiu prea bine ce-ţi lipseşte ţie şi ştii prea bine că ştiu.

Donna Concetta nu se putu opri să nu-l privească mirată.

— Un copilaş care să-ţi rămînă, un copil viu, adevărat, zise don Aniello.

Apoi coborî. Nimic nou în prăvălie, sau o fi cineva ? Pasul lui don Aniello face să se legene uşor ciucurii broderiei de struguri, faţa lui străvezie prinde pentru o clipă lumina ce bate pe impecabilele reliefuri de fructe. Aici un turn de mere vineţii, dincolo o rampă de mere ca rugina, de culoarea tristă a gîndurilor ce-l apasă acum pe don Aniello Scala. O magnifică expoziţie de Crăciun — multă vreme se va vorbi despre ea. E acolo şi un mic havuz construit dintr-o nucă de cocos ; mîine, înainte de deschiderea vînzării ar fi început să funcţioneze, lăsînd să se înalţe o subţire dar adevărată şuviţă de apă. Numai că nu poţi cere unei bucăţele de plămîn mai mult decît poate da. Don Aniello şi-a rezemat picioarele pe „jarniţă“. Aţipeşte, sau o fi altceva ? În nopţile magice din preajma Crăciunului napolitan totul este posibil : partea cea mai bună din don Aniello ştie unde trebuie să se ducă şi se duce ; memorabila sa expoziţie de fructe iese toată din prăvălie şi se ia după el,

CLAPONUL

Vine cincisprezece decembrie și don Antonio, avocatul Antonio Carraturo se gîndește: „Numai de-ar fi niște claponi..." De cîteva săptămîni Napoli s-a făcut ca smalțul; pînă și „Vechile Scări" din Chiaia — unde măruntul om de lege (un pitic și ca înfățișare, nu numai în barou) își are cabinetul de lucru și locuința în același impersonal apartament cu patru odăițe — sînt aplatisate și topite ca într-un medalion, de parcă urcă și coboară în amintire, nu între Chiaia și Santa Teresella degli Spagnoli. Cerul, căruia palele de vînt dinspre nord îi dau un sincer orgoliu, s-a depărtat de oraș și se preface că nu-l cunoaște. Se va precipita pe acoperișuri la primul suflu de sirocco, cu primele averse de ploaie și tava întinsă: „Servitorul dumneavoastră prea plecat, sînt aici!" Lumea e dintr-o dată de două ori mai multă; în scurt timp „băncuțele" negustorești vor goni toate vehiculele de pe Toledo: de Crăciun Dumnezeu se face om tocmai pentru că oamenii, nobili ori de rînd, pun stăpînire pe Napoli alungînd de-aci tot ceea ce nu este „pasta reale" [1], cimpoi, batog, foc bengal, știucă de mare, staul de altar, poliță, mandarină, speranță, măceșe, număr de loto ori clapon. Avocatul don Antonio Carraturo vede de la fereastră, de sus de la etajul

[1] Un fel de gogoși fierte.

al treilea, „Vechile Trepte" din Chiaia năpădite de lume (unii urcă, alții coboară, într-o confuză alternare de chipuri... da, nu, da, nu... și temerile avocatului cresc) se gîndește : „Familia Toppo din Sparanise sau Chierchia din Nola o să-și aducă aminte de mine și anul ăsta. Numai de-ar fi niște claponi..."

Iată momentul cînd micii avocați, și medici, și ingineri napolitani sînt în așteptarea darului de Crăciun, omagiului, „atenției" clienților de la țară. Poate fi o damigeană cu vin înnegrită, hărtănită la drum lung, ori cașul afumat în rețeaua lui de trestie, ori panerul cu strugurii tîrzii, ori trăncănitorul săculeț cu nuci, ori amfora sinuoasă cu murături ; dar mai ales vine claponul : singur ori nu, gras ori slab, adevărat sau neadevărat, dar, oricum, aproape totdeauna apare claponul. Țăranul sosește fără grabă, ca mîna lui Dumnezeu ; duce claponii, spînzurați de picioare, ori într-un coș învelit cu o plasă de sfoară ; zice : „Să trăiți o sută de ani, excelență !" și se uită la masa de scris plină de dreptate și de strîmbătate, la telefonul năclăit și mut, la pereții oblojiți cu gumarabică, la cheagurile de cerneală în enorma călimară, la covorul cu desene indescifrabile, subțiat pînă la ață, mai mult un duh de covor ; țăranul se uită cu teamă și admirație la toate lucrurile astea, indiferent de starea în care sînt ; să-l lăsăm să privească și să-și rumege gîndurile, sînt reflecții care se vor preface, te pomenești, în smochine presate și buchețele de scorușe întovărășind alți claponi la alt Crăciun, sînt impresii pe care o atentă strategie trebuie să le alimenteze bine mai-nainte ca o pală de vînt in-

trată pe fereastră să le stingă. În cabinetul de lucru din casa avocatului Carraturo totul a fost pregătit pentru primirea unui clapon cel puțin, sosit din Sparanise ori Nola. Copiii mai mici, Aldo și Luigino, pe care nici vizita președintelui de Tribunal nu i-ar opri să se azvîrle cu tot trupul în ușă, țipînd după pîine, sînt pentru cîteva zile, musafirii bunicii dinspre mamă, la Vomero. Ernesto, în vacanță de la gimnaziu, ofteazǎ pe sălițǎ. N-are voie să se miște de acolo ; îndată ce claponii vor trece pragul el trebuia să alerge la cel mai apropiat telefon public și să cheme, să cheme stăruitor cabinetul de consultații Carraturo ca avocatul să-și încurajeze niște clienți imaginari, exclamînd : „Respins ? Dimpotrivă, vă comunic deplinul succes în recursul nostru !“ sau : „Desigur, concluziile noastre l-au dezorientat pe adversar. Cred ei că fac pe deștepții ? Ei bine, o să-i mîncăm de vii !“ Ca pe urmă să zîmbească serafic cu ochii la claponi : „Scumpul meu Chierchia, mă copleșești... Cum, n-ai venit pentru chestiunea încă nerezolvată cu Ribera ? Vai, de ce te-ai deranjat ?!... Maria, Assunta ! Serviți o cafeluță lui Chierchia“. Atunci soția și fiica avocatului intră cu ceșcuța pe tava cu marginile aurite încă ici-colo. Privesc pe sub gene la claponii pe care țăranul nu se hotărăște să-i lase din mînă — dezinvoltură și stil ales afișează cele două figuri feminine cu obrazul prea încărcat de pudră și inima prea încărcată : Suflete neadormite !... Avem carne de sfintele-sărbători ; o să fie o supă nemaipomenită, presărată cu sterline, parcă și care, lăsată o noapte la frig, se face și piftie, grăsimea o să fie ca alifia, suavă — la friptura de piept

de pasăre ea însoțește fibrele delicate, albe, lungi ca buna pace ; în sfîrșit, vom avea un clapon de pus întreg la cuptor, ultimul din cei patru o să-l umplem cu cîte ouă ne va da pe credit cîrnățarul, și-o să-l decorăm cu un mic peisaj de cartofi, parfumul lui va bate la toate ușile clădirii cu multe apartamente, spunîndu-le : „Avocatul Carraturo... da, el... chiar și de Crăciunul ăsta atît de greu, familia Carraturo este la înălțime".

Dar adevărul e că acest mult preamărunt jurist nu s-ar ridica nici cu un milimetru, chiar de i-ai pune Vezuviul sub picioare. Clădirile din Chiaia, Montecalvario, Stella și Vicaria sînt arhipline de liber profesioniști ca avocatul Carraturo, care ori nu găsesc clientul ce le-ar oferi prilejul să le ceară onorariul, ori nu ajung să-și vadă onorariul achitat ; Napoli are mai mulți pledanți decît împricinați, mai mulți doctori decît bolnavi, mai mulți ingineri decît piatră de construcție, mai mulți sfinți decît rugăciuni ; aproape totdeauna, în extraordinarul meu ținut, luarea diplomei reprezintă un moment de acalmie între două sigure și nesfîrșite lupte cu mizeria, cu nenorocul, cu indiferența și cu mila oamenilor. Don Antonio Carraturo nu vrea nici un fel de milă cînd se trezi în leagăn drept cel de-al șaptelea și penultimul fiu al neobositului contabil care l-a conceput. Propria milă și mila altuia îl ocoli în liceu și la Universitate ; mai pe urmă, observînd că socrii lui nu se pricepeau după ce recunoști pe un adevărat domn, le spuse că orice fel de dotă ori trusou al Mariei nu-l interesează cîtuși de puțin și, pînă la urmă, l-au crezut pe cuvînt. Oricum ar fi, nici prima născută, Assunta, nici

băiatul de paisprezece ani, Ernesto, nici micuţii Aldo şi Luigino, nu ştiu că mîndria avocatului Carraturo a pierdut, cu vîrsta, destui dinţi. Don Antonio, în secret, face deseori concesii : în august şi-a oferit o lucrare neînsemnată unui coleg începător dar cu protecţie, în noiembrie a acceptat pe o sumă ridicolă, dar cerîndu-şi anticipat onorariul, o amărîtă pricină de pretură care încă îi răneşte inima. În preajma Tribunalului avocatul e deseori pîndit de cămătari, nori groşi şi cruzi a căror umbră se lasă pe cel mai slab surîs ca o mucarniţă de lumînare şi cărora el le răspunde cu glas stins : „Pentru moment vă rog să moderaţi puţin termenii... voi avea grijă... voi avea grijă, în douăzeci şi patru de ore". Sînt zile cînd taxele şcolare ale lui Ernesto, ori cheltuielile pentru logodna Assuntei, ori chiria, ori simpla nevoie de a nu te întoarce acasă fără jumătate de kilogram de scrumbioare în geantă reprezintă cerul de deasupra capului şi pămîntului de sub găurile ghetelor. Niciodată în casa asta nu te întinzi şi nu adormi bine într-un pat, fără să nu simţi peticele şi peticuţele aşternutului ; cel mai tare bec electric, cel care luminează seară de seară mîinile Assuntei în mîinile eventualului ei soţ, tremură şi se stinge fulgerat ; robinetul trebuie bandajat cu cîrpe, are o crăpătură ; tapetele rîd prin rupturi ; pînă acum, două pisici au fost mîncate de şobolani, în bucătărie ; podeaua săliţei se încovoaie, parcă aşteaptă o hotărîre telurică, un cutremur care s-o îndrepte ori s-o frîngă ; ieri don Antonio văzu cum se desprind din pămătuful de ras ultimele fire, şi se săpuni cu mîna ; fredonă ca de obicei : „Spune-i, spune-i prietenei tale.., mi-am

pierdut şi somnul, mintea mi-o pierdui... Spune-i c-o iubesc, ah, cît o iubesc !“ între timp pămătuful arăta ca o mînă ciungă, sîngera poate la amintirea „trusei“ din care făcuse parte, cadoul pentru spectaculoasa absolvenţă luată ; răsărea aurora şi pe „Vechile Trepte“ din Chiaia începeau să răsune zgomote confuze.

Claponii de la Chierchia însemnau liniştea de sărbători ; dacă mai veneau şi cei doi Toppo din Sparanise, bunicul şi nepotul, cu patru toarte de coşuri petrecute pe patru braţe... ar mai trage-o pînă pe la mijlocul lui ianuarie. Chierchia se ridică să plece, mobilele scîrţîie, don Antonio aşteaptă să se întoarcă Ernesto şi deodată scoate un fel de sughiţ vesel, un rîs nervos ce stîrneşte întreaga familie. Se trece la acţiune. Trebuie improvizat, pe balconaş un coteţ ; mai e şi problema tărîţelor şi porumbului pentru claponi, le e foame, ciocurile lor au şi început să ciugulească nasturii jiletcii avocatului, care-i examinează în mare expert. Îi cîntăreşte în palmă, mîngîie cu plăcere penele catifelate, a căror mîndrie originară s-a îmblînzit parcă printr-o criză spirituală, printr-o conversiune ; la puii ăştia mari forţa a devenit graţie ; don Antonio se gîndeşte la carnea lor trandafirie sau ca arama, de odalisce, şi e gata s-o adore : se simte nevrednic dar răsplătit („claponi, cît vă iubesc... ah cum vă mai iubesc !“). Trec ceasurile. Familia Carraturo e copleşită de o plăcută oboseală ; doamna Maria spune unei prietene, la telefon, că pregătirile de Crăciun o obosesc grozav ; domnişoara Assunta dă să-şi tragă mîinile din mîinile logodnicului şi-i spune : „Îţi închipui, au şi început să ne vină claponii“, şi-l expediază, familia

se duce devreme la culcare, e într-adevăr epuizată de sentimentul ăsta de siguranță ; singur don Antonio zăbovește între cabinetul de lucru și bucătărie. Nu poate să se decidă să se întoarcă îndată la realele ori iluzoriile lui mici procese (o pricină trage alta după ea) ; forfotitul ce se aude din cînd în cînd de pe balconaș îi face plăcere, îl înduioșează, îl angajează. Deschide obloanele, se apropie în vîrful picioarelor de cufărul desfundat, căptușit acum cu jurnale și paie, care adăpostește claponii. Ascultă la ei, spionează.

Pe „Vechile Trepte" de jos luna parcă ar da să coboare spre Chiaia în loc să se înalțe către Santa Teresella degli Spagnoli. Napoli e ca smalțul. Dacă s-ar așterne o adevărată tăcere, avocatul Carraturo ar auzi cum freamătă, marea apropiată, în văzduhul înghețat și străveziu, ca vinul spumos în gheața frapierii. La cîteva balconașe din oraș micii avocați, micii ingineri, micii doctori trăiesc același moment ? Don Antonio întinde o mînă, mîngîie ușor o creastă moțată. Nu contează, nu poți ști niciodată : un adevărat clapon trebuie să piardă totul, pînă și amintirea sau speranța a ceea ce ar fi putut fi și nu i-a fost dat să fie ; doar așa se poate împăca și cu lumea înconjurătoare, și cu el însuși, cu propria viață și cu propria moarte... Cînd era la Universitate, cineva (și nu oricine) i-a zis lui don Antonio : „Carraturo, dumneata ai ceva din neuitatul Carlo Fiorante... pasiunea și ironia de care ești capabil..." ; iar acum ?... Dintr-o dată, la miezul nopții, claponul, care a stîrnit asemenea gînduri în mintea avocatului, se înfoaie și cîntă. E clapon doar pe jumă-

tate, ori e nostalgic sau nebun. Cîntă cocoșește, cu glas plin și puternic ; de la alte balconașe, nenumărați falși claponi tresar și-i răspund : cucurigu — da, hai să ne repezim, toți de-odată, pe lună !“ Carraturo, dumneata ai ceva din neuitatul Carlo Fiorante...“ „Da“, răspunde avocatul și oftează. „Cucurigu !“ face presupusul clapon. „Cucurigu !“ face bătrîna inimă a lui don Antonio.

De cîte veacuri, în toate duminicile, ca sfînta slujbă la masa de altar, se repetă faimosul ragù la mesele napolitanilor ? Din primele ceasuri matinale un abur gingaș se ridică din vasele de pămînt ars în care ceapa devine blondă și-și exală nobilele esențe rămurica de busuioc abia culeasă din glastra de pe pervaz ; cu atît mai bine dacă frunzulițele aromate sînt brobonite de rouă ; cerul napolitan mai prezidează și în alte feluri destinele acestui ragù, fiindcă el nu se fierbe, ci se află în devenire, iar sosul lui nu e un sos, ci povestea, romanul și poemul unui sos. Din clipa în care vasul de pămînt ars e depus pe plită, iar lingurița de grăsime ezită, se emoționează și coboară ca o săniuță, lunecînd în topire, și pînă în momentul cînd tocănița asta este într-adevăr gata, orice se poate ori nu se poate petrece, în dauna ori în avantajul sosului atît de pretențios, angajîndu-l pe cine-l prepară, așa cum o pictură îl angajează pe pictor. Nici una din fazele fierberii unui ragù nu trebuie scăpată de sub observație ; cum o muzică întreruptă și apoi reluată nu mai este muzică, la fel și acest ragù încetează de a mai fi un adevărat ragù, dacă este neglijat ; cine are aerul că nu se mai ocupă cîteva clipe de bucata de carne și de sosul pe care le asistă, e doar un virtuos al acestei arte ; îi place să-și afișeze încrederea în propriul, excepționalul său talent ; se preface, se preface !

Îmi aduc aminte de don Ernesto Acampora, negustorul Ernesto Acampora, faimos în cartierul Mercato și poate în tot Napoli, pentru desăvîrșitele sale ragù. N-o să știe niciodată ce înseamnă un ragù executat de un maestru cine n-a stat duminica la masa lui don Ernesto. Cîteva cuvinte despre om : Era fără vîrstă și fără cămașă pe el ; sau cel puțin purta doar, în afară de pantaloni marinărești, făcuți burlan, o flanelă cu găurele și o amuletă cu sfinții Cosma și Damian care, pe lîngă nu știu ce relicve dinăuntru, îi mai servea și la păstratul mucurilor de țigară ; era negustor în sensul că dispunea de un cărucior-prăvălie, adaptabil la tot soiul de mărfuri, inclusiv alimente, după capricioasa, inepuizabila sa fantezie și statornicia fiecărui anotimp lăsat de Dumnezeu : azi pepeni, ori măsline verzi, ori bob, ori smochine de India, ori pește ; mîine ace și panglicuțe, și papiote de ață, și oglinjoare de serie și portofele, dacă nu vin la rînd picioarele de porc fierte, ori vata de zahăr, ori castanele coapte ; în lipsă de altceva mai bun de făcut, servindu-se de același cărucior pe care-și punea sculele și materialul strict necesar, ascuțea cuțite, repara scaune și umbrele. Această halucinantă activitate îi îngăduia o bunăstare sigură și, îndemnîndu-l să zăbovească prin cele mai îndepărtate străduțe ale orașului, lîngă portițe și uși de „bassi", îl expunea ispitelor amoroase, ce n-au întîrziat să-i creeze îndatoriri precise. Don Ernesto Acampora nici nu vrea să audă de însurătoare. Dar a avut, în diferite împrejurări, șapte copilași. Fiecăruia i-a dat numele lui de familie (cu o singură excepție — pe Pasqualino a trebuit totuși să-l atribuie, pentru

motive nu greu de ghicit, unui emigrant aflat în America [1]) şi îndată ce începeau copiii să umble copăcel-copăcel, şi-i ducea acasă, unde-i dădăcea pe toţi, fără părtinire, bătrîna Acampora. Era o femeie bătrînă, bătrînă care, prin respectabila vîrstă asista în toţi anii, ca „rudă a lui San Gennaro". la miracolul lichefierii sfîntului sînge, ce avea loc la catedrală. Aceeaşi calitate îi acorda şi dreptul să-l ocărască pe sfînt : „Pocitanie, gălbejitule — putea să-i zică ea şi aşa îi şi zicea — faci sau nu faci odată minunea ?!" Cu nepoţii era la fel de răstită şi de omenoasă : „Sufletul maichii !", „tîlharule !" striga ea ţinîndu-se după ei ; iar cînd izbutea să-i înhaţe, îi săruta şi-i muşca de unde apuca. Erau doi băieţaşi şi cinci fetiţe, destul de măricei cînd l-am cunoscut eu pe don Ernesto. Se lăsase un fel de pace în sufletul lui ; de cîţiva ani se întorcea acasă fără alţi copii. Zbîrlit şi cărunt, muncea pe brînci ziua toată ; dar duminica era ziua lui, ziua lui de odihnă, ziua familiei şi a ragù-ului.

La şapte dimineaţa, iată-l pe don Ernesto Acampora alegîndu-şi bucata de carne la măcelărie. Ştie absolut totul despre bucata asta de carne, o identifică fără şovăială, ca şi cum n-ar fi slăbit-o din ochi de cînd pornise ea să se înfiripe în vita de tăiere. O bucată de carne pentru ragù nu trebuie să fie slabă şi nu trebuie să fie grasă ; neapărat trebuie să fi încetat din viaţă de cel puţin patruzeci şi opt de ore ; trebuie să te

---

[1] Depăşirea unui anumit număr de fii nelegitimi expunea la rigorile legii.

asiguri că a fost tăiată cu gingășie, că s-a urmat fără nici o contrazicere direcția fibrelor sau imperceptibila ramificare a nervilor. Bine. Don Ernesto deține impecabila sa bucată de carne, îi gonește pe toți din bucătărie și se dedică execuției ragù-ului. Nu exclud nici amănuntul că desigur își făcea pe furiș semnul crucii : „Apără, Doamne, de cel rău acest ragù". E o muncă demnă de oricine ; Ferdinando de Burbon o practica cu predilecție, iar acum mîinile lui don Ernesto sînt mîini de rege. Potrivește focul și supraveghează totul ; simte cum se dizolvă sucurile animale, apa care părăsește carnea și se preface în aburi, ca și aceea care dizolvă și asimilează grăsimile, întețind fierberea înăbușită ; simte rumenirea ; simte cînd e momentul să întoarcă bucata de carne cu lingura de lemn sau, cu delicatețea specialistului care operează într-o materie vie și sensibilă, simte cînd să aștearnă primul strat subțire de bulion. Aici, don Ernesto are gesturi grave și reculese de oficiant ; el nu gătește, oficiază ragù-ul. Ieșind prin fereastră, sfara ragù-ului lui don Ernesto se amestecă și cu a celorlalte nenumărate ragù-uri, pur-sînge sau bastarde, și le anexează ori le suprimă ; e o realitate că pînă și nările îngerilor palpită — mireasma unicului, supremului ragù a ajuns pînă la ei și le-a plăcut. Acum, odată ce s-a așternut bulionul la intervale științific calculate, ultimul cuvînt și cel mai de durată este al focului și al lingurii. Carnea asta cu sos nu fierbe, își toarce gîndurile ; trebuie doar să răscolești cu lingura gîndurile ei adînci și să ai grigă să fie focul domol, domol. Nimic nu înclină la cugetare ca vegherea unui ales ragù ; și fiindcă am ajuns

aici, la ce oare meditează un om ca don Ernesto, fără vîrstă și fără cămașă pe el ?

Alba față de masă duminicală între pîine și vin ; clinchetul tacîmurilor ; bătrîna Acampora în capul mesei, cu ochii ei de idol, neclintiți și parcă acoperiți de colb, comesenii în clipa de înduioșare stîrnită de castronul cu mîncare pe care-l văd sosind ; carnea înăbușită, roza, aromata carne cu sosul ei ce pulsează în macaroane ca sîngele în artere : asta e totul oare ? Duminicile trec una după alta, se alungă din urmă, se precipită ; pe cînd don Ernesto, și oricare altul ca el, întoarce friptura în oala de pămînt ars, trec ani și ani. Ca să nu le dea copiilor o mașteră, omul ăsta i-a lăsat ca și orfani de șapte mame. Au crescut ca niște buruieni ; insensibil la presupusele legături de rudenie cu bătrîna Acampora, San Gennaro n-a mișcat un deget pentru ca Mariuccia și Teresa să nu moară de oftică, Gaetano să nu fraternizeze cu tîlharii și să nu se aleagă cu zece ani de pușcărie, Assunta să nu fugă la Genova cu un marinar și să n-o regăsească, mai tîrziu, într-o casă echivocă pe Luisella, care spălase putina cu cîteva luni mai înainte cu un pretins tenor. Rămaseră acasă numai Anna, idioată din naștere, și Pasqualino. Ultimul avea o cicatrice în mijlocul frunții și privirea piezișe. Cînd se-ntoarse din armată parcă nici nu observă că don Ernesto îl întîmpină cu brațele deschise, și-i zise :

— Fiindcă ești taică-miu, și mai trăiești și în America unde îți zice Scarano și nu Acampora, poț ști măcar cine-i maică-mea ?

Încurcat, don Ernesto răspunse că nu-și mai aduce aminte ; Pasqualino îi trînti o palmă și se

dovedi așa de două ori ingrat: fiindcă taică-su nu-l mințise și fiindcă, în felul lui, îl iubea mult, așa cum, tot în felul lui, îi dăduse viața. Tînărul plecă val-vîrtej și nu mai puse piciorul în cartierul Mercato; dar, indiferent dacă impulsivul ăsta de Pasqualino o fi acum mort sau viu, cine știe dacă pe don Ernesto nu-l mai frige încă obrazul? Locurile goale din jurul albei fețe de mese duminicale sînt ocupate astăzi de străini; la locul de cinste, bătrîna Acampora, parcă ar fi dezgropată din lavă răcită, atît este ea de bătrînă; Anna, mica idioată, rîde prostește cu ochii la castron: iar acolo e ragù-ul.

Poate că la asta se gîndea don Ernesto cel de pe urmă, în timp ce își pregătea celebrul său ragù. E vorba, repet, de o lungă și delicată operație, ce se execută răscolind în închipuire. Lingura de lemn mestecă în oala de pămînt ars, o dată cu incomparabilul sos, timp trecut și durere. Dar dintr-asta n-o să fie mai puțin bun ragù-ul — așteptați puțin și veți aprecia singuri.

SPAGHETELE

Am vizitat şi n-am vizitat, în Liguria, o mare fabrică de paste făinoase. Cîteva ceasuri mă însoţise marea şi de departe, şi de aproape ; în unele puncte se ţinea după tren ca o trenă ; privită din partea colinelor, la ieşirea din tunel sau văi, parcă era prinsă în ace de gămălie la orizont şi la ţărm, netedă, fără nici o cută. Mi-e dragă marea asta fiindcă vine de la Napoli, dar aici, în nord, se înnobilează, îşi pierde mirosul aspru de alge, de vîscoase coşuri pescăreşti în care s-au zvîrcolit prea mult peştii pînă să moară, de vele în care sirocco a năduşit prea tare : îndrăznesc să spun că în Liguria marea este blondă, pe cînd la Napoli e brună, alt caracter, alte gînduri, altă forţă. Dar este tot marea, tot lumină dăruieşte, tot aşa o simţi, îndepărtîndu-se, ca pe o tînără fată cînd, după o ultimă privire, întoarce oglinzii spatele şi se duce. Aşadar, am vizitat şi n-am vizitat această mare, foarte mare fabrică de paste făinoase din nord. I-am văzut clădirile albe, acoperişurile şi coşurile industriale, curţile interioare, sălile pline de muncitori, maşinile, mai curînd maşinăria care le înglobează pe toate, „continua" cuprinzînd plămăditoarea, roata, presa şi filiera, şi din care spaghetele ies precise, complete şi neîntrerupte ca tipăriturile din rotativă. Spaghetele... (Mi-e greu să explic. M-am simţit deodată ca un veteran în faţa steagului.) Au bătut drum, nu glumă, mă gîndeam, pînă ce şi-au atins aici apo-

teoza, Pantheonul lor. Nu erau cu mine, la Napoli, în 1912 ? Cînd aveam zece ani, spaghetele ocupau abia cîțiva metri de terasă, duse pe niște prăjini, să se usuce la soare. Parcă erau o plantă ; în grădinile învecinate vița de vie le repeta desenul ; șiraguri aurii, așteptați-mă ; ies dintr-o supremă fabrică de paste făinoase din Liguria, căreia îi luați orice culoare și o anihilați ; să-mi rup și gîtul, trebuie să vă ajung din urmă.

Cine intră în Rai pe poarta mare nu s-a născut la Napoli, noi ăștilalți pătrundem în palatul palatelor, dînd de-o parte o perdeluță de spaghete. Cînd sugeam la țîța mamei, în oală fierbeau spaghetele ; ne lua mama de la sîn și ne vîra în gură cîte-o bucățică de spaghetă, după ce o curăța cu buzele de sosul de ragù ; aș zice că mai curînd o săruta. Chiar și eu, ce las copiilor mei altceva decît spaghetele moștenite ? Important este, zic eu, să le adaptezi mereu noilor stări sufletești și împrejurări. Nu te întinde mai mult decît te ține plapuma. Da, spaghete, însă puneți mîna pe conștiință : cine sînteți voi să le vreți „à la genovese“ sau cu melcișori de mare, sau împestrițate cu bucățele de salam, sau albăstrite cu măsline de Gaeta și argintate cu peștișori sărați, sau stropite cu „mozzarella“ [1], sau (cerule !) „au gratin“. Spaghetele pe care vi le las eu sînt trăsnite și totodată cuminți, zorite și totodată gînditoare — o improvizație și o maximă : sînt mîncarea ideală pentru cine a tras din greu ziua toată, iar acum cade de oboseală ; sînt spaghetele cu usturoi și untdelemn.

---

[1] *Mozzarella* — brînză dulce, asemănătoare urdei.

Oricare, cu pălăria în cap şi pardesiul pe braţ, miop ori surd de ureche, mulţumit sau disperat, e în stare să le prepare. Cît fierbe apa, uleiul clocoteşte în jurul usturoiului, e ca un rîset crud peste care trebuie să presăraţi mila firicelelor de pătrunjel ; lăsaţi şi să se ardă puţin untdelemnul, merită, fiindcă gustul peremptoriu şi amărui pe care-l vor dobîndi spaghetele absoarbe şi elimină multe alte amărăciuni ; cui pe cui se scoate, ţineţi minte ; don Emilio Barletta, care meşterea sfîrleze la Ponte di Tappia, lăsa să se înnegrească untdelemnul în tigaie, şi doar aşa ajunsese el să îndure pînă şi necredinţa nevestei : se resemnase la situaţie ca la o taxă.

Fiii mei, nu jeliţi mortul (pe mine cel dintîi) fără nişte spaghete care să sublinieze mîhnirea fiecăruia, fără un difuz miros de spaghete care să ajungă pînă la flacăra lumînărilor şi să le învioreze. Nici sosuri, nici grăsimi : asezonaţi-le, la veghile funebre, numai cu urdă. La un semn al bătrînii mătuşi, care vine în prag, un bătrînel, o rudă, îşi şterge ochii, iese tiptil pe săliţă şi intră iute în bucătărie. Pe sculul de spaghete străluceşte triunghiul candid de urdă ; omul o fărîmiţează cu furculiţa, totul este alb în farfurie şi în inima lui, spune „mulţumesc", spune „Dumnezeu să-l odihnească" şi apoi mănîncă, zîmbind şi amestecînd cu lacrimi potolite şi cîmpul pe care a crescut grîul din care s-au făcut spaghetele, şi soarele care le-a hrănit, şi briza care le-a pieptănat cu răbdare şi le-a desfăcut în fire lungi ; mănîncă aşa pînă şi blestematul ăsta de don Carmine sau don Vincenzo, savurează pînă şi donicioara în care laptele întors s-a prins liniştit şi s-a făcut urdă ; spec-

tacolul morții ascute nemaipomenit sensibilitatea, bătrînelul ori se gîndește acum că din lemn sînt făcute și racla și scăunelul văcarului, ori nu se mai gîndește la asta niciodată. Între timp bătrînica a mai umplut o farfurie ; poftește, în ordinea cuvenită, altă rudă de-a bietului don Peppino. Țin mult la obiceiul ăsta și insist : la morți și la nașteri, fiii mei, vă recomand numai și numai spaghete. Spaghete mînca tata în bucătăria mare cînd eu stam să mă nasc (își răsucea din cînd în cînd mustățile, reflecta ce reflecta, trăgea cu urechea și exclama : „În definitiv, mai e mult ?“), spaghete o să mîncați și voi, unul după altul, ca eu să nu însemn nici o absență și să continui să îngheț în pace printre flori și lumînări. Fiți tari, băieți ! Adică fierbeți în apă multă spaghetele funebre, serviți-le tăricele, „al dente“, și poftă bună !

Oamenii, la Napoli, cred că spaghetele sînt străvechi, speră că napolitanii le-au inventat și se înșală. Cui putea să-i treacă prin minte așa ceva, dacă numai regii și curtea lor știau, cînd se trezeau din somn, că o să ia masa pe la unu noaptea. Așa că spaghetele se trag din Sicilia, sau din Sardinia, sau din Statul Papal. Pe atunci napolitanii se hrăneau cu verdețuri, „răzătură“ de ridichi cu pîine : și mie-mi vine pofta asta cîteodată și cer să mi se dea la masă. O fi vreun strămoș care mă cheamă și mă dojenește. „Ia aminte, îmi zice el, că acum trei veacuri spaghetele erau, pe la noi un lux nemaipomenit, ți-l puteai oferi poate numai de două ori pe an“ ; la primele semne de criză alimentară se oprea fabricația ; o zicală cuminte te trăgea de mînecă : „Ia aminte, spaghetele

sînt ruina familiei!“ Asta mi-a spus-o prietenul care m-a dus să vizitez marea fabrică de paste făinoase din Liguria, învăţase pe de rost viaţa, moartea şi minunile spaghetelor în acea somptuoasă universitate. (Am văzut în depozite un nesfîrşit peisaj de lungi ambalaje albastre ; să mă retrag pe totdeauna aici, cu o cratiţă şi cuvenita provizie de bulion, mi-am zis, ah, de ce nu mă hotărăsc, fără să-mi mai pese de tot restul lumii, să mă călugăresc la schitul spaghetelor ? !) Prietenului i-am răspuns, roşind, că dacă napolitanii au cunoscut atît de tîrziu spaghetele, asta se trage din istorica lor umilire, nu din lenevie ; cum şi-au învins timiditatea, s-au pus straşnic pe treabă ; eu, de pildă, m-am născut pe vremea cînd de la Capodimonte la Posillipo erau mai multe spaghete decît boli ori poliţe. Văd şi acum marile balanţe de alamă cu talerele largi atîrnate pe trei lanţuri şi cumpăna închipuind o discutabilă sirenă : te pofteau să cumperi chintale de spaghete, dar îţi puteau cîntări şi cîteva fire : erau sincere, amicale. Un taler de balanţă coboară cu o legătură de spaghete, şi a trecut o epocă, poate viaţa toată. De cîte aveţi nevoie pentru o mîncare ? Noi eram o familie de „trei sferturi“ spaghete, şapte sute cincizeci de grame ; expresia „trei sferturi“ ar trebui să mi-o scriu pe stemă, dacă aş avea o stemă ; asta ne clasifică şi în faţa băcanilor şi în faţa lui Dumnezeu ; am auzit-o repetîndu-se ani de-a rîndul între masă şi plită ; deseori inima mamei mele nu avea în ea altceva decît vorbele astea şi un pumn de sare lividă.

Da, în 1912 spaghetele erau o panoramă napolitană mai mult chiar decît Vezuviul şi marea.

Micul avocat se întorcea acasă cu ele sub braț, înfășurate în hîrtii timbrate; orice străduță îți părea o sală de mese de la „pîinea zilnică", plină de biete ființe ale lui Dumnezeu cu farfuria pe genunchi în prag de „basso"; în micile piețe de la Ventaglieri, Sant'Eligio, Cavone, Floria, Tribunali ori Pont'Alba, se vindeau și spaghete gata fierte, erau niște plite uriașe în aer liber cu cratițe în care ar fi încăput și Luvrul; „una de două!", „una de trei!" strigau băieții care serveau, întinzînd bucătarului farfuriile, și prin asta înțelegeau porțiile de două sau de trei parale; cui nu-i dădea mîna să se sature cu spaghete sorbea fumul și la fel se întrema; trecătorii mîncau cu farfuria fierbinte într-o mînă și furculița de cositor într-alta, rezemați de zidurile vechi și privind cum se leagănă umbrele dincolo de foc și de opaițe, ca faldurile unei rochii largi care-i așteaptă. Ce locuri simple, ce oameni ușor de mulțumit. Sînt sau nu spaghete, era dilema. Nu ca nenumăratele dileme cotidiene care sfîșie inimile, făcînd eroarea fatală și sigură. Trebuie să ne apropiem de spaghete cu răbdarea și dragostea de pe timpuri. Ieșim din catedralele misterioase ale aspirațiilor moderne, pline de simboluri, de amenințări și de spaimă; să ne întoarcem fără probleme la blînda realitate a spaghetelor. Sînt, gîndesc eu singura noastră întrebare la care Dumnezeu poate răspunde și totdeauna a răspuns: spaghete, da, spaghete, nu. „Producem o mie două sute de chintale pe zi", zise prietenul meu din Liguria.

Nu voi nega că pe la noi domnește piaza-rea. La Napoli nimic nu se petrece fără motiv : dacă cineva cîntă pe drum la trei noaptea, e fiindcă-l chinuiește insomnia ori dragostea ; dacă un individ cu ochi visători se înghesuie în aglomerație pe lîngă tine mai mult decît ar fi justificat, asta nu poate însemna altceva decît că i-a plăcut stiloul tău ; dar dacă se întîmplă să-ți fi șterpelit doar căpăcelul, o să ți-l restituie, prefăcîndu-se că l-a cules de pe trotuar, fiindcă n-ar avea ce face cu el și nu e cazul să te păgubească pe dumneata cînd nu e nici o afacere pentru el ; dacă vreun mucos smolit și în zdrențe are chef să se distreze astupînd cu palma o abundentă fîntînă publică, așa ca apa să stropească zidurile de peste drum, e numai fiindcă trei trecători din cinci sînt îmbrăcați cu haine noi ; dacă cocoșii, cărora speciale ordonanțe municipale le interzic prezența în casele orașului, încep să cînte dintr-o dată și să facă gălăgie de după toate obloanele, e numai fiindcă soarele stă să irumpă peste pămîntul și marea acestui Napoli, ce s-a ridicat pe locul unde se află, la prea mică distanță de lave, cutremure și emanații pestilențiale, pur și simplu ca San Gennaro să poată proteja orașul de atîtea calamități și să-și cîștige o stimă și o devoțiune mai trainice în viitor decît altarele sale. Dar unde încetează puterea lui San Gennaro ? Zidarul care cade de pe schele și pe care o mînă divină nu-l oprește la

cîţiva metri de sol ?... Tramvaiul ce deraiază ca să-l calce şi să-l suprime pe don Giovanni Cesarano, care de-abia îşi întinsese masa în pragul propriului „basso", şi care tocmai se pregătea, cu sentimentul că se simte mai bine ca oricînd, să se desfete cu jumătate kilogram de spaghete ? Cine a pus mîna la toate astea ? Nu încape îndoială, o diabolică, misterioasă entitate, care acţionează la Napoli mai virulent ca oriunde ; îşi are, fără ştirea acestora, depozitarii ei zeloşi, iar unul dintre ei, în cartierul Avvocata, era, pe vremea mea, lucrătorul de la „gaz", don Nicola Angarella.

Antecedentele unuia de la „gaz" care e şi piază-rea sînt ceea ce sînt : îl fac remarcabil ca atare şi-l formează, ca atare, aşa cum un filozof are la bază în mod necesar studii liceale. Nu putem, deci, omite că mama lui Angarella şi-a pierdut viaţa odată cu ultimul şi din păcate izbutitul efort de a-l naşte. Chirurgului, care recurgea la operaţia cezariană, îi sări din mînă bisturiul şi-l zgîrie la gleznă ; deşi instrumentul chirurgical era steril, se declară cangrena şi, fiind vorba de un distins profesor, Facultatea de Medicină arboră doliul. Cînd află, tatăl lui Angarella alergă într-un suflet la Pellegrini, unde îl internară şi pe el, fiindcă îl izbi, chiar lîngă spital, un automobil ieşind de acolo. Rămase olog şi, din poştaş ce era, ajunse lustragiu în Piaţa Salvator Rosa. N-ai ce-i face ; aplecat peste lădiţa lui, bătrînul Angarella îşi simţea spinarea încovoindu-se tot mai mult sub vreme şi privea norii, ba chiar şi tramvaiele ce se oglindeau frumos în sclipitoarele căpute pe care periile lui erau pe punctul să le declare libere să plece : nimic supărător (dimpotrivă, din grădinile

din jurul pieței venea un plăcut foșnet de frunze), și totuși bătrînul Angarella nu avea nici o încredere în fiu-său. Bănuielile i-au fost confirmate într-o dimineață cînd băiatul veni să-i spună că trebuie să vină repede acasă fiindcă s-a spart o țeavă de la apă ; asupra pieței se întinse brusc o imensă umbră ca funinginea, un vînt nebun smulse lădița bătrînului Angarella, o rostogoli și i-o zvîrli în față ca pe o piatră scăpată din praștie. Au suferit stricăciuni din furtună monumente și case, au fost dezrădăcinați arbori, doar orfanul scăpă neatins acolo unde se afla, deși tocmai el venise cu vestea că acasă se spărsese o țeavă de la apă. Doamna Carmela, mătușa care-l crescuse, neglijă o vreme să se apere ; dar cînd văzu că i s-au îmbolnăvit de scarlatină toți cei trei copii și în aceeași zi, ceru internarea nepotului la Azil. Aici, temuta influență a băiatului păru că slăbește, poate pentru că, acționînd asupra unui colectiv întreg, se subîmpărțea ; nu o dată, în timpul plimbărilor de duminică pe via Caracciolo și la Tondo di Capodimonte, lungul și tristul șir de copii — îmbrăcați cu aceeași haină amărîtă și cu niște ochi cărora aceeași singurătate le dăduse culoarea apelor stătute — tresărea și se fărîmița : capul coloanei făcuse un pas greșit și toți cădeau unul după altul peste el ca niște popice, dar Nicolino Angarella rămînea în picioare, și căsca gura la preotul care-i însoțea și, încurcat de anteriu și de o groază instinctivă, era ultimul în stare să se ridice.

Apă trecută de mult pe vad, toate astea : preliminarii ; cînd l-am cunoscut eu, don Nicola Angarella era ireparabil adult, devenise o desăvîrșită și faimoasă piază-rea. Trecea drept lucrător la

„gaz“ pentru că de la „Compania Gaz“ i se ţinea regulat la dispoziţie un salariu şi o uniformă, dar serviciile lui erau nedorite, pentru simplul motiv că nu le puteai separa de prezenţa lui. În primii ani, cînd directorul Companiei era un neamţ, don Nicola fusese utilizat succesiv în mai multe sectoare ; dar un fochist căzu în cuptorul D., rezervorul G. explodă, se sparseră conductele de la Arenaccia şi chiar directorul în persoană, salutat de umilul său subaltern în timp ce lua masa la Giardino d'Italia, era cît pe-aci să se gîtuie cu şervetul, al cărui colţ se prinsese, Dumnezeu ştie cum, în ventilator. Repartizat la verificarea instalaţiilor particulare, don Nicola ajunse indezirabil, în dauna Companiei. Notaţi însă că nu avea de loc o înfăţişare neplăcută. Avea ochii migdalaţi, de un negru înceţoşat, prăfuit, ca al petelor de cerneală uscate cu nisip ; avea o faţă blîndă, netedă ca marmura, trupul zvelt ; ca semn prevestitor nu observai la el decît sternul de pasăre şi braţele cam scurte. Dar cum intra într-o casă, pisicile îşi arcuiau spinarea şi cîinii începeau să urle a cobe ; pruncii scînceau şi cădeau de la sine pe fereastră ori în apă clocotită ; se desprindeau ramele tablourilor şi lămpile din tavane ; abia deschisese don Nicola gura şi spusese unui argintar de la San Biagio dei Librai : „E ceva ce nu-mi place în ziarul de azi“, cînd izbucni războiul din 1915. Totuşi, directorul neamţ al „Companiei de Gaz“ izbuti să prindă în mare grabă trenul diplomatic ; îl înlocui un inginer napolitan, care se ocupă îndeaproape de cazul Angarella. Să dai afară un om ca el, care profesional nu merita nici o mustrare, nu se făcea, şi mai cu seamă nu era prudent. Profitară de o boală trecătoare, ca să-i acorde şase luni concediu

de convalescenţă, în sfîrşit, îi spuseră, nu fără o întreagă diplomaţie, că poate rămîne acasă oricît, fără termen, şi va continua să-şi primească salariul şi uniforma. Se ţinură de cuvînt; în două rînduri don Nicola protestă cu smerenie, şi de fiecare dată i se răspunse că nu are nici un motiv să se frămînte.

— Dumneata, dragă Angarella, îi spuse şeful personalului, eşti dator numai să ne vrei binele.

— Pentru ce? îngînă don Nicola; dar pricepuse şi de aceea ieşi cu capul în pămînt şi nu mai călcă pe acolo.

Piaţa Salvator Rosa, pe care dădea balconaşul lui, era o privelişte plăcută; prin confluenţa celor patru străzi luminile mării şi ale colinelor se întîlneau şi zăboveau laolaltă; dar într-un punct, lîngă grădini, don Nicola continua să vadă ca printr-o pulbere cenuşie, lădiţa care-l doborîse pe bătrînul lustragiu: vedea dîrele de sînge pe potcoava fixată în lemn pentru rezemarea ghetei, şi se gîndea: „Parcă a lovit Dumnezeu cu piciorul". Fiindcă acuma don Nicola ştia. Nu se mai putea să-şi ignoreze condiţia lui de piază rea; atitudinea „Companiei Gaz" (instituţia pe care el o considera egală, dacă nu chiar superioară Statului) îi deschisese ochii; iar cînd în zilele înfrîngerii de la Caporetto, vînzătorul de ziare refuză să-i vîndă, ca de obicei, un exemplar din ziarul „Roma", don Nicola zise cu amărăciune:

— Foarte bine. Nici mie nu mi-ar plăcea să-i văd pe austriaci la Napoli.

Ajuns acasă, luă în mînă o oglindă şi se privi în ea ceasuri întregi cu sinceră ură. „Dacă nici aşa nu mă sinucid..." se gîndea el, dar nu se în-

tîmplă nimic. Deodată i se păru că cineva încearcă la ușă și se repezi să deschidă. I se făcuse părul măciucă și un val de lacrimi îi scălda fața : ardea de nerăbdarea uluitoarei speranțe că diavolul, de care asculta fără voie, încă de pe cînd nu era decît o intenție de formă și viață în sînul mamei, i se va arăta în sfîrșit. „Vreau dragoste, nu frică... sînt obosit, îmbătrînesc... concediază-mă, excelență !" i-ar fi spus el, căzîndu-i în genunchi ; sau s-ar fi apropiat de el ca pe sub apă și s-ar fi prăbușit cu necuratul în mormîntul scărilor. Dar pe palier nu era decît cunoscuta broască țestoasă, nemișcată într-o pulbere de soare ; glasul unei fetițe care bătea mingea dincolo de perete și scanda cîntecelul : „Unde e vecina, tușa Caterina ? Moartă o-ngropăm, vie,-o mărităm" se opri brusc, cu un straniu zgomot de așchii rupte.

Îmi închipui că nici un oraș nu a putut avea, cum și-a avut Napoli pe don Nicola Angarella, o atît de vestită piază-rea, care să creadă mai mult decît oricine în funesta sa putere, să se teamă și să o deteste ca și cei amenințați de el. Se simțea ca o armă încărcată pe care o manevra cu mare băgare de seamă, în interesul tuturor. Se obișnui să iasă din casă cît mai rar posibil ; de zile mari, ca Piedigrotta ori pelerinajul la Montevergine, cu aglomerație, agitație și deslănțuire de pasiuni ; rămînea în pat ziua toată citind „Oarba din Sorento" sau „Cele două orfeline" ; se străduia să nu-și mute gîndul de la personajele din carte, desigur sau nemuritoare, sau măcar ferite de alte nenorociri în afară de cele din roman ; a doua zi afla cu ușurare că inevitabilele incidente de

Piedigrotta ori Montevergine fuseseră fără importanță și fără victime.

Don Nicola îndreptățea brusca paloare de pe fața cunoștințelor cu care se trezea față în față pe străzile pline de lume din centru ; observa cum unul, care de altfel se arăta bucuros de întîlnire, scormonea cu neliniște în buzunar în căutarea vreunui amulet, sau făcea chiar în fața lui grosolanul gest contra deochiului ; dar în loc să se supere, îi imita cu scrupulozitate și pe unul și pe celălalt, cu ingenua credință că poate ajuta și el cu ceva să-i ferească de ghinion. Bunătatea lui înnăscută îl făcu să-și însemne într-un carnet morțile și nefericirile de care era făcut răspunzător : în memoria celor dintîi plătea slujbele la biserică ; celorlalți le trimetea plicuri anonime cu mici sume de bani. Don Nicola se apără timid față de cei care îl acuzau că ar fi stîrnit epidemia de „gripă spaniolă“, care decima după război populația napolitană, și era atribuită prin alte cartiere altor pieze-rele. Poate faptul că în carnetul lui nu aveau cum să încapă atîția morți cîți i se puneau în cîrcă l-a îndemnat să adopte poziția asta de negație ; dar numele piezelor-rele din cartierele Stella, Pendino, Porto, Chiaia și San Giuseppe, socotiți și ei răspunzători de „gripa spaniolă“ i-au inspirat un plan temerar și ciudat. În puține cuvinte : să se măsoare cu ei, influență contra influență ; să-i suprime, ori să fie suprimat ; să salveze de deochi măcar parte din Napoli, pietrele acelea și oamenii aceia pe care-i iubea. Dar tocmai cînd studia o foarte complicată trecere la acțiune, don Nicola Angarella împlini cincizeci de ani, se îndrăgosti și muri.

Dragostea a fost pentru don Nicola fulgerătoare şi tragică, aşa cum se zice că ar fi la unele insecte. În biserica Madonna del Carmine există o Sfîntă Fecioară făcătoare de minuni, sărbătorită prin mari ceremonii religioase în fiecare an : ghirlande de mari opaiţe pe străzi, concerte de instrumente de coarde pe estrade anume împodobite şi solemne indigestii din peştele la saramură. Seara tîrziu are loc „incendierea clopotniţei", adică izbucnirea serpentinelor de artificii ce îmbracă în lumină sacrul turn. Don Nicola n-a putut să reziste niciodată atracţiei acestui spectacol, care umple piaţa de tumultul mulţimii. Totul a fost o scurtă fulgerare, ca şi cum i s-ar fi lăsat din senin o mînă pe umăr. Femeia se apleca la un balconaş plin de chipuri vesele ; să tot fi avut treizeci de ani, cu părul roşu, voinică şi albă. O chema Elvira Cuocolo, o ştiu fiindcă a doua zi se vorbea de ea în ziare. Don Nicola se iluziona că Elvira se uita la el. Aţîţătorul miros de acetilenă în văzduhul nopţii îngreunat de izurile mării vecine justifica orice nebunie. Turnul clopotniţei era împresurat de foc. Reflexele multicolore închipuiau pe gătelile frumoasei Elvira Cuocolo, cînd cilicii de mătase, cînd coame de evantaie sacerdotale, cînd franjuri de şaluri ; arcuirea cotului gol, îndrăzneaţa boltire a sînilor dobîndeau sub izbucnirea aceea de lumini reliefuri irezistibile. „Madonna del Carmine, ce fiinţă", gîndi, îndrăgostindu-se, don Nicola Angarella ; şi chiar atunci din turnul înflăcărat zbură şuierătorul şi viul fragment de artificiu desfăşurat, care, contrariu oricărei reguli pirotehnice, atinse balconaşul Elvirei Cuocolo, o împroşcă fosforescent pe frumoasa

femeie şi-i dădu foc. Încercările de a potoli flăcările nu avură succes. Soarta! Don Nicola îşi pierdu minţile. L-au recunoscut. „Nu vă atingeţi de el!" strigă cineva; un gol imens se căscă în jurul lui, iar el zăcu nemişcat multă vreme pe pietre; redeschise ochii abia cînd ultimul arc de cerc luminos se stingea pe turn; roţile acum golite de serpentinele de foc şedeau nemişcate şi rele ca nişte instrumente de tortură.

Îndată după întîmplare, don Nicola Angarella se îmbolnăvi şi la trup şi la minte. Obişnuia să scoată capul spre Piaţa Salvator Rosa şi să strige agresiv:

— Aplaudaţi-mă, că dacă nu, vă omor ca pe nişte cîini!" Dar îi sună şi ceasul de pe urmă. Un preot catolic, dar turc de origină şi numai în trecere prin Napoli, nu-l refuză să-l spovedească. Don Nicola îi mărturisi tot ce ştia despre el însuşi, mulţumi „Companiei Gaz", spuse că nu le păstra nici o supărare oamenilor din cartier şi încheie:

— Cui visează că pot să-i dau în palmă numerele cîştigătoare la loterie, spuneţi-i, în interesul lui, să nu le joace [1].

Aşa a trăit, a iubit şi a murit cea mai rea şi cea mai bună cobe napolitană de care mi-a fost dat să aud; şi de cîte ori încerc să-mi explic de ce la Napoli neonorocul este atît de activ şi cu atîta putere de dragoste, îmi amintesc de don Nicola Angarella şi oftez.

---

[1] Superstiţie — „numărul mortului", adică, numărul sugerat în vis de un mort cunoscut, număr considerat norocos.

CUPRINSUL

AURUL NEAPOLELUI

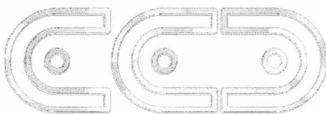

TIPARUL EXECUTAT LA

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipo: 8,75: comanda nr. 1057 .

Scanare și prelucrare digitală

de

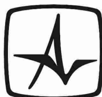

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023